BIBLIOTECA NAZ.
159
B
9
NAPOLI

10
0
43

BIBL. NAZ.
VITT. EMANUELE III
159
B
9-10
NAPOLI

~~102~~ 61

159
B
9-10

Digitized by Google

B

HI

Digitized by Google

BIBLIOTHECA
BREMENSIS
NOVA
HISTORICO-PHILOLOGICO-THEOLOGICA

CLASSIS SECUNDÆ
FASCICVLVS PRIMVS

BIBLIOTECA NAZIONALE DI NAPOLI

BREMÆ & AMSTELODAMI
Sumptibus Bibliopolarum
G. W. RUMPII & H. VIEROOT.
MDCCLXII.

Digitized by Google

PE

HE

SC

JC

JUDICI H

ILLU

RE

ULTI

IB

FA

PRO

VIRO

PERQUAM MAGNIFICO

HENR. GERARDO SCHUMACHERO

JCTO EXCELLENTISSIMO,
JUDICI HÆREDITARIO IN BORGFELD,
ILLUSTRIS QUONDAM SCHOLÆ

PROFESSORI,

POST
REIPUBLICÆ PATRIÆ
SENATORI,
ET DEMUM
ULTRA JAM DUO LUSTRA
CONSULI,

BIBLIOTHECÆ
HUJUS
BREM. NOVÆ

FASCICULUM QUARTUM
SACRUM FACIT,
ET
PRO RECUPERATIONE VIRIUM
ANIMI CORPORISQUE

Digitized by Google

UT,

DEO O. M. VOLENTE,

DIES ANNORUM VITÆ SUÆ

ADTINGANT

ÆTATEM PARENTIS SUI

S. V. ALBERTI SCHUMACHERI

THEOLOGI OLIM BREMENSIUM

EXIMII

OCTOGENARIO MAJORIS,

ET

FELICISSIME SUO TEMPORE

PRÆSIDIALI MAGISTRATUS OFFICIO

FUNGATUR,

SÆPIUSQUE

REPETITIS VICIBUS

REIPUBLICÆ PATRIÆ

PRÆSIDIUM SIT

GRANDEQUE DECUS,

PIA VOTA FUNDIT

EDITOR.

ELENCHVS
OPVSCVLORVM
FASCICVLI PRIMI
CLASSIS SECUNDÆ.

I. HENRICI HEISEN, *Profeſſoris, Bibliothecarii & Pædagogiarchæ Bremenſis,* Diſſertatio *de cognomine* SUPERBUS, *quod viventi* TARQUINIO, *ultimo Regi ſuo, Romani indiderunt* pag. 1.

II. M. JOH. J. AMNELL, *Gr. Lit. Profeſſoris Regii Ordin. in Academia Upſalienſi,* Τα της Ναυτικης παλαια, *ſeu Antiquitatum* REI NAUTICÆ *e Fabulis erutarum Specimen.* pag. 27.

III. JOHANNIS HENRICI VERSCHUIR, *S. S. Doctoris & Eccleſiaſtis Bolsvardienſis,* Diſſertatio Hiſtorica *de Æmulatione Iſraelitarum mutua, tanquam vera cauſa ſciſſæ ac debilitatæ Judæorum reipublicæ.* pag. 68.

IV. JOHANNIS PHILIPPI CASSEL, P. P. Obſervationes Philologico Antiquariæ *de ſue in Divinationibus & Myſteriis Magicis* ad JES. LXV, 4. & LXVI, 17. pag. 113.

V.

V. THOMÆ VIEROOT, *V. D. M. Wormerienſis*, Disquiſitio *in locum ubi Gebaſi dona dolo malo a Naamane accepta repoſuit, ad* 2. REG. *V*, *24.* pag. 137.

VI. EJUSDEM, Diſſertatio Theologica, *de Vanitate conaminis Gebaſii ad fallendum mendacio Prophetam, in* 2. REG. *V*, *26.* pag. 150.

VII. CHRISTIANI LUDOVICI SCHLICHTERI, *Theologi Cothenenſis*, Apologia, *in qua Vir Illuſtris* SAMUEL BOCHARTUS *ab eruditorum quorundam ſiniſtris criminationibus modeſte vindicatur.* Pars prima pag. 170.

VIII. NICOLAI BARKEY *Codicum duorum Biblicorum Manuſcriptorum Hebraicorum, & Americani varioris, typis impreſſi, Notatio* pag. 196.

I.

HENRICI HEISEN,

PROFESSORIS, BIBLIOTHECARII

ET

PAEDAGOGIARCHAE BREMENSIS

DISSERTATIO

DE COGNOMINE SUPERBUS

QUOD VIVENTI TARQUINIO,

ULTIMO REGI SUO ROMANI INDIDERUNT.

§. I.

Quanto pluris facio eruditisſimi G. H. NIEUPOORTI *ſuccinctam, qui olim apud Romanos obtinuerunt, rituum explicationem;* tanto vehementius doleo, & propemodum angor, pulcherrimum hoc corpus pudendis quibusdam nævis deforma-

tum eſſe. Eminet in his ſubjecta cognomento ultimi Romanorum regis, Tarquinii, SUPERBUS, parentheſis, quam una cum proxime antecedentibus in majoris perſpicuitatis gratiam haud pigebit exſcribere. „Regnatum eſt Romæ, inquit Vir Clariſs. „- - - a ſeptem regibus, quorum ultimus „fuit Tarquinius, qui, diſtinguendi a ſuperiore Tarquinio cauſa, a ſcriptoribus „Superbus eſt dictus: (non enim ei viventi „hoc nomen adhæſit, non magis quam „*Brevibus*, *Calvis*, *Balbis* &c. Franciæ regibus, vel ei, qui patriam noſtram olim „injuria oppreſſit, Godefrido, Lotharingiæ „duci, *Gibboſo* vulgo dicto.) (a)

§. 2.

Perſuaſiſſimum habeo, minime gentium hæc virum perſpicaciſſimum, famæque ſuæ nullatenus prodigum in literas relaturum fuiſſe, ſi, quod hiſtoriæ Romanæ princeps conditor, LIVIUS de tempore impoſiti Tarquinio probroſi hujus cognomenti diſertiſſimis vocibus memoriæ prodidit, & repetens iterum atque iterum inculcavit, memori tenuiſſet pectore. Narrat locupletiſſimus auctor, (b) indictum aliquando con-

(a) Sect. II. cap. II. §. 1. pag. 54. fin. ed. Budiſſ. 1723. & p. 96. & 97. edit. Argentorat. 1738.

(b) Lib. I. cap. 50. p. 201. fin. edit. Drakenb.

concilium gentis Latinorum a Tarquinio eſſe, cumque Proceres hujus gentis prima luce conveniſſent, ipſum Tarquinium poſt occaſum Solis demum acceſſiſſe; multa tum per totum diem in concilio variis jactata ſermonibus fuiſſe, præ cæteris vero *Turnum Herdonium* in abſentem Tarquinium ferociter invectum dixiſſe; „Haud „mirum eſſe, *Superbo* ei inditum Romæ „cognomen. An quicquam Superbius „eſſe, quam ludificari ſic omne nomen „Latinum, Principibus longe ab domo accitis, ipſum, qui concilium indixerit, „non adeſſe?„ In quibus notandum, quod d *Superbi cognomen* hæc per parentheſin ɪᴠɪᴜs inſerat: *Jam enim ita, clam qui'em muſſitantes, vulgo tamen eum appellaant.* Quid, quæſo, evidentius refellere & oarguere ɴɪᴇᴜᴘᴏᴏʀᴛɪ ſententiam poſt? An ille Tarquinius non amplius in ivis fuit, qui vita *Turnum Herdonium*, uoniam hæc, hisque gemina alia in ipſum ixerat, per inſidias privavit, ut ſtatim lem ſubjungit ʟɪᴠɪᴜs? (c) An quid ræſidii in eo eſt invenire, quod parenteſis Liviana perhibet, a *clam muſſitantis* Romanis Tarquinium Superbi cognoine inſignitum fuiſſe? Nonne parentheſ eadem extemplo adjicit: *Vulgo tamen*

A 2 *eum*

(c) Cap. 51. princip.

eum ita appellabant? Sufficit, quod *vulgo appellaverint: clam*, an *palam* appellaverint, nihil refert, facitque nihil ad ſtatum controverſiæ. Et quis tam hebes ac ſtupidus eſt, qui non videat, aperte Romanos absque ſummo periculo Tarquinium nuncupare *Superbum* nequiviſſe? Num laturi impune fuiſſent, ſi reſciviſſet tyrannus? Quo autem pacto reſciſcere facilius potuit, quam ſi palam nec disſimulanter ſibi, qui Rex ipſorum erat, ejusmodi inurerent maculam? Qui, ut paulo ante percepimus, *Turnum Herdonium*, nullo ſibi devinctum obſequio, ſed extraneum & Latinorum gentis principem virum hac ſolummodo ex cauſa, quod liberius in ſe locutum, auſumque eundem ſe vocare *Superbum*, audiverat, poſtero ſtatim die per excogitatisſimam fraudem, veluti Procerum collegarum proditorem, cum innocentisſimus eſſet, capitali ſupplicio afficiendum curavit; num parſurus vitæ ſubjectorum ſibi civium erat, qui ne celare quidem ipſum eandem linguæ ſuæ inconſultam temeritatem ſtuduerant? Saniora eos atque tutiora docere vel ipſum *Superbi* cognomen potuerat. Crudelior enim nemo, & ad ſanguinariam vindictam pronior Superbo eſt Principe: idquod rationibus & exemplis demonſtrare in proclivi eſſet, niſi obſtaret prolixitas.

§. 3.

§. 3.

Denuo auctor laudatus eſt LIVIUS, (d) quod *Brutus*, cultrum ex vulnere Lucretiæ extractum, manantem cruore præ ſe ferens dixerit: „Per hunc caſtisſimum ante re„giam injuriam ſanguinem juro, vosque, „Dii, teſtes facio, me Tarquinium SU„PERBUM - - ferro, igni, quacunque de„mum vi posſim, exacturum.„ Num hæc loquente Bruto, & Tarquinium cognominante *Superbum*, fato jam functus idem erat Tarquinius? *Exacturum* in futuro tempore ſe illum, jurat. Ergo adhucdum non modo vitales auras carpebat, ſed & Romanorum tenebat regnum, utque illo ejiceretur, opus etiamnum erat ferro ignique tyrannum adgredi. Qua igitur veri ſpecie negat Clariſs. NIEUPOORTUS, vivente Tarquinio nomen *Superbi* adhæſisſe? Mirari ſubit, multæ lectionis Viro non in mentem veniſſe, Tarquinium perdiu vixiſſe exulem, adjutumque validisſimis Latinorum, Vejentium atque Hetruſcorum, duce imprimis rege Porſena, copiis multa magnaque cum Romanis bella pro recuperanda dignitate ſua regia gesſiſſe, donec, rebus ad ſociorum ſuorum expectationem minus fluentibus, ab iis deſertus, in

 exilio

(d) Lib. I. cap. 59. init.

exilio depontanus ſenex vitam cum morte commutaret. Audiamus CICERONEM. (e) „Tarquinio, ait, quid impudentius, „qui bellum gereret cum iis, qui ejus non „tulerunt ſuperbiam? Is cum reſtitui in „regnum nec Vejentium, nec Latino-„rum armis potuiſſet, Cumas ſe contuliſ-„ſe dicitur, inque ea urbe ſenio & ægritu-„dine eſſe confectus.„ Dignus etiam, qui hic legatur, a Cicerone in diverſum abiens, eſt EUTROPIUS, licet non ita, ut Clariſs. NIEUPOORTIUM quicquam juvet. „Ter-„tio, inquit, (f) anno poſt reges exactos „Tarquinius, cum ſuſcipi in regnum non „poſſet, neque ei Porſenna, qui pacem „cum Romanis fecerat, auxilium præſtaret, „Tuſculum ſe contulit, quæ civitas non „longe ab Urbe eſt: atque ibi per quattu-„ordecim annos privatus conſenuit cum „uxore.„ Toto illo exilii tempore, quod ſedecim annorum, adeoque longiſſimum fuit, quoties injecta Tarquinii mentio a Romanis fuit, (injecta autem frequentiſſi-ma omni procul eſt dubio) an credibile eſt, vel ſemel eum non ſimul, majoris infamiæ cauſa, nominatum *Superbum* eſſe?

§. 4.

(e) Tuſc. Quæſt. lib. III. p. 197. col. 4., 5. fin. edit. Manuc.

(f) pag. 66. lin. 34. ſqq. edit. Francof. 1590. Fol.

§. 4.

Opinatur doctiſs. NIEUPOORTUS, a *Scriptoribus* primum fuiſſe Tarquinium *Superbum* vocitatum. Sed ubi tandem inter tot Romanarum rerum ſcriptores ille vel unus eſt, qui de ſe teſtetur, quod inventor hujus ſit cognominis, idque Tarquinio poſt ipſius demum fata primus indiderit? Contrarium nos DIONYSIUS HALIC. (g) his docet vocibus: Δια ταυτα ἐπωνυμιαν τιθενται ἀυτῳ. Ρωμαιοι, τον Σουπερβον. Τουτο δε δηλουν βουλεται κατα την ἡμετεραν γλωτταν τον Ὑπερηφανον· *Propter hæc cognomen ei imponunt Romani, Superbum. Hoc vero noſtra* (Græcorum) *lingua notat* Ὑπερηφανον. Cognominis auctores generatim DIONYSIUS ac indefinite *Romanos* appellat. Quare non reſtrictius Romanorum ſcriptores, hiſtoricos, συγγραφεις, ἱστορικους, ἱστοριογραφους, λογογράφους, λογοποιους, κ. λ. ſi eos intelligit ſolos? *Romanorum* vocabulo deſignantur omnes, quibus id nomen competit, univerſus indiſcriminatim populus Romanus; & abhorret a Veterum dilucide [ac diſtincte ſcribentium conſuetudine hiſtoricos Romanæ gentis vocare ſimpliciter Romanos. Cæteri omnes, qui ætatem tulerunt, Romanarum rerum Latini Græ-

 cique

(g) *Ant. Rom.* lib. IV. p. 244. lin. 35. ſqq. edit. Sylb.

eique Scriptores cognomen *Superbus* de Tarquinio ita uſurpant, ut eorum ſit nemo, qui vel levisſimam ſuſpicionem lectoribus moveat, ſua ſe dædala manu invidioſam appellationem eſſe architectatum.

§. 5.

Colorem addit ſententiæ ſuæ clariſſ. NIEUPOORTUS, ſed apud imperitiores tantummodo, dum, ſaltu facto pæne immenſo, ex longe recentiori, eaque Chriſtiana hiſtoria, nobis propinat Franciæ reges, non prius *Breves*, *Calvos*, *Balbos* cognominatos, quam vita ſinguli excesſerint; ac denique Godofredum, Lotharingiæ Ducem; quem patriam olim ſuam injuria oppresſiſſe dictitat, *Gibboſum* pariter non ante nuncupatum, quam mortalitatem explerit. Sed vero annon diſtinguenda tempora ſunt? Annon ſuccurrit viro eximio vulgatisſimus, & vel tenellæ ætati notisſimus verſus: *Tempora mutantur, nos & mutamur in illis?* Diverſisſima veterum Romanorum, & Francorum Chriſti jam ſacris initiatorum, quos magna locorum, temporum major disjunxit intercapedo, fuerunt ingenia, ſtudia, inſtituta, colloquia familiaria, regiminis forma, & tota vivendi ratio. Nulla vero priſca gens in univerſo, qua patuit, terrarum orbe tam luſit, & prodiga cogno-

gnominibus, iisque propudioſis, imponendis fuit, quam populus Romanus. Minutisſima corporum vitia, naturæ debita, non hominum culpæ; fortuiti caſus, ſive ſiniſtri eſſent, ſive tantum rariores, & ſingulare aliquid, nec quotidie obvium præ ſe ferre viderentur, confeſtim avide arripiebantur ad ingerendum iis, quorum erant, cognomina, quæ non posſunt non delicatulo noſtro & politulo ævo abſona & ridicula, abjecta & ſordida, nauſeabunda denique & aſpernabilia judicari. Neque vero diffiteri auſim, perquam ſapienti atque utili ratione motos plerumque cognomentorum horum fuiſſe auctores: videlicet ne, qui naturam in formandis corporibus ſuis, fortunamve in iisdem tuendis experti erant novercam, frangerentur animis, neu ad objectam ſibi artuum ſuorum pravitatem atque diſtortionem indoleſcerent & pudore ſuffunderentur, utpote adſueti patienter ferendis ejusmodi opprobriis per dicta modo, quibus quotidie compellabantur, cognomina.

§. 6.

Utrumque nobis exponat PLUTARCHUS. Cavillationum, ait, hoc genere largius uſi ſunt Romani, ac quendam ex Metellis, quod diu in publico verſaretur

„fronte, qua ulcus habebat, obligata, appel-
„larunt *Diadematum*; (Obligatum, Cir-
„cumvinctum) alium *Celerem*, quod pau-
„cis ab obitu patris diebus munus funebre
„gladiatorium mira celeritate maturaviſſet
„exhibere. Aliquos ex nativitatis caſu,
„nunc quoque vocant *Proculum*, ſi abſente
„editus patre ſit, *Poſthumium* ſi defuncto;
„geminis editis ſi mortuus alter ſit, ſuper-
„ſtitem *Vopiſcum*. Ex corporis nota non
„Syllas modo & *Rufos*, ſed & *Coecos* &
„*Claudios* cognomina imponunt, probe
„asſuefacientes cives, ne coecitatem, vel
„aliud corporis vitium probroſum ducant,
„aut contumelioſum, ſed aures his, ut
„propriis nominibus, accommodent.„
(h) *De Fabio Maximo* idem PLUTARCHUS:
(i) „Fabio, inquit, nota corporis nomen
„*Verrucoſo* dedit, quod verruca parva ei
„ex ſummo exuberaviſſet labio. *Ovicula*
„puer etiamnum dictus eſt ex manſuetis
„& gravibus moribus. Quippe ſedatum
„ingenium ejus & taciturnitas, magnaque
„in puerilibus oblectamentis cautio, tar-
„ditas ac labor in percipiendis literis, faci-
„litas & obſequium erga ſodales, ſtultitiæ
„illi

(h) Coriolano Plutarch. Tom. I. Opp. pag. 218. fin. edit. Francof. 1620.

(i) Ibid. pag. 174. C.

„illi opinionem ac ignaviæ apud ignotos „præbuit. Stabilem vero altamque ejus „indolem & animi magnitudinem atque „celſitudinem, pauci fuerunt, qui perſpice- „rent. At brevi inde cum ætate republica „gerenda excitatus, quam ſecuritatem alii „opinabantur, eam oſtendit cuilibet immo- „tum eſſe animum; cautionem, pruden- „tiam; tarditatem vero & cunctationem, „unde Cunctator, conſtantiam & mentis „firmitudinem.„

§. 7.

Rebus fortisſime fortunatisſimeque ad miraculum usque geſtis optime de univerſa in præſentisſimum diſcrimen adducta patria meritus Horatius *Coclitis*, id eſt Unoculi ſortitus denominationem fuit. Miſſo LIVIO, FLORO, cæterisque Latinis hiſtoricis, ad quos facilior Lectoribus datur aditus, unius tantum Græci, DIONYSII HAL. (k) de invictisſimo viro in Romanum ſermonem translata referam verba. „Tres „ſolummodo viri, ait, ſervaverunt totum „exercitum, - - e junioribus P. Horatius, „*Cocles* cognomine, quod illi ex oculi vi„tio in pugna effosſi, eſt inditum; vir „egregia forma & ſingulari animi virtute „præ-

(k) *Ant.* Rom. lib. IV. pag. 295. lin. 11.

„prædirus.„ Libera necdum republica, & ante *Superbi* regnum liberrima iſthæc ὀνοματοποιΐα obtinuit jam atque invaluit; quin dixerim, cum ipſa Urbe natam eſſe. Conditori ſtatim, & regi primo cognomen *Altello*, ut docet nos FESTUS; (1) & nomen pro Romulo denique *Quirino* dederunt. Iudice SCALIGERO „ab „*alendo* dictus *altus*, *altulus* & *altellus* de„nique, notat eum, qui expoſitus inven„tusque ab aliis, quam a parentibus fuit „altus atque educatus.„ Competere hoc cognomen in Romulum & Remum, utpote expoſitos infantes, & a Fauſtulo paſtore inventos ac enutritos, nemo neſcit. Magis tamen placet DACERIUS, qui ſic: „Ab *alter* derivatur *alterulus*, & ab hoc „*altellus*, id eſt *geminus*, quod fratrum „*geminorum* uterque videtur *alter* eſſe.„ Forſan igitur Romulo cædem fratris gemini, ipſius juſſu factam, cognominando eum *Altellum*, exprobrarunt. Ipſum tandem Romulum, ubi rumor inter cives increbuit, occiſum clam a Patribus eſſe, resque ſpectavit ad ſeditionem; optime Optimates ita demum ſaluti ſe ſuæ conſulturos fore exiſtimarunt, ſi Divum facerent, quem reddere vivum nequirent; atque, ut Quiritium

(1) pag. 20. edit. Paris. 1681.

Digitized by Google

ium ira & ultione æſtuantes animi blandius mulcerentur, novo deo novum nomen *Quirino*, ab ipſis his deſumto Quiritibus, ingererent. Romuleæ gentis penultimum regem vel ipſa mater ſerva *Servium* nominavit, ut ſervilis ſuæ ab origine conditionis nec ipſa, nec recens natus filiolus unquam obliti, modeſtiæ ſequutura omni vita litarent; (m) vel Tarquinii Priſci regia conjux, *Tanaquil* cum Romanis celſioribus aliis hoc impertiendum prænomine cenſuit, ſolatio impenſe charam ſibi genitricem affectura, quæ, quod in ſervitutem cum ipſa redacta tum maſculam prolem enixa eſſet, ægerrimo tuliſſe animo videtur. Nihil æque aptum natum erat impedire, quo minus parentem ſuæ filiique ſervitutis puderet, aut, ſi quem pudorem facta calamitoſæ ſortis mentio fronti ejus adſperſiſſet, eum confeſtim abſtergere, ac proprium hoc ſoboli inditum nomen. Quo frequentius auditura illud mater erat, eo minus quoque erat futurum, ut ejusdem significatione, qualiscunque demum eſſet, ficeretur. Denominatus igitur a ſervo *Servius* ſervitii & jugum, ſi quod fuit, levius,

(m) Dionyſ. Halic. *A*. R. lib. IV. p. 207. lin. 7. ſqq.
(n) conf. Livius lib. I. cap. 39. & Dion. Hal. *A*. R. lib. III. p. 206. fin. & p. 207. princip.

vius, & contumeliam effecit minus erubeſcendam. Cæterum de ſervili Servii ejusque matris conditione disſiliunt in partes antiqui hiſtoriographi, aliique ſcriptores, quos ingenti numero ad FLORUM a FREINSHEMIO excitatos, locupletatosque a cel. DUKERO (o) adeat, qui plenius inſtrui discupit. Mihi enim, qui brevitatis fidem dedi, non eſt integrum hac in re immorari.

§. 8.

Ex recentiori etiam hiſtoria ad clariſſ. NIEUPOORTI *Franciæ reges* obſervarem multa, niſi præviderem, longius me ab inſtituto dimotum iri. Tantummodo libet quærere, cur, qui *Breves*, *Calvos* & *Balbos* largitus eſt, inviderit nobis *Simplices* & *Ignavos?* Aeque ac *Carolus II. Calvus*, ejusque filius & proximus ſucceſſor *Ludovicus II. Balbus*, Franciæ reges fuerunt *Carolus III. Simplex*, Balbi ſimiliter filius & regni hæres; atque, in quo progenies Carolovingicorum Galliæ Monarcharum defecit, *Ludovicus V. Ignavus.* Quorum alter in rebus regni gerendis tam ſimplici ac ſtupido fuit ingenio, ut in dies Galliæ Proceribus evileſceret magis, & juxta mecum

(o) Notis ad Flori lib. I. cap. 6. init. p. 55.

cum nemo, qui in hiſtoria medii ævi vel mediocriter verſatus eſt, dubitet, quin *ſuperſtes adhuc*, & cumprimis *ultimo*, quod ſolio deturbatus in captivitate exegit, *ſexennio* paſſim ac propalam *Simplex* appellatus fuerit. *Ignavus* vero alter cognomine (Gallice *Fait Neant*, quod etiam reddideris *Nequam*, *Vappa*, mollius autem interpretantur alii: *Juvenis qui nihil fecit:*) & cum matre Emma, & cum Blanca conjuge inimicitias exercuit, huicque, licet formoſiſſimæ Principi, tam ſe inamabilem exhibuiſſe fertur, ut veneno eum in ætatis flore perimeret. Quocirca hunc quoque *vivum adhuc* ex impotenti ira atque indignatione a duabus foeminis, omnibusque earum tuentibus partes quam ſæpiſſime vocitatum *Ignavum*, ſeu *Nequam* fuiſſe, & uſu frequentiſſimo commune nomen in ejus quaſi proprium abiiſſe, nulli ambigimus. Cum Galliæ reges *Calvus* & *Balbus*, de quibus modo dicebamus, Romani etiam fuerint Imperatores, cæterorum Imperatorum popora ſequioris commatis adjiciam cognomina. Inter orientales prominent *Apoſtatæ*, *Dicori*, Ἀναλφαβήτοι, *Pogonati*, *Rhinotmeti*, *Copronymi* & *Caballini*, *Balbi*: in occidentalibus *Aucupes*, *Rufi*, *Claudi*, *Nigri*, *Barbaroſſæ* vel *Aenobarbi*, *Unoculi*, *Inſani*. Quis probaverit, omnia & ſingula iſthæc cogno-

cognomenta omnibus & ſingulis, qui dehoneſtati illis fuerunt, Cæſaribus poſt mortes demum ſuas ingeſta eſſe? Quid quod nec *Ignavi*, nec *Superbi* (ipſum illud, quo Tarquinius Minor diffamatus eſt, cognomen) inter alios deſunt Principes. *Ignavus* cognominatus eſt Rudolphus III. poſtremus Burgundiæ rex; & Lotharii Imperatoris gener Henricus, potentisſimus ævi ſui in Germania Princeps, hincque faſtu turgidus ſuo ſibi jumento invidioſum *Superbi* titulum advexit.

§. 9.

Interrogaverit heic quispiam; cur ſceleratisſimum Principem, qui & immani ſævitia infamem ſe reddiderit, Romani potius *Superbum*, quam *Tyrannum* aut *Crudelem* cognominaverint? Sed vero, FLORUM ſi audimus, crudelitate bonis viris gravior eſt ſuperbia; ſique LATINUM PACATUM, graviorem ſemper Romani veteres putarunt ſervitute contemptum. Uterque de Tarquinio noſtro verba facit, dicitque ille: (p) „In ſenatum cædibus, in omnes ſuper„bia, quæ crudelitate gravior eſt bonis, „grasſatus; hic vero: (q) „Cum indiscreta „feli-

(p) Lib. I. cap. VII. p. 60. l. 2. fin. edit. Dukeri.
(q) Paneg. in Theodoſ. M. cap. XX. & pp. 125. 126. edit. Froben. MDXX.

„felicium pediſſequa ſit ſuperbia, vix cui-„quam contigit, & abundare fortuna, & in-„digere arrogantia. Cujus quidem ita Ma-„jores noſtros ſemper pertæſum eſt, ut „graviorem ſemper putaverint ſervitute „contemptum, ejusque impatientia ſint co-„acti poſt bellatores Tullos, Numasque „ſacrificos, & Romulos conditores regnum „usque ad nomen odiſſe. Denique ipſum „illum Tarquinium execratione poſtrema, „hoc damnaverunt maledicto, & hominem „libidine præcipitem, avaritia coecum, im-„manem crudelitate, furore vecordem, vo-„caverunt *Superbum*, & putaverunt ſuffi-„cere convitium.„ Pervagatum *crudelis* epitheton omnium eſt regum, qui eo ſe dignos præſtant. Et quid frequentius in hominum ore verſatur, quam eosdem nuncupare *tyrannos?* TULLIO Clodius *privatus*, hoc eſt nullum gerens magi-ſtratum, *tyrannus* audit. (r) At vero minus adhuc trita ſermonibus hominum, uſurpata de regibus, vox *Superbus* erat, atque ante nunc Tarquinium paucisſimis, imo vix ulli ea ſors obtigerat, ut vocabulum appellati-vum in ipſius privum ac proprium cogno-men communi omnium ſubjectorum civi-um ſuffragio tranſiret. Jam vero quicquid

(r) pro Milone num. 35. p. 337. edit. Cellar.

novum & eximium in utramvis eſt partem, ſive honeſtam & laudabilem, ſive turpem & criminoſam; id vulgaribus ac diutino uſu quaſi detritis antehabere mortales conſueverunt. Quod autem principe loco ponendum fuerat, *dominans* Tarquinii *affectus* extitit Superbia, ex qua, ceu fonte, cætera omnis ejus turpitudo, & imprimis ſævitia manavit: id quod in proclivi eſſet demonſtrare rationibus, cunctisque ab ipſo domi forisque geſtis rebus, ſi illas hæ caperent anguſtiæ.

§. 10.

Præter *Antiquitates Romanas* diligentisſimus NIEUPOORTUS *Romanam* quoque elucubravit *Hiſtoriam*, quæ, ut Argentoratenſis Antiquitatum ejus Editor ſubnotat, (s) Trajecti ad Rhenum A. MDCCXXIII. prodiit. Mihi nec jam *Romana* illa *Hiſtoria* ad manus, nec unquam antehac illius evolvendæ facta copia eſt. Quare nec ſcio an in ea mentem ſuam doctisſimus Auctor mutaverit, correxeritque, quem hac ego diſſertatiuncula profligavi, errorem. Sed fac, factam in *Hiſtoria* emendationem eſſe. Facienda dudum litura in *Ritibus* etiam fuerat; nec mea, quæ nunc demum

(s) Notula fini Præfat. Nieupoorti ſubjecta.

num pingue erratum obelo notat, ſuper-
vacanea ducenda eſt opera. Altero libro
nulti deſtituuntur, qui alterum poſſident.
His conſulendum eſt, ac providendum,
ne dicentis auctoritate inducti pro veris
alſa adoptent. NIEUPOORTI Antiquita-
um epitome cum quavis alia de princi-
patu contendit: verum docti viri labor opus
abet recognitione; & quam vellem, ut
quis, Romæ veteris inſtitutorum non levi-
er tinctus, ſed probe imbutus notitia, ocy-
s hunc in ſe laborem ſuſciperet! Multo-
um Lutheranorum manibus verſatur libel-
us, de quo dubitare nos vetant re-
petitæ ejus Budiſſæ & Argentorati editio-
es. Utriusque Proteſtantium eccleſiæ
rofeſſores paſſim in Germania ex æquo
oc Compendium in Lectionibus ſuis at-
ue Collegiis interpretantur; & cumpri-
nis Gottingæ cel. GESNERUS, fato nuper fun-
us, qui in his literis affinibusque cæteris
ropemodum regnabat, ad illius ductum
gnatoris quondam populi Antiquitates
ntum non aſſidue expoſuit. Quocirca,
: cunctis NIEUPOORTUM quotannis
us ſemel carpendi, refutandique, &, ſi
ui in iis impotentioris animi ſunt, vitiliti-
ndi anſa præcidatur; ſi cui ex nobis, qui
eformatorum initiati ſacris ſumus, & fa-
ltas & otium ſuppetit, ejus potiſſimum

eſt, natum in gremio Reformatæ eccleſiæ opuſculum, idemque tam utile, quam doctum, a pauculis, quibus adſperſum eſt, maculis repurgare.

§. 11.

In cauſa eſt ſola prolixitas, quo minus cauſas ſubjicere gravisſimas juſtisſimasque posſim, quibus impulſi veteres Romani famæ ultimi regis ſui indelebile ſtigma, cognominando eum Superbum, inusſerunt. Dignisſimæ tamen illæ ſunt, quæ dedita opera, collatis & in concordiam redactis omnibus, qui characterem Tarquinii quoquo modo produnt, antiquorum ſcriptorum locis, in apricum producantur; præſertim cum nemo hactenus, quod ſciam, eo labore perfunctus ſit. Quapropter ſingulari Diatriba, quæ huic inſtar magnæ ſit mantisſæ, olim ego, quicquid de Tarquinii indole ac moribus memoriæ proditum eſt, quanta & induſtria & judicii ἀκριβεία potero, excutiam. Neque vero, ſi ex additamento hoc abunde conſtiterit, meritisſimo jure Tarquinium Minorem a Romanis vetuſtioribus cognominatum Superbum fuisſe, in exemplo hoc proterva ſeculi noſtri ingenia præſidium inveniunt, quo libellos ſuos famoſos, & cognomina propudioſa, mordaciaque carmina, quibus chri-

Chriſtianos inceſſunt Principes, tueantur. Grande nefas & Majeſtatis crimen morte piandum hoc pacto committitur. Nos privati homunciones non ii ſumus, qui de ſummis Poteſtatibus ſplendida faciamus arbitria, earumque actiones & conſilia, quorum cauſas plerumque juxta cum ignariſſimis ſcimus, ſub rigidam vocemus cenſuram. Subſumus nos, illi præſunt, & ſuperiorem judicemque habent neminem, niſi, cui omnia ſubjecta ſunt, quique judicat omnes, Regem regum, & dominantum Dominum, unum Optimum Maximum Deum. Fruſtra ſunt, qui obtentui ſumunt bella, quæ ſuo cum Principe Princeps, quem allatrant, gerat. Armis, non linguis petitum armis Principem ſuum ſubjecti defendant cives. Ridentur verba, aut rabiem modo hoſtilem exaſperant, & reconciliationem reddunt difficiliorem. Certisſimus ego ſum, inter hodiernos tot in toto, qua patet, chriſtiano orbe Principes inveniri neminem poſſe, qui tam ſævus & ſanguinarius ſit, quam communi omnium, res ejus tradentium, conſenſu fuit Tarquinius. Quapropter ſummâ injuriâ multo meliores chriſtiani Principes cum rege ethnico longe peſſimo exæquantur, &, ut quondam huic, ſic illis nunc, petulantis calami orisque intentantur verbera. Quarum

vero imprimis habenda ratio eſt, Scripturæ nos divinæ jubent, Dei in terris Vicarios omni & honore & obſequio proſequi, nec quicquam, ſive clam, ſive palam dicere & agere, quod principali faſtigio invidiam conflare, aut parere contemptum queat. (t) Ea non horrent temeraria & plerumque mercenaria loquacitate, quin ore blaſphemo calumniatores viliſſimi de Magiſtratibus ſupremis effutire, quæ in Diabolum ſancti Angeli, ipſeque Angelorum Princeps, Michael, Dei Filius, religioni ſibi duxerunt effari. „Somniantes hi (ait Apo„ſtolus Judas) carnem polluunt, Domina„tum rejiciunt, Dignitates conviciis pro„ſcindunt. At Michael Archangelus cum „adverſus Diabolum certans de corpore „Moſis diſceptaret, non auſus eſt impin„gere illi notam maledicti, ſed dixit: In„crepet te Dominus.„ (v) In eandem Petrus ſententiam; „Secundum carnem, „inquit, in impura cupiditate incedunt, „Dominatum deſpiciunt; audaces, ſibi „ipſis placentes non horrent Dignitates „blaſphemare, cum tamen Angeli, robore „& potentia majores, non ferant adverſus „eas

(t) Matth. XXII. 20. 21. Act. XXIII. 5. Rom. XIII. 1-7. 1 Pet. II. 13. 14. 17: &c.
(v) Epiſt. Judæ v. 8, 9.

„ eas coram Domino blaſphemum judicium.
„ Iſti vero, ceu brutà animantia, quæ naturali impetu feruntur, facta in capturam „ & occiſionem, evomendo blaſphemias „ de iis, quæ ignorant, in ſui ipſorum perditione interibunt. „ (x) Prædicante Evangelium Paulo immaniſſimus tyrannus Nero ad imperii Romani gubernacula ſedebat, Nero inquam, non homo, ſed monſtrum nulla virtute redemptum a vitiis, quæ nulla prior ſpectaverat ætas. Nihilo ſecius, tantum abeſt, ut hunc vel oblique criminetur Apoſtolus, &, qui multorum fuit, at ſolide nunc confutatus error, nominatim *leonis*, *ex cujus ſit ereptus ore*, metaphorica appellatione indigitet, (y) ut ante omnia hortetur, pro hoc etiam Imperatore primi Chriſtiani facerent ſupplicationes, precationes, interceſſiones & gratiarum actiones. (z) Ὑπὲρ βασιλέων, *pro regibus* ſcribit primum, quorum primus ea tempeſtate Cæſar Romanus erat, utpote quem conſtat βασιλέα, *regem* à Græcis vocitari, ipſique fatentur Judæi *unum ſuum regem* eſſe, (aa) ac denique a Petro plus ſemel

(x) 2 Epiſt. II. 10-12.
(y) 2 Tim. IV. 17. v. Cel. HEUMANNUS Explan. German.
(z) 1 Tim. II. 1. 2.
(aa) Joh. XIX. 15.

ſemel *regis* inſignitum nomine legimus. (bb) Huic itaque diviño & nos morem gerentes monito, pro Auguſtisſimi noſtri Imperatoris, omniumque hodiernorum Regum ac Principum ſalute & regimine feliciſſimo pia nuncupemus vota, & indefesſa Coelum fatigemus prece, ut dominetur in Hominum, qui hominibus dominantur, cordibus *Pax Dei* (cc) *omnem ſupergrediens intellectum.* (dd) Qui ſummi Germaniæ Europæque Principes luctuoſisſimum bellum ancipiti plerumque Martis alea, in duas diviſi partes, hactenus gesſerunt, geruntque etiamnum; univerſi derepente in Legatos ſuos Auguſtam Vindelicorum, almæ pacis redintegrandæ cauſa, mittendos conſenſerunt. Quis pacificam hanc inſpiravit mentem? Quis animos non ſtudiis tantum & conſiliis, ſed armis quoque & caſtris maxime diſcordes ad eam jam concordiam reduxit, niſi unus *Deus Pacis*, qui apud Jeſaiam (ee) dicit: „Formo ego lucem & „creo tenebras; pacem facio, & creo ma„lum: ego Dominus omnia illa facio.„ Quare cum excitato ad Timotheum loco,

(ff)

(bb) 1. Petr. II. 13. 17.
(cc) Coloſs. III. 15.
(dd) Philipp. IV. 7.
(ee) cap. XLV. 7.

ff) Paulus ad gratias etiam Deo pro Regibus agendas exſtimulet, meminerimus & pro noſtrorum nos Regum propenſa ad pacem ineundam voluntate ad grates, quas poſſumus, maximas benignisſimo Numini ſedulo memori de pectore promendas obſtringi. „Regis animus, Regum ait ſapientisſimus, (gg) eſt in manu Domini; ſicut „aquarum rivi, quocunque vult, eum in„clinat.„ At vero quoniam ſuſcipienda *Pacificatio* momenti longe maximi, & difficultatibus, iisque propemodum inexplicabilibus, obſita res eſt, toto illo, quo in ea deſudatur, tempore tota non ſolum Germania, ſed & cunctæ reliquæ ſub truci Bellonæ flagello nunc ingemiſcentes terræ in vota precesque eant, ut ſaluberrimum profligetur opus, & proſperrimum ocyus exitum indipiſcatur; ita vero, ut tranquilla nobis Alcedonia non ſecuritatem carnalem; non luxum, corporis explentem voluptates retribuant, ſed cum fortunæ, animi quoque bona, & cum phyſicis moralia redonent commoda. Sic demum alma pax ab univerſis, ad quos redibit, jure meritisſimo *rerum optima* ſalutabitur. Sic demum cunctis meis & conterraneis Ger-

(ff) 1 Tim. II. 1. 2.
(gg) Prov. XXI. 1.

manis, & civibus Bremenſibus gloriari ex vero licebit: (h h)

Tutus bos iterum rura perambulat:
Nutrit rura Ceres, almaque Fauſtitas:
Pacatum volitant per mare navitæ:
Culpari metuit ſides.
Nullis polluitur caſta domus ſtupris:
Mos & lex maculoſum edomuit nefas:
Laudantur ſimili prole puerperæ:
Culpam poena premit comes!

(hh) Horat. Lib. IV. Od. V. verſ. 17. ſqq.

II.

M. JOH. J. AMNELL,

GR. LIT. PROFESSORIS REGII ORD. IN ACADEMIA UPSALIENSI,

ΤΑ

ΤΗΣ ΝΑΥΤΙΚΗΣ ΠΑΛΑΙΑ

SEU

ANTIQUITATUM REI NAUTICAE

é FABULIS ERUTARUM SPECIMEN. (*)

Q. B. V.

§. I.

Navigationis Ortus.

Quum eo creviſſet humanum genus, ut, qui, poſt univerſalem telluris inun-

(*) *Editum hoc ſpecimen fuit ſub forma Diſſert. Academicæ & deferſum à* Magno Olavo Beronio, *Uplando*, *Reverendisſimi Epiſcopi* MAGNI BERONII *filio*, Upſaliæ, *A.* 1757. *Cum heic & alibi lumina, quæ ſoles Arctoi ſpar-*

inundationem, Noachidas exceperat orbis terrarum angulus, iis non amplius ſufficeret, in neceſſitatem adducti videntur, extra patrium illud ſolum, novas ſibi ſedes quærendi; id autem quo minus expedite facerent, paſſim objecta maria & flumina obſtitere: unde factum, ut aliquam ea trajiciendi rationem, haut ſecus ac reliqua inſtituta, ad vitam melius commodiusque agendam conferentia, mature ſatis excogitaverit ingenioſa mater artium indigentia. Sed quæ primum aquæ alnos admiſerint cavatas, aut quis mortalium primus vitam ſuam fragili committere rati ſuſtinuerit, nauticæ rei primordia alio trahentibus aliis, liquido dicere vix cuiquam in promtu fuerit. Qui artium quarumcunque natales, divina humanis miſcendo, auguſtiores facere adſolent, iidem & navigationis origines conſecrant & ad deos referunt auctores. Sic ſunt, qui ad *Janum*, ſunt qui ad *Prometheum*, ſunt vero etiam qui vel ad *Minervam*, vel ad *Neptunum*, vel denique ad

ſpargunt, rariſſime adpareant, hoc vero ſpecimen clara hinc inde eruditionis & ingenii in re obſcura pandat lumina, ejus copiam lubentisſime B. L. damus, plura ejusmodi diligentiæ Succicæ ſpecimina, volente Deo, in poſterum communicaturi. N. B.

ad *Bacchum*, hujus rei inventum delegatum velint. Et certe, ſi detractis velis, queis poëtarum numina obtenduntur, nudam horum faciem ob oculos ponamus, agnoſcemus, opinor, & in *Prometheo*, & in *Jano* atque *Neptuno*, quasdam veræ traditionis reliquias, quæ ad inveniendum navigationis ortum nos deducere queant. Quod ad *Prometheum* adtinet, ipſe ſibi hanc laudem vindicat apud ÆSCHYLUM: v.456.

Θαλασσόπλαγκτα δ' ὅτις ἄλλος ἀντ' ἐμοῦ
Λινόπτερ' εὗρεν ναυτίλων ὀχήματα.

Quemadmodum etiam APOLLODORUS *Grammat.* (a) tradit, auctore illo & auſpice, *Deucaliona* fabrefeciſſe navigium, (quod λάρνακα & κιβωτὸν adpellare ſueverunt auctores,) (b) quo ſe ſubduceret irae Jovis, aquarum inundatione humano generi interitum molientis. Et quum veri perquam ſimile videatur, Deucalioneum hocce diluvium a mythographis confictum eſſe ad ejus exemplar, quod Noachi tempore terram obruiſſe teſtatur ſacer codex; haut fortaſſe multum a vero abluſerit illorum conjectura, qui in Prometheo obſervare ſibi videntur quasdam notas, unde Noachus

(a) L. I. p. m. 19.
(b) Vid. HUETII dem. Ev. prop. IV. C. X. p. 150

Noachus agnoſci queat (c): in quo ſicut hominum genus reparatum eſſe novimus, ita etiam nobis heros ille communis humani generis parens a Poëtis ſiſtitur; ut qui tellurem,

- - *miſtam fluvialibus undis,*
Finxit in effigiem moderantum cuncta deorum (d).

Neque vero eo nos ab iſthac opinione dimoveri patiemur, quod *Prometheus* dicitur filius *Japeti*, quum tamen *Japetus*, (idem haut dubie cum *Japheto,*) Noachi fuerit filius: mirum enim non eſt, ſi in rebus, quas adeo remota & caliginoſa premit antiquitas, hallucinati aliqua ex parte fuerint, & patris filiique nomina confuderint, qui πατροπαράδοτα iſta vel ore circumferre perrexerunt, vel demum mandavere literis. Satis fuerit etiam ſic, in hiſce ruderibus, quædam adparere priſcæ traditionis veſtigia; unde concludere fas ſit, creperam ſaltim veritatis lucem e longinquo quaſi proſpexiſſe illos, qui Prometheum faciunt primum navigationis auctorem. Neque enim dubium eſt, quin ſtruen-

(c) Cfr. VOSSII Theol. gent. L. I. C. XVIII.
(d) OVID Metam. L. I. v. 81. ſeq.

ſtruendarum navium artificio ſuis poſteris quodammodo præierit Noë, utpote quos recens memoria τῆς κιβωτȣ̃, fabricatæ ab ipſo, & per altas diluvii undas, divina moderante providentia, agitatæ, facile permoverit, ut æquora tentarent navigiis, quando, ſedem mutaturos, nova ſubinde litora adire ipſa juberet neceſſitas: ut vel hinc pateat ludere MAXIMUM TYRIUM, (e) ubi ait, fortuitu, vel ex avibus, vel ex quacunque leviori materia, aquis innante, primum didiciſſe mortales ratem pelago committere. Sed propiora hujus artis initia mihi reſpexiſſe videntur illi, qui ejus inventæ gloriam *Neptuno* delegant. Φασὶν οἱ Κρῆτες, verba ſunt DIODORI Sic, (f), Ποσειδῶνα μὲν πρῶτον χρήσασθαι ταῖς κατὰ θάλασσαν ἐργασίαις, καὶ ςόλȣς συςάσθαι, παραδόντος αὐτῷ τὴν ἡγεμονίαν ταύτην τȣ̃ Κρόνȣ. κ. τ. λ. Eſt vero *Neptunus*, ſi quæ poëtæ fabulantur, ad hiſtoriam referas, vix alius, quam *Japhet* Noachi filius. Sicut enim maxime vero conſentaneum videtur, in *Saturno* cultum a ſuperſtitioſa antiquitate fuiſſe ipſum *Noachum* (g), ita ternam hujus ſobolem in totidem Saturni filiis adumbrari,

(e) Diſſ. XL.
(f) L. V.
(g) Vid. BOCHART. L. I. c. I. AUR. VICT. de orig. gent. Rom. &c.

brari, credere fas eſt. Neque ipſa Græci nominis origo huic ſententiæ adverſatur: dicitur enim Ποσειδῶν, non, mea quidem ſententia, παρὰ τὸ πόσιν δοῦναι, ut nonnullis viſum, ſed a Phœnicio פשיטן *Peſitan*, quod *latum* & *expanſum* denotat; unde, paucis immutatis, Scheva nimirum primæ ſyllabæ per O expreſſo, & T in D mutato, fit Ποσειδῶν. Eſt autem פשיטן a radice פָּשַׁט *dilatare*, *extendere:* adeo ut ipſa vocis ſignificatio optime cum Hebræorum יפת conveniat; ad cujus nomen ſic adludit Noë (h): יפת אלהים ליפת Et fortaſſe non incommode ab Hebræorum פתה, unde *Japhet*, deduxeris Latinorum *Neptunum:* eſt enim in 1 pl. *pr. Niphal* נפתינו, unde, paucis mutatis, & adjecta terminatione Latina, fit *Neptunus* (i); niſi forte malis ad Ægyptiorum νέφθυν id referre, de quo PLUTARCHUS (k): Νέφθυν καλοῦσι τῆς γῆς τὰ ἔσχατα, καὶ παρόρεια, καὶ ψαύοντα τῆς θαλάσσης. Sed utcunque hæc exiſtimata & animadverſa erunt, id ſaltim certius videtur, antiquisſimum *Neptunum*, (nam diffitendum non eſt, plures

(h) Gen. IX. v. 27.

(i) Conf. JACOB. OUZELII animadv. ad MINUCII FEL. Octav. p. m. 106.

(k) De Iſide & Oſiride.

plures hoc noſtro recentiores fuiſſe Neptunos, eosque, ad ipſius exemplum, ex quolibet fere celebriori principe inſulari & θαλασσοκρατȣ̃ντι in poëtarum cerebro formatos (l),) fuiſſe ipſum *Japhetum*, ad quem nauticæ rei primordia dum referunt nonnulli, illam haut dubie reſpiciunt navigationem, qua Japheti progenies ex Aſia in mediterranei maris inſulas ipſamque Europæ continentem perveſta fuerit. Quis autem filiorum vel nepotum Japheti, quorſumve primam duxerit coloniam, pro certo non dixerimus: probabile maxime videtur; *Javanem* vel ejus progeniem in inſulas Aſiæ adjacentes primum adpuliſſe; unde &, ſi fidem meretur JOSEPHUS, (m) inſulæ omnes a *Chittim*, primo inſularium ſeminatore incolarum, Hebræis vocatæ ſunt *chittim*. Sic ultimam navigationis originem repetendam ducimus vel a *Japheto*, vel ab ejus progenie *Javane* hujusve filiis. Et ſiquidem ex *Javan* יָוָן (quem Ιωνα, progenitorem ſuum, ipſi laudant Græci, & ii quidem Ιωνες ex conditore olim dicti, itemque Ιάονες,) (n) formatus haut

(l) Vid. VOSSII Theol. gent. L. I. C. XV.

(m) L. I. C. VII.

(n) Vid. HOMER. ΙΛ. N. v. 685.

haut duble fuit etiam *Janus* antiquiſſimus deorum (o), facile videmus, quo illi reſpexerint, qui, ut dictum nuper eſt, *Janum* fecere navigationis auctorem. Non vacat nobis addere quidquam de *Baccho* ſ. *Jaccho;* quem non modo *vini* ex uvis exprimendi, ſed & *navigationis* apud Phœnicas auctorem laudant. Neque vero is longe abeſſe videtur a *Noacho;* cui utrumque inventum illud, ſacra præeunte hiſtoria, merito referatur acceptum. Quando autem in mythiſtoria Bacchi, poëtica quadam προλήψει, mentio fit *Phœnicum*, his ipſis antiquiorem revera exſtitiſſe navigationem, moneamus, oportet. *Phœnices* utpote *Eſavum* ſuæ gentis auctorem agnoſcunt, qui, JOSEPHO arbitro (p), *Adomus* vocatus eſt, quod rubri cibi pretio jus primogeniti vendidit; Αδωμα γὰρ, verba ſunt JOSEPHI l. c., Εβραῖοι τὸ ἐρυθρὸν καλῦσιν· unde etiam terra, quam tenuit, *Idumæa* dicta eſt, teſte eod. JOSEPHO l. c. τῆς Ιδυμαίας ἦρχεν, ὕτω καλέσας τὴν χώραν ἀπ' αὐτῦ. Quum vero Hebræorum אדם idem ſignificet, quod Græcorum Φοίνιξ, factum eſt, ut *Idumæa* ſit a Græcis vocata Φοινίκη. Et

(o) Conf. laud. VOSSII Theol. gent. L, I. cap, XVIII.

(p) L. II. c. I.

Et ſic, quoniam ante tempora Eſavi &, quod ex eo conſequitur, Phœnicum, navibus tentatum mare, ſupra audivimus, non illorum, puto, qui Phœnicibus primam præcipuamque frequentatæ navigationis laudem tribuunt (q), mens fuit, primos navigandi artem inveniſſe iſtos, ſed, quum imperfectior ante fuiſſet, adſiduo excoluiſſe uſu, & ad longinquas navigationes maritimas primos transtuliſſe. Et quidem vaſta maria, negotiationis cauſſa, antiquiores Phœnicas ſecuiſſe, vel ex navigatione Salomonea, Tyriorum ope, ad *Ophir* (regiones forte Indiæ orientalis) (r) inſtituta, adparet. Idem ferme de illis judicandum exiſtimo, qui Ægyptiorum hoc inventum eſſe dictitant. Videlicet etiam hos olim navigandi artem ad longinquiora itinera adhibere cœpiſſe, nos ſatis edocebit HERODOTUS (s), ubi tradit, rege *Neco* (t)

(q) In quibus ſunt PLINIUS L. V. c. XII. & MELA L. I c. XII. ARISTOT. item περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων, TIBULL. El. VII. L. I. v. 20. aliique.

(r) Conf. auct. Acerræ philolog. p. m. 409. it. BOCHART. L. I. Can. c. XLVII.

(s) L. IV. c. 42.

(t) Vixit hic *Neco*, quo tempore Judæorum rex fuit *Joabas*, uti colligimus ex 2 Reg. XXIII. 34. adeoque annis circiter 666. ante N. CHR.

„Ægyptiis imperitante, tentatum eſſe cur-„ſum circum totam Africam; &, qui ejus „juſſu, ex rubro mari ſolverant, poſt tri-„ennium demum per mare mediterraneum „in Ægyptum rediiſſe:„ unde primum conſtitiſſe ait hiſtoriarum ille pater, Africam eſſe undique aquis circumfuſam, niſi qua parte Aſiæ adhæret. Sed de primo navigationis ortu plura diſſerere noſtri alienum eſt propoſiti; quemadmodum neque animus fert diffuſius heic exponere, quibus pedetentim gradibus ex infimo ad ſuum faſtigium adſcenderit mirabile illud naves ſtruendi & gubernandi artificium. Ne vero nihil prorſus dixiſſe arguamur, adnotabimus in poſterum ſubinde, quid a quoque hac in re ſit præſtitum, quoties fabularum, quam ſuſcepturi ſumus, expoſitio ejus rei copiam nobis præbuerit. Cui prius quam adcingamur, Te, B.L., perhumaniter rogamus, velis facilem & benignam nobis veniam dare, ſicubi Tuo deſiderio minus ſatisfeciſſe videbimur.

§. 2.

Taurus, Europæ lator.

Jovem, tauri mentitum ſpeciem, e Phœnicia in Cretam avexiſſe Europen, Agenoris filiam, taurino impoſitam dorſo, tradunt

dunt poëtæ. Qualis autem poëtarum ille Jupiter fuerit, qui paternis amplexibus Phœniſſam hanc virginem avulſerit, haut difficile exiſtimatu fuerit illi, qui meminerit, conſueviſſe fabuloſam antiquitatem *Jovis* nomine cohoneſtare reges, qui poteſtate & eminentia ſui ordinis aliis anteſtarent: unde etiam tam uber olim fuit hujus nominis proventus, ut nullum, præſertim ante Trojani belli tempora, fuiſſe ſeculum feratur, quin novum produxerit Jovem. Quorum heroum omnium vel ſcelera, vel res præclare geſtas, ad qualemcunque portentis fidem faciundam, poëticæ venuſtatis colore circumlitas, in unum Cretenſem Jovem congesſit vatum licentia; qui adeo ex horum officina, tanta coopertus vitiorum deformitate, prodiit, ut turpisſimo latroni, quam deo, ſimilior adpareat. Erat ergo Jupiter hic Cretenſium rex, quoquo is tandem vero nomine fuerit, ſive *Aſterius*, ut EUSEBIO, ſive XANTHUS, ut AUGUSTINO placet. Nam *Tauro* illi nomen fuiſſe, hoc ægrius nobis perſuadebit PALÆPHATUS (a), quod ad fidem ſit pronius, ad navis παράσημον, quam tyranni nomen, adluſiſſe fabulæ confarcinatores: id quod probabile quodammodo efficietur,

(a) Περὶ ἀπίστων ἱστοριῶν C. XVI.

ubi hujuſcemodi ſignorum uſum & naturam paucis expoſuimus. Erat navis παράσημον alicujus animalis effigies, ea fortaſſe fini in prora expreſſa, ut naves inde dignoſcerentur. Et ſic diverſum erat a *tutela*, ut quæ numinis alicujus imaginem, in puppi expreſſam, referret. Cujus utriusque ſigni OVIDIUS (b) meminit:

Eſt mihi, ſitque, precor, flavæ tutela *Minervæ,*
Navis & a picta casſide nomen *habet.*

Erat ergo in hac Naſonis navi παράσημον casſis, *tutela* autem Minerva; quo nomine ſimulacra deorum fuere inſignita, quod illorum tutelæ naves commendarentur. Videntur autem ſingulæ gentes certa habuiſſe numina, queis potisſimum navium curam commiſerint. Sic auctor eſt HESYCHIUS, conſueviſſe Phœnicas πατρικὸς Θεὸς ἱστᾶναι κατὰ τὰς πρύμνας τῶν νεῶν· (c) id quod

(b) Triſt. L. I. El. IX.

(c) Vocabantur hæc Phœnicum tutelaria numina πατταικοὶ ἢ πάτταικοι· quorum, præter SUIDAM, HESYCHIUM, &c. HERODOTUS meminit in *Thalia*: Παταΐκους, inquit, οἱ Φοίνικες ἐν τῇσι πρώρῃσι τῶν τριήρεων περιάγουσι. Erat autem, ut J. SELDENUS tradit in *Synt. II. de Diis Syris C.* 16. vel *Baal*, vel *Aſtarte*, vel alius Syrorum deus.

quod de Libycis etiam teſtatur SILIUS (d):

Hammon numen erat Lybycæ gentile carinæ,
Cornigeraque ſedens ſpectabat cærula fronte.

Sed neque infrequenter uſu veniſſe deprehendimus, ut ſingulæ naves ſibi habuerint proprias ac peculiares tutelas: ubi id egiſſe navigantes videntur, ut ea ſibi deligerent tutelaria numina, quæ cujusque inſtituto maxime eſſent adcommodata; ut mercatores haberent *Mercurium*, milites *Martem*. &c. quo reſpexiſſe mihi videtur OVIDIUS, (e) dum *Paridis* navigio *Veneris* tutelam adponit:

Qua tamen ipſe vehor, comitata Cupidine parvo,
Sponſor conjugii ſtat dea picta *ſui.*

Unde etiam diſcimus, deorum effigies pingi olim ſolitas fuiſſe: quæ adeo *picti dii* paſſim apud poëtas vocantur (f). Quomodo etiam effingi ſuevere τὰ παράσημα, ideo *picturæ* Latinis ſcriptoribus non raro adpellata, & *picti metus* PROPERTIO (g):

 for-

(d) Lib. XIV.
(e) Heroid. Ep. XVI. v. 113. ſeq.
(f) OVID. Heroid. Ep. XVI. v. 111. it. Triſt. L.I.
(g) L. IV. El. VI. v. 50.

forte ideo, quod, quum προτομαὶ plerumque exſtiterint ſævorum animantium, ut leonum, tigridum, aliorum, ad terrorem hoſtibus incutiendum videantur compoſita fuiſſe. Sed & utrique uſui inſerviiſſe legimus ἀγάλματα, ſive effigies ſculptas ex ligrio vel alia materia. Sic meminit SENECA (h) *tutelæ ebore cælatæ;* & SCHOLIASTES HOMERI (i) dicit: Επὶ τῶν ἀκροςολίων ἦσαν ἀγάλματα ϗ εἰκόνες τῶν Θεῶν. Erant vero ἀκροςόλια, auctore *interprete* APOLLONII, (k) ἄφλαςα κατὰ τὴν πρῷραν, vel talia proræ ornamenta, qualia in puppi ea, quæ ἄφλαςα vocantur: hæc vero ἄφλαςα erant, interprete POLLUCE, (l) τὰ ἄκρα τῆς πρύμνης *ſummitates puppis*: quorum ornamentorum ſpeciem ex antiquo marmore expreſſam vide apud J. SCHEFFERUM (m), Sed hoc τῶν ἀκροςολίων ϗ ἀφλάςων diſcrimen non adeo conſtanter a ſcriptoribus obſervatum putamus, quin promiſcue nonnunquam ea uſurparint: quemadmodum etiam laud. HOMERI SCHOLIASTEN l. c. feciſſe ſuſpicor; nam alioqui non video, qui fieri potuerit, ut εἰκόνας Θεῶν

(h) Epiſt, LXXVI.
(i) Ad. Ιλ. Α.
(k) L. I. Arg. v. 1089.
(l) L. I. C. IX.
(m) De milit. nav. L. II. cap. VI.

Θεῶν locum habuiſſe diceret ἐπὶ τῶν ἀκροστολίων, quum, ut ſupra oſtendimus, in puppi ſedes tutelis adſignata fuerit. Niſi dicere forte velimus. non ſatis adcurate illum diſtinxiſſe παράσημα a *tutelis*: id quod aliis ſcriptoribus uſu veniſſe obſervavimus. Sic SERVIUS ad hunc MARONIS verſum (n):

Velocem Mneſtheus agit acri remige priſtim;

dicit navim vocatam fuiſſe *Priſtim* a *tutela* depicta. Et ad alium ejusd. vatis locum (o):

Maſſicus ærata princeps ſecat æquora TIGRI,

ita diſſerit: *Solent naves vocabula accipere a pictura* TUTELARUM. Ubi *tutelas* explico non per *numina tutelaria*, qualia nullæ unquam priſtes aut tigres fuere, ſed per navium παράσημα. Ad eundem modum LACTANTIUS (p) dicit, *navim*, *in qua Ganymedes erat impoſitus*, *tutelam habuiſſe in aquila figuratam*, quum potius aquila navis hujuſce παράσημον fuiſſe videatur. Emanavit autem talis ſcriptorum error ex eo, opinor, fonte, quod, quæ navium tutelæ erant, deorum imagines, eædem

C 5 non-

(n) Æn. L. V. v. 116.
(o) L. X. v. 166.
(p) L. I. *de falſa relig.* C. IX.

nonnunquam earum παράσημα eſſent. Sic πλοῖον Ἀλεξανδρῖνον, quo Paulus Syracuſas transvehebatur, dicitur fuiſſe παράσημον Διοσκούροις (q). quam in rem ſic diſſerit PROCOPIUS (r): Ἐπιβῆναι δέ φασι Παῦλον ὁ Λουκᾶς ἐν πλοίῳ Ἀλεξανδρίνῳ παρασήμῳ Διοσκούροις· ταῖς γὰρ πρώραις τὰς Θεῶν εἰκόνας ἐνέγραφον. Ad quem locum obſervo, Θεῶν εἰκόνας, dum proræ inſcribebantur, παράσημα fuiſſe, non tutelas; ſed harum demum vicem eas ſubiiſſe, ſi in puppi conſpicerentur. Hoc modo navis, quam LUCIANUS (s) deſcribit, habuiſſe dicitur τὴν ἐπώνυμον τῆς νεὼς Θεὸν, τὴν Ἶσιν, ἑκατέρωθεν· adeo ut Iſis fuerit navis tutela, & eadem ſimul παράσημον, unde nomen ceperit. Nam a *paraſemis* ſemper, nunquam a *tutelis*, nomina imponebantur navibus. Atque hinc eſt, quod proræ, non puppes, præ ſe ferrent navium nomina, tabulæ, quæ πτυχὴ dici ſuevit, inſcripta; qua de re DIDYMUS apud EUSTATHIUM (t): Πτυχή ἐστιν, ὅπου τὸ τῆς νεὼς ὄνομα ἐπιγράφεται. quod vero πτυχὴ fuerit in prora, id docent ejusd. auctoris verba antecedentia. Et ſic haut im-

(q) Act. C. XXVIII. v. 11.
(r) In Eſaiæ C. XII.
(s) In dialogo, quem vocat πλοῖον, p. m. 504.
(t) Ad HOMERI Ιλ. O.

immerito conjicimus. Europen fuiſſe vectam non bove animali, qui, ut verbis utar PALÆPHATI, (u) non potuiſſet τοσȣ̃τον πέλαγος διανήξασθαι, ſed navi, cui id nominis fuerit, quod παράσημος eſſet tauro: quomodo naves olim vocatæ fuere *Priſtes*, (x) *Chimæræ* (y), *Centauri* (z), *Tigres*

(u) Cap. XVI.

(x) VIRG. Æn. L. V. v. 116.

(y) Ibid. v. 117. it. SIL. ITAL. L. XIV. v. 598.

(z) VIRG. Æn. L. V. v. 122. & alias. Idem, quod de *magna Centauro*, Virgiliana navi, judicium eſto de *Cypriis Centauris*; quos navalibus Bacchi copiis adnumerans NONNUS Dionyſ. L. V. v. 614. atque alias ſæpiuſcule, intelligit haut dubie *naves Cyprias*, queis e παρασήμῳ τῶν Κενταύρων id impoſitum ſit nominis, interprete BOCHARTO Hieroz. P. II. L. VI. c. X. p. 839. Illinc vero etiam nomen mutuata videtur auguſtior illa Venetorum navis, *Bucentaurus* dicta, qua reipublicæ illius dux ac ſenatus vehi ſolent, inprimis quando, ex more ſollemni, conjecto in mare annulo, illud ſibi deſpondent. Particula *Bu*, quæ nomen illud incoat, (a Gr. βȣ̃ς, quod inſignis ſit boum magnitudo,) vim augendi fortaſſe non ſecus heic admiſerit, atque in βȣλιμία, βȣ́πεινα, βȣφάγος, βȣ́βωσις; βȣ́παις, βȣ́συκον, βȣθυσία, κ. τ. λ. itemque in *Bucephalus*, *Bumamma* VARRONIS de R. R. L. II. c. V. & *Bumaſtus* MARONIS Georg. L. II. v. 101. &c. Sic Venetorum *Bucentoro*, vi hujus compoſitionis, exprimit omni-

gres (aa), *Leones* aut *Dracones* (bb), non aliam ob cauſſam, opinamur, niſi quod navium picturæ iſtiusmodi vel animantium vel monſtrorum imagines præferrent. (Quorſum etiam merito referentur, priſcis frequentata Scandianis, navigiorum nomina: *Draken*, draco. *ormen*, anguis. *haeſten*, equus. *tranan*, grus; quæque in patriis annalibus pasſim occurrunt, horum ſimilia bene multa.) Ceterum explicationi noſtræ quid roboris conciliari poterit ex teſtimonio HERODOTI (cc), qui Europen hanc ſurreptam tradit a Græcis piratis, injuriam vindicaturis, quam Phœnices priores ipſis intuliſſent, in Ægyptum avehendo Ιὼ τὴν Ινάχȣ.

§. 3.

Aries Phrixi.

Phrixo, Athamantis & Nepheles filio, infenſa Ino noverca, largitionibus impulit vates, de annonæ ſævitia conſultos, Athamanti

omnino *magnam Centaurum* VIRGILII, Æn. l. c. Confr. etiam, ſi placet, ANDR. SENFTLEBII *Argo, ſ antiqu. navium ſilva,* & BAYFII *de re navali* lib.

(aa) VIRG. Æn. L. V.
(bb) Æn. L. X.
(cc) L. I. c. II.

manti ut perſuaderent, ita demum placata numina ſuam reddirura eſſe agris fertilitatem, ſi de filiis Nepheles unus immolaretur. Itaque hac neceſſitate compulſus Athamas, fata parat Phrixo, eumque aræ deſtinat; at vero, dum jam ſacra ipſi parabantur,

Et ſalſæ fruges, & circum tempora vittæ,

adfuit repente Nephele, ipſique inſtantibus fatis erepto auratum dedit arietem, quo, cum ſorore Helle, infeſto ſe ſubduceret loco. Ille ergo hoc vectore defertur in Colchida, ubi immolati arietis pellem auream Jovi ſacravit. Helle vero, ex tergo arietis delapſa, freto, quod Sigeum inter & Cherſoneſum eſt, nomen dedit. Thebanus genere communiter ſtatuitur Phrixus: atque adeo falli opinamur PALÆPHATUM (a), ubi Phrygiam fuiſſe *Athamantis* & *Phrixi* patriam refert; niſi dicere velimus pro Φρυγίας illum ſcripſiſſe Φθίας, quod *Phthioticis Thebis* oriundus eſſet. Eſt autem Phthia Theſſaliæ pars, Achillis patria, cujus incolæ paſſim vocantur *Dolopes* & *Phthii*, uti docet STRABO (b). Neque tamen illis multum adverſabimur,

(a) C. XXXI.
(b) P. m. 659. ſeq.

bimur, qui *Bæotiæ*, non *Phthiotidos Thebis* oriundum fuiſſe Phrixum opinantur. Noſtra id haut multum intererit: ſuffecerit Græcum illum fuiſſe, & e patria ſua non *ariete*, ut in fabulis eſt, ſed *navi* vectum, præſenti ſeſe eripuiſſe periculo. Perſuadere quidem nobis conatur PALÆPHATUS l. c. inde natam eſſe fabulam, quod ἐπίτροπος τῶν χρημάτων *Athamantis*, nomine Κριὸς, detectis paternis inſidiis, id conſilii dederit juveni filio, ut ſuæ vitæ fuga conſuleret; ſed quod §. 2. monuimus, id etiam heic monendum ducimus, eorum nobis potiorem videri ſententiam, qui κριὸν ſ. arietem, navis παράσημον, huic commento locum dediſſe putant: in quibus DIODORUS SIC. (c): Διαπλεῦσαι φασὶ τὸν Φρίξον ἐπὶ νεὼς, προτομὴν (d) ἐπὶ τῆς πρώρας ἐχούσης κριοῦ· & CORN. TACITUS (e), memorans *Iberos Albanos*que, (populos, inter Pontum & Caſpium mare, in Colchorum finibus colentes,) nunquam *ariete* ſacrificaſſe, *credito vexiſſe Phrixum; ſive illud animal, ſive navis inſigne fuerit.* Cujusmodi nominis navigia exſtitiſſe olim, auctor eſt POL-

(c) L. IV.

(d) Προτομαὶ ſignificant, inter alia, *facies brutorum animalium*: vid. POLLUX L. II. & ATHEN. L. VII.

(e) Annal. L. VI. c. 34.

POLLUX (f): Ἐςι δέ τινα πλοῖα, λεγόμενοι Κριοὶ καὶ Τράγοι. Quorſum vero præterea hoc ſuo commento reſpexerint tabularum architecti, varie differunt auctores. Nobis ut ſimplicisſima, ita veritati & priſco ſcribendi uſui maxime adcommodata eorum videtur ſententia, qui aureum illud vellus arietinum per auri vim aut certe cujuscunque generis opes, e Græcia in Colchidem a Phrixo ſubvectas, interpretantur. Antiquiori videlicet atque etiamnum rudi ætate illa ſitæ erant præcipuæ hominum facultates in armentis & gregibus; unde eſt, quod a re pecuaria translatis vocabulis uti ſueverint Græci ſcriptores, ubi de divitiis ſermo ipſis eſt: ſic πολυβῦται, πολύμηλοι, πολύῤῥηνοι ſ. πολύῤῥηνες, HOMERO & HESIODO pasſim vocantur, qui in re ſunt lautiori. Et ad eundem modum HESIODUS (g) *Eteoclem* & *Polynicen* inter ſe pugnaſſe ait μήλων ἕνεκ' Οἰδιπόδαο, h. e. de regno & regiis Oedipi fortunis. Itaque, hoc nixi fundamento, maluimus exponere μαλλὸν χρυσοῦν per theſaurum quemcunque, in Colchida a Phrixo deportatum, quam ſpeciatim, cum PALÆPHATO, per χρυσῆν τῆς Ἠοῦς εἰκόνα. Neque ab ea opinione nos dimovet

(f) L. I.
(g) E. κ. H. v. 162.

movet STRABONIS (h) auctoritas, qui dicit fabulæ locum dediſſe receptum in illa regione morem, φάτναις κατατετρυμμέναις ϗ μαλλωταῖς δοραῖς excipiendi exiles auri arenas, quas ibi flumina paſſim volviſſe traduntur. At vero, SVIDA (i) auctore, dicere τὸ χρυσόμαλλον δέρας exſtitiſſe volumen pellis arietinæ, in quo ars chemica ſeu auri conficiendi ratio fuerit deſcripta, næ id eſſet fabulam fabulæ involvere.

Quod Athamantos Inusque opum ſecum in Colchida *Phrixus* avexerat, id inde repetitum profectus eſt Iaſon, lectiſſima Græcorum juvenum turba comitatus: unde nata μυθιστορία *Argonautarum*, aureum repetentium vellus; cujus explicationem heic interſeruiſſe hoc magis juvabit, quod ab hoc usque tempore arceſſenda videantur illuſtriora navigationis apud Græcos incrementa: nam, quum parvis hucusque ſcaphis fuiſſent uſi, primus Iaſon longam navim inſtruxiſſe traditur. ταυτὴν δὲ, verba ſunt PHERECYDIS (k) de *Argo* navi, φασὶ πρώτην ναῦν γενέσθαι μακρὰν. Itaque haut iſthoc loco alienum fuerit de *longis navibus* pauca diſſeruiſſe. *Longæ naves* generatim

(h) L. XI.
(i) In voce Δέρας.
(k) In comment. ad *Apollonium*.

tim vocabantur bellicæ omnes & piraticæ, cujuscunque generis & magnitudinis; unde paſſim apud ſcriptores opponuntur *onerariis* & φορτηγοῖς, ut ap. LIVIUM (l) & PLUTARCHUM (m). Atque hoc generaliori ſenſu comprehendunt *longæ naves* ambitu ſuo tam *actuariolas* (n), quarum differentia a ſcriptoribus definiri ſolet numero ſcalmorum; (ſic commemorat CICERO *Actuariolam decem ſcalmis* (o); & *naviculam decem ſcalmorum* (p): quemadmodum PLUTARCHUS meminit πλοίου τρισκάλμου (q) & δωδεκασκάλμου·) (r) quam *Actuarias* proprie ſtricteque ſic dictas, quæ, obſervante SCHEFFERO (s), plus quam XVIII. impellebantur remis; pro quorum numero dicuntur εἰκόσοροι, (quæ, SUIDA interprete, ſunt εἰκοσάκωποι,) τριακόντοροι, (quas PO-

(l) L. XXV. c. 27.
(m) In Pomp.
(n) Cujusmodi navigia, ſi a ſingulis nautarum duo ſimul remi movebantur, dicta ἀμφηρικὰ vel δίκωπα, ſin autem ſinguli ſingulos tractabant, *Celoces*, ἀπὸ μεταφορᾶς τοῦ κέλητος ἵππου, ut docet SVIDAS.
(o) Ep. VI. L. XVI.
(p) De orat. L. I.
(q) Vit. Æmilii.
(r) Vit. Cæſ.
(s) De mil. nav. L. II. c. II. p. m. 81.

POLYBIUS etiam vocat τριακοντακώπους, & *Scholiaſtes* THUCYDIDIS exponit per ναῦς ὑπὸ τριάκοντα ἐρεσσομένας] τεσσαρακόντοροι, ſic dictæ, explicante Schol. ÆLIANI, κατὰ τὸ πλῆθος τῶν κωπῶν. An vero πεντηκόντοροι etiam huc referri debeant, varie diſſerunt auctores. Negat SCHEFFERUS (t), exiſtimans *actuariarum* genus navium ultra τῶν τεσσαρακοντόρων claſſem non adſcendere; ſed, quæ pluribus inſtructæ fuerint remis, a L nimirum ad C, ad haſce, quas ipſe vocat *longas ſine ordine*, pertinere. Nobis aliter videtur: in quam ſententiam POLYBIUS (u) vel unus nos adducere poterit. Refert ille, *quando primum* Romani *copias Meſſanam transportare ſunt adgreſſi, tantum abfuiſſe, ut tectas naves haberent, ut ne longa quidem navis ulla aut lembus ſaltim unus iis fuerit: verum actuariis quinquaginta remorum & triremibus transmiſiſſe.* Cui adſentire videtur THUCYDIDES (x): Τριήρεσι μὲν, inquit, ὀλίγαις χρώμενα, πεντηκοντόροις δὲ ἔτι καὶ πλοίοις μακροῖς ἐξηρτυμένα ὥσπερ ἐκεῖνα. κ. τ. λ. Unde concludere etiam fas fuerit, τριήρεις eſſe a μακροῖς πλοίοις, ſtrictius ita dictis, diſcriminandas. Sed, quum alii

(t) L. II. c. II.

(u) L. I. c. XX.

(x) L. I.

alii auctores frequenter referant τριήρεις ad μακρὰ πλοῖα, haut pigebit verbo obſervaſſe, τριήρεις nonnunquam uſurpari pro illis navibus, quæ vocantur alioqui τρίσκαλμοι. Sic apud PLUTARCHUM (y): δόγμα κοινὸν ἦν Ἑλλήνων, (de pacto loquitur, inter Græcas civitates tempore Minois inito,) μηδεμίαν ἐκπλεῖν τριήρη μηδαμόθεν ἀνδρῶν πέντε πλείονας δεχομένην. Et hoc ſenſu accipiendum forte vocabulum illud POLYBII & THUCYD. LL. cc. ubi τριήρεις opponuntur μακροῖς πλοίοις· nam alioqui conſtat τριήρεις, πεντήρεις, ἑξήρεις, &c. vel inprimis ad longas naves referri. Vocantur autem ſic ab ordinibus remorum; ut μονήρεις *ſimplicem* habuerint *remorum ordinem*, διήρεις *duplicem*, &c. quomodo εἰκόσοροι, τριακόντοροι, κ. ἀ. λ. nomina cepere & diſcrimen a *remorum numero*, ut dudum obſervavimus. Dum vero contra SCHEFFERUM contendimus, πεντηκοντόρους itidem *actuariarum* navium claſſi a ſcriptoribus inſeri ſueviſſe, non id acceptum volumus, ac ſi longarum nomine minus commode deſignarentur: namque, ut ante adnotavimus, generatim vocantur omnes bellicæ *naves longæ*, & opponuntur *onerariis*. Et hoc ſenſu fuit *Argo*, navis Jaſonis, *longa*, auctoribus

(y) Vit. Theſ. p. m. 8.

PHERECYDE l. c. & HERODOTO (z), quum πεντηκόντορος tamen fuerit, uti tradit APOLLODORUS (aa). Fuit præterea hæc navis, ut ex antiquis ejus imaginibus docet SCHEFFERUS (bb), duobus armata gubernaculis; id quod etiam in uſu olim fuit cum apud Carthaginenſes, ÆLIANO teſte (cc), tum apud Suionas, ſi modo ſatis adſequimur navium formam, quam noſtris majoribus adtribuit C. CORN. TACITUS (dd). Hac inſtructi nave delecti heroës, ab Jolco, litorali Magneſiæ (unde *Magneſida Argo* eamdem vocat OVIDIUS) (ee) ſolverunt ora, & per Pagaſæum vel Pelasgium ſinum in Ægæum devecti mare, ad Lemnum inſulam primum adpulere; unde per Helleſponti fauces in Proporitida, & inde per Bosporum in Euxinum pontum delati, poſteaquam a *Phineo*, Salmydeſſo, litorali Thraciæ urbi, tunc imperitante, fatorum & navigationis arcana ſibi recluſa accepiſſent, poſt multos errores

(z) L. I. c. II.
(aa) L. I. c. 163.
(bb) De mil. N. L. II. c. V. p. m. 146.
(cc) Ποικίλ. Ισ. L. IX. c. 40.
(dd) L. de Germ. c. XLIV.
(ee) Her. Ep. XII. v. 9.

res ad Phaſidos oſtia devenere (ff), cui cognominis & adjacens urbs, quæ aureum ſervabat vellus, Phryxeo templo inſignis olim fuiſſe dicitur, teſtibus MELA (gg), STRABONE (hh), &, qui hunc vel explicat vel emendat, VOSSIO (ii). Qua autem via, aureo vellere ſubrepto, ad patrios lares remearint Argonautæ, eadem ne, qua Colchos adierant, an, ut aliis videtur, per Tanain, perque Iſtrum denique, delati in Adriam, mediterranei maris litora legendo, in Ægæum & Theſſaliam venerint, id illis excutiendum lubentes deferimus, qui in rebus, quas adeo obſcura premit nox, conjectandis nobis ſunt ſagaciores. Id tantum dicere haut abs re fuerit, veri ſimile eſſe, non Colchos tantum, Phryxeam abreptum pellem, adiiſſe Argonautas, ſed, ut piratas inſectarentur, late circuiſſe maria, & ſic ſui veſtigia compluribus impresſiſſe locis, quæ alioqui petentibus Colchos, atque inde domum ſuam repetentibus, adeunda non fuiſſent.

(ff) Vid. APOLLOD. L. I. p. m. 44. ſeq. & APOLLON. in Argon.
(gg) L. I. c. XXI.
(hh) L. XI.
(ii) Theol. gent. L. I. c. XXIV.

§. 4.

Alæ Dædali.

Dædalus, *Evpalami* & *Alcippes* vel, ut alii volunt, *Erechthei* & *Ephinoës* filius, quum ex invidia *Attalum* vel *Acaſium*, ſororis ſuæ Perdices filium, quem fabrilibus, queis ipſe excelluiſſe fertur, artibus imbuendum ſuſceperat, e tecto præcipitem dediſſet, exſul ad *Minoa*, Cretæ regem, perfugit. Heic cum alia edidit fabræ artis ſpecimina, tum vero inprimis Labyrinthum exſtruxit, in cujus ſinuoſas & inextricabiles latebras ipſe demum artifex compactus dicitur, quod, *Paſiphaës* amoribus favens, ingenio atque arte ſua abuſus fuiſſet. Dædalus vero, omni ſibi alio præcluſo effugio, viam ſibi ipſe fecit per aëra *pennis*, *non homini datis*.

Fuit *Minos* hic, Dædaleæ fugæ auctor, non ille Europæ filius, cujus §. 2. meminimus, ſed alius, & quidem duabus, uti ferunt, ætatibus illo recentior; id quod vel inde colligitur, quod hic noſter *Ægeo*, Theſei parenti, σύγχρονος fuerit, & ſic ſecunda vel ſummum tertia generatione a bello Trojano diſtans, quum antiquior ille, ex Europa natus, quinque ætatibus hinc abfuerit:

fuerit: Ut ſic pateat, ab hoc noſtro *Minoë*, (quem HOMERUS (a) vocat

- - Διὸς μεγάλȣ ὀαριςὴν,

quod congreſſus ſibi eſſe cum Jove finxerit, ut iſto miraculi commento, quas tradidit leges, altius deſcenderent in civium animos,) diverſum fuiſſe.

- - - Διὸς ἀγλαὸν υἱὸν,
Χρύσεον σκῆπτρον ἔχοντα, θεμιςεύοντα νεκύεσσι (b).

Quod, licet res minoris momenti videatur, obiter tamen obſervaſſe haut pigebit, quoniam PLUTARCHUS (c) eos confundere videtur, in eadem tempora conjiciendo *Minoa* illum, ὀαριςὴν Διὸς, (qui ex HOMERI computatione (d) eſt *Idomenei* avus, atque adeo, cum tempus ad id optime congruat, is ipſe, de quo nos quærimus,) & *Rhadamanthum*, Europes alterum filium, Minois ſenioris, τȣ̃ θεμιςέυοντος νεκύεσσι, fratrem. Utcunque fuerit, haut forte immerito ὁ Μίνως ἀεὶ διετέλει κακῶς ἀκȣ́ων ἢ λοιδορȣ́μενος

(a) Odyſſ. T. v. 179.
(b) HOM. Odyſſ. Λ. v. 567. ſeq.
(c) Vit. Theſ. p. m. 7.
(d) Od. T. v. 179. & Jl. N. v. 451.

ἐν τοῖς Ἀττικοῖς θεάτροις (e), cum ob alia χαλεπὰ καὶ βίαια, tum vero maxime, quod in labyrinthum Dædaleum conjiciendos curarit Atticos juvenes, (τὸν ἐνιαύσιον δὲ ἐννέα ἐτῶν δασμὸν,) non quidem, ut immanem Minotauri ingluviem paſceret, quemadmodum in fabulis eſt; ſed nt præmio cederent illis, qui victores evaſerint in Gymnicis ludis, quos in *Androgei*, dolo in Attica interemti, honorem inſtituerat Minos ille. Et quum palmam in his ut plurimum reportarit *Taurus*, ὁ τοῦ Μίνωος στρατηγὸς, ἀνὴρ οὐκ ἐπιεικὴς καὶ ἥμερος τὸν τρόπον (f), factum, opinor, ut inde locus ſit datus poëtarum mendaciis. Sed hæc apertius planiusque expedire ut noſtri alienum eſt propoſiti, ita hinc potius admonemur de Dædali vinculis & fuga aliquid differere. Dædalus, quacunque de cauſſa in carcerem compactus, non certe pennarum, ſed velorum adminiculo inde ſe emerſit; qui quidem, PALÆPHATO auctore (g); καθεὶς ἑαυτὸν διὰ θυρίδος, καὶ σκαφίδι ἐμβὰς, εἰς θάλασσαν ἔπλεε. Vocabulum, quod heic occurrit, σκαφὶς vel, alia flexione, σκάφος, quomodo heic accipi debeat, ſive in propria & anguſtiori

(e) PLUTARCH. Theſ. p. m. 7.
(f) PLUT. l. c.
(g) C. XIII.

ſtiori ſignificatione, qua id denotat navigium, quod alio nomine μονόξυλον, (h), Latinis *Linter* (i) vel *alveus*, (k) dici ſuevit, ſive latius pro qualibet navi, haut ſane in magno ponimus diſcrimine: quemadmodum nec ſcrupuloſius ſequemur Dædaleæ fugæ veſtigia, parum de eo ſolliciti, quodnam regiæ inſectationi ſuffugium quæſierit; in Siciliam ne ſe abdiderit, an in aliquam Archipelagi inſulam: nam ſicut utroque trahunt auctores, ita, ut unum præ altero ſequamur, tam fabuloſa rem abdente vetuſtate, neutiquam inclinat animus. Quod vero certioribus traditur monimentis, id memorabimus; *Minoa* nimirum ea tempeſtate lato dominatu tenuiſſe archipelagi inſulas tantum non omnes: ita enim de eo loquitur ARISTOTELES (l): Διὸ καὶ τὴν τῆς θαλάσσης ἀρχὴν κατέσχεν ὁ Μίνως, καὶ τὰς νήσους τὰς μὲν ἐχειρώσατο, τὰς δὲ ᾤκισε· ſunt autem νῆσοι ab ARISTOTELE nominatæ αἱ Κυκλάδες, quas ideo Μινωίδας νήσους adpellarunt. Et vero DIODORUS (m) tradit, Μίνωα πρῶτον τῶν Ἑλλήνων θαλασσοκρατῆσαι.

(h) Vid. POLYÆNUS *L.* V. in Tyanicho.
(i) LIV. L. XXI. c. 26.
(k) VELL. PATERC. L. II. c. 107.
(l) Polit. L. I. c. 8. p. m. 186.
(m) L. V.

σαι. Jam ante illam tempeſtatem non modo quoddam rubri maris imperium tenuiſſe *Phœnicas*, conſtat ex PHILOSTRATO (n); ſed inſuper etiam ex THUCYDIDE diſcimus, tam late patuiſſe hanc Phœnicum θαλασσοκρατίαν, ut quoque Græcum mare creberrimis infeſtaverint latrociniis: quam prædandi licentiam inſtructa claſſe compreſſiſſe putatur Minos. Et jam tum quidem obtinuiſſe Minoa maris imperium, quum fugientem Dædalum inſectabatur, videre eſt ex ARISTOTELE (o). Sed, quantumcunque hic navibus potuit, ſolam tamen κωπηλασίαν ab eo adhibitam fuiſſe, præter alios, docet PAUSANIAS (p): Ηνίκα ἔφυγε Δαίδαλος ἐκ Κρήτης, πλοῖα ἐ μεγάλα αὐτῷ καὶ τῷ παιδὶ Ικάρῳ ποιησάμενος, πρὸς δὲ καὶ ταῖς νηυσὶν. (ὃ μήπω τοῖς τότε ἐξεύρητο,) ἱσία ἐπιτεχνησάμενος, ὡς τῦ Μίνω ναυτικῦ τὴν εἰρεσίαν φθάνοιεν. κ. τ. λ. Unde colligimus, Dædalum & Icarum fuiſſe primos velificationis auctores. Et quum, ἀνέμυ λάβρυ καὶ σφοδρῦ ὄντος, πετώμενοι, ἤγυν πλέοντες, ἐν τῷ πελάγει περιτρέποντα, data hinc eſt vatibus anſa fingendi, alis eos, inſtar volucrum, ſublevatos, æthera tranaſſe. Neque

(n) L. III. vit. Apoll. c. 12.
(o) Polit. l. c.
(p) In Bœot.

Neque nobis dubium eſt, quin *Perſei talaria*, ad eundem modum, in poëtarum cerebro, ex navium *velis* ſint conſuta. Quod vero CASSIODORUS (q) & HYGINUS hujus inventi laudem *Iſidi* vindicant, id de velificatione in iſtâ gente primum adhibita dictum putamus: namque eandem artem a diverſis auctoribus in gentes diverſas fuiſſe invectam, ad fidem pronius eſt, quam tranſiiſſe unius inventum ad reliquas terras omnes, iſta potiſſimum ætate, qua non adeo frequentes & arctæ per commercia obtinuere gentium conjunctiones. Sed nec nos ſibi multum adverſantes habebunt, ſi qui dicant aliam ab Iſide, quam a Dædalo, inventam fuiſſe velificandi rationem; vel, quum ſimplicior ea rudiorque ex unius ingenio procuſa eſſet, alterius dein ſollertia perfectiorem evaſiſſe. Id ſaltim novimus, in ipſo hujus artis primordio ſingulas naves ſingulos habuiſſe malos, & ex illis ſuſpenſa vela ſingula; poſtmodum vero, aliis ſuper alia additis, neque in media ſolum navi, ſed & in prora puppique (r) expanſis,

(q) L. V.

(r) Quæ in prora expandebantur vela, *dolones* dicta fuiſſe, teſtis eſt ISIDORUS apud SCHEFFER. L. II. c. 5. & minima exſtitere, auctoribus POLLUCE L. I. c. 9. & SUIDA. His aliquanto majora fuere vela, quæ in puppi

panſis, mortales haut uno mortem provocaſſe modo (s). Erigebatur autem, antiquioribus illis temporibus, malus in media navi, & foramini, quod Græcis dicitur *μεσόδμη*, *παρὰ τὸ ἐν μέσῳ τῆς ναὸς δεδομῆσθαι* (t), eo modo inſertus rudentibus ligabatur, ut, peracta navigatione, inde eximi poſſet. Sic, qui Telemachi navem cum Mentore conſcenderunt, nautæ, apud HOMERUM (u),

> *Ἱςὸν δ᾽ εἰλάτινον κοίλης ἔντοσθε μεσόδμης.*
> *Στῆσαν ἀείραντες, κατὰ δὲ προτόνοισιν* (x)
> *ἔδησαν.*

Et Achivi, poſt peracta Apollini ſacra in Chryſe, reditum molientes, apud eundem vatem (y),

> - - *Ἱςὸν ςήσαντ᾽ ἀνά θ᾽ ἱςία λευκὰ πέτασσαν*·

nam

puppi collocabantur, *ἐπίδρομα* nominata; quemadmodum & ipſe malus, cui adpendebantur, *ἐπίδρομος* dictus, uti innuere videtur POLLUX l. c.

(s) Vid. PLIN L. XIX.

(t) Cfr. Scholiaſt. HOM. ad Odyſſ. B.

(u) Od. B. v. 424.

(x) *Πρότονοι ἢ πρότονα*, uti habet EUSTATHIUS ad h. l., erant funes, quibus malus erectus utrinque firmabatur.

(y) Jl. A. v. 481.

nam prius, quum eo veniſſent (z),

> Ἱϛία μὲν ϛείλαντο, θέσαν δ' ἐν νηῒ μελαίνῃ,
> Ἱϛὸν δ' ἱϛοδόκῃ πέλασαν προτόνοισιν ὑφέντες.

Ut vel ſic pateat, funibus ſolitum fuiſſe malum cum velis & ſuſtolli, ubi id navigandi neceſsitas poſceret, &, ubi quieſcendum eſſet, demitti, inque loco reponi, qui ab HOMERO vocatur ἱϛοδόκη, neque alius ferme fuit, quam Latinorum *Caſteria*, quæ, NONIO interprete (aa), *Locus erat, ubi, cum navigatio conquieſcit, remi & gubernacula*, (forte etiam cetera navis armamenta) *conquieſcunt.* At vero ex qua hæc Dædali vela confecta fuerint materia, id nemo facile dixerit. Communior ſaltim fert opinio, primo omnium ex corio & pellibus contexta fuiſſe; σκύτινα a STRABONE & δερμάτινα a DIONE hinc adpellata: cujusmodi vela ſuis etiamnum temporibus uſurpata eſſe a Venetis, docet CÆSAR. (bb).

§. 5.

(z) Jl. A. v. 437.
(aa) Obſerv. ad PLAUTI Aſin. act. III. ſc. I. v. 16.
(bb) Bell. Gall. L. II. c. X.

§. 5.

Pegaſus, alatus Bellerophontis equus.

Bellerophon, quando, ob cædem domi commiſſam, patria cedere cogebatur, Argos ſe recepit, ibique a *Præto* perhumano hoſpitio exceptus eſt. Jllinc autem quum altera ipſum fata extruſiſſent, *Jobatem*, Lyciæ regem, adiit, cujus juſſu Chimæram, monſtrum horrendum, domuit, *Pegaſo* vectus, *alato equo*, quem ei dii obtulerant.

Patriam habuit *Ephyram* (a) urbem, ἐν μυχῷ Ἄργεος ἱπποβότοιο, h. e. *in penetralibus Peloponneſi* poſitam; namque hoc ſenſu ſumendum eſſe πολύσημον Ἄργεος vocabulum in loco HOMERI, docet STRABO (b). Et quum ipſa ſit *Corinthus*, Achaiæ in Peloponneſo caput, cui antiquius fuerit nomen Ἐφύρα (c), factum, ut vulgo in μυθιστορίᾳ Bellerophon dicatur Corinthius genere. Quod vero a PALÆPHATO (d) nominatur Φρύγιος ἀνὴρ, τὸ γένος Κορίνθιος, id mendam redolet; cui ſi medelam adferre niteremur, expungenda facile judicaremus verba Φρύγιος ἀνὴρ, uti etiam in Mſcr. cod. *Raviano* omiſſa

(a) HOM. Ιλ. Ζ. v. 159. ſeq.
(b) L. VIII.
(c) Vid. BUNONIS not. ad CLUUERI Geogr. L. IV. c. VII.
(d) C. XXIX.

Digitized by Google

omiſſa ea eſſe teſtatur Celeber. MART. BRUNNERUS ad h. l.: vel, ſi meris conjecturis indulgere fas foret, ſcriberemus Ἐφυραῖος ἀνὴρ, pro Φρύγιος ἀνὴρ, extruſis ſequentibus verbis: τὸ γένος Κορίνθιος. Sed non eſt, quod nos amplius detineat corruptior ille locus PALAEPHATI: ſatis fuerit habuiſſe hunc auctorem nobis facem præferentem, id dum ſcrutari adgredimur, quod noſtri eſt operis & argumenti. Ita vero ſuper hac re ille: Βελλεροφόντης, πλοῖον κατασκευάσας μακρὸν, ἐληΐζετο τὰ παραθαλάσσια χωρία· ὄνομα δὲ ἦν τῷ πλοίῳ Πήγασος. κ. τ. λ. Videlicet haut ſecus atque olim animantes aut monſtra, (in quibus ſupra memoravimus *Centauros*, monſtruoſos equos,) nomina dedere navibus, ita neque abſonum fuerit dixiſſe, equum alatum Bellerophonteæ navis exſtitiſſe inſigne, unde ſuum illa nomen ſortita ſit. Et hoc vaſtum dein aperuit poëtis campum, in quo quidem eo licentius excurrere potuit eorum ingenium, quod opportuna admodum videretur & a floridiori dictione illa neutiquam abludens translatio, navim quæ nuncupet ἵππον ὑπόπτερον, quod ea, volitantis inſtar alitis,

- - *minimam bene currit ad auram;*

&, quaſi pedibus foret inſtructa,

Quan-

Quando opus eſt remis, remige carpit iter.

Unde naves ab HOMERO aliisque vocantur ἁλὸς ἵπποι, πελάγιοι ἵπποι, κ. τ. λ. Neque aliter τὰ πλοῖα ἵππους φασὶν οἱ περὶ Ἀδρίαν, quod refert J. TZETZES (e). Trahi fortaſſis & huc poſſit, quod ARISTOPHANI (f) Ποσειδῶν ſ. *Neptunus* cognominetur ἵππιος. Sed & figurato huic loquendi generi indulſere Scandiani veteres, navim nuncupando & *Dyr*, *belluam*, &, quod propius ad rem præſentem facit, *Baru beſtur*, i. e. *fluctuum equum*; quod tradens EDDA, innuit inſuper, omnia equorum epitheta navibus tribui paſſim ſueviſſe: quam in rem confer OL. RUDBECK (g) & THEOPH. SIGFR. BAYERUM (h). Quemadmodum, ob eandem rationem, *currus* vocabulo uti ſueverunt Gr. poëtæ, ubi de *navibus* ſermo ipſis eſt. Sic loquitur ÆSCHYLUS (i) λινόπτερα ναυτίλων ὀχήματα, & OPPIANUS (k):

Ἀμφὶ περισκαίροντες εὔζυγον ἅρμα θαλάσσης.

Cujus-

(e) Chil. VII.
(f) Νεφελ. Act. I. Sc. I.
(g) Atl. T. I. C. XXXIII.
(h) De Varagis, commentar. Acad. Petrop. T. IV. p. 303.
(i) In Prometheo.
(k) L. I. de Piſcat. v. 190.

Cujusmodi θαλάσσια ὀχήματα quomodo vehiculis, quæ muli trahunt & equi, reſpondeant, per ſingula eundo navium armamenta, oſtendit THEODORETUS (l). Itaque malumus explicare *Pegaſum* per navim ejus nominis, quam cum LUCIANO (m) dicere, inſignem aſtrorum ſcientiam, qua penetraverit in aërias domos Bellerophon, feciſſe locum fabulæ. Heic enim ingenio ſuo indulſiſſe eum putamus, eandemque ſibi ex veterum commentis quidlibet eruendi licentiam adrogaſſe, quam ſibi ſumunt illi, qui *Chimæræ* fabulam vel ad Phyſicen, vel ad morum doctrinam, referunt (n). Nobis perſuaſiſſimum eſt, aliquam rem geſtam primum dediſſe locum ut ceteris fabulis, ita & huic *chimæræ*. Sed operæ vix pretium ducimus, heic pluribus expoſuiſſe, quid a quoque μυθιστορίας interprete de monſtro hoc traditum ſit: conſulat, cui id volupe fuerit noviſſe, PLUTARCHUM (o) alioſque. Nos eorum haut pigebit adſtipulari ſententiæ, qui dicunt, fuiſſe

(l) Περὶ προνοίας λόγ. ί.
(m) Περὶ ἀστρολογίας, p. m. 704.
(n) Vid. MICH. PEXENFELD. Ethica Symbol. ſymbol. XXV.
(o) De virtut. mulierum. Tit. Λύκιαι,

fuiſſe *Chimæram* Lyciæ montem ignivomum (p), juxta quem habitarint leones; quum media ibi loca paſcuis læta, ima vero ſerpentibus infeſta fuerint; unde factum, ut a poëtis fingatur (q).

> Πρόσθε λέων, ὄπιθεν δὲ δράκων, μέσση δὲ χίμαιρα;
> Δεινὸν ἀποπνείουσα πυρὸς μένος αἰθομένοιο.

Mari finitimus perhibetur hic mons, utpote, ſi PLINIO (r) credimus, ſitus *ad Phaſelidem in confinio Lyciæ Pamphyliæque, pro minentem penitus in altum* (r): quo cum Bellerophon, navi vectus; adremigaſſet, locumque illum habitabilem feciſſet, anſa ludibundæ antiquitati data eſt fingendi, chimæram monſtrum ab ipſo eſſe interemtum. Neque ab hac explicatione abhorret laud. PALÆPHATUS, niſi quod flammam eructari dicit non a Chimæra; ſed a *Telmiſſo* monte ad Xanthi fl. oſtia (s).

Quæ

(p) Vid SOLINI Polyhiſt. C. LII. & POMP. MELA L. I. Tit. *Lycia*.
(q) HOM. Ιλ. Ζ. v. 186. & HESIODI Θεογ. v. 323. ſeq.
(r) L. II. C. 116.
(s) Vid. LIV. L. XXXVIII. c. 23.

Quæ vero de *Pegaſo* Bellerophonteo diximus, dicta ſunto etiam de *aligeris* Pelopis *equis;* quos itidem, præeunte PALÆPHATO (t), facere non dubitamus *naveis*, quibus adpellatio, παρασήμοις conveniens, fuerit: ΙΠΠΟΙ ΥΠΟΠΤΕΡΟΙ. Sunt quidem & aliæ fabulæ complures, quarum involucris initia navigationis atque incrementa texiſſe nobis videtur ludens, ex more ſuo, argutior vetuſtas. Verum nos, miſſis iis, contenti ſimus, oportet, quantulumcunque in præſens exhibuiſſe δεῖγμα, eruendarum ex fabulis, antiquitatum REI NAUTICÆ.

Θ. Δ.

(t) Περὶ ἀπίστων, C. XXX.

III.

JOHANN. HENR. VERSCHUIR,

S. S. THEOL. DOCTORIS ET ECCLESIASTIS BOLSVARDIENSIS. (*)

DISSERTATIO HISTORICA

DE

AEMULATIONE JSRAELITARUM MUTUA TANQUAM VERA CAUSA SCISSAE AC DEBILITATAE JUDAEORUM REIPUBLICAE.

§. I.

Quemádmodum honeſta æmulatio ingenia alit, ſtimulus virtutis & potentiſſimum ad omnia præclara, magno licet cum labore & periculo conjuncta, quæ homines ſine ea nunquam ſuſciperent, eſt inci-

(*) S. V. Auctor idem eſt, cujus *Diſp. Philolog. ſ. obſervationes Miſcell. in ſelecta S. S. loca præſide V. C. N. G. Schroedero Groningæ.* 1757. editas *Cl I. p.* 565. annunciavimus. Jlluſtris Friſiorum Academia Ipſi Summos in Theologia honores a. 1760. contulit, edita *Diſſertatione Inaugurali Theolog. ad Hagg. II.* 6-9. Gratulamur impenſe Celeberrimo VENEMÆ

incitamentum; ita prava æmulatio & ambitio, ex ſuperbia & invidia orta, nec unquam niſi plenaria partis adverſæ ſubjectione contenta, certisſima tam integrarum Societatum & rerumpublicarum quam ſingulorum hominum peſtis eſt. Dignisſima eſt, quæ hic legatur, præclara CLEMENTIS ROMANI, genuini Apoſtolorum diſcipuli, *epiſtola prima* maxime p. 148. & ſeq. *in ſcriptis patrum Apoſtol. edit. J. Clerici*, ubi p. 149. ita concludit vir pius ζῆλος καὶ ἔρις πόλεις μεγάλας κατέστρεψεν, καὶ ἔθνη μεγάλα ἐξερρίζωσεν. Aemulatio virtutis ab omni invidia immunis non poteſt nimis magna eſſe, ſed adeo proh dolor! perverſe cum mortalium gente comparatum eſt, ut in virtute plerumque facile & voluntarie nos vinci patiamur, ſuperbia autem & dominandi libido tam altas in multorum animis egerint radices, ut nullo fere poſſint evelli

 mo-

NEMÆ, de republica Litteraria omnique eruditione, quæ Theologum ornat & perficit, meritisſimo, de Nepote & Diſcipulo hoc eruditisſimo, veſtigia ſua felicisſimo ſucceſſu non minus ac gnaviter legente. Et publice ipſum Doctisſimum VERSCHUIRIUM enixe rogatum volumus, ut ejusmodi lucubrationibus, quibus Sacræ paginæ pragmatice non minus ac docte illuſtrantur, Bibliothecam noſtram ornatiorem reddere pergat. N. B.

modo. Ubi vero hæc vitia fixam habent ſedem, ibi nulla ſpes pacis ſinceræ amicitiæ firmæque concordiæ: Simul enim ac pax & ſocietas cum aliis inita habendi aut regnandi libidini obicem ponit, mox hactenus diſſimulata erumpit invidia, & omnis decoris & honeſti ſæpe oblita impediri non poteſt; quo minus partem adverſam in exitium, propria licet cum calamitate conjunctum, coeca & furens præcipitare conetur. Ne jam de ſingulorum & privatorum æmulatione dicamus, in liberis rebus publicis, maxime ubi plures gentes, ſingulæ ſui juris etſi inæqualis potentiæ in commune foedus & unam rempublicam coaluerunt, licet omnes in initio pares idem jus habeant, fieri tamen vix aliter poteſt, quin temporis tractu, quæ potentia & quibus reliquas ſuperant, ſibi etiam quendam in eas dominatum acquirere ſtudeant. Ubi autem in tali republica duæ pluresve ſunt opibus fere æquales, ibi odium plerumque, ſimultas, mala ſuſpicio atque perpetua de principatu contentio regnare ſolent: quibus efficitur ut respublicæ, quæ per mutuam concordiam ſtetiſſent inconcuſſæ, ac continua potentiæ & felicitatis cepiſſent incrementa, tandem diſſolvantur omnique libertate privatæ peregrino domino ſervire cogantur: dum

enim

enim fœderati inter ſe de primatu contendendo, id eſt in propria viſcera ſæviendo, vires conterunt, hoſtium vexationibus & rapinis patent, & tandem bello plene ſubacti ad triſtem rediguntur ſervitutem. Exempla ubique in hiſtoria proſtant, ſi vel ſolas Græciæ civitates, communi fœdere conſtrictas & unum reipublicæ corpus conſtituentes, conſideremus, nihil me a vero alienûm affirmaſſe apparebit: omnes, qui vel levem veteris hiſtoriæ guſtum habent, norunt pravam æmulationem præcipue Lacedæmonios inter & Athenienſes haſce gentes tandem in ſervitutem detruſiſſe. Alia non accumulabo exempla, ſed ut ſcopum meum attingam, hac diſſertatione probare conabor, Judaicam gentem eodem morbo infectam & corruptam, ſeu per inteſtinam diſcordiam vehementer concuſſam & exitium ejus acceleratum fuiſſe; æmulationem tamquam veram hujus domeſticæ diſcordiæ & motuum cauſam, una cum principiis, e quibus illa primum nata eſt ac deinceps crevit, in lucem proferam, eumque in finem hiſtoriam V. T. critico luſtrabo oculo. Materiam itaque mihi pertractandam ſumſi a paucis leviter tactam, a nemine, quod ſcio, data opera cum ſufficienti ſtudio excuſſam, & tamen ſummi ad priſcam judaicæ gentis hiſtoriam

aç fata recte intelligenda momenti: niſi enim æmulationem tribuum probe perſpectam habeamus, multa facta & fata hujus populi a prudenti lectore prorſus intelligi non poterunt,

§. 2.

Ordiamur rem ab initiis ſuis. Omnes tribus Jſraëlitarum ſimul ſumtæ unam tantum conſtituebant rempublicam. Sed tamen ſingulæ ſui juris erant, & res ad ditiones ſuas tantum pertinentes pro arbitrio absque reliquarum conſenſu ordinare poterant, modo publicam omnium ſalutem legesque eo ſpectantes inviolatas conſervarent. Singulæ plenum ſuffragii jus in totius populi, ſive omnium tribuum comitiis habebant; uno verbo ut omnia complectar, hac parte eodem modo cum veteri judaica, ac cum noſtra hodierna Belgii, ſeu ſeptem fœderatarum regionum republica, fuit comparatum. Non poterat itaque una tribus in alterius ditione dominari, ſed tantum quæ ad communem omnium ſalutem pertinebant inter ſe conſultabant, communes hoſtes communibus viribus propulſabant, fœdera cum exteris omnium communi nomine contrahebant &c.: quæ dixi ex hiſtoria certisſima ſunt. Ex hac rei publicæ conſtitutione explicandum

bellum

bellum Benjaminiticum; reliquæ tribus omnes in comitiis congregatæ ad Benjaminitas, tamquam populum ſui juris, legatos mittunt, & quod patratum facinus ulciſci nollent, bellum iis inferunt Jud. XX. *Sichemitæ* ſeorſim ſibi regem eligunt *Abimelechum* Jud. IX. *Gileaditæ* itidem *Jephtham* ducem aut regem conſtituunt Jud. XI. Rurſus poſt Sauli mortem ſola tribus *Juda Davidem* ad regiam dignitatem evexit, & per integrum ſeptennium hujus tantum tribus rex fuit 2 Sam. II.: manifeſto indicio ſingulas tribus plene ſui juris fuiſſe in re domeſtica, etſi valde momentoſa. Deinde poſt Salomonis mortem, ubi res ad totum populum ſpectans per tractanda erat, omnes tribus, vel ſeniores & legati earum in unum locum, Sichemum nempe, evocabantur, & cum inter eas convenire non poterat non eum eligunt totius gentis regem, qui ſuffragiorum numero vincebat, ſed ſeorſim duos creant.

§. 3.

Cunctæ tribus, licet ea, qua dixi, ratione æquales eſſent, non eadem tamen omnibus ſors erat; aliæ aliis variis de cauſis erant excellentiores. Qui moribundi Jacobi vaticinium, quod legitur Gen. XLIX, 1-27. diverſa earum fata complectens, attente

tente legerit, maximam illico ſortis diverſitatem deprehendet. Inter omnes caput ſublime efferebant Ephraimitæ non unam ob rationem. Omnino hic legi velim eruditisſimum clar. VENEMÆ, avunculi mei, *commentarium ad Gen. XLIX. p. 539. & ſeq.* Primo propter natales faſtu tumebant, quippe orti ex Joſepho, patri valde adamato ſummæque in Ægypto dignitatis viro, qui ex Rachele dilectisſima Jacobi conjuge natus erat. Imo, quod majoris momenti eſt, primogenituræ jus hereditatis reſpectu iis erat conceſſum, ut diſerte legitur, 1 Chr. V, 1. quæ ſane magna prærogativa erat. Vi benedictionis divinæ *Ephraimitæ* & *Menasſitæ*, hi enim ſimul tanquam Joſephi poſteri cenſentur, valde numeroſi fuerunt, ac amplisſima iis obtigit hæreditas. Joſ. XVII, 14. Queruntur de terræ portione nimis anguſta, quare Joſua iis amplisſimam conceſſit, ut habetur vſ. 17. quod eſſent עם · רב *populus Spiſſus* vel *numeroſus*, & tribuit iis, כח גדול *potentiam magnam* & *firmam*, propterea eum terræ tractum iis asſignat, quem Cananæorum fortisſimi falcatis curribus inſtructi inhabitabant. Acceperunt duplicem vel triplicem terræ portionem, & quidem in medio Cananææ ac reliquarum tribuum, imo portionem omnium optimam & fertilisſimam. His de cauſis

per-

Digitized by Google

permagna eorum fuit potentia multis in locis celebrata. Pſ. LX, 9. David *Ephraimum* vocat מעוז ראשי *arcem capitis mei* id eſt *firmum potentiæ propugnaculum.* Pſ. LXXVIII, 9. dicuntur נושקי *armati* & רמי קשת *jaculatores.* Hoſ. XIII, 1. כדבר אפרים רתת נשא הוא *Cum loquebatur Ephraim tremor erat*, ſeu cuncti tremebant, *ipſe ſe in altum dignitatis faſtigium extulit.* Tanta eorum erat auctoritas & vis, ut vel ſolis verbis reliquis terrorem incutere poſſent. Divitias Ephraimitarum & faſtum inde ortum clare probant verba, quæ ipſis in ore dantur ab Hoſ. c. XII, 9. ויאמר אפרים אך עשרתי מצאתי און *Dicit Ephraim ſane dives factus ſum, acquiſivi opes.* conf. Jeſ. XXVIII, 1. multa quoque heroicæ fortitudinis in bello dederunt ſpecimina in hiſtoria obvia. Fuerunt itaque Ephraimitæ omnium numeroſisſimi ditisſimi & potentisſimi; quod vel inde etiam apparet, quod poſt Schisma reliquæ tribus generali *Ephraimitarum* nomine comprehendantur, facta denominatione a potiori parte, & in hac tribu regia ſedes fuerit primo Sichemi, deln Thirzæ, tandem conſtanter Samariæ, reges quoque ex ea electi fuerint.

§. 4.

§. 4.

Prorſus animadverſione dignum eſt, quod Jacobus Joſephi filiis, Menasſi & Ephraimo, benedicturus, contra ſpem & intentionem Joſephi manum dextram impoſuerit Ephraimo, natu minori & ſiniſtræ oppoſito, Siniſtram vero Menasſi primogenito Gen. XLVIII, 14. ubi additur שכל את ידיו *prudenter direxit manus ſuas.* Joſephus autem, cum patrem præ ſenio & cæcitate errare putaret, errorem ei monſtrat vſ. 18. his verbis *non ita pater mi, ſane hic primogenitus eſt, pone manum dextram ſupra ejus caput.* Sed fruſtra erat, negat Jacobus ſe aliter facturum vſ. 19. *novi, fili mi, novi, etiam hic erit in populum, etiam hic magnus erit, at tamen frater ejus minor magnus erit præ ipſo, & poſteritas ejus erit* מלא-הגוים, quo epitheto indicatur, Ephraimum evaſurum populum excellentisſimum, opulentisſimum, potentisſimum, aliis gentibus ſuperiorem, & in eas dominium exerciturum: quæ omnia voce מלא comprehenduntur, verbum enim hoc pr. notat *effarcire, diſtendere*, indeque transfertur ad omnem *plenitudinem diſtentam*, opulentiam potentiam &c. ut jam variis in locis obſervavit Cl. SCHULTENS: forte huc reſpexit Zachar. c. IX, 13.

אפרים

Google

מלאתי אפרים. Cum jam utriusque tribus Ephraimi & Menasſis tanta foret felicitas, ut in proverbium & benedictionis formulam abiret, *ponat te Deus ut Ephraim & Menaſſe*, ut vſ. 20. dicitur, & tamen Jacobus *Ephraimum* poſuit לפני מנשה *ante Menaſſen*, ſeu ei longe prætulerit, ſponte apparet, quam ſtupenda Ephraimitarum felicitas foret. Eleganter Ezech. XXXVII, 19. *lignum Joſephi, quod in manu Ephraimi*, quo ſignificatur domum Joſephi eſſe in poteſtate & ſub dominio Ephraimi: עץ *lignum* hic *ſceptrum*, regni inſigne, denotare videtur, idem ac שבט, antiquioribus temporibus ex rudiori ligno confici ſolitum. Sed nonnullæ prærogativæ, ab aliis jam in lucem productæ, verbo ſunt recenſendæ, quæ ſequentes ſunt. *Joſua* ſupremus totius populi dux, Moſis ſucceſſor, ſecuturis ducibus multo ſuperior, ipſe *Ephraimita* in hac tribu ſedem ſuam fixit, Joſ. XIX, 50. inque ea hoc tempore totius populi comitia habita videntur. Tabernaculum conventus, ſacrorum ſedes, fixum eſt Silunte Joſ. XVIII. JOSEPH. A. l. V. p. 275. ibique trecentis & amplius annis manſit. Silunte quoque diviſio terræ facta legitur. *Samuel* præclarus ille ſummæque auctoritatis judex *Ephraimitis* quoque annumerari poteſt, ut probabiliter diſputat Cl.

Cl. VENEMA *ad Gen. p. 570.* Tandem tribus *Ephraim* & *Juda* non adeo patebant incurſionibus hoſtium, ut innuitur, Jud. X, 9. & ex ſitu ac hiſtoria certum eſt.

§. 5.

Si jam *Judam* contemplemur, illa tribus magna quoque erat, & terræ tractus, quem incolebat fertiliſſimus. De agris circa Hieroſolymam & Jerichuntem diſertum exſtat JOSEPHI teſtimonium *A. l. V. p. 276.* qui eos tam totius judææ, fertiliſſimos deſcribit. Hinc ergo opibus & divitiis affluere quoque debuerunt Verum hæc levia ſunt, ſi conferantur cum ampliſſimis promiſſis ipſis a progenitore Jacobo factis, quæ leguntur Gen. XLIX, 8. & ſeq. Ubi pius ſenex ex inſpiratione divina primogeniture jus dignitatis & dominii reſpectu in Judam confert, eum omnium ſuorum fratrum dominum declarat, ac elegantiſſimis figuris ſummam ejus fortitudinem & invictum robur, quo hoſtes profligaret, regnum ſibi per cruenta bella aſſereret ac ſtabiliret, deſcribit: Summamque felicitatem ac omnium rerum affluentiam, qua regno ſtabilito, & longiſſime extenſo, in pace frueretur, ad vivum depingit mirisque effert encomiis. Tribui Judæ ſæpe quoque ſorte aut oraculo primæ partes aſſignatæ.

Fieri

Fieri itaque vix aliter potuit, quin maximarum rerum promisſione & exſpectatione elata, ſe ſe reliquis præferre nonnunquam conata fuerit, & conſanguineorum invidiam commoverit. Id certisſimum, quod reliquas tribus ſemper vehemens tenuerit ſuſpicio, *Judam* aliquando rerum potiturum ac dominium in fratres acquiſiturum.

§. 6.

Id omni ſtudio impedire conati ſunt *Ephraimitæ*, opibus ſuis Feroces, omnis ſervitutis prorſus impatientes, quin ipſi etiam ad regnum & dominium adſpirantes. Hinc *æmulatio*, quæ, ut fieri ſolet, per varios gradus aucta, ſæpe funeſta reipublicæ dedit fata, identidem tamen emendata aut averruncata, donec tandem ſummum attigit gradum, nec ullo amplius coërcenda modo in nervum eruperit, ac deplorandum Schisma pepererit, id eſt, lethale populo Judaico vulnus inflixerit. Hujus *æmulationis* clare meminerunt prophetæ, qui eam poſt exilium Babylonicum prorſus tollendam prædixerunt. Ut Jeſ. XI, 13. *Et recedet zelus Ephraimi, & coarctatores Judæ exſcindentur, Ephraim non amplius zelotypia perſequetur Judam, nec Juda in arctum rediget Ephraimum.* En claram

de

deſcriptionem vehementiſſimæ æmulationis Judam inter & Ephraimum! קנאת eſt ζῆλος a קנא proprie *candere*, *rubere* inſtar ignis, aut ferri candefacti, eodem modo ac ζῆλος a ζέω *ferveo* leg. SCHULT. ad Proverb. Exprimit itaque hæc vox ſummum *æmulationis* gradum. Cæterum legendus eſt ad eum locum Cl. VITRINGA. Huc quoque reſpicitur, Jeſ. IX, 20. Ubi dicitur quod *Ephraim & Menaſſe* ſimul eſſent על-יהודה *contra Judam*, ex quo loco inſuper diſcimus, æmulatione mutua & inteſtinis diſcordiis inter ſe colliſas eſſe has ipſas adeo cognatas & conjunctas tribus Ephraimum & Menaſſen: ita enim Propheta vſ. 18. *vir non parcet fratri ſuo* vſ. 19. *quisque carnem brachii ſui comedent* & vſ. 20. *Menaſſe Ephraimum & Ephraim Menaſſen* ſe mutuo ſc. comedent & devorabunt inteſtinis bellis, quod demum factum eſt poſt Schisma tribuum; conſulendus rurſus Cl. VITRINGA. Licet vero inter ſe diviſi eſſent, in Juda tamen opprimendo amice conſentiebant. Egregius quoque hanc in rem exſtat locus, Hoſ. 11, 2. 3. Alia deinceps adhuc proferam.

§. 7.

Nunc *hiſtoriam populi Judaici* luſtremus, quantum quidem ob monumentorum

rum defectum fieri poteſt, ubique hujus zeli & æmulationis jam inde a primis reipublicæ temporibus deprehendemus indicia, caſus bene multos, qui prorſus intelligi non posſunt, niſi tribuum æmulationem cognitam habeamus. Poſt tempora Joſuæ & Seniorum nullus in Jſraële rex fuit, ſed quisque pro lubitu & arbitrio agebat Judic. XVII, 6. & XVIII, 1. *unde* quæſo *hoc?* quare regem vel præfectum in Joſuæ locum non legebant? probabilior excogitari non poſſe videtur *ratio*, quam quæ *ab invidia* derivatur. Succeſſor Joſuæ ſubſtituendus erat, ſed ex qua tribu? *Ephraimitæ* pro ſua nitebantur, quia Joſua quoque Ephraimita fuerat, imo quia reliquis erant opulentiores potentioresque: Contra *Juda* hoc privilegium ſibi competere ajebat, quippe cui primogenituræ jus & dominium in fratres divinitus per Jacobum promiſſum erat. Hinc rixæ & contentiones, quibus factum ut nullus eligeretur, omniaque confuſa relicta ſint; donec tandem ab hoſtibus presſi & ad incitas redacti, coacti fuerint ſibi ducem conſtituere. Hoc itaque *interregni tempore* in re magni momenti omnium tribuum ſeniores, imo *omnes Jſraëlitæ* convocandi erant Judic. XX. Incidit autem iſtud intervallum in tempus

tempus Joſuæ & Seniorum morti proximum, ut a doctis jam probatum eſt.

§. 8.

Cum Jſraëlitæ deinceps, ob peccata ab irato Numine deſerti, *a Midianitis & Amalekitis* vehementer affligerentur, ac afflictionis vehementia fracti ſupplices ad Deum confugerent, divinitus excitatus eſt *Gideon*, qui ſub divinis auſpiciis hoſtes profligavit Judic. VI. & VII. Diceres hanc victoriam omnibus Jſraëlitis æque gratam & accceptam eſſe debuiſſe; quis non cogitaret omnes Proceres certatim Gideoni obviam ituros gratulatum victoriam? Sed quod mirere. *Ephraimitæ* infeſto animo & irarum pleni ei obviam procedunt, duriter excipiunt, vehementer & acerbe, quaſi magnopere læſi, cum eo expoſtulant. Dicunt ei Judic. VIII, 1. מה־הדבר הזה עשית לנו *quid hoc facinoris eſt, quod contra nos patraſti?* Lepida ſane ac Gideoni inexſpectata gratulatio, ſed quid quæſo cauſæ hujus tantæ erat indignationis? hoſtes a ſe non eſſe devictos ægre ferebant, victoriæ gloriam Gideoni *Menasſitæ* invidebant, nihil alicujus momenti ſine ſe geri volebant: queruntur quod a Gideone non eſſent evocati, cum iret ad prælium, nec ferunt bellum ſine ſuo conſenſu geri. Recte JOSEPH. *A. l. V. c. VI.*

VI. p. 294. ἡ δὲ Ἐφραίμιος φυλὴ τῇ Γεδεῶνος εὐπραγίᾳ δυσχεραίνουσα, στρατεύειν ἐπ' αὐτὸν διεγνώκεισαν. Quid ſi Gideon acerbe reſpondiſſet, objurgaſſet acriter & in eos tanquam tumultuoſos, invidos & irapios invectus fuisſet? Statim ad arma convolaſſent, atque lætiſſima illa de Midianitis victoria in bellum inteſtinum luctuoſiſſimamque civium cladem fuiſſet mutata! Sed ut JOSEPH. habet, Gideon μέτριος ὢν καὶ πᾶσαν ἀρετὴν ἄκρος blande eos compellat, oſtendit ſe non tam ſua aut Menasſitarum aut alterius tribus auctoritate quam juſſu divino bellum ſuſcepiſſe, imo addit, *racemationes Ephraimitarum meliores eſſe vindemia Abibezeritarum*, (id eſt. Gideonis ejusque militum): nimirum, poſt prælium ab ipſo evocati Ephraimitæ præoccupaverant tranſitum Jordanis, ut hoſtium fugam impedirent, & ceperant duos Midianitarum principes Horebum & Zebum Judic. VII, 25. Hoc facinus modeſte ſuis rebus geſtis præfert, atque ita tandem exaſperatos eorum animos lenivit mitioresque reddidit Judic. VIII, 2. 3. Sic pro tempore cum Gideone in gratiam redierunt: verum eo defuncto vindictam ab ejus poſteritate ſumſerunt; *Sichemitæ* enim (erat autem Sichem oppidum in tribu Ephraim, eo tempore nobiliſſimum) ſubornarunt *Abimelechum*, Gideonis ſpurium, ſuum

F 2 per

per matrem cognatum, qui 70. filios Jerubbalis, excepto ſolo Jothane, qui fuga elapſus erat, crudeliter interfecit, atque tunc ſceleratiſſimum hunc parricidam Regem crearunt Sichemitæ וכל בית מלוא Jud. IX, 6. Quid fuerit domus *Millo* non convenit inter interpretes; ex mea opinione fuit *domus magnatum*, in urbe *Sichem* conſeſſum habentium, convenit cum Arab. مَلأ *turba*, *cœtus*, eximie conventus nobilium deliberandi gratia coëuntium, *vid. etiam Cl.* SCHULTENS ad Gen. XLVIII, 19. quæ ſignificatio facile ex genuina vi Th. מלא Arab. مَلَأ extundi poterit. Cæterum quod *Sichemitæ* tam facile permoti ſunt ad facinus adeo crudele & horrendum in benefactoris domum patrandum, id ortum videtur ex veteri odio ac recordatione injuriæ, ſuæ tribui, ut putabant, olim a Gideone illatæ, cum ſine ejus juſſu aut conſenſu prælium cum Midianitis inierat.

§. 9.

Deinde interjecto aliquo tempore *Gileaditæ* ab *Ammonitis* preſſi & ad incitas redacti confugiunt ad *Jephtam*, tribulem ſuum, qui tanquam ſpurius a fratribus ejectus exulabat in terra Tob, ibique per virtutem militarem inclaruerat. Jephta eligitur

gitur dux, qui cum fruſtra Ammonitas ad pacem permovere conatus eſſet, arma ſumit, in hoſtes irruit, ampliſſimamque de iis reportat victoriam toti Jſraëli ſalutarem Judic. XI. Sed cum domum rediiſſet, adventant *Ephraimitæ*, armati ac maximo numero, indignati ipſum Gideonis exemplo non deterritum ſine ſuo juſſu aut auxilio prælium iniiſſe, flammas ſpirant & necem iræque impotentes verbis ad tranquillam mentem redigi nequeunt. Jephta animoſus & fortis Heros ſe ſerviliter quoque non ſubmittit: primum quidem excuſat, verum cum nihil eo modo proficeret, ſuos milites colligit prælioque decernit, eo eventu ut Ephraimitæ fuerint maxima clade affecti, in fuga quoque, trajectu Jordanis præoccupato, fuerint impediti, & ſine miſericordia deleti, adeo ut quadraginta & duo millia ceciderint. Judic. XII. Tanti ipſis mala ambitio & rixandi libido tum conſtitit: ægre ferebant, quod *Jephta* ſolus καὶ νίκην ἔχοι, καὶ τὴν ἐπὶ τοῖς πεπραγμένοις δόξαν, ut JOSEPH. *A. l. V. c. VII. p. 298.* Sed inique admodum agebant: antea enim Gileaditis implorati ſuppetias ferre recuſaverant, &, cum auſi non fuiſſent manus cum hoſtibus conſerere, populares pravæ æmulationis furiis agitati infeſtare aggrediuntur, quare etiam victi graves dederunt pœnas.

§. 10.

Ex hiſce ſpeciminibus jam apparet *Ephraimitas* dominatum affectaſſe, ſummamque inter reliquas tribus auctoritatem ſibi, tanquam omnium ampliſſimæ ac ditisſimæ, aſſerere voluiſſe. His cum eſſent animis præ reliquis maxima æmulatione *Judam* proſequebantur, veriti, ne promiſſum Jacobi tandem aliquando impleretur, & regnum ei daretur. Tribus *Juda* viciſſim ſe *Ephraimo* opponebat; ſolæ enim hæ ad principatum adſpirare poſſe videbantur. Hoc ſi animo imprimamus, ſtatim percipimus rationem, cur *primus rex* electus fuerit *ex tribu Benjaminis*, omnium minima & infirmiſſima, & quidem ex ejus familia minima; ita enim reſpondet Saulus Samueli, ipſi manifeſtanti, quod Rex eligeretur 1 Sam. IX, 21. *An non Benjaminita ſum ex minimis tribubus Jſraëlis*, (ſeu minima tribuum) *& familia mea infima eſt omnium familiarum Benjaminis?* Quæro jam, cur Rex potius electus non ſit ex tribu Ephraimi aut Judæ omnium potentiſſimis? *æmulatio* obſtitit: Ephraimitæ non tuliſſent regem ex Juda, nec Juda ex Ephraimo, altera alteri ob nimiam potentiam erat ſuſpecta. Ut ergo omnis diſcordia bellaque inteſtina evitarentur Regem elegerunt, vel Deus per ſu-

am

am providentiam eligi curavit, ex Benjamine minima tribuum, & maxime infirma propter cladem Judic. XX. memoratam, ne minimus quidem metus eſſe poterat, ut talis tribus cæteras ſervili modo ſubjiceret. Deinde cum *Benjaminitæ* adeo attriti erant internecino iſto bello, commiſeratione digni videbantur: omni itaque modo iis erat ſuccurrendum, ne ſemper in ſtatu vili & deſpecto manerent; hoc autem optime fieri poterat, ſi ex iis Rex eligeretur, ut quisque per ſe intelligit.

§. 11.

Hinc quoque derivanda ratio, cur, cum tribus *Juda* poſt Sauli mortem *Davidem* regem creaſſet, reliquæ id exemplum ſtatim non ſecutæ, ſed diutiſſime reluctatæ fuerint. Nimirum, Saulo vivo & regnante, ut vel lippis & tonſoribus notum, David virtute militari valde inclaruerat, omnibusque cognitum erat eum ad regnum adſpirare. Saulus itaque eum ubique perſequitur, non invitis tribubus, cum ſæpe indicaverint ubi lateret, aut auxilium Saulo ad eum capiendum promiſerint. Verum in tribu Juda, unde oriundus, ſemper ſuos amicos & fautores habuit David; ſic enim legimus. 1 Sam. XXX, 26. Davidem de præda hoſtium portionem miſiſſe לזקני

 יהודה

יהודה לרעהו *Senioribus Judæ, amicis ſuis intimis.* Saulo mortuo mox Hebronem Judæ ſe contulit, ibique a tribulibus unanimi conſenſu Rex electus eſt 2 Sam. II. hinc utique liquido conſtat Judam ei faviſſe; licet ante hoc tempus metus eos coëgerit, ſuum in Davidem affectum diſſimulare. Ipſe *David*, etſi forte de tribulium favore certus, dudum intellexerat reliquos Jſraëlitas ſibi invidere & non niſi ægre admodum ſe regem paſſuros, omni itaque modo eorum animos ſumma cum prudentia delinire ſtuduit. Saulum, cum poſſet, interficere non tantum noluit, ſed & eum, qui ſe Sauli percuſſorem jactabat, morte mulctavit. Quod fecit ad declinandam *invidiam*, ut ſpecimen æquitatis & moderationis daret, regiam quoque majeſtatem, ſibi deſtinatam, ſanctam ac inviolatam conſervaret, ne quid ſimile in ſe deinceps auderent. Sed plura hujus prudentiæ Davidis in hiſtoria proſtant indicia. *Jabeſſenos* laudavit, quod Saulum honeſte ſepeliverant, addens adhortationem, in qua non obliviſcitur mentionem facere *regni*, ſibi a Juda delati 2 Sam. II. Deinceps cum Joab Abnerum fraudulenter interfeciſſet, prætexens quidem cædem fratris Aſaëli, ſed revera ex *invidia*, quod JOSEPHUS non neglexit notare *A. l. VIII. c. I. p. 366,* his verbis

bis καὶ τελευτᾷ μὲν Ἀβέννηρος τῦτον ἐνεδρευθεὶς τὸν τρόπον ὑπὸ Ἰωάβυ, ὡς μὲν αὐτὸς ἔλεγε, τιμωρήσαντος Ἀσαήλῳ - - - - - ὡς δὲ τἀληθὲς εἶχε, δείσαντος περὶ της ςρατηγίας καὶ τῆς παρὰ τῷ βασιλεῖ τιμῆς, μὴ τύτων μὲν αὐτὸς ἀφαιρεθείη, λάβοι δὲ παρὰ Δαυίδυ τὴν πρώτην τάξιν Ἀβέννηρος. Cum, inquam Joabus hoc facinus patraſſet, David rurſus prudentiſſime ſe geſſit, innocentiam ſuam ſancte teſtatus & Joabi facinus tamquam impium deteſtatus maximo luctu Abnèrum proſecutus eſt, quin & leſſo ipſum honoravit, adeo ut univerſus populus animadverteret, Abnerum rege inſcio & invito fuiſſe occiſum 2 Sam. III. Ταῦτ εὔνοιαν αὐτῷ παρὰ τῦ πλήθυς ἐγέννησεν, inquit JOSEPH. *A. l. VII. c. I. p. 367.* & paulo poſt, *in his igitur David bonæ famæ potiſſimum ſtudebat, curam omnem & diligentiam, quam par erat, adhibendo: ita ut nemo Abnerum ejus voluntate occiſum eſſe ſuſpicaretur*: Dein percuſſores Isboſethi, Sauli filii, ſui adverſarii & de regno æmuli, ſevere ultus a prudentiæ regulis non deflexit 2 Sam. IV. His ſimilibusque artibus alienos Jſraelitarum animos tandem ſibi conciliavit: licet vel ſic forte voti compos factus non fuiſſet, niſi ejus potentia indies invaleſcens, & caſus Abneri & Isboſethi, principum adverſæ factionis, populo maximum incuſſiſſet terrorem. Omnium diutiſſime re-

 lucta;

luctati ſunt *Benjaminitæ* 1 Chron. XII, 29. JOSEPH. *A. l. VII. c. II. p. 369.* qui tandem tamen etiam una cum reliquis tribubus Davidem regem receperunt. Sic demum poſt elapſum integrum Septennium unanimi conſenſu David totius Iſraelis Rex creatus eſt. Cæterum, quæ de eo produxi, ſunt totidem veræ probitatis cum prudentia conjunctæ ſpecimina.

§. 12.

Deinceps tamen fortiſſimus hic Heros, dudum jam in regno confirmatus, finitimis nationibus omnibus devictis exteris terribilis, & ubique terrarum celeberrimus, fundator ille regni Judaici, piiſſimus ac moderatus Princeps, quem populi ſui delicium diceres, evitare non potuit horribilem motuum inteſtinorum procellam, ab ipſo *filio* excitatam, ſed vere quoque ex æmulatione & invidia tribuum, omnem novaturiendi ac rebellandi occaſionem cupide arripientium, ortam. Videas mihi hic quæſo *Davidem* ſenem obvelato capite, nudis pedibus gementem, quin largum lachrimarum imbrem fundentem, in paucorum comitatu trepidum ac anxium Hieroſoluma exeuntem, fugaque feſtinata ſalutem & vitam quærentem. 2 Sam. XV. Hanc hiſtoriam legens illico circumſpicies tantæ ingratitudinis

dinis tamque horrendorum motuum cauſam. Proxima quidem eſt in filio, impio Abſalomo, qui fax & tuba hujus ſeditionis. Sed quo modo, obſecro, quibus rationibus univerſum fere populum, tantis a patre mactatum beneficiis, permovere potuit, ut excuſſo omni pudore & reverentia, penitus officii & beneficiorum obliti, efferatis mentibus arma caperent contra innoxium & immerentem Regem, eumque Senem? Abſalom, inquies, callide Jſraelitarum animos ſibi ſua humanitate magnisque promiſſis conciliaverat, ut diſerte legitur 2 Sam. XV. Recte; ſed vel ſic non capio, qui totus fere Jſrael ad tam impium facinus pellici potuerit. Quid ergo? Vetus *odium* & *invidia* nondum ex animis deleta; regnum in tribu Juda ſudes erat in oculis reliquarum maxime Ephraimitarum; circumſpexerant dudum nequicquam occaſiones illud evertendi; nunc commoda ſe offert, ipſe filius in patrem rebellis eſt, in ejus caſtra cupide tranſeunt, non tam ut filium in patris locum ſubſtituerent, quam ut per ejus rebellionem omnibus confuſis & turbatis, tandem aliquando viam reperirent, qua ſe a regno Judæ avellerent inque libertatem adſererent. Argumentum pro mea ſententia eſt accuſatio *Zibæ*, deferentis Davidi, dominum ſuum Mephibozetum Hieroſolumis,

man-

manſiſſe, quod ſperaret ſibi hoc tempore regnum patris reſtitutum iri 2 Sam. XVI. Criminatio illa iniqua quidem erat & falſa, attamen clare ex ea colligi poſſe videtur, populum non adeo faviſſe aut tenaciter adhæſiſſe Abſolomo, ut Ziba aut alius ad regnum adſpirare & probabilem ejus ſpem concipere non potuerit. Sed ſentio tibi hoc uno argumento nondum perſuaderi, conabor tamen ut perſuadeam. Cum Abſalomi rebellio infeliciter ceſſiſſet, rebelles à Davidis exercitu eſſent profligati & fugati, ipſo Abſalomo quoque occiſo, ſerio ſecum reputant Jſraelitæ, quantorum criminum ſe reos fecerint, & quæ, ſi diutius in obedientia ac tumultibus perſeverent, metuenda habeant ab irato rege: poenitet jam temeritatis, inter ſe capita conferunt, de Rege in regnum reducendo deliberant. Hæc conſilia Davidi indicantur, is mittit ad *Judam*, ut non poſtremi Regi ſuo obviam veniant. Hi hoc nuntio incitati omnes reliquos Jſraelitas celeritate antevertentes, primi ad Regem accedunt, gratulantur victoriam, reducunt. Dum in eo ſunt, ecce reliqui adventant, vident Regem a tribu Juda reductum, indignantur, expoſtulant cum Rege & tribulibus ejus, irritantur, incaleſcunt rurſus leviſſima de cauſa animi, tumultuoſæ audiuntur voces, inordinati conſpiciuntur motus, & ne crederes hunc fer-

vorem

vorem ex amore propenſoque in Regem ſtudio unice oriri, ipſi caverunt. Ecce enim :hoc rerum ſtatu homo nequam nomine *Scheba*, buccina clangens has impias ſpurco ore evomit voces, *non eſt nobis portio in Davide*, *nec hæreditaria poſſeſſio nobis in filio Iſai*, quid nobis cum hoc rege? ite *ſinguli ad tentoria veſtra ô Iſraël!* Vix hæc proclamaverat, cum mox totus populus, omnes tribus, excepta Juda, Davidem deſerunt & hunc Schebam ſequuntur. 2 Sam. XX. Qui jam fit, ut, qui modo tanto ſtudio de Rege in regnum reſtituendo deliberabant, tam ſubito tamque levi de cauſa animos mutent? utique ſe rerum novarum cupidos oſtendunt. Novo itaque tumultu & civili bello exercetur David; Joab cum exercitu Schebam perſequitur, tandem terrore perculſi ægre arma deponunt, & pacem ea lege ſanciunt, ut pœna de tumultus auctore ſumeretur. *Ephraimitis* rurſus præcipuas hic fuiſſe partes facile mihi perſuadeo, cum quod tanta eorum auctoritas erat, ut reliqui, niſi hi præiviſſent & incitaſſent, auſi non fuiſſent, tum quod diſerte in hiſtoria notatur, hunc Schebam fuiſſe ex *monte Ephraimi*. 2 Sam. XX, 21. *vir ex monte Ephraimi, Scheba filius Bicri nomen ejus* נשא ידו במלך. Si jam hi tumultus unice non ſint repetendi ex æmulatione & taedio

taedio regni Judæ, id ſaltem mihi dari poſtulo, hanc cauſam multum feciſſe ad defectionem: ex *æmulatione* utique repetendum, quod adeo proni ad motus fuerint, & quod non neglexiſſent Judæ regnum deſtruere, modo auſi fuiſſent, ſpemque ſatis firmam de felici ſucceſſu habuiſſent.

§. 13.

Ita tumultus ſub Davide quidem feliciter ſunt repreſſi, ipſa tamen æmulatio alte animis inhærens tantum abeſt ut evelli potuerit, ut contra ſub Salomone mirum in modum aucta fuerit. Licet univerſus populus eo regnante maxima ſecuritate ac felicitate gauderet, ferre tamen non poterant reliqui Iſraelitæ & æquo oculo aſpicere invidenda Judæ privilegia. Quippe, qui nunc demum ſentiebant *regnum* in *Juda* & familia Davidica fore hæreditarium, Judam non tantum perpetuam regni ſed & templi ac ſacrorum ſedem fore, ibi omnes regum opes coacervari, ibi magnifica palatia & ſplendidiſſimum ac ampliſſimum templum, ibi populi frequentiam eſſe. Dolebant valde æqualitatem tribuum ſublatam, maximum decus Judæ omnium impenſis conciliari, reges tribulibus ſuis, ut fieri ſolet, faventiores eſſe. Regem in Juda ſplendide lauteque cum tot reginis viventem eam potiſſi-

tiſſimum ditare, cum jam ſatis pecuniæ per frequentiam populi in feſtis eo conferretur, male ipſos habebat. Ipſe *David* ſenex in ultima ad populum oratione jam ſignificaverat Judam a Deo electum imperatorem, regnum perpetuum in ſua domo fore, ac per filium Salomonem templum exſtructum iri; imo populum tunc ad concordiam promptamque obedientiam amice adhortatus eſt, laudavit quoque ejus benevolentiam ac concordiam, quam tunc ſaltem præ ſe ferebant 1 Chron. XXVIII Joſeph. A, l. VII. c. XIV. p. 409. Etſi dubium nullum eſt, quin multi ſimulate egerint, ſed nemo eo tempore reluctari aut ſe ullo modo movere auſus eſt. Etiam ſub Salomone nullos tumultus ciere audebant ejus ſapientiam potentiam ac celeberrimam famam reveriti, ſed invidiam tamen ac æmulationem nunquam ceſſaſſe ſequentia tempora declarabunt.

§. 14.

Imo ſub ipſo *Salomone*, etſi nulla fuerunt inteſtina bella, tamen facta eſt conſpiratio, quæ poſt ejus mortem demum erupit. Auctor ejus erat *Jeroboam*, Salomonis ſervus, ab eo ad magnam dignitatem evectus, ac domo *Joſephi*, id eſt *Ephraimitis* & *Menaſſitis*, præfectus. Is, a propheta

Digitized by Google

pheta de regno ſibi deſtinato monitus, Ephraimitas ſua ſponte ad rebellionem pronos ad defectionem ſollicitavit. Eo autem facilius in ejus partes fuerunt pellecti, quod ipſe eſſet Ephraimita, vocatur enim 1 Reg. XI, 26. אפרתי מן־הצרדה Seu *Ephraimita ex Tſereda*, אפרתי eſt *Ephraimita*, vide Judic. XII, 5. Urbs צרדה videtur eadem, quæ 2 Chron. IV, 17. vocatur צרדתה, ſed ibi eſt ה paragogicum. Dudum optaverant regem ex ſua tribu, Jeroboam itaque de favore eorum certus *manum ſuſtulit in regem*, ſeu contra eum conſpiravit ac rebellis fuit. Eadem phraſis adhibetur de Scheba rebelle 2 Sam. XX, 21. niſi quod ibi verb. נשא, hic vero הרים. Rem ita narrat JOSEPH. *A. l. VIII. c. VII. p. 442.* Επαρθεὶς οὖν τοῖς τοῦ προφήτου λόγοις ὁ Ιεροβόαμος, φύσει θερμὸς ὢν νεανίας καὶ μεγάλων ἐπιθυμητὴς πραγμάτων οὐκ ἠρέμει &c. *Jeroboamus itaque, juvenis natura fervidus & magnarum rerum appetens prophetæ ſermonibus elatus, non quieſcebat. Cum vero ad præfecturam ſe contuliſſet - - - illico cœpit populum ſollicitare, ut a Salomone deficeret, & res novas moliri, idque agere ut principatus ipſi cederet.* Salomo autem Jeroboami molimina animadvertens ipſum ad necem quæſivit, ſed nequicquam, fugit enim in Ægyptum ad regem Siſacum.

§. 15.

§. 15.

Jeroboamo *exule* rebellio ad tempus repreſſa eſt, & ſe quietos tenuerunt Iſraelitæ usque ad Salomonis mortem. Eo vero e vivis ſublato, illico arceſſunt *Jeroboamum ex Ægypto*, ut eum regem crearent, ac cum eo aliquem defectionis prætextum quærerent, ut ſaltem ſub ſpecie juris a domo Davidis deficerent. Reditum Jeroboami his verbis narrat ſacer hiſtoricus 1 Reg. XII, 2. 3. *Et fuit, cum audiret Jeroboam, filius Nebathi, & ipſe adhuc in Ægypto, quo fugerat a facie Salomonis regis, & habitabat Jeroboam in Ægypto, ſed miſerunt & vocarunt eum.* Narratio hæc in re clara, valde eſt intricata ac confuſa nec ullo modo toleranda, quare opinor ipſum hiſtoricum nequaquam ita ſcripſiſſe, Tollamus mendas a librariis in textum illatas, legendo pro וַיֵּשֶׁב & *habitabat* mutatis tantum punctis וַיָּשׁוב & *reverſus eſt*, ac pro ultimo במצרים *in Ægypto* ממצרים *ex Ægypto.* Tota jam periodus hoc modo reddenda erit. *Factum autem eſt, ut, cum Jeroboam filius Nebathi audiret*, Sc. mortem Salomonis, (*erat autem ipſe in Ægypto, quorſum fugerat a facie regis Salomonis*) *reverteretur Jeroboam ex Ægypto*;

namque miſerant, qui ipſum vocarent. Hoc ipſo facto, quod, nempe, Jeroboamum, Salomonis internecinum hoſtem, ex Ægypto vocant, & cum eo Sichemum veniunt, animos ſatis nudant & ſignificant ſibi certum eſſe, deficere. Sed pergamus: *Jeroboam* cum Iſraelitis venit *Sichemum*, huc quoque citaverant *Rehabeamum*, quaſi ibi in ſolennibus populi comitiis Regem creaturi. Verum & hoc ſuſpicionem movere debebat, quod Regem *Sichemum*, urbem tribus Ephraimiticæ, evocarent, quod nempe ibi liberius ei poſſent obſiſtere, quam Hieroſolumæ. Præterea, ſi nihil mali hactenus ſibi propoſitum habuiſſent, ipſi potius ad Regem veniſſent ut antea ad Davidem & Salomonem, non vero Regem ad ſe arcesſivisſent. Nihil boni ergo ſperandum habebat miſer *Rehabeamus*, cum Sichemum ire cogeretur, & Jeroboam infenſisſimus patris hoſtis, tamquam dux populi, præcipue omnium nomine cum eo acturus eſſet. Præſentibus Rehabeamo ac Jeroboamo & comitiis integris nihil aliud Iſraelitis agendum reſtabat, quam ut ſub ſpecie juris Rehabeamum regno excidiſſe declararent: nihil ad hoc exſecutioni dandum erat aptius, quam iniquas ei proponere conditiones, ſub quibus regnum reciperet, ſed quas eum rejecturum certo norant. Querun-

runtur ergo de gravi ac moleſto Salomonis Jugo, poſtulant ut ſe mitius tractet 1 Reg. XII, 4. His verbis: *Pater tuus durum fecit jugum noſtrum, tu ergo leva nos a ſervitute patris tui dura & a jugo ejus gravi, quod impoſuit nobis, tum ſerviemus tibi.* Hæc acerba populi querela & audax poſtulatio valde ingrata ac moleſta fuit Rehabeamo; forte etiam inopinata accidit. Quis enim ſuſpicaretur, populum auſurum tam audacter conditiones regi præſcribere, tam impudenti calumnia Salomonem, modo defunctum, proſcindere; procul dubio ſtatim iræ ac indignationis plenus fuit Rehabeam. Sed tamen ſe reprimit, reſpondet tantum: hanc rem accuratiorem requirere deliberationem; jubet ergo, ut poſt trium dierum ſpatium redeant reſponſum a ſe accepturi. Interim ipſe deliberat primo cum *Senioribus*, patris conſiliariis, qui ei auctores ſunt ut indignationem diſſimulet, populo non ſevere & duris verbis ſed mitius & humilius reſpondeat; ſic enim fore ut eorum animi leniantur. Sed Rehabeamo fervido juveni in pleno ætatis vigore, regis felicisſimi filio in aula educato, adulari & ſe ſubmittere neſcio, Seniorum conſilium, tamquam nimis mite nec ſuæ majeſtati congruum diſplicuit. Illud ergo deſerens ad *juniores*

ſe confert Conſiliarios, qui ſecum adoleverant: hi, ut juniores ſolent, fervore magis quam prudentia feruntur, tantam populi ingratitudinem & audaciam non mollibus remediis leniendam, ſed duriore reſponſo ac aſperioribus remediis coercendam ac caſtigandam cenſent, ut diſcant in poſterum Regem revereri. Ex horum itaque conſilio imprudens Rehabeam acerbe & ſevere populo hunc in modum reſpondit vſ. 14. *Pater meus grave reddidit jugum veſtrum, ego autem ſuperaddam jugo veſtro: pater meus caſtigavit vos ſcuticis, ego vero caſtigabo vos flagellis aculeatis.* Hoc imprudens regis reſponſum ſtatim arripit X tribuum populus; mox in hæc tumultuoſa erumpunt verba, vſ. 16. *quæ nobis portio in Davide, non nobis hæreditaria poſſeſſio in filio Iſai, ad tentoria veſtra o Iſraël, jam provide domui tuæ David!* Atque his magno clamore dictis Regem cum ſuis deſerunt, abeunt cum ſuo Jeroboamo, proprium ſibi electuri Regem, nullo unquam modo eo adducendi, ut ſe domui Davidicæ denuo ſubjiciant.

§. 16.

Quicunque hanc hiſtoriam paulo accuratius examinaverit, & ad animum revocaverit, quæ ſupra dicta ſunt, is ſe non facile

cile adduci patietur ut credat, veram cauſam, ob quam Israelitæ a Rehabeamo defecerunt, fuiſſe *durum Salomonis jugum a ſucceſſore non levandum ſed aggravandum:* Sed dicenda clarius adhuc certiusque demonſtrabunt, illud de quo querebantur merum fuiſſe prætextum, eum tantum in finem prolatum, ut ſub ſpecie juris a regno Judæ deficerent. Si Rehabeam vel mitisſime reſpondiſſet, parum tamen promoviſſet, nam antequam reſponderat aut querelas audiverat jam certum populo erat Jeroboamum Regem conſtituere; alias enim capitalem hunc Salomonis hoſtem, ipſo vivo rebellantem & ad regnum adſpirantem non reduxiſſent ex Ægypto. Omnes docti & ſapientes norunt veras rerum cauſas ut plurimum latere, cum quæ publice proferuntur ſæpe numero meri ſint prætextus & fictæ rationes. POLYBIUS, TACITUS aliique prudentiores hiſtorici, inter veteres pariter ac recentiores, ſæpe cauſas veras a prætextibus ſedulo diſtinguunt, ut notum eſt. Ego vero nullus dubito hic adſeverare, querelam de gravi & moleſto Salomonis jugo prorſus iniquam & falſam eſſe; cauſam autem veram & principalem defectionis fuiſſe eam, quam dixi, æmulationem. Salomonis regnum nobis in hiſtoria ubique deſcribitur tamquam lætum, quietum, nullis

bellis nullis inteſtinis ſeditionibus turbatum, felix & omni parte, quantum fert humana in hac terra conditio, beatum, adeo ut Judæi ſub nullo alio rege tanta felicitate gaviſi fuerint. Regnum Davidis, etſi felix, tamen bellicoſum ac turbulentum erat, ſed nulla hoc reſpectu de *Salomone* poterat eſſe querela. 1 Reg. IV, 20. 25. Sub eo mercatura & commercium cum aliis gentibus, antea Judæis fere inuſitatum, maxime floruit, indeque immenſæ opes ac divitiæ ſupra fidem magnæ non tantum ad Regem ſed & univerſum populum redundarunt. 1 Reg. X, 21. & ſeq. 2 Chron. I, 12. & ſeq. Recte JOSEPHUS *A. l. VIII. c. II. p. 419.* de Salomonis ævo: *miro incremento auctæ ſunt res Hebræorum & tribus Judæ, populo ad agrorum colendorum curandorumque ſtudium converſo. Nam pace potiti, neque bellis, neque turbis inteſtinis diſtracti, ac præterea optatiſſima libertate ad ſatietatem usque fruentes, omni cura & cogitatione in hoc incubuerunt, ut ſua quisque augeret & majoris pretii faceret.* Tum in *S. hiſtoria* quam apud *Joſeph.* verba maxime emphatica accumulantur ad ſummam hanc felicitatem pro merito deſcribendam. Cum ergo populus pace gaviſus mercaturæ & agrorum culturæ deditus maximis divitiis ac opibus abundaverit, gravi

ac

ac intolerabili jugo utique presſus non fuit.

§. 17.

Sed tamen dices: reges ſplendidi & magnifici ſemper populo graves ſunt, Salomo cum tot reginis tam ſplendide lauteque vivens, tot magnifica palatia & templum adeo magnum ac excellens, ut merito in terræ miraculis recenſeatur, exſtruens, utique maximos ſumtus facere populumque *nimiis tributis* exhaurire neceſſe habuit: ſpeciem hoc habet, ſed evanidam, nam ſi vel maxime gravia tributa dare debuerint Judæi, poterant hoc facile, cum divitiis affluerent. Qui quæſo argentum Hieroſolumæ vile potuit eſſe inſtar ſtanni vel lapidum, ſi cives tributis fuerint exhauſti? Verum præterea ipſa hiſtoria clare contrarium teſtatur, ipſum nempe impenſas illas maximas feciſſe ex *tributis peregrinarum* gentium, quibus imperabat, ut innuitur 1 Reg. V, 1. & 4. & diſerte JOSEPHUS *A. l. VIII, c. II. p. 419. Erant autem regi & alii præfecti, qui & Syrorum & alienigenarum terræ omni, a fluvio Euphrate Ægyptum usque pertingenti, præerant, egentibus ipſi tributa colligentes. Atque iſti regis victui in ſingulos dies ejusque conviviis conferebant ſimilæ quidem coros triginta &c.*

 Ad

Ad Templum vero maximum theſaurum immenſaſque opes jam præparaverat David 1 Chron. XXIX. Jugum ergo Salomonis non fuit grave tributorum habita ratione. Aſt forte *Judæos* ad opera *moleſta* & *ſervilia* coëgit, multis enim ſervis & operariis indigebat ad ſtupenda illa, quæ ædificavit palatia: Sed & hoc hiſtoriæ contrarium eſt, nam ad ea uſus eſt *peregrinis*, qui inter Iſraelitas degebant, 2 Chron. II, 16. 17. 2 Chron. VIII, 7. & ſeq. ubi vſ. 9. clare dicitur Salomonem ex filiis Iſraelis nullos feciſſe ſervos ad opus ſuum, quia illi erant viri militares & principes &c. Ad militiam & officia honoratiora adhibebantur Judæi, de dura autem militia nullo modo queri poterant. JOSEPH. *A. l. VIII. c. VI. p. 436.* idem narrat, dicens peregrinos adhibitos fuiſſe πρὸς τὸ θητεύειν καὶ τὰς οἰκετικὰς χρείας &c. ubi addit τῶν γὰρ Εβραίων οὐδεὶς ἐδούλευεν. *Hebræorum enim nemo ſerviebat.* Quemadmodum igitur Seſoſtris, Ægyptiorum Rex, narrante DIODORO *Siculo*, *Biblioth. l. I. p. m. 52.* Templis a ſe ædificatis inſcribi curaverat οὐδεὶς ἐγχώριος εἰς αὐτὰ μεμόχθηκε *indigenarum nemo huc laborem impendit;* ita quoque vere Salomo facere potuiſſet, adeo ut & hæc querelæ cauſa ſublata ſit. At, inquies, forte *ſeverus nimis* ac *iniquus in Judicio* fuit: mirum ſane hoc foret, ſi idem

idem ille, qui in aliis rebus omnibus civium ſaluti, poſperitati & commodis providit, ſe mitem lenemque præſtitit, in Judicio crudelem ſe geſſiſſet Tyrannum. Hiſtoria quoque reclamat, cum ubique ejus ſumma prudentia & æquitas, primo non tantum judicii actu ſed & deinde probata, laudetur, nec ſors Judæorum tum adeo læta ac beata fuiſſet, ut deſcribitur. Bene rurſus JOSEPHUS *A. l. VIII. c. II. p. 416. Summa pacis tranquillitate deinde rempublicam adminiſtravit, nihil ei obſtante adoleſcentiæ fervore, quo minus vel Juſtitiam coleret & leges cuſtodiret, vel quæ a patre morituro acceperat memoria conſervaret: &c.* Ætate jam provectior deflexit quidem ex nimia in peregrinas mulieres indulgentia a recta Deum colendi ratione, ſed nuſpiam accuſatur de regno male adminiſtrato aut conſcientiarum Tyrannide, neque id crimen Iſraelitarum animis fuit obverſatum, dum de eo querebantur. Propter hanc cauſam Deus quidem imperium in X[i] tribus ejus filio eripuit, non autem Iſraelitæ propterea defecerunt. Nihil ergo ingrati Judæi de Salomone querendum habuerunt, multo majore jure de Davide queri potuiſſent. Iniquum eſt eorum judicium, impia & rebellis expoſtulatio: Schebæ regina rectius multo, quam ingrati ſubditi, de eo

judicavit 1 Reg. X, 8. & ſeq. *Felices homines tuos, felices ſervos tuos, qui tibi perpetuo adſtant, & ſapientiam tuam audiunt, benedictus ſit Jehova, Deus tuus, qui te delectatus eſt, ita ut collocarit in ſolio Iſraelis, pro amore perpetuo in Iſraelem; & qui te conſtituit regem, ut jus diceres, juſtitiamque exerceres.* *Rehabeam* quidem male egit, quod Seniorum conſilium non fuerit ſecutus, illi enim optime populi indolem & ſtudia norant, æmulationem ac conſpirationem tribuum dudum ſenſerant, ut ſuo reſponſo non obſcure indicant; ſciebant nihil remedii ſupereſſe ad Schisma evitandum populumque a malo propoſito abducendum, quam mollia verba & ampla promiſſa, propterea ſuaſerant Regi, ut quam mitisſime reſponderet, & oſtenderet ſe paratum ad omnia populi vota executioni danda: Sed tamen, licet Rehabeam imprudenter ac importune reſponderet, æquum erat ei, populi tractandi ignaro, vel *propter Salomonem patrem & illius in Iſraelitas beneficia veniam indulſiſſe*, ut recte Abias filius ejus in oratione, quam tribuit ei JOSEPH. *A. l. VIII. c. XI. p. 452.* Ne jam dicam Iſraelitas impudenti in patrem ejus calumnia ac iniqua poſtulatione hoc reſponſum ei extorſiſſe. Ipſi juniores conſiliarii ſenſerant etiam molimina populi, quæ per vim coër-

coërcenda cenſebant, ne, ſi Rex ſe in imperii initio ſubditis ſubjiceret, Regia majeſtas vileſceret, forte etiam putarunt populum minis poſſe coërceri ac a propoſito abſterreri. Deſinite ergo nunc Iſraelitæ de duro Salomonis jugo queri, larvam vobis detraxi; *invidia*, *æmulatio* & *prava ambitio* veſtros animos faſcinarunt; hæc vera cauſa eſt, ob quam nunc a domo Davidis deficitis, ac triſtisſimo Schismate rempublicam laceratis & peſſundatis!

§. 18.

Schisma hoc, ex æmulatione ortum, funeſtam & prorſus lethalem reipublicæ attulit cladem; vires ejus per illud valde imminutæ ac fractæ ſunt, inde ab hoc tempore exterorum rapinis patere cœperunt. *Siſacus* Ægypti rex, ſtatim quinto poſt anno Rehabeamum bello adortus, multas munitas civitates cepit ac Templum & domum regiam ſpoliavit, ægre magno ære dicam an auro pacem redemit infelix Regis feliciſsimi filius. Tam cito ſplendor, gloria & felicitas, quæ ſub Salomone vigebant, evanuerunt; Templum haud ita pridem exſtructum aureis, quibus ornatum erat, inſtrumentis carere cogitur 1 Reg. XIV, 25. 2 Chron. XII, 2-12. Populi a Davide devicti ſenſim defecerunt *Syri*, *Idumæi* & *Moa-*

Moabitæ. Sic Deus illa tribuum diviſione uſus eſt ad rempublicam debilitandam, ut Judæi ſuorum criminum pœnas luerent, ut non obſcure indicatur 2 Reg. XVII, 20. 21. ubi præterea de *Jeroboamo* dicitur וידא ירבעם *Iſraelem a Jehova*. Verbum וַיַּדָּא non intelligentes *Maſorethæ* mutandum ſciſcunt in וידח. a נדח *depulit*: ſed vulgata lectio bene ſe habet; verbum נדא Arabes nobis conſervarunt, apud quos نَدَأ inter alia notat *terruit*, *deterruit*, quod hic bonum ſenſum dat: *deterrebat Jeroboam Iſraelem a Jehova*, quo minus nempe Eum ſequeretur ac Hieroſolumæ coleret. Timebat enim, ne, ſi populus Hieroſolumam propter ſacra frequentaret, rurſus ad domum Davidicam deficeret, hinc id callide impedivit,. & Iſraelitas omni modo a cultu Jehovæ publico & legitimo, Hieroſolumæ exercendo, abſterruit: vel ſic tamen impedire non potuit, quo minus multi legis tenaciores cum Juda in gratiam redirent, ut ſub *Aſa* factum legimus 2 Chr. XV, 9. quando multi ex *Ephraimo*, *Menaſſe* & *Simeone* ad *Judam* defecerunt, cui malo ſe oppoſuit *Baëſa* 2 Chron. XVI. Judæ quoque Reges *religionis prætextu* Iſraelitas allicere conati ſunt, exemplum cape ex *Abia* 2 Chron. XIII, 8. Cæterum hoſtili

modo

modo ut plurimum ſe invicem tractarunt Juda & Iſrael, inque propria ſævientes viſcera ſe invicem continuis bellis attriverunt. Baëſa & Aſa per omnem vitam ſe infeſtarunt 1 Reg. XV, 16.32. *Amaſia* Judæ rex, ob victoriam de Idumæis ſuperbiens, *Joaſum* Iſraelis ad prœlium provocavit, ſed valde infeliciter, cum ab eo victus, captus, ſpoliatus & non niſi datis obſidibus dimiſſus ſit 2 Reg. XIV. Horrenda deinde clade affecti ſunt Judæi ſub *Achaſo* a *Pekah* Remaliæ filio, conjuncto cum rege Syriæ 2 Chron. XXVIII, 5. Centum & viginti millia uno die proſtrata, & ducenta millia hominum abducta ſunt captiva, qui tamen interceſſione prophetæ Obedi libertate donati & remiſſi ſunt. Præterea *Zicri* potens *Ephraimita* tunc interfecit *Maaſeiam* regis filium, & *Azrikamum* anteceſſorem domus ejus, atque *Elkanam* ſecundum a Rege. Illa diviſio, odium & inimicitia durarunt usque ad deſtructionem Regni Ephraimitici, & Schisma non niſi poſt exilium Babylonicum coaluit. Ex dictis abunde patet defectionem X tribuum a domo Davidica ex æmulatione & invidia ortam, præcipuam cauſam fuiſſe ruinæ reipublicæ & populi Judaici. Deus enim ea uſus eſt ad Judæorum debilitationem & deſtructionem, ut graviſſimorum criminum pœnas luerent.

§. 19.

§. 19.

Odium, *invidia* indeque orta *diviſio* tribuum durarunt quidem usque ad exilium ac deſtructionem totius Judæorum reipublicæ, ſed in exilio & poſt illud prorſus ceſſarunt; reduces in patriam omnem hanc æmulationem prorſus depoſuerunt, id quod dudum ante clariſſimis verbis a prophetis prædictum erat. Præter vaticinia ſupra jam prolata huc pertinet locus Zach. X, 6. & ſeq. Sed in primis manifeſta omnique animadverſione digna eſt prædictio Ezechielis cap. XXXVII, 16. qua docemur omnes tribus rurſus coalituras in unam rempublicam, in unum regnum, adeo ut omnis diviſio prorſus ceſſaret; omnem tribuum æmulationem abolitum iri clare quoque dixerat Jeſ. XI, 13. loco ſupra jam citato. Quæ vaticinia omnia etiam eventu comprobata ſunt. Sub Cyro Hieroſolymam redierunt tribus *Juda* & *Benjamin* una cum Levitis, quibus ſe nonnulli quoque ex X tribubus adjunxiſſe videntur Eſdræ II. Sed deinde plures, JOSEPH. *A. l. XI, c. V. p. 560.* narrat, quod *Esdras* litteras, quas a Rege Artaxerxe acceperat, quibus ipſi poteſtas dabatur cum Judæis redeundi in patriam ad Hieroſolymam templumque inſtaurandum, quod eas litteras in-

inquam, ſive earum ἀντίγραφον miſerit in *Mediam* ad omnes gentis ſuæ homines, hoc eſt *ad X tribus*, & quod omnes vehementer lætati ſint cognita regis erga Deum pietate & erga Esdram benevolentia: En jam ſpecimen mutuæ amicitiæ; nec Esdræ amica invitatio effectu caruit, nam inquit JOSEPH. πολλοὶ δ'αὐτῶν, καὶ τὰς κτήσεις ἀναλαβόντες, ἦλθον εἰς Βαβυλῶνα, ποθοῦντες τὴν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα κάθοδον. *Multi ex illis cum re ſua familiari Babylonem ſe contulerunt, ut qui Hieroſolumam revertendi deſiderio tenebantur:* Omnes tamen deinde communi *Judæorum* nomine comprehenſi ſunt, facta denominatione a tribu *Judæ*, quæ prima reverſa erat, ut idem JOSEPH. *p. 565.* Cæterum ſignum ſublatæ æmulationis habemus in eo, quod Esdras Iſraelitas amice invitaverit, quod omnes lætati ſint, denique, quod multi cum Esdra Hieroſolumam ſe contulerint. Licet vero nonnulli ſe Judæ ac Benjamini junxerint, omnis tamen multitudo Iſraelitarum ſive X tribus manſerunt voluntarie in exilio, ut ibid. *p. 561.* nulla ergo integra tribus ſed multi ex omnibus reverſi ſunt, quod ſufficit. Præterea illi ipſi, qui in exilio manſerunt, amicitiam cum Judæis in patriam reverſis coluerunt, quotannis in feſtis majoribus Hieroſolumam frequentarunt, & hac parte ſe unam

cum

cum illis gentem demonſtrarunt. Sublatæ diviſionis indicium quoque in eo eſt, quod nomen Iſraelis, quod durante Schismate tantum X tribubus dabatur, nunc rurſus de Juda & Benjamine æque ac de omnibus Jacobi poſteris adhibeatur. Hiſce addatur, non potuiſſe æmulationem obtinere poſt reditum ex Babylonico exilio, cum quod nulla integra tribus, præter ſupra memoratas, redierit, tum quod Ephraimitarum terra maximam partem eſſet occupata a *Cuthæis*, ſive *Samaritanis*, ut recte Cl. VITRINGA ad *Jeſ. XI. p.* 352.

TANTUM.

IV.

IV.

JOH. PHIL. CASSELII P.P. OBSERVATIONES PHILOLOGICO ANTIQUARIÆ DE SUE IN DIVINATIONIBUS ET MYSTERIIS MAGICIS AD JES. LXV, 4. ET LXVI, 17.

ARGUMENTUM.

§. 1. *Porcus* in Myſteriis Magicis. Explic. *Jeſ.* LXV, 4. & LXVI, 17. Mos frequentandi ſepulchra, & pellibus animalium in Templis incubandi ad exploranda futura, & morbos curandos. *Sus & mus* ad februa apud Orient. Eſus murium, ſuillæ, Hercules ſomnialis. §. 2. Sus in Auguriis apud *Cyprios* & *Lacedæm. Stryges* porca averruncantur, de Lilith, varia puerorum terriculamenta & *divinationum* genera ex porcis. §. 3. Myſteria magica in Papatu ope ſuum, St. *Thelmus* phænomenon marinum. S. *Blaſius* & S. *Antonius* curatores gregum & porcorum caſtratorum. Porci S. *Antonii*. Myſterium magicum, ut porci quemque Sequantur. Alia. §. 4. Metamorphoſis dæmonum & homi-

hominum in porcos. *Protei* variæ mutationes. Lycanthropia. §. 5. Homines libidinoſi & impuri poſt hanc vitam mutantur in ſues ſecundum gentiles & Turcas, item Chinenſes.

§. 1.

Inter immenſa, quibus Ebræorum populus a ſummo Numine donatus eſt, beneficia, haud ultimum meretur locum, quod & de cultu vero ſibi exhibendo non tantum per ſacerdotium proſpexerit, ſed & certa ad Religionem veram ſartam tectamque conſervandam & ad ſeros nepotes propagandam, media ordinaverit. (a) His tamen egregiis mediis non obſtantibus, gens illa non tantum ab avita religione, toties occaſione data deflexit, ſed & omnium idololatriæ deditorum orientis populorum cultus inter Iſraelitas citius ocius invaleſcere cœpit. Teſtantur illud tot Prophetarum Judæis a vero Deo apoſtaſiam opprobrantium loca, quibus amplius inhærere non volupe, cum hac vice ritus illos ſpecialisſimos in locis Prophetæ contentos delibare, & ex antiquitate illuſtrare libet.

Por-

(a) Cum laude hoc argumentum exſecutus eſt JER. FRIDERICI *diſſ. de ſtudio gentium, ſpeciatim Ebræorum, in patria tuenda Religione. Lipſ.* 1718.

Porcum in myſteriis Magicis olim adhibitum fuiſſe Viri docti ex JESAIÆ *cap.* LXV. 4. elicere volunt. Locus ita ſe habet:

היושבים בקברים ובנצורים ילינו האכלים בשר החזיר ופרק פגלים כליהם:

Qui habitant in ſepulchris, & in delubris idolorum dormiunt, qui comedunt carnem ſuillam, & jus abominationum eſt in vaſis eorum. Interpretes fere omnes conſentiunt, hic agi de *Necromanteias* ſive Ψυχομαντείας nefando ritu, quo futurorum cognoſcendorum cupidi noctu apud ſepulchra in ſpeluncis, (b) lucis tenebricoſis, delubris aut ſolitariis locis verſabantur, ut vel evocarent manes, & fato functorum umbras, vel ſomnia de futuris & morborum reme-

 diis

(b) Mos enim magorum & veneficarum erat frequentare ſepulturas, ut oſſa mortuorum adhiberent ad uſus ſceleratos & execrabiles OVID. Epiſt. VI. *Heroid.* v. 89.

Per tumulos errat, paſſis diſcincta capillis
Certaque de tepidis colligit oſſa rogis.

Plura collecta vides apud J. PASSERATIUM *in Propert.* p. 436 PHIL. PICINELLUM *in Lumin. Refl. ad Jeſ. l. c.* p. m. 547. Naſamones apud parentum ſepulcra manſitando propria oracula captare ſolebant, teſte TERTULLIANO *cap.* 57. *de Anima.* p. 306.

diis captarent, pellibus (c) ſacrificiorum incubantes. CELEB. SPENCERUS *de Legg. Hebr. Ritual.* p. 137. ex hoc prophetæ loco concludit, *Porcum animal magicum fuiſſe*, & ethnicos carnis ſuillæ vel juſculi e carne confecti comeſtione, tanquam ſacramento & ritu magico ſe Dæmoni conſecraſſe,

(c) De more Veterum pellibus animalium in Deorum templis & ſepulchris incubandi, dormiendi & res futuras explorandi agunt JOH. NICOLAI *disquiſ. de ſubſtratione veſtium cap.* VI. p. 100 104. *Giſſæ* 1701. 12. G. DU CHOUL. *de Relig. Vett. Rom.* p. 261. DILHERRI *Diſputatt. Acad.*. T. 2. p. 255. CONRINGIUS *diſſ. de Incubatione in fanis Deorum medicinæ cauſa olim facta. Helmſt.* 1659. *& in Opp. recuſa.* A. M. SALVINIUS *in notis ad Inſcriptiones Florentinas a Gorio editas.* p. 292. *Florent.* 1727. *fol.* C. FRID. HUNDERTMARCK *in eleg. diſſ. de Artis medicæ per ægrotorum apud Veteres in vias publicas & templa expoſitionem incrementis*, *ſect.* II. *p.* 17. *Lipſ.* 1739. PITISCUS *in Lex. Antiq. Roman.* voc. *Somnium & Incubare*; de morborum mediis explorandis ægrotorum in templis dormientium J. MEURSIUS *ad Lycophr.* p. 88. præſertim in Templo Aeſculapii in urbe Epidauro, MARMORA *Oxonienſ.* p. 109. In Inſcriptione apud SPONIUM *in Miſcell. Erud. Antiq.* occurrit *Hercules Somnialis*, qui ægrotos ad ædem ipſius ſe conferentes, in ſomnio de ægritudine curanda monebat. p. 101. & apud REINESIUM *Inſcript.* p. 600.

ſe, & δαιμονολήπτας evaſiſſe, quod amplius probat ex binis *Pauli Veneti* locis, carnis ſcilicet Dæmoni oblatæ juſculum partem haud exiguam in ceremoniis gentium magicis & idololatricis antiquitus habuiſſe.

Alter Prophetæ priorique parallelus locus legitur, *Cap.* LXVI, 17. המתקדשים והמטהרים אל הגנות אחר אחר בתוך אכלי בשר החזיר והשקץ והעכבר יחדו יספו נאם־יהוה: *Qui ſanctificant ſe, & qui mundant ſe in hortis, poſt unum, in medio* (horti;) *comedentes carnem ſuillam, & abominationem, atque murem; ſimul conſumentur, dixit Jehovah. Doctiſſ.* VITRINGA *in Comment. ad h. l.* p. 894. ex utroque loco non directe demonſtrari poſſe vult *ſacrificium porcinum*, ſed mentionem tantum hic fieri *eſus carnis ſuillæ*, non oblationis. Et cum fœdifragi in poſteriori loco non tantum dicantur *ſuillam* edere, verum etiam *mures*, (d) dubium cenſeri queat, an mures vel oblati ſint Diis vel in februis uſum habuerint, licet viri docti, ut SELDENUS *de Diis ſyris* L. I. c. VI.

(d) De *Porca & mure* apud Orientales inter februa adhibito: vid. SCHEDIUS *de Diis Germ.* p. 132. SAUBERTUS *de Sacrif. cap.* 23. *p.* 521. JOH. MARSHAMUS *Can. Chron.* p. 539. SPENCERUS *l. c.* p. 338.

p. 106. & SPENCERUS l. c. hoc ex illo loco adſtruere velint.

Quod vero eſum *ſuillæ* attinet, de quo heic Propheta loquitur, certe nullo unquam tempore Judæi ſe criminis hujus reos magis fecerunt, quam Antiochi Epiphanis ætate, qui Syrorum Rex partim blandis verbis, & pollicitationibus, partim etiam minis ac ſuppliciis diris Judæorum quam plurimos eo adegit, ut abnegato ritu patrio Græcum adoptarent, ac ſpreta lege Moſaica, carne ſuilla veſcerentur, quæ omnia uberius in *Maccabæorum libris* deſcripta leguntur. Judæos enim ad gentilium idololatriam pronisſimos, eorum etiam ritus ſacros ſtante templo primo ſpontanee imitatos eſſe, judicatu eſt facillimum, & demonſtratu. *Vid.* LAKEMACHERI *Obſerv. Philol. P. IV. p.* 39.

Eſum vero *murium ſummus* BOCHARTUS *Hieroz.* P. I. L. III. c. 33. p. 1015. refert ad morem Orientalium, quo mures agreſtes עכבר *achbar* dictos, his populis in deliciis fuiſſe probat. Conf. D. MILLII *Diſſertt. Sel.* loco mox citando. Incolas urbis Calechut Indiæ *mure* ac piſce ſole exuſto veſci, tradit LUD. VARTOMANNUS *Navigatt.* & *Rer. Indic.* L. V. c. 6. p. 272.

Mures

Mures & glires apud Romanos etiam in deliciis fuiſſe, & in conſeptis & doliis eum in finem [illegible]os,, patet. ex PLINIO *Hiſtor. Natur.* L. VIII. *cap.* 82. unde MARTIALIS L. III. *Epigr.* 58.

Somniculoſos ille porrigit GLIRES.

Romani colebant *Apollinem Sminthium*, a *muribus* dictum, de quo ejusque vera etymologia & cultu alibi acturi. vid. OUZELIUS *ad Minut. Fel.* p. 182. Bœotios Apollini *Parnopio* Sacra feciſſe a *mure*, qui apud Æoles παρνοπιων dicitur, teſtatur JUL. AURELIUS *de cognom. Deorum Gentil.* L. I. 4. *Tomo IV.* J. G. *Clauſingii Juris Publ. Roman.* p. 38. Mos tamen ille apud Romanos menſæ *mures* imponendi ſub conſulatu M. Scauri legibus cenſoriis coërcitus & impeditus fuit, teſte PLINIO L. XXXVI. c. I. ad utrumque Plinii locum conferatur HARDUINUS, vid. J. BRUYERINUS *de Re cibaria.* L. XIII, 33., & 34. p. 553. FR. M. GRAPALDUS *Onomaſt.* L. I. c. VII. p. 116. J. H. URSINI *Analecta S. P. I.* L. I, 10. p. 15. J. P. LOTICHIUS *ad Petron.* p. 23. & 96.

Quin *mures* ad manteian referebant, eosque futura præcognoſcere credebant, conf. J. C. DIETERICI *Antiquitt. Bibl. V. T.* p. 460. PITISCI *Lex.* A. R. *voc. Mus.* Me-

moratu eſt dignum quod OVIDIUS *Faſt.* L. II. 571. *ſq.* narrat, ubi de Feralium feſto agit, cum *Deæ Tacitæ* ſacra facerent, ibi ab anu thura tria repoſita fuiſſe ſub limine, qua *mus* ſibi iter fecerat. CAR. NEAPOLIS *Anapt. ad h. l.* p. 89. refert hoc ad detractores maledicos & quorum linguam ratione vita functorum compeſcere volebant. PHILASTRIUS *in Catal. hæret. cap.* XII. ex Philiſtæorum *aureis muribus* I. SAM. VI. finxit hæreticos, qui ab ipſo *Muſoritæ* (e) dicuntur, & ſorices coluerunt, quos quia CEL. BOCHARTUS pro hæreticis Chriſtianis habuit, ille merito vapulat a FABRICIO *in Annotatt. ad Philaſtr.* p. 26. Ad bina hæc Prophetæ loca ex antiquis ritibus illuſtranda, ſcilicet ex februis, luſtrationibus, ſacrificiis porcinis, omnibus fere Diis Deabusque oblatis, latius hic divagari poſſem, niſi ea omnia in antiquitatibus meis de *ſacrificio porcino* per capita diſtributis & partem adhuc ineditis fuſius eſſent expedita, & explanata. Cæterum evolvere non pigebit ad illa, diſſertationum cum cura elaboratarum trigam ſive quadrigam, ſcil. THEOPH. GRABNERI *diſſ. 2. de Sacris Judæorum peregrino in hortis ritu factis*

(e) De Muſoritis, qui *mures* coluere vid. SELDENUS *de Diis Syris.* p. 106.

ctis. Witt. 1710. NIC. GERH. MEIER *de* אחר *ſive uno Deo Aſſyriorum ab Eſaia rejecto ad Eſ. LXVI, 17. ſub præſidio J. Conr. Schrammii. Helmſt.* 1734. DAV. MILLII *Diſſertatt. ſel.* no. VI. p. 265. *ſq. Traj.* 1743. 4.

§. 2.

Quemadmodum vero Augurum diſciplina ex quatuor generibus conſtabat, ex *avibus*, earum ſcilicet volatu, occentu, & tripudio, ex *cœlo*, qua parte aliquid ſe oſtentaret, unde divinationem inſtituerent; ex *diris*, & denique *terrenis animalibus*. Ex his omnibus Augures auſpicia captabant, cujus diſciplinæ Romani veteres erant obſervantisſimi. Inter animalia (f) *Sus* non infimum locum habebat, exque eo, veteres, neſcio quid, divinabant. Sic PAUSANIAS L. VI. non longe ab initio, p. 455. refert, *Cyprios* inſpectis ſuibus primum divinaſſe. *Vetus eſt*, inquit, *& ab initio inſtituta ex hoedis, agnis, vitulis, aruſpicina*, SUEM PRIMI OMNIUM CYPRII *addidere.* IDEM *in Laconicis* affirmat ex *apro* divinatum eſſe: *Apud Lacedæmonios noctu[r]*

H 5 *na*

(f) J. J. HAFNERUS *in diſſ. de Auguriis Vett.* inſerta A. C. ESCHENBACHII *Diſſertt. Academ.* No. IX. p. 551-596. nullum ex porcino genere augurium annotavit.

na inter ephebos Sacra fiunt. Committunt ii ad pugnam in illis Sacris APROS CICUROS DUOS. *Solet vero uſu evenire, ut utrius claſſis aper victor diſceſſerit, ea de juvenum ludis in plataneto palmam auferat.* UBBO EMMIUS *Vett. Græciæ* T. III. p. 89.

Romani in ſacris Magicis *Stryges* (g) *nocte pueros in cunis infeſtantes averruncari porca*

(g) Huc pertinent varia terriculamenta, quibus ad pueriles animos in obſequio continendos uti veteres ethnici ſolebant, ut *Lamia*, *Gorgo*, *Mormolyca*, *Empuſa*, & alia monſtrorum nomina terrorem incutientia, ſub tutela & adjumento Celeb. & Eruditiſſ. Göttingenſium Muſarum Statoris J. M. GESNERI pluribus deſcripta a J. C. L. BRUGGEMANNO *in diſſ. de Terriculis puerorum.* Gött. 1745. J. P. PFEIFFER & BEYER *in theſ. philol.* (priore) T. I. p. 651. & 656. Nocturnorum horum præſes ſpectrorum *Hecate* erat. teſte J. MEURSIO *in Lycophr.* p. 93. *edit. Pott.* Striges illæ & *volaticæ* ob nocturnum volatum dictæ a TERTULLIANO *de Pallio* p. 34. conf. SALMASIUS *ad h. l.* p.444. Commentum hoc ethnicorum de Strigibus nocturnis ubera lactantibus pueris præbentibus, originem duxiſſe quidam volunt ab uxore prima Adami *Lilith*, de qua MOYNE *Varia S.* T. 2. p. 456. ſq. A. AUSTEN (*diſſ.*) *Trias quæſtionum* p. 3. *Rintel.* 1688. SELDENUS *de Diis Syris* p. 174. & BAYERUS *ibid. in nott.*

porca immolata (†) credebant. OVIDIUS L. VI. *Faſt.* 158.

Spargit aquis aditus, & aquæ medicamen habebant
EXTA*que de* PORCA *cruda bimeſtre tenet.*
Atque ita noctis aves extis puerilibus inquit
Parcite: pro parvo victima parva cadit.
Cor pro corde precor, pro fibris ſumite fibras,
Hanc animam vobis pro meliore damus.

D. MILLII *Diſſ. Sel.* p. 156.

Aliud divinationis ex *apro* genus recenſet ZONARAS apud P. F. ARPE *de Taliſm. & Amuletis* p. 41. Alexander nempe Imperator Leonis philoſophi frater, magos rogans, an diu regnaturus eſſet, audivit ex

nott. p. 295. FRISCHMUTH *in Theſ. Phil. T.* I. p. 869. GAFFARELLUS *in Curioſ. inaud.* p. 215. & MICHAELIS *in nott. ib.* p. 365. CELEB. & irreconciliatus J. C. SCHLÆGERUS *meus Illuſtriſſ. Ducis Saxo Gothani a conſiliis aulicis, &c.* rei nummariæ tam antiquæ quam recentioris promus condus, in eleg. diſſ. *de Diana Lyſiζονῳ p. 64. ſq. Hamb.* 1735. 4.

(†) Præter alia antidota, ut allium, & carmina quædam, de quibus C. NEAPOLIS *ad l. Ovid. cit. p.* 261.

ex illis, ſe diu victurum, ſi *apro*, qui in theatro ex ære factus erat, dentes & pudenda apponerentur, quia ea figura tua eſt, quæ e regione ſita eſt Leonis fratris tui. IDEM *ibidem* p. 42. refert, *Aprum Caledonium* ex ære tuſum, (Herculis fuiſſe ſtatuam a Lyſimacho ſculptam), quo *Alexii Angeli* Imperatoris conjugem Euphroſynam magiæ deditam uſam, atque aliis ſtatuis, quibus membra decuti jusſit. &c. Memoranda eſt divinatio THEODATI *Gothorum Regis*, curioſius futura ſcrutantis; Jusſiſſe ſcilicet inſigni vanitate Judæum hominem *porcos triginta*, parvis ædificiis tribus occludi, ac decimo cuique nomina Gothorum facere, & Imperatoris præfectorum, indeque ad certum diem quieſcere. Peractis vero uti erat injunctum, omnibus, ad præſtitum Theodatus cum Hebræo *porcos* pergit inviſere: ubi mortuos comperit, quibus Gotorum facta erant nomina, vivos autem, quibus erant præfectorum nomina impoſita. Verum ſetas e dorſo defluxiſſe, quarum viſeretur dimidium. Quo ſane conjectatum, fore ut Romani exercitus aboleretur dimidium, Gotis ad internecionem occiſis. RHODIGINUS *Antiq. Lect.* c. 35. *p.* 723.

§. 3.

§. 3.

In Eccleſia Romana, ſicut Exorciſmorum & Benedictionum larga copia datur, & proventus illarum uberrimus eſt, adeo ut per ſingulos annos & anni dies eſcas non ſolum & quicquid victui neceſſarium, ſed etiam animalium vivorum carnes ejus aſſeclæ conſecrent; ita etiam in conſervandis gregibus, illuſionibus & portentis inſtructi ſunt, uti mira quædam de ſubulci cujusdam præſtigiis, ut gregem porcorum ſartum tectumque conſervaret, narrat GEORGIUS PICTORIUS *Iſag. de Dæmon. ſublun.* Subulcum ſc. quendam fuiſſe, qui in baculo paſtorali ſcedulam nomine D. BLASII inſcriptam habebat, cujus baculi vi & potentia, *porcos ſuos ab omni luporum vi & raptu tutos credebat*, ac tantum ſcedulæ numinis tribuebat, ut etiam porcos in agris ſolos paſcendos abigeret. Contingente tamen quodam tempore cum gregis paſtor abeſſet, & quidam præteriens dæmonem cuſtodire vidiſſet, illique dixiſſet, quid ipſe hic cuſtodiret, qui hominum ſalutis perſecutor foret peſſimus? reſpondit *porcos* (h) *cuſto-*

(h) Porcos *familiare dæmonum pecus* appellat TERTULLIANUS *cap.* IX. *de Pudicitia.* p. m. 562.

cuſtodio, retulit alter, cujus juſſu? dæmon inquit, ſtulti paſtoris confidentia. Nam ſcedulam quandam ſuo bacillo incluſit, cui divinam adſcribit virtutem, vel inde quod *Sancti Blaſii* nomine eſt inſcripta; & eam porcos ſuos a luporum injuria defendere contra legem ſuam credit, mihi falſa ſuperſtitione inhærens: ubi cum per me fuiſſet vocatus, & denuo vocatus, & non comparuiſſet, me Sancti Blaſii vice huc cuſtodiendum contuli. Ut enim ſemper libens Dei & ſanctorum vices gero;; ita & nunc libentisſime pro ſuo S. Blaſio illi porcos cuſtodio, ut ſtultum hominem in ſua vana confidentia extollam, ac roborem, ac eo perducam, ut talem ſcedulam pluris quam Deum faciat. MART. DELRIO P. III. *Disquiſitt. Magic.* p. 928. En Diabolum ſanctorum operæ & miniſterio invigilantem! Et cui non dictus hylas ſingulis ſanctis ſua propria in Papatu officia data; ita S. THELMUS (i) invocatur a nautis, quando naves eli-

(i) S. *Thelmum* enim ſub quodam in aëre vel in antennis vel malo viſo phœnomeno cernere & invocare ſolent. A. M MYLLERI- *Jeſ. Peregrinus in Jeruſalem* p. 18. 19. ANT. SEPP & ANT. BÖHM Soc. *J Reiſebeſchr. aus Hiſpan. nach Paraquaria.* p. 65. DECHALES T. IV. *Mundi Mathem.* p. 692. J. M. LANCISIUS *de*

eliduntur, vel de naufragio timent; & S. BLASIUS Martyr & Epiſcopus, ut imbecilliora animalia contra crudeliora tueatur; ſic mulier quædam ipſum rogaſſe dicitur, ut ſibi *porcus* a lupo abſtractus redderetur, qui precibus mulieri fuerit reſtitutus. Sic etiam St. *Antonio* cura caſtrationis animalium, ut equorum, aſinorum & *porcorum* propria eſt, eumque invocant, ut animalibus illis ſub ſuo præſidio præſtet ſanitatis auxilium. Dignus hoc munere ſanctus! Quare porci STO. ANTONIO conſecrati, inviolabiles & ſagaciores aliis porcis. Item porcos St. Antonii campanella ſignatos, in domus priores nunquam revertentes (k) aut reverſuros, pro ut faciunt alii porci, qui fuerunt ipſorum conſodales, quæ nugæ & Dæmonum præſtigiæ leguntur in FELICIS MALLEOLI *tractatu de Exorciſmo*, T. II. *Malleorum quorundam*

de Natura & præſagio Dioſcurorum nautis in tempeſtate apparentium, adjecta CAM. SYLVESTRI *Interpretationi Anaglyphi Græci, Romæ.* 1720. 8.

(k) Apud veteres magos nefandus ille mos etiam in uſu erat, quo efficiebant, ut porci, quem vellent, ſequerentur; Medicinam ad hunc dolum adhibitam PLINIUS *Hiſt. Nat.* L. XXIX, 4. indicat: *Tradunt magi, Jocinere muris dato porcis in fico, ſequi dantem id animal.*

dam Maleficarum p. 387. *Francof.* 1582. 8. (l) Ita fratres & ſodales st. ANTONII facillime & ſine nummis comparare ſibi poſſunt vicinorum ſues, campanella illius ſignatos, ne *Antoniani* hi importuna ſua mendicitate hominibus moleſtisſimi eſſe cogantur, & larga manu non dantibus extemplo ignem St. Antonii minari. Hunc in finem ſuperſtitioſuli ſingulis annis *porcellum*, qui vulgo eis in picturis appingitur, *bene ſaginatum* illis dant, ut hoc pacto gratiam eorum & preces ad Deum promereantur. Vid. JOH. WOLFIUS *Lection. Memorab.* Tom. II. p. 946. *edit. poſter.* Sic in JEREM. SIMONIS *Eilenburgiſchen Chronick* p. 215. aſſeritur, *denen Antonius München hat ein jeder Hauswirth jährlich ein fettes Schwein, und eine Kanne voll Bier geben müſſen.* Simile quid refert I. H. HÆVECKER *in Chronica und Beſchreib. der Stædte Calbe &c.* p. 114. de pago *Brumby* in ducatu Magdeburgico, quod ibi ante bellum tricen-

(l) Ideo etiam inſigne horum fratrum *porcus* eſt. Nec negligendi ſunt rhytmi germánici ex J. A. LONICERO *apud Doctiſſ. Kappium diſſ. citanda* p. 25.

Ein blaues Creutz und magers Schwein
Soll ſtetig um und bey ihn ſeyn.

cennale LIV. incolæ fuerint, *welche im Pabsthum ſchuldig geweſen ſeyn, dem heiligen Antonio ein Schwein zu halten, und zu ernehren, welches denen Tempelherren zuſtändig geweſen. &c.* Plura alia lectu digniſſima de Antonianis his eorumque ſodalibus porcis docte congesſit J. E. KAPPIUS *in diſſ. de Antonianis ſeu fratribus S. Antonii. Lipſ.* 1737.

§. 4.

Priusquam rei huic finem imponamus addere lubet, Veteres credidiſſe, & etiam ſuperſtitioni nimium deditos recentiores, tam *Dæmones* (m) in quamcunque voluerint formam, ſeſe transformare poſſe, quam homines ab iis mutari, & etiam *porcorum* ſpe-

(m) JAMBLICHUS eum in finem affirmat appariiones ſive phasmata Deorum ſimplicia eſſe, ſed Dæmonum varia. *de Myſter.* L. II c. 3. *p.* 41. De varia apparitione Dæmonum legendi BARTHOL. *de* SPINA *in Quæſt. de Strigibus cap.* VI. *p.* 488. & ſpirituum, HEIDEGGERI *Diſſertt. Sel.* T. 2. p. 97. CAMERARII *Horæ ſubceſ. cent.* II. c. XV. p. 58. J. J. BOISSARDUS *de divinatione & Magicis præſtigiis*, cap. X. M. DELRIO *Disquiſ. Magic.* L. II. *quæſt.* 26. p. 225. *ſq.*

ſpecie (n) apparere, ut luculentum hac de re teſtimonium affert MICHAEL PSELLUS *de Operatt. Dæmonum.* p. 115. Ποτε μεν ως ανηρ ἐμφανιζεται, ποτε δε προς γυναικ μεταβαλλει μορφην, ὡς λεων τεθυμεται, καὶ ὡς παρδαλις ἀλλεται καὶ ὡσπερ ΣΥΣ ἀγριος ἐφορμα, καν ἀυτω ποτε δοξη, προς ἀσκυ μεταπιπτει σχημα. Ex quo fit, ut Dæmon *nunc quidem viri ſpecie appareat*, (o) *nunc in mulieris formam trans mutetur, quin ut leo animetur, ut pardalis inſiliat, ut aper irruat, & ſi quando ei placuerit, in utris figuram convertatur; &c.* Ita etiam *Diabolus in figura Porci per populum exiviſſe*, cum Eccleſia Arianorum catholice conſecraretur, in loco ſuburæ prope Romam, introductis in eam ſancti Sebaſtiani & S. Agathæ reliquiis, dicitur apud

(n) *Urſorum* ſpecie & *aſinorum* dæmones olim aliquando apparuiſſe dicuntur: *vid.* J. CROJI *ſpecimen Conjecturarum & Obſervatt. in quædam loca Origenis, Irenæi &c. p.* 15. 21. 1632. 8. abſque loco.

(o) NIC. HENELIUS *in Otio Wratisl.* p. 506. refert: "Alexandro VI. Papa ægrotante miniſtrum ad conſulendum librum magicum „miſſum, qui Satanam invenit habitu Pontificio indutum, ſellæ Pontificiæ inſidentem, dicentemque, *Ego ſum Papa.*" Itane Cacodæmon mentiris filii lucis & Chriſti in terris unici Vicarii imaginem! Dic mihi cum tenebris quæ ſit communio luci?

apud MARIANUM SCOTUM *in Chronico* T. I. *Scriptorum Rer. German.* J. PISTORII, & B. G. STRUVII p. 621. Quid quod dæmones pravi non tantum varias animalium figuras induunt, ſed etiam in comitatu & ſatellitio ſuo ſecum habere dicuntur *feras noxias*, & *ſanguivoras*, & *truculentas* θηρια βλαβερα, και αἱμοβορα και ἀγρια. JAMBLICHUS *de Myſter.* L. II. c. 7. p. 48. Mogolis ſubditi, ſive Aſiæ cis Gangem incolæ in eodem fere erroris hærent luto, qui, quamvis unum tantum agnoſcant Deum, miras tamen de eo fovent fabulas: Eum videlicet in mundo diverſas induiſſe figuras, ut *Piſcis*, *teſtudinis*, *porci*, &c teſte A. ROGERIO in libro belgico, *Opene Deure tot het Heydendom*, L. II. c. 3. p. 119. qui ſingulari cum ſtudio illud ex Brachmanorum Theologia recenſuit, de quo nos alibi pluribus acturi. Ita etiam arte Magica (p) homines mutari in varia animalia dicuntur, ut BERNH. STEPHONIUS apud J. B. GANDUTIUM *in Deſcript. Poeticis p.* 606.

(p) Quo modo maleficæ & Dæmones homines in beſtiarum formas transforment, exponit JAC. SPRENGER *in Malleo Malefic.* T. I. p. 296. *ſq.* SCHOTTUS *in Phyſ. Cur.* L. I. c. 26.

— — E ſepulchretis domum
Remeare functa corpora, & vulgo cavis
Volitare formis, frontis humanæ modo
Animas ferarum terga ſævarum truces
Induere ſetis horrida, & ſolis vagas
Errare campis.

Quomodo Ulyſſis ſocii in ſues pharmaco Circes converſi enarrat HOMERUS L. X. *Odyſſ.* v. 239. *ſq.*. Incolæ urbis Arabiæ *Ailah*, natione Judæi, ob profanationem ſabbathi in porcos & ſimias mutati dicuntur. LA ROQUE *Beſchreib. der Reiſe nach Palæſtina &c.* p. 252. (*Lipſ.* 1740. 8.) Ita *Proteus* in varias animalium (q) ſpecies mutatus, *apri* etiam figuram repræſentaſſe legitur apud HERACLIDEM PONTICUM *in Alle-*

(q) Homines etiam in *lupos* verti & rurſum ſibi reſtitui rebantur, quam Metamorphoſin nuncupabant Λυκανθρωπιαν. Lycanthropiam, de qua Veterum plurima & recentiorum loca collecta ſunt apud Celeb. quondam Viadrinæ theologum & Hiſtoricum J. C. BECMANUM *in diſſ.* quæ *Miſcellanea Hiſtorica* inſcribitur p. 1. *ſq.* Francof. 1662. SCHOTTUM *in Phyſica curioſa* L. I, 26. §. 5. PRÆTORIUM *in Weltbeſchreibung &c.* p. 317. WIERUM *de præſtigiis Dæmonum* L. V. 10. p. 647. ANT. THYSIUM *Exercitt. Miſcell. cap.* XVI. *in* CRENII *Faſciculo* IV. *Opuſcul.* p. 506.

Allegoriis Homeri, p. 490. Δια τȣτο μια το πριν ὢν φυσις ὁ Πρωτευς, ἐις πολλὰς ἐμεριζετο μορφας ὑπο της προνοιας διαπλαττομενος.

Ητοι μεν πρωτιστα λεων γενετ' ἠυγένειος,
Αυταρ ἔπειτα δρακων, και παρδαλις ἠδε μεγας
ΣΥC.

Quo circa PROTEUS, *qui una prius natura fuerat, in multas deinde ſpecies a providentia formatus dividitur.*

Principio eſt viſus ſpeciem ſubiiſſe leonis,
Mox aper, inde draco fieri, fera pardalis inde.

Latinorum poëtarum Principes itidem Proteum in omnia rerum miracula ſe transformantem prædicant. HORAT. L. II. *Satyr.* 3. 71.

Effugiet tamen hæc ſceleratus vincula Proteus,
Cum rapies in jus malis ridentem alienis,
Fiet APER, *modo avis, modo ſaxum, &, cum volet arbor.*

OVIDIUS L. VIII. *Metam.* v. 730.

Sunt, quibus in plures jus eſt tranſire figuras:

Ut tibi, complexi terram maris incola,
PROTEU.
Nam modo te juvenem, modo te videre
leonem,
Nunc VIOLENTUS APER; *nunc, quem te-*
tigiſſe timerent,
Anguis eras: modo te faciebant cornua
taurum.

§. 5.

Neque minus homines poſt hanc vitam ſecundum malas paſſiones ſuas puniri, illorumque animas in varia illorum animalium, aut volatilium corpora tranſire, quæ ſimili affectu vel inclinatione gaudent, gentes revelationis divinæ non participes credebant. Unde Rhadamanthus Iudex infernalis homines luxui & gulæ deditos in *ſues* transformare dicitur apud CLAUDIANUM L. II. *in Ruffin.* v. 487.

At qui deſidia ſemper vinoque gravatus
Indulgens Veneri, voluit torpeſcere luxu
Hunc SUIS IMMUNDÆ *pingues detrudit*
in artus.

TIMÆUS LOCRUS in fine libelli *de Anima mundi* fuſius hac de re ita ſermocinatur, & concinna quadam imagine integrum fe-

re

re ſuppliciorum ſyſtema exhibet, quæ homines poſt hanc vitam ſubire oportet. p. 566. Λεγοιντο δ' ἀναγκαιως και τιμωριαι ξεναι, ὡς μετενδυομεναν ταν Ψυχαν, των μεν δειλων ἐς γυναικεα σκανεα, ποθ' ὕβριν ἐκδιδομενα. Των δε μιαιφονων, ἐς θηριων σωματα, ποτι κολασιν. Λαγνων δ' ἐς Συων ἢ καπρων μορφας. Κουφων δε και μετεωρων, ἐς πτηνων ἀεροπορων. ἀργων δε και ἀπρακτων ἀμαθων τε και ἀνοητων, ἐς ταν των ενυδρων ιδεαν. *Hac igitur de cauſa hoc concedatur, quod neceſſario commemorentur peregrina ſupplicia, quaſi animæ commigrent ultro citroque in varia corpora: Ignavorum quidem in corpora muliebria, corporibus tributis ad ignominiam: Homicidarum in ferarum corpora, ad pœnam & ſupplicium:* LIBIDINOSORUM, IN SUUM VEL APRORUM FORMAS. *Levium & temerariorum hominum in ſpecies volantium animantium, quæ in aëre ſolent verſari: ſegnium denique otioſorum, imperitorum, ſtolidorum, in aquatilium ſpeciem.* Ab ethnicis ad TURCAS hæc hæreſis etiam tranſiit, ut colligitur ex ALCORANO *Sur.* V. §. 69. p. 107. edit. Reineccii: *An enarrabo vobis aliquid pejus hoc circa retributionem pœnæ apud Deum? Ille, cui maledixit Deus, & iratus eſt contra eum, & fecit ex iis ſimias &* PORCOS, *& coluerunt Tagut* (id eſt Satanam) Quod confirmat RICAUTIUS, qui ex A. BOBOVIO

Chriſtiano Turca refert, "qu'il y à des „Turcs, qui crojent que les ames des hom„mes, qui meurent, entrent dans les corps „des betes, dont le temperament aproche „le plus de celui du corps qu'elles viennent „de quitter," &c. *Etat preſent de l'Empire Ottoman* p. 406. conf. BAYLII *Diction, voce Hali-Beigh*, T. II. p. 685. Et CHINENSES, cujus rei notabile exemplum extat apud BOLLANDUM *in Vitis Sanctorum, Menſis Januar.* T. I. *ad* 15. *Jan.* c. 4. *Odericum in Monaſterium Camſanæ urbis in regno Chinenſi a monacho invitatum, & in viridarium deductum, mox ad ſonitum campanulæ vidiſſe ex adſito monte prodeuntem ingentem diverſorum animalium catervam, reſpondiſſeque quærenti Oderico monachum, hæc animalia omnia ad paſtum congregari, moxque prandio brutali finito ad campanulæ ſonitum interiora montis repetitura eſſe: non autem aliud eſſe, quam* NOBILIUM VIRORUM ANIMAS, *easque ſe amore Dei hic paſcere.*

TANTUM.

⁂

V.

V.

THOMÆ VIEROOT,

V. D. M. WORMERIENSIS

DISQUISITIO IN LOCUM,

UBI

GEHASI DONA DOLO MALO à NAAMANE ACCEPTA REPOSUIT

AD 2. REG. V, 24.

§. 1.

Infideliſſimus ille Eliſæi ſervus Gehaſi, voti ſui compos factus, atque ſat magno theſauro per fraudem ab Imperatore Syrorum, Naamane accepto ditatus, jam ab itinere redux non auſus fuit ſeſe cum hacce præda coram Hero ſuo ſiſtere. E re ſua duxit argentum & veſtes mutatorias in loco quodam ſecuro reponere, quem locum delineaturus SPIRITUS SANCTI Amanuenſis hiſce utitur verbis ויבא אל העפל.

§. 2.

Verba hæc οἱ LXX. ita reddunt και ηλθεν εις το σκοτεινον, quos ſecutus Vulgatus habet,

cumque veniſſet jam veſperi. In verſione JUNII & TREMELLII legitur: *Sed cum pervenit ad clivum.*

DEODATUS hoc modo tranſtulit, *quando egli fugiunto alla Rocca.*

GALLICA VERSIO *Et quand il fut venu en quelque lieu ſecret.*, ſed in margine notat, *ou au guicher de la porte.*

LUTHERUS, und da er kam gen Ophel.

BELGÆ, Als hy nu op de Hoogte kwam.

§. 3.

Cuique textum inſpicienti Hebræum facile liquet Scriptorem Sacrum hic non adeo notare tempus quo, quam quidem locum, ad quem venit Gehaſi, atque hunc ab eo dici *Ophel*, Hebr. עפל, quod non attendentes Græci LXX, vel neſcientes, quem locum hic per illud *Ophel* intelligi poſſe, ſignificationem του אפל, quod *Caliginem* denotat, arripuere, atque illud tanquam tempus veſpertinum, caliginoſum definiens intellexerunt; quos ſecutæ ſunt verſiones Vulgata & Gallica, quæ tamen poſterior ſibi non ſatis conſtat, dum in margine habet *ou au guichet de la porte*, quo ipſo oſtendit ei veroſimile eſſe hic intendi locum.

§. 4.

§. 4.

In hocce uno fere omnes, quos mihi per curtam meam ſupellectilem inſpicere licitum fuit, Interpretes conſentiunt, locum hunc fuiſſe *clivum aliquem*, ſive *locum editum*: Sed qualis in ſpecie fuerit clivus, & ubi ſitus, de eo maximum apud eos offendi ſententiarum divortium.

JUNIUS & TREMELLIUS exiſtimant fuiſſe clivum, ſive collem præputiorum in *Gilgal* juxta Joſ. V, 3. coll v. 9. & in vicinio Hierichuntis Orientem verſus c. IV, 19. prope Jordanem 2. Sam. XIX, 15. hac ducti ratione, quod Eliſa Gilgale habitaſſet juxta 2. Reg. IV, 38.

FR. BVRMANNVS, *Avus*, in opere belgico dicit, fuiſſe vel *prope Gilgal*. vel *prope Samariam*, ſed ita ut potius inclinet in eorum ſententiam, qui locum hunc collocant *prope Samariam*.

DIODATI opinatur rupem hanc eſſe *arcem* vel *munimentum*, ſitum in regione viæ vel illius loci, ubi commorabatur Eliza.

PETRUS MARTYR intelligit locum *eminentem*, ſed de ejus ſitu nihil addit, quem ſecuti ſunt quamplurimi inter recentiores.

§. 5.

Forſan quis putabit non tanti intereſſe, num ſciamus accurate hujus loci qualitatem ſitumque, atque adeo nos a moleſta abſtinere poſſe disquiſitione. Lubens concedo absque ſalutis detrimento nos hacce poſſe carere ſcientia: nemo tamen ſanus & hoc inficias iverit, ſi tantum ea, quæ ad ſalutem ſunt ſcitu neceſſaria, prætereaque nihil Indagatione dignum cenſendum, plerosque jam dudum magni nominis atque eruditione præclariſſimos viros oleum atque operam perdidiſſe. Quid! nonne omnia, quæ in Sacra leguntur pagina noſtra inquiſitione digniſſima cenſenda, quæ ſapientiſſimus S. S. Auctor, Spiritus Sanctus procul dubio non ſine graviſſima ratione ſcribi curavit & juſſit?

§. 6.

Sed ad rem. Loci nomen, uti jam dictum, eſt juxta textum Hebr. עפל *Ophel*, & quidem cum ה *hajedich*, ut loquiamant Hebræorum filii.

Vox hæc Ophel præter hic loci etiam occurrit 2. Chron. XXVII, 3. XXXIII, 14. Neh. III, 26. 27. XI, 21. Jeſ. XXXII, 14. Mich. IV, 8. atque omnibus hiſce locis ut no-

nomen proprium loci cujusdam in urbe Jeruſalem, ubi commorati ſunt Nethinim, venit. Aſt etiam circa illud Ophel Doctorum omnium conſenſum fruſtra quæres Lector. Nam LIGTFOOTUS, Anglus Doctiſſimus, illud quidem pro monte habet in *deſcript. Templi Hieroſol. Opp.* T. I. p. 557. ſed juxta RELANDUM in *Palæſtina* p. 855. absque ſolido fundamento, qui in generalioribus hæret, vultque fuiſſe locum ad Auſtrum Templi, qua in re DRUSIUM habet conſentientem, quippe qui ad Mich. IV, 8. dicit eſſe locum in urbe Jeruſalem. *Cel.* C. VITRINGA in Comment. ad Jeſ. XXXII, 14. per Ophel intelligi vult clivum Orientalem montis Sionis proprio muro circundatum & a Sione ſeparatum ad meridiem Templi excurrentem ad murum usque Orientalem; neque ab hoc diſſentit M. COCCEJUS, uti videre eſt in ejus *Lexico* voce עפל & *Comment. ad Pſ. XLVIII, 3.*

§. 7.

Nos quod attinet, in ea ſumus hæreſi, æque hic *Ophel nomen proprium* eſſe *loci*, ac in omnibus iam ſupra citatis S. S. locis. Qualis vero, & ubi locus hic Ophel ſitus fuerit ex circumſtantiis erui debet, quare operæ pretium erit haſce accuratius inveſtigare. Circumſtantias ruminanti apparebit, has exigere

1. Locum hunc fuiſſe non procul a domicilio Eliſæ, inde enim Gehaſi directe ivit ad ſeſe coram Domino ſuo ſiſtendum 2. Reg. V, 25.

2. Talem fuiſſe in quo Domus juxta vſ. 24.

3. Fuiſſe locum nomine Ophel notum, ſaltem cui nomen illud competebat, quia cum ה demonſtrativo dicitur *illud Ophel* ibid.

§. 8.

Horum requiſitorum primum atque tertium evertit ſententiam eorum, qui putant fuiſſe clivum præputiorum in Gilgal in vicinia Hierichuntis ad Jordanem verſus Orientem. Quamvis enim Eliza juxta cap. IV. duplex fecerit miraculum in Gilgal, minime tamen ſequitur, eum ibi fixum habuiſſe domicilium, vel tempore adventus Naamanis ibidem fuiſſe commoratum, quemadmodum hujus ſententiæ patroni volunt. Contra ex deſcriptione puellæ Iſraeliticæ, quam heræ ſuæ dedit de Propheta, quem aſſeveravit ſanaturum Naamanem a lepra, ſi ſe coram eo ſiſteret, liquet Eliſam, ſi non aliorſum muneris cauſa vocaretur, fixum in urbe Samaria habuiſſe domicilium V. Cap. v. 3. Quin & hoc tempore jam heic fuiſſe Prophetam ex toto con-

contextu facili negotio erui poteſt. Qui enim tam cito ſcire potuiſſet Regis, ob Syriaci per litteras petitionem de ſanando ſervo ſuo conturbationem, niſi ponamus prope aulam Regis ejus habitaculum. Quod ſi ſit, cum etiam hoc tempore Samariæ habitaſſe nemo eſt, qui pernegare auſus fuerit, quia ex hiſtoria S. conſtat, a tempore Omri (qui montem a Semer emit, atque ei inædificatæ urbi nomen Samariæ dedit, ibique locum reſidentiæ, venia ſit verbo, fixit) omnes Iſraelis Reges in Samaria aulam habuiſſe.

§. 9.

Hisce addo, hunc clivum in Gilgal nusquam in S. S. nomine Ophel venire, tantamque clivum illum inter & locum nomine Ophel ſemper & ubique inſignitum convenientiam dari non poſſe, cujus cauſa hic hoc nomine nuncuparetur.

§. 10.

Idem illud Ophel quod in citatis ſupra locis venit, hic minime intendi quisque facile dabit, qui animadvertit Ophel illud ſitum fuiſſe in urbe Jeruſalem atque adeo procul a domicilio Eliſæ, quod in Samaria fuiſſe jam evicimus.

§. 11.

§. 11.

Quid itaque? me Judice Ophel hoc in urbe Samaria quærendum eſt. Non me latet nullibi ſive ſacram hiſtoriam ſive rerum Hebr. ſcriptores talis loci Ophel dicti mentionem injicere. Verum enim vero quamvis hoc quidem impediat apodictice loci ſitum & qualitatem demonſtrare, illud tamen ipſum nomen huic loco inditum fundamentum præbet vero ſimillimæ conjecturæ, quam jam Lectori benevolo communicare non erubeſcimus.

§. 12.

In ea ſc. ſum opinione tria illa requiſita ſupra §. 9. ex circumſtantiis textus elicita exigere, ut Ophel hoc in ipſa urbe Samaria collocemus, & quia hanc ob rem ipſum illud Ophel, quod in omnibus aliis locis, hic intendi nequit, talem locum intelligamus, qui cum illo Hieroſolymarum fano usque adeo convenit, ut recte hic nomine illo appellari queat.

§. 13.

Ut itaque hujus loci qualitatem ſitumque cognoſcamus, agedum, examinemus Ophelis illius Hieroſol. qualitates. Scilicet de Ophele Hieroſol. legimus habitaſſe ibidem

Ne-

Nethinim Neh. III, 26. Erant hi propagines Gibeonitarum illorum, quos Joſua ad viliſſimum Sanctuarii miniſterium condemnavit, ut ligna cæderent aquasque haurirent Joſ. IX, 23. hocce nomine præcipue noti, poſtquam David atque Principes eos dedere ad miniſtrandum Levitis Ezr. VIII, 20. atque hinc conſtaret Ophel illud haud procul a Templo collocandum eſſe.

§. 14.

Nomen עפל ſi peritiſſimis in linguis Orientalibus viris credere fas eſt, derivandum a verbo, quod *ſpernere*, *faſtidire* ſignificat, [*] forſan locus hic ſortitus fuit pro

(*) Verbi hujus notionem nuperrime diligenter admodum erutam dedit Cl. SCHROEDERUS, Philologus Goninganus Doctiſſimus, in *Obſervat. Selectis ad Origines Hebreas c. IV.* docens primariam poteſtatem hujus verbi eſſe poſitam in notione *tumendi*, hinc עופל *tumor*, *locus tumens* pro *tumulo* vel *colle*. Veriſimile itaque non eſt hunc clivum a contemtu viliſſimorum ejus habitatorum nomen accepiſſe. Cetera, quæ Pl. Rev. Auctor, variis eruditis ſcriptis vernacula ſua editis celebris, de *Ophel Samariæ* habet, placent, præſertim, quod Ophel hoc cum *illo Hieroſolymarum* comparaverit, quia maxime probabile, Samariam per æmula-

propter contemtum habitatorum viliſſimæ conditionis, quibus binis decretis conjugium cum genuinis Iſraelitis interdictum fuit, quorum alterum, licet temporarium ab ipſo Joſua conditum fuit, alterum deinde a Davide reſtauratum ſemper obſervari debebat ob illam Gibeonitarum crudelitatem, quæ haud alia ratione quam ſuſpendio ſeptem filiorum Sauli placari poterat, notante NICOLAI ad SIGONIUM *de republ. Hebr.* L. V. c. VII. p. m. 499.

§. 15.

His perpenſis ſubnata mihi eſt conjectura, locum hunc ubi Gehaſi venit, atque theſauros repoſuit, habitatum fuiſſe a viliſſimis ſanctuarii Baalis in Samaria ab Achabo exſtructi miniſtris, non procul ab Idoli illius templo diſſitum, & a contemtu quoque vilisſimorum ejus habitatorum Ophel dictum.

§. 16.

Obſtare huic conjecturæ mihi quidem videbantur loca 2. Chron. XXVII, 3. & XXXIII, 14. ubi de duobus Regibus Jothamo & Manaſſe in eorum laudem narratur, eos

mulatiunem a Regibus Israelil ad formam urbls Hieroſolymæ exſtru&um fuiſſe. N. B.

eos Ophelis murum probe reſtauraſſe & quam maxime extuliſſe, ex quo poſſit inferri, Principes hos locum hunc Ophel non contemtu, ſed curæ ſuæ digniſſimum habuiſſe. Verum enim vero habeo, quod huic difficultati reſpondeam. Scilicet, ex ſitu Ophelis hujus prope Templum cum appareat illum fuiſſe ad montem Sion, cujus partem Templum occupavit æque ac arx regia, munimentum illud a Davide Jebuſitis ereptum, atque hinc urbs Davidis dictum, haud a veroſimili nobis abludere videtur, Reges illos e re ſua duxiſſe murum Ophelis hunc in finem reſtaurare & ut propugnaculum erigere, ut mons Sion ab omni parte contra primum hoſtium impetum tanto magis ſecurus eſſet: addo, licet hoc modo temporibus ſequentibus elatum & munitum fuerit Ophel, hoc tamen haud impedire, quo minus ob contemtum viliſſimæ conditionis incolarum nomen Ophel a contemtu ſit ſortitum.

§. 17.

Eodem modo de loco, ad quem venit Gehaſi, dicere poſſumus, illum, quamvis a vilisſimis habitatum hominibus, tamen quia proximus fuit ſanctuario Baalis dilectiſſimi illius idoli, regiæque aulæ, etiam a Regibus Iſraelitarum in ſui ſecuritatem mu-

 nitum

nitum fuiſſe; quorſum forſan reſpexit Deodatus, vocans Ophel, Arcem vel Munimentum.

§. 18.

Et revera talis locus videtur commodus, ut eo ſe contulerit Gehaſi ad ibi in domo aliqua fidelisſimi amici vel conſanguinei theſaurum reponendum, ſibi perſuaſus illum ibi ſecurum neque facili negotio ab hero ſuo detegendum eſſe.

§. 19.

Admiſſa hac noſtra per conjecturam hypotheſi, denique Scriptor Sacer non immerito locum, quem ſibi Gehaſi elegit theſauri male parti conditorium, nomine Ophel deſcripſit. Docuit nimirum eo ipſo, huncce a miniſtro veri Dei Apoſtatam, jam Mammonis per avaritiam miniſtrum factum, ſeſe in omnibus gesſiſſe tanquam Satanæ mancipium; quippe qui caſtris Veri Dei relictis ad Baalis miniſtros tranſivit, hisque potius ſe quam fidelibûs Dei ſervis credidit.

§. 20.

Neque hoc mirum cuique videri debet: Etenim ſi ad domum unius ex Prophetarum filiis hunc detuliſſet theſaurum ibique ſer-

ſervandum dediſſet hic absque dubio talem injuſtitiæ Mammona abominatus fuiſſet, Eliſam de ſervi ſui infidelitate atque impietate monuiſſet, atque ita ſcelus illud facili negotio per viam ordinariam detectum fuiſſet. Hoc ab iis, qui cum Propheta Viro illo Dei extraordinario nihil commune habebant, haud erat timendum, quippe, qui materiam gaudii in hac ipſius Prophetæ ſervi infidelitate inveniebant, quæ ipſis videbatur factura ad minuendam Prophetarum Dei exiſtimationem.

§. 21.

Elucet autem in hac re provida Dei gubernatio, quæ negotium hoc ita direxit, ne quid detrimenti caperet miniſterii ſui dignitas, creſcretque potius per extraordinariam Divinamque ſceleris commiſſi detectionem. Interim & Gehaſi exemplo ſuo docuit, filios hujus ſeculi prudentiores eſſe filiis lucis in generatione ſua.

TANTUM.

VI.

EJUSDEM
DISSERTATIO THEOLOGICA
DE
VANITATE
CONAMINIS GEHASII
AD
FALLENDUM MENDACIO PROPHETAM
IN
2. REG. V, 26.

§. 1.

Repoſito in Ophel theſauro, illico Gehaſius, ne mali quid ſuſpicaretur Herus, ſe ſe ad eum contulit, cui percontanti undenam veniret, præfricta reſpondit fronte, *ſervus tuus neque huc, neque illuc fuit*, atque ita Elizæum perſuadere conatus eſt, occupationibus ſe quotidianis affixum manſiſſe. Sed mendacium eſſe refugium vanitatis, atque in hocce negotio ſuum ipſum fefelliſſe magiſtrum, rerum eventus docuit; etenim Propheta non ita facile ſe mendacio deludi poſſe declarat dicen-

dicendo, *Nonne cor meum tecum ibat, quando vir ille &c.*

Non eſt mihi animus in totum hoc comma prolixum perhibere commentarium, verbis tantum prioris periodi revera δυσνοητοις lumen aliquod adferre conabor. Ea in textu Heb. ita ſe habent לא לבי הלך כאשר וגו atque

a LXX. Græcis hoc modo vertuntur.

ουχι η καρδια μου επορευθη μετα σου.

Verſio *latina* (VULGATA) ita habet:

Nonne cor meum in præſenti erat. atque ita potius ſenſum quam verſionem verborum exhibet.

JUNII & TREMELLII; *Non abierat animus meus.*

Italica DIODATI, *Il cuor mio non era egli andato la.*

Germanica LUTHERI: *Wandelt nicht mein Herts.*

Gallica, Mon coeur n'eſtoit il pas alle la?

Belgica, ging niet myn Hart mede.

§. 3.

In hiſce verſionibus omnibus ſupponi

 dicen-

videmus, verba textus Heb. non tantum in genere ellipticam continere orationem, ſed & in ſpecie, in iis eſſe ellipſin particulæ, litteræ, aut notæ interrogationis, dum hic, ubi nulla particula, littera, aut nota interrogationis occurrit, ea per modum interrogationis legunt.

§. 4.

Quamvis jam dudum in ea fuerim ſententia, non facili negotio in S. S. ellipſin verbi &c. invehendam eſſe; (a) atque ambabus ampleſtar ulnis, non temere in Sacro codice Hebræo interrogationes eſſe admittendas, ubi nulla exſtat interrogandi nota, nec indicium: non tamen temeritatis notam inurere auſim tantis de re litteraria ac Theologica bene meritis viris, qui hic, uti & alibi, particulæ, litteræ, aut notæ interrogationis ellipſin admiſerunt; cum perſuaſum mihi habeam, præſtantiſſimos illos viros omnes, qui hæcce verba elliptice, uti &, qui per modum interrogatiotionis acceperunt, illud feciſſe, quia ſecus bonum, ſcopoque dicentis Prophetæ ſatis facien-

(a) Hoc & in Diſſertatione belgico idiomate conſcripta ad Pſ. XXII, 30. obſervavi vid. *Bundel van Godgeleerde Oeffeningen* **2.** *Deel* *p.* 523.

facientem in iis ſenſum non deprehenderunt.

§. 5.

Pace tamen tantorum virorum palam profiteor, me nullam hic videre neceſſitatem cogentem ad ellipticam confugere orationem, aut verba per modum interrogationis vertere; contra in ea ſum opinione, verba uti jacent in textu Heb. absque ellipſi, & poſitive eſſe vertenda, hoc modo, *non ivit*, aut, *ambulavit cor meum*, utpote, quæ ita absque ellipſi, & poſitive ſumpta, perſpicuum ſatis, ſcopoque Prophetæ non minus convenientem fundant ſenſum, quam qui ex ſententia eorum, qui hic ellipſin ſtatuunt, & interrogationem invehunt, eruitur. Quod ſi evicerim, facile aſſenſum mihi dabit doctorum chorus. Scopum itaque Prophetæ definire, atque ad illum hujus dicti ſenſum, tam juxta aliorum, quam juxta meam examinare explicationem, jam noſtrum erit opus atque labor.

§. 6.

Scopus Prophetæ in tota hujus 26. commatis pericopa non difficile eſt detectu: Scilicet in eo eſt Elizæus, ut ab una parte infideli ſuo ſervo detegat conaminis ſui ad

ſcelus mendacio tegendum vanitatem, ab altera parte ei perpetrati ſceleris indecentiam &c. ob oculos ponat, atque ita viam ſternat ad juſtam ipſi pœnam denuntiandum.

§. 7.

Priorem hujus ſcopi partem hiſce abſolvi verbis, *Non ambulavit cor meum*, *cum vir ille &c.* plerique adfirmare non dubitabunt interpretes: hinc, ſive verba, *non ambulavit cor meum*, poſitive accipiant, & ita vertant, *non abivit cor meum a te*, id eſt præſens fuit; ſive per modum interrogationis legant, & vertant, *nonne ambulavit*, vel *ivit cor meum tecum*, id eſt, revera cor meum tecum ivit, unanimi conſenſu hanc nobis eorum dant explicationem: "dicere „vult Propheta, tam clare ſcio, quid in „hocce contigerit occurſu, acſi corpore „præſens adfuiſſem.

§. 8.

In unum tantum mihi incidere contigit SEB. SCHMIDIUM, qui, quamvis non plane videatur ab hac abhorrere ſententia, tamen verbis hiſce alium eligit dare ſenſum, atque ita eorum ſcopum ab hoc noſtro diverſum ponere: hæc enim ſunt Viri docti verba in ſuo ad h. l. commentario. "Poſſet „quidem de revelatione & ſcientia tam cla-

„ra,

„ra, quaſi præſens fuiſſet & ſimul ambu-
„laſſet Propheta cum Gehaſio ut Chald.
„& Kimchius, malim tamen ſubaudire
„מאתי vel ממני q. d. nonne cor meum
„ambulavit a me, h. e. nonne præ dolore
„vita & mens, cujus ſedes cor, a me fere
„diſceſſerunt, & me deſeruerunt, cum in
„Spiritu Dominus mihi revelaret, quod
„Naaman tibi obviam iret? Ut hac ratio-
„ne non tantum mendacii Gehazium Eli-
„za convincat, ſed & indignationem ſuam
„exponat, oſtendatque, rem quidem le-
„vem viſam Gehazio, ſed ſibi nimis in-
„dignam atque gravem, quæ propterea in-
„ſignem mereatur pœnam. Certe & R.
„Levi obſervavit ſubaudiendum eſſe ממני.
„quanquam longe alium ſenſum fecit. Eſt
„autem oratio interrogativa לא pro הלא
„ut recte David Kimchi, licet R. Levi pro
„ſimplici negativo accipiat. Eſtque interro-
„gatio pro aſſertione, unde Chald. in Spi-
„ritu Prophetiæ indicatum eſt mihi.„

§. 9.

Ad hanc *Seb. Schmidii* paraphraſin notare poſſem, nimia parrheſia Virum doctiſſimum adfirmare, hic eſſe duplicem ellipſin, non tantum notæ interrogationis ה ſed & vocis, & quidem definite τοῦ ממני

pau-

paucis tamen tantum jam dicam, me nullum videre, undenam huic phraſi, *non abiit cor meum*, hunc adplicuerit ſenſum, niſi forte putaverit, hanc phraſin eſſe oppoſitam illi, qua dicitur *anima rediiſſe* intra eum, qui ex morte ad vitam ab Elia fuit reſtitutus, viduæ puerum. 1. Reg. XVII, 21.22. At hoc validiſſimis probari nequit rationibus: quin & hiſce verbis indignationem ſuam ob turpe factum Gehaſii declarare velle Prophetam, non facile cuiquam probabitur, cum in poſteriori id ab Elizæo fieri hemiſtichio in aperto ſit.

§. 10.

Priorum explicationem quod attinet, lubens ei adſtipularer, ſi modo perſuaſum mihi haberem verba לא לבי הלך ita eſſe vertenda, *non abiit cor meum a te.* Vel per modum interrogationis, *nonne cor meum tecum ivit.* atque iſtud, animus meus tecum fuit, dicere: probe novi quid factum ſit. Sed hic mihi hæret aqua; nondum enim hactenus mihi probatum dederunt eruditiſſimi hujus ſententiæ defenſores, illud לא לבי הלך eſſe ellipticam locutionem dicentem, *cor*, ſive, *animus meus tecum ivit*. Multo minus illud, *animus meus tecum ivit*, ſignificare, *probe novi quid*

quid factum ſit. Quænam enim hæc eſt conſequentia? quia favor, & cura mea a te non recedit, quamvis corpore abſens ſim, ideo probe novi, quid me abſente apud te fiat.

§. II.

Non me latet, hujus ſententiæ patronos ad duo N. T. loca provocare tanquam ſimile loquendi genus continentia, nimirum ad 1. Cor. V, 3. ubi Apoſtolus: *Ego quidem abſens corpore, præſens autem Spiritu, jam judicavi ut præſens.* & ad Coloſſ. II, 5. ubi ſic habetur: *nam etſi corpore abſens, ſed Spiritu vobiſcum ſim, gaudens & videns ordinem veſtrum* &c.

Illuſtriſſimus enim ille HUGO GROTIUS verba Prophetæ noſtri interrogative vertens, *nonne cor meum præſens erat?* addit, id eſt, videbam ita intus in animo. Simile loquendi genus 1. Cor. V, 3. 4. atque ad hunc locum ita ſcribit: Dicit ſe abſentem corpore, ſpiritu vero præſentem, id eſt, animo, ideo quod omnia viderit, quæ ibi gerebantur, ut Elizæus quæ ſe abſente faciebat Giezi 2. Reg. V, 26.

Commentarius *Ambroſio* inſcriptus, notante J. CROCIO, ad Coloſſ. II, 5. huc refert, quod virtute Spiritus omnia viderit, quæ

quæ apud Coloſſenſes fierent. "Si, in„quit, Spiritus Elizæi Prophetæ vidit frau„dem Giezi euntis ad Naaman Syrum &c. „quanto magis Apoſtolus ea, quæ dixerat, „poterat in Spiritu videre? major enim fu„it gratia in Apoſtolo, quam in Prophetis." Illum ſequitur ANSHELMUS & LOMBARDUS nec videtur diſplicere ZANCHIO. (b) Et ſane (ita pergit CROCIUS) non prorſus improbabile, ſi de Spiritu non permanente, ſed tranſeunte accipiatur. Apoſtolos enim ſemper abſentes vidiſſe, quæ paſſim fierent, minime probabile &c. in eadem & eſt ſententia CLEMENS STRESO in h. l.

§. 12.

Verum enim vero, aut me hic plane cæcutire,

(b) *Ad Coloſſ. II*, 6. Ita habet, occurrens tacitæ interrogationi Coloſſenſium, quomodo Pauius, cum tam procul abeſſet, nec unquam ſe viderit, noſſet hujus Eccleſiæ, imo Laodicenſis etiam & aliarum quarundam Eccleſiarum neceſſitates, eoque ad illas tum dare tales literas voluerit, reſpondet: Etſi abſens ſit corpore, Spiritu tamen ſe eſſe cum illis præſentem, qua locutione ſignificare voluit, ſe non tam ex relatione Epaphræ, & aliorum audiviſſe, quam ex intuitu Spiritus Dei, quo erat donatus, tanquam præſentem vidiſſe, quomodo ſe haberet illarum Eccleſiarum ſtatus &c.

cutire, aut rem acu non tetigiſſe viros modo laudatos, extra aleam eſt. (Imo.) Apodictice enim probari nequit hæc hypotheſis parallelia horum trium locorum (IIdo) poſito, ſed non conceſſo, hæcce loca eſſe parallela, non tamen inde ſequitur quod volunt viri erudítiſſimi, ſcilicet, iis in locis dictum, *præſens ſum Spiritu*, ſignificare, omnia video quæ me abſente fiunt. Sed ipſa inſpiciamus loca.

§. 13.

Quod itaque attinet locum. 1. Cor. V,3. lubens quidem concedo, ex eo liquere Dei miniſtros, quanquam corpore abſentes, tamen Spiritu præſentes eſſe, atque Eccleſiæ curam gerere poſſe: aſt vero ex eo ſequi, hanc Spiritus præſentiam ipſis notitiam rerum tempore abſentiæ corporis contingentium dare, nego atque pernego: cuique enim contextum inſpicienti ex vſ. 1. apparebit, medium, quod Paulo notitiam impurarum dederat ſcortationum atque inceſſus, fuiſſe auditum, ita ut, vel per litteras, vel per narrationem intellexerit, quid inter Corinthios Chriſtianæ religionis confeſſores ageretur.

Quod ad Coloſſ. II, 5. ibi quidem docetur, Apoſtolum corpore abſentem, Spiritu

tu & inclinatione fuiſſe præſentem, atque cum lætitia vidiſſe ordinem, firmitatemque fidei Coloſſenſium: nequaquam tamen ex eo demonſtrari poteſt, eum, per hanc animi præſentiam vidiſſe, id eſt, noſſe ordinem, firmitatemque fidei eorum. Nexus rerum docet, Apoſtolum, quamvis a Coloſſenſibus abſentem, ita fidelibus arcto ligatum fuiſſe vinculo, ut intellectus ordinis firmitatisque fidei eorum nuntius, etiam talium, quos nunquam viderat, oculisve corporis conſpexerat, ei lætitiam adfuderit. Lectu digniſſima ſunt quæ Cl. H. A. ROELLIUS in *commentario ſuo ad b. l.* habet.

Verbis ergo hiſce (ſunt hæc ipſiſſima viri ſagaciſſimi verba) indicat fontem iſtius ſtudii erga Coloſſenſes, Laodicenſes, omnesque eos, qui facem ejus non viderant. Dixerat enim vſ. 4. *hæc dico ne quis* &c. per voculam γὰρ ergo annectit id, quod hic de ſe teſtatur. Eſt ergo acſi dicat: *quia etſi abſens corpore ſpiritu tamen vobiscum ſum, inde eſt quod hæc dico* ad conſolationem veſtram, & ad promovendam & confirmandam perſeverantiam in fide & charitate. *Quod & quomodo abſens fuerit carne*, ſive *corpore* per ſe evidens eſt ex tota epiſtola quam ſcribebat ad abſentes abſens: Sed quid ſibi velit, quod dicat

τῷ

τῷ πνεύματι συν ὑμῖν εἰμὶ, in eo diſputant interpretes: quidam inde quod dicat, ſe *videre ipſorum ταξιν*, colligunt, intelligi debere *angelum aliquem nuntium*, per quem ipſi omnia revelentur & innoteſcant, alii *Spiritum Sanctum*, qui illi iſta revelaverit, vel animo contemplanda ſtiterit. Non negamus, Deum potuiſſe uti miniſterio angelorum ad hæc vel illa revelanda Apoſtolo Paulo, uti hoc ſæpe factum circa alios: neque etiam inficiamur, Prophetis per Spiritum S. res varias, ut præſentes, ſive in viſione, ſive in ſomniis, contemplandas exhibitas fuiſſe, illosque ita per Spiritum Propheticum ea cernere potuiſſe, quæ oculis corporis non videbant; ut tamen, quod res eſt, dicam, dubito, an hoc modo verba interpretanda ſint. Quando *σαρξ* & *πνευμα* diſtinguuntur & ſibi opponuntur hoc modo, intelligitur *mens & corpus* ut 2. Cor. VII, 1. confer. 1. Cor. VI, 20. ubi *σωμα* & *πνευμα* opponuntur ut & 1. Theſſ. V, 23. Et utique Apoſtolus ut de *ſua carne* ſeu corpore, ita *de ſuo Spiritu*, ſive mente, loquitur: neque etiam videtur commode dici poſſe, *Spiritu vobiſcum ſum*, ſi dicere voluiſſet, *Spiritus S. ea, quæ apud vos geruntur, cernit, & mihi revelat:* etſi hoc etiam factum fuiſſet, non potuiſſet tamen fieri,

fieri, niſi Spiritus S. ſpiritum Pauli, ſive mentem ejus quocunque etiam modo, illuſtraſſet, ut, quæ apud ipſos fiebant, coram quaſi intueretur.

Sed utique ſimpliciſſimum eſt, verba illa ita interpretari, uti fert communis loquendi uſus, quo, qui corpore abſunt, cum iis animo eſſe dicuntur, quos amant, de quibus ſolliciti ſunt, quorum curam gerunt, quibus bene volunt. Anima eſt, ut dicitur, ubi amat, non, ubi animat. Neque opus habebat Apoſtolus extraordinaria revelatione ad cognoſcendum ſtatum Coloſſenſium, quem ex aliis audiverat, & ſpeciatim ex Epaphra, uti viſum Cap. I, 4, 7. 8. - -

Quomodo vero cum illis ſit Spiritu, diſtinctius indicat. Scilicet gaudebat de præſenti ipſorum ſtatu, id unum non optabat tantum, ſed & agebat, ut ne ab eo dimoverentur, ſed potius in eo magis magisque confirmarentur Hucusque ROELLIUS.

§. 14.

Alia nobis itaque procedendum erit via ad hujus Prophetæ dicti, *non ivit cor meum*, verum ſenſum detegendum, atque ad ſcopum reducendum, nempe ex conſideratione

ne ſignificationis verbi הלך *ire*, *ambulare;* quando in S. S. cordi hominis adplicatur.

Hocce autem verbum הלך nullibi a ſcriptoribus ſacris de corde hominis adhibetur, præterquam apud Prophetam Ezechielem, qui eo bis utitur de impio & a vero Deo deficiente Iſraelis populo, ſcilicet Cap. XX, 16. ubi hoc *ambulare cordis* opponitur τῳ *ambulare* in Dei inſtitutis, atque ita ſubindicat cordis abſtractionem a vero Deo ejusque cultu, atque totalem inclinationem in idololatriam; & Cap. XXXIII, 31. ubi idem illud *ambulare cordis* opponitur τῳ facere verba Prophetæ; depingit itaque abstractionem cordis a peractione verborum, quæ Propheta in nomine Dei loquebatur, & affixionem animi peccato avaritiæ culpabilis.

Cum itaque tota phraſis, *ambulare cordis*, hiſce locis in malum veniat ſenſum ad indicandum turpem relictionem Dei, ejusque cultus, contemptum verborum ejus, & adhæſionem ad Idololatriam, & avaritiam, atque illa phraſis nullibi alio occurrat ſenſu, nullus dubito, quin & hic in malam ſit accipienda partem, atque ita Elizæus negando *cor ſuum ambulaſſe*, a ſe amovebat omne turpe vitium idololatriæ, atque impiæ avaritiæ, docebitque, ſe ſuo animo

Deo fidelem manſiſſe, etiam eo tempore, quo vir ille de curru ſuo Gehaſio in occurſum verteret.

§. 15.

Haud equidem neſcio, citatis illis ex Ezechiele locis hoc *ambulare cordis* non abſolute adhiberi, ſed cum additamento, *poſt idola*, & *poſt avaritiam*. Hæc autem difficultas nullius eſt momenti: hoc enim iis in locis additur, ad declarandum, quibusnam peccatis ſe ſe, Deum atque ejus cultum deſerentes dederant impii Iſraelitæ; neque demit, *ambulare cordis*, malæ eſſe notæ, cum ea phraſis per ſe animi inconſtantiam deſignet, atque de Propheta adhibita procul dubio declaret, eum in curſu muneris non recta incedere via, motioque cordis (quam verbum *ire*, vel *ambulare*, quod dicit movendo corpus ab uno termino ad alium procedere, ſemper includit) demonſtret, illud Deo minime eſſe affixum. Aut ſi hoc non ſatisfaciat, & ellipſis ſit ponenda, nil mihi ſe magis commendat, quam, ex collatione ſupra citatorum ex Ezechiele locorum, hic eſſe ellipſin τῶ *poſt idola*, aut *poſt avaritiam*, tumque ſenſus dicti idem manebit.

§. 16.

Sed quid jam hocce ad ſcopum Prophetæ?

tæ? quænam hæc eſt conſequentia? *non ivit, ambulavit cor meum*, id eſt, Deo infidelis non fui, vel cum impiis in duas claudicavi partes, Deum atque Baal colendo eo tempore, quo &c. ergo fruſtra, & in vanum mendacio ſcelus tuum mihi occultare, atque me fallere conatus es Gehazi. Hoc jam demonſtrare noſtrum erit, neque difficile eſt factu, ſi modo ad munus, quo fungebatur Elizæus, atque ad viam, quam Deus tenere ſolebat olim cum iis, quos ad magna vocabat officia ſive in Politicis, ſive in Eccleſiaſticis, attendamus.

§. 17.

De munere, quo fungebatur Elizæus, illud fuiſſe Propheticum, nemo eſt, qui dubitat, cum ex ejus hiſtoria liqueat, eum a Deo eſſe vocatum, ut in Prophetico munere Eliæ ſuccederet 1. Reg. XIX, 16. atque poſt Eliæ raptum in cœlum, illico reapſe hocce munus ſubiiſſe juxta 2. Reg. II, 13.

§. 18.

Quod ad viam, quam Deus olim tenere ſolebat iiscum, quos ad altiora vocabat munera: notum eſt.

1. Dominum iis etiam extraordinaria largi-

tum fuiſſe Spiritus Sancti dona, quibus apti fiebant ad illud munus, decenter exſequendum. Videas hoc in ſeptuaginta ſenioribus Iſraelis, quos Deus vocavit, ut cum Moſe onus gubernationis populi ferrent, quibus Deus de Spiritu ſuo impoſuit juxta Num. XL, 16. 17. in Saulo, quem ad Regium vocavit munus 1. Sam. X, 9. 10. in Davide 1. Sam. XVI, 13. in ipſo Elizæo, quem vocavit ad munus Propheticum 2. Reg. II, 9. coll. vſ. 15.

2. Hiſce donis quidem frui dediſſe, quam diu eos in hoc munere retinebat Deus, aſt quando ſe eo indignos gerebant, atque Deus illud munus in alium deferebat, etiam ab iis extraordinaria illa Spiritus ſui dona dempſiſſe juxta 1. Sam. XVI, 14.

§. 19.

Hæc ſi vera ſunt, uti revera ſunt, ultro ſequitur, Gehaſium, ſi Elizæi *cor non ambulavit*, id eſt Deo fidelis manſit, etiam eo tempore, quando vir ille de curru ſe vertebat &c. fruſtra mendacio ſcelus ſuum perpetratum ei occultare voluiſſe. Si Deus enim ei, quem ad munus Propheticum vocavit, extraordinaria Spiritus S. dona, quibus eo munere rite fungi poteſt,

eſt, tamdiu concedat, quamdiu ſe in munere fidelem gerit, neceſſe eſt, & eum, eo tempore, quo fidelis adhuc fuit Deo, gaviſum fuiſſe tali Spiritus dono, quo Deus ipſi revelabat quæcunque ſcitu erant neceſſaria, atque ita probe noviſſe quæ contigerant, eo abſente, Gehaſium inter & Naamanem, quippe quæ neceſſario noſcere debebat ad munus ſuum Propheticum in coargutione peccati ſervi ſui exſequendum.

Opponit itaque Propheta, quaſi per antanaclaſin, hocce dicto, *non ambulavit cor meum*, ſuam vitæ rationem illi Gehaſii, atque copſe illi indicat.

1. Rationem, quare Spiritus veritatis ab illo receſſerat, & Spiritus malus ejus cor occupaverat, quia nempe, corde ſuo a Deo defecerat, atque poſt idola, ſaltem poſt avaritiam ſuam ambulaverat,

2. Vanitatem conaminis ejus ad mendacio tegendum ſcelus, quod Elizæo tanquam in munere Prophetico Dei fideli ſervo per Spiritum veritatis revelatum erat.

§. 20.

Hoc & facili negotio intelligere poterat Gehaſius, quia ſæpius variis temporibus, modisque demonstraverat Elizæus, De-

um, qui ipſum miſerat, ut tanquam Propheta munus ſuum exſequeretur apud Iſraelem, pravum atque peccaminoſum populum, hoc tempore per idololatriam, atque omnis generis ſcelera viam ſuam corrumpentem, ſibi occulta revelaſſe, non ſolum talia, quæ adhucdum erant futura, & quæ nemo mortalium, qui in conſilio Dei non præſto fuerat, noſcere poterat: ſed &, quæ jam facta, vel in præſenti erant, aſt quibus præſens ipſe non fuerat, & quorum notitiam a quoquam non acceperat, vel accipere poterat, uti videre ex Cap. III, 17. IV, 16. & hoc Cap. V, 10. idque eo magis, quia hujus rei ſæpe teſtis oculatus fuerat Gehaſius.

§. 21.

Ut jam vela contraliam, in hac brevi paraphraſi Prophetæ mentem exponam: fallere me, atque impudenti mendacio ſcelus perpetratum mihi occultare ſatagis Gehaſi! facile hoc tibi ſucceſſiſſet negotio, ſi & ego memet tibi ſimilem geſſiſſem, *cor meum* æque ac tuum, eo tempore, quo tu corpore Naamanem ambulando perſequebaris, illeque tibi occurrebat de curru, *abiiſſet*, Deum reliquiſſet, atque idola, præcipue avaritiam ſectatum fuiſſet; cum juſte ob tale delictum me, ut munere Prophetico

tico indignum, donis extraordinariis Spiritus ſui Sancti, quibus mihi omnia, quæ mihi ad munus exſequendum ſcitu ſunt neceſſaria, revelare ſolet, privaſſet; quippe tum plane ignarus eſſem eorum, quæ clam me, a te, æque ac ab aliis facta ſunt. Sed cum ſecus ſe res habeat, *cor meum non ambulaverit*, Deoque fidelis manſerit, Spiritus Dei mihi, ut Prophetæ fideli, revelavit, quid feceris in occurſu Naamanis, atque ita fruſtra Spiritui Sancto me agenti mentitus es. (c)

§. 22.

Coronidis loco hoc tantum addam, ex hiſce vero ſimiliorem meam fieri conjecturam in diſſertatione ad vſ. 24. propoſitam, nimirum: Gehaſium a vero Deo ad idola defeciſſe, ſaltim ab hujus mundi Deo per avaritiam ita actum fuiſſe, ut potius idolorum miniſtris, quam Prophetarum filiis ſe ſe crediderit; hinc & eum poſtmodum familiari modo videmus cum Rege idololatra colloquentem Cap. VIII, 4. 5.

Sed manum de tabula!

(c) Eodem modo ſuo damno Ananias & Saphira fruſtra Spiritui Sancto Apoſtolum Petrum agenti mentiti fuere Act. V, 1-10.

VII.
CHRISTIANI LUDOVICI SCHLICHTER
APOLOGIA,
IN QUA
VIR ILLUSTRIS
SAM. BOCHARTUS
AB
ERUDITORUM QUORUNDAM SINISTRIS CRIMINATIONIBUS MODESTE VINDICATUR.

PROOEMIUM.
ARGUMENTUM.

Scriptores *Zoologiæ* varii. Emînet SAM. BOCHARTUS, cujus vitam & ſcripta dederunt STEPH. MORINUS & alii. *Cadomi* urbis & agri origines ab ill. HUETIO editæ, BOCH. merito laudatur. Ab aliis nimis taxatur, æque ac GROTIUS. Nemo ab omni nævo liber. Fatentur id varii. Ipſe BOCH. qui & ex DILHERRO ſe profeciſſe, gratus agnoſcit. Galli alias Germanos non æſtimant. Viros magnos non ubivis ſequi licet. Nævi tamen eorum non multiplicandi. Libertas diſſentiendi non prohibenda- Interim abuſus evitandus. J. FR. BUDDEUS laudatus. *Senecæ* dictum eximium, nec non *Lipſii*.

Inter

Inter Auctores præclaros qui *Zoologiam ſacram* ſcriptis ſingularibus (*) expoſuere, ceu luna ſtellas inter minores effulget SAM. BOCHARTUS, patria *Rhotomagenſis*, qui dein per XL. annos & amplius Miniſter Eccleſiæ *Cadomenſis* (**) anno ætatis ſuæ LXVIII. Chriſti MDCLXVI. die decimo ſexto Maii diem ſuum obiit. (***) Huic præter ſcripta alia debemus *Hierozoicon*, in *Anglia* editum, & dein in *Belgio* ac *Germania*

(*) Vid. VV. DD. quos excitant præter JO. ALB. FABRICIUM in *biblogr. antiq.* PFAFFIUS tom. I. *hiſt. lit.* p. 88. 93. JOACH. LANGIUS *inſtitutt. lit.* p. 360. BURCH. GOTTH. STRUVIUS *bibliotb. pbiloſ.* p. 81. GISB. VOETIUS tom. I. *diſp. ſelect.* p. 719. ſq. & JO. CONR. DIETERICUS *antiq. bibl.* Part. I. f. 419. b.

(**) Cujus urbis & agri *Cadomenſis* origines edidit PETR. DAN. HUETIUS. Rhotomagi 1702. (8) licet liber ille nomen Viri Ill. præfixum non habeat vid. *Acta Erudit.* Lipſ. 1704. p. 184.

(***) Vitam & ſcripta BOCHARTI uberius recenſent STEPH. MORINUS & alii, ſedulo allati a V. Cl. GOTTLIEB STOLLEN in *obſervatt.* ad Cel. HEUMANNI *conſpect. reipubl. lit.* p. 294. & JO. PHIL. CASSELIO in *obſerv. crit. geogr.* ad SAM. BOCHARTI *Canaan*, tomo I. SATURÆ HELVET, p. 210. in notis. Ex MORINO nonnulla excerpta extant in *Actis Erudit.* 1693. p. 104. *ſq.*

mania noſtra mox recuſum, quo de volumine prorſus eximio orbis literatus ſibi merito gratulatur. Quanti opus illud, ceu reliqua ejus ſcripta, fecerint viri celebres, neminem fugit & nos infra uberius. Recte omnino *Acta Eruditorum*, *Lipſiæ* Calendis Martii MDCXCIII. publicata judicant, *commentationes a conſummatæ doctrinæ Viro* SAM. BOCHARTO *luci publicæ expoſitas iis doctorum virorum ſcriptis, quæ illo ævo ſumma ſolertia reperta, admirabili arte elaborata, judicio ſingulari perfecta, accenſendas, imo plerisque anteferendas eſſe, ſicuti etiam vix adſpectæ inſtar Phidiæ ſignum communi Eruditorum calculo prouatæ fuerint.*

Interim, quod diffiteri minime licet, fuerunt varii, & ſæpius tales, in quibus omnia vulgaria ſunt, qui nullam prætermittere conſueverunt occaſionem illius non refellendi tantum, ſed & cum contemptu traducendi, ac ſibi res eſſet cum homine gregario, & ſui multorumque aliorum ſimili, ſicuti etiam cum HUGONE GROTIO magno illo Scripturarum Interprete ab iniquis Cenſoribus actum non ſine indignatione CAMPEG. VITRINGA in præfat. ἀνακρισ. Apoc. teſtatur, conf. quæ hac de re in *Decimis ſacris*, obſerv. I L. jamdudum diximus.

Nos

Nos igitur licet Virum ſummum ab omni nævo abſolvere non auſimus, bene memores verborum QUINTILIANI (†) *Inſtitutt. Orat.* lib. X. cap. 1. *Neque id ſtatim legenti perſuaſum ſit, omnia, quæ magni Auctores dixerunt utique eſſe perfecta. Nam & labuntur aliquando, & oneri cedunt & indulgent ingeniorum ſuorum voluptati: nec ſemper intendunt animum, & nonnunquam fatigantur: cum Ciceroni dormitare interdum Demosthenes, Horatio vero Homerus ipſe videatur, Summi enim ſunt, homines tantum.* Nec non PETRI CUNÆI V. Cl. *Non ſumus tam ſuperbæ impotentisque arrogantiæ, ut in tanta communis naturæ imbecillitate ſolos nos ſupereſſe exiſtimemus, quibus interdum opus venia non ſit. Hallucinamur omnes, alii gravia, alii leviora. Nec eſt quisquam,* qui-

(†) Quæ *erudita & profecto vera* recte prædicat JO. MICH. DILHERRUS tom II. *diſſertatt. academ.* p. 315. ſicuti & ipſe QUINTILIANUS ſe hominem eſſe, bene noverat, unde candorem ejus in agnoſcendis & revocandis erroribus celebrat HENR. DODWELLUS in *annalibus Vellejanis, Quintilianis & Statianis.* 1698. (8) conf. A. E. L. 1699. p. 115. & adde, quæ ex MURETO attulere FRANC. WOERGERUS ad Marc. XIV, 25. cap. I. in fine f. 278. b. & NIC. RICHTER diſſ. de in*ſtauratione regni Iſraelis* ad *Actorum* cap. I, 6. f. 403. tom. II. *theſauri Amſtelodamenſis.*

qui tam bene animum ſuum diſciplinis obfirmavit, ut nihil fugere eum poſſit amplius aut fallere, apud DILHERRUM tomo I. p. 328. Sicuti & ipſemet BOCHARTUS ex ſingulari, quæ in eo conſpicua fuit, *modeſtia*, aliorum judicio lubens ſe ſubmiſit, atque hoc vel illo ex auctore ſeſe *profeciſſe*, gratus agnovit. (††)

Licet etiam non ignoremus multos autoritate Virorum magnorum frequenter moveri, ut cæcis oculis calculum iis addant: quod vitium Ven. MOSHEMIUS aliique paſſim non immerito deteſtantur, vid. Doct. WOERGERUS loc. cit. f. 277. ſq. neutiquam tamen concoquere potuimus cenſuras ſatis acres, quæ de tanto Viro frequen-

(††) v. g. ex DILHERRO, cujus tract. de κακοζηλια gentilium vocat *Doctiſſimum*, atque ex eo non *pauca ſe didiciſſe*, ingenue fatetur. Part. I. *Hieroz.* lib. II. cap. XXXIII. f. 324. in fine. conf. JO. FRISCHMUTH tom. II. *theſauri Amſtelod.* f. 926. Quæ confeſſio eo magis æſtimanda in homine *Gallo*, cujus cives, ut plerisque aliis nationibus infeſti, ſic *Germanis* cumprimis *obliqui*, *eorumque ingeniorum* ac *ſtudiorum obtrectatores eſſe ſolent*. vid. ANON. in *vindiciis nominis germanici* contra quosdam obtrectatores *Gallos*. Berol, 1694. 8. & ex eo A. E. L. 1695. p. 38.

quenter obviæ leguntur. Neque enim ingenium eorum, qui in magnis Viris nil niſi *defectus* & *nævos* obſervant, probamus cum cel. JO. HENR. MICHAELIS in præfat. *bibliis hebr*. præmiſſa p. 18. in notis, licet cæteroquin haud diffiteamur, non ceſſare debere liberratem *ſentiendi* & *diſſentiendi* in republica literaria, ſicuti jam olim nos monuimus in *vindiciis crucis panibus facierum impresſis*, ſtatim ab initio, ſi modo modeſte id fiat, ceu & Viri docti varii nominatim JO. COCCEJUS in *lexico* voc. יוכל conf. Cl, MAJUS in *ſupplem*. f. 52. nec non B. JO. FRANCISCUS BUDDEUS, Theologus quondam *Jenenſis*, ob modeſtiam aliasque virtutes eximias a multis laudatus, in *Hiſt. Eccleſ.* V. T. paſſim a BOCHARTO abierunt, cogitantes cum LIPSIO: *Parcite boni Manes, non ego vos ſollicito; tamen hic largiter* erraſtis, apud JO. MASSON in *templo Jani, Chriſto naſcente reſerato.* Sect. III. cap. IV. p. 105.

Operæ ergo pretium omnino fore duximus, ſi *ſchediasmate* hoc *apologetico* liberius doceremus, quænam de BOCHARTO noſtro Virorum Doctorum judicia vera ſint quæ falſa, ne Lector, quid tandem de eo ſentiendum ſit, dubius hæreat. Quod noſtro, quo vivimus, ſeculo eo magis neceſ-

ceſſarium arbitramur, dum maxima eruditorum pars libertate *judicandi* peſſime abuti ſoleat, ſicuti ſuo jam tempore fieri olim conqueſtus eſt SENECA: *Quisque ſibi indulget, ex libidine judicat, & audire non vult, & ea quæ invaſit tenet, & eripi ſibi judicium ſuum, etiamſi pravum eſt, non ſinit.* (†††)

(†††) Quo dicto veriſſimo ſuum in *Arriani Nicomed.* expeditionis ALEXANDRI lib. VII. & hiſt. *Indicam*, opus *Lugd. Batav.* 1704. fol. editum, claudit JAC. GRONOVIUS, Vir præclarus, ac ut ille in *diſputando* character a Viris doctis quibuscunque *alieniſſimus* ſit, merito optat, & cum eo, qui librum illum eximium recenſuere in A. E. L. 1705. p. 298.

SECTIO PRIMA,

QUÆ

SAM. BOCHARTUM
A VIRIS DOCTIS MIRIFICE LAUDATUM SISTIT.

ARGUMENTUM.

§. 1. BOCHARTI *elogia* multa in genere. §. 2. In ſpecie *ingenium* & *judicium* ejus laudantur. §. 3. In *linguis* OO. necnon in ſcriptis *Hebr. Græc.* & *Rom.*

Digitized by Google

Rom. verſatiſſimus. JO. BUXTORFIUS laudatur, notatur nec non EZ. SPANHEMIUS & ROB. SERINGHAMIUS §. 4. Scripta BOCHARTI generatim celebrantur. §. 5. *Hierozoicon* ſpeciatim. §. 6. Nec non *Geographia* S. quæ tamen *Hierozoico* non æquiparanda. BOCHARTUS *Huetii* Præceptor in linguis *hebr. & græca*, ſed diſcipulus dein ingratus. §. 7. BOCHARTI ſcripta nonnulla deſiderantur. De ejus diſſ. epiſt. *num Æneas unquam fuerit in Italia?* judicium Cl. REIMMANNI laudatur. M. HILLERI *Hierophyticon* cujus pretii?

§. I.

Quantus in orbe literato Vir BOCHARTUS noſter fuerit, & quanti ubivis terrarum ſcripta ejus Eruditi fecerint ex tot *elogiis*, quibus ipſum cumulare ſolent, facile patet. Sunt qui eum in genere extollunt, ſunt, qui dotes varias in ipſo ſpeciatim mirantur. *Ingens omnigenæ eruditionis miraculum* dicit ST MORINUS, Theologus Cadomenſis in epiſt. ad FRANC. TURRETINUM, quæ octo ipſius diſſertationibus præmiſſa legitur. *Vir mirabiliter doctus* ab HIER. GUIL. SNABELIO in *amœnitatt. Th. embl. & typicæ* p. 293. nec non *ad miraculum doctus* ab ALB. GUIL. MELCHIORIS in *ficilimentis* variis p. 139. appellatur; ſicuti & *admirandum* nominat DAV. FLUD. a GIFFEN in epiſt. ad cel. BRAUNIUM p. 35.

35. Vir conſummatæ Eruditionis audit ADR. RELANDO Part. I *diſſertt. miſcell.* p. 210. imo *Philologus conſummatiſſimus* JO. GOD. LAKEMACHERO Part. II. *obſervatt. philologg.* p. 21. *Phœnix* ille *Cadomenſis* dicitur a JO. CHRISTOPH. WICHMANSHAUSENIO diſſ. de *lingua hebr. de Cananæa triumphante* p. 16. nec non JO. CHRISTIANO CLODIO *in lexico hebr. ſelecto* p. 293. imo GALLIÆ PHOENIX ab EDM. CASTELLO orat. de *lingua arab.* p. 84. collect. *Kappianæ*, cum quibus conferri poſſunt JO. HENR. HEIDEGGERUS, nec non CAMP. VITRINGA, Fil. Duum Viri præſtantiſſimi, quorum prior *Galliæ ſidus Fulgidiſſimum* in *Hiſt. Patriarch.* Tom. I. p. 673. *Galliæ immortale decus* p. 395. & *grande ſeculi ſui decus* p. 227. poſterior *Galliæ t. t. veluti oraculum* diſſ. de *Serpente Veteratore* p. 18. eum appellarunt, imo non ſolum Patriæ ſuæ, Galliæ, ſed & *totius eruditi*, qua patet, *orbis lumen & decus* extitiſſe, ſcribit JO. PHIL. CASSELIUS in *Satura Helvet.* p. 209. ſicuti & inſigne illud *Galliæ orbisque literarii omnis decus* JO. CHR. WICHMANSHAUSEN diſſ. de *portu Kittæorum* §. 6. nec non *gentis ac ſeculi ſui decus*, ipſa fatente invidia, H. WITSIUS Tom II. *miſcell. ſacr.* p. 144. eum dixerunt. Ut taceamus reliquos, qui Virum *utique magnum* cum JO. HENR. MA-

JO

JO *obſervatt. phil.* Part. II. p. 96. *in omni doctrinarum genere magnum* cum JO. ALBERTI *obſ. phil.* N. T. p. 290. *doctrina excellentiſſimum* cum JO. DOUGTÆO tract. de *calicibus euchariſt. vet. Chriſtianorum* p. 42. *Auctorem de re literaria præclare meritum, & Virum notæ primariæ* cum JO. SPENCERO de *legg. hebr.* f. I. *profundæ eruditionis Virum & ocellum Muſarum orientalium* cum JO. CHRISTOPH. WAGENSEILIO de *uxore adulterii ſuſpecta* p. 1032. *ſtupendæ πολυμαθησεως* cum MART. CASP. WOLFFBURGIO *obſ. ſacr.* in N. T. p. 150. imo *Virorum doctiſſimum* cum JO. HENR. SCHULZIO diſſ. de *nummis Thaſiorum* p. 5. agnoverunt.

§. 2.

Dotes mentis, quas a ſummo Numine haud parca manu acceperat, quod attinet, Viri docti mox ejus *ingenium*, mox *judicium*, mox *utrumque* mirifice prædicare ſolent. *Humani ingenii miraculum* eam ob rem a JO. CHR. WOLFFIO diſſ. ad 1. Sam. XIII, 5. Tom. I. theſauri *Haſæo Ikeniani* f. 602. nec non *ingenioſus* & *merito ſuo illuſtris* a Cl. WERNERO ibidem f. 616. appellatur, ſicuti & *mirandum ingenii acumen*, *in quavis pagina eluceſcens* ubique præter infinitam lectionem & reconditam doctrinam admiratus

ratus eſt *Theologus* quidam *inclytus* (THEOD. HASÆUS) (*) teſte Cl. CASSELIO, loco ſupra citato. Doctrinam ejus ſingularem, & *ingenium acre* maximi facit *Adrian.* RELANDUS *diſſertatt. miſcell.* Part. I. p. 62. & *Virum adeo ingenioſum* p. 65. dicit; unde non mirum, quod Jeſuitarum artibus ſæpe impetitus *ſubacto* ſuo *ingenio*, ſolida eruditione, perſpicua in argumentando & reſpondendo adverſariorum ſtrophis ſolertia & *ſubtili acumine* ſemper eorum conſilia callida everterit, teſte STEPH. MORINO, *Collega* BOCHARTI digniſſimo. conf. A. E. L. A. 1693. p. 98. Similiter *judicium* ejus merito extollunt. Vir *acutiſſimus* fuit ex ſententia CASTELLI & RELANDI, locis citatis, atque Virum *acerrimi judicii* Cel. LAKEMACHERUS *obſerv. phil.* Part. III. p. 360. nec non *ſagaciſſimum* p. 373. appellat.

§. 3.

In *linguis* quid præſtiterit BOCHARTUS noſter, Viri Docti non minus grati agnoſcunt. Literas OO. nullum eo *doctiorem* & *nobiliorem* habuiſſe *Vindicem*, STEPH. LE MOYNE

(*) Qui & alibi quærit: *Quis illo Viro in indagandis maxime δυσνοήτοις SS. locis alias vel felicior vel ſagacior eſt?* diſp. de *Naphthalitide, patria Apoſtolorum* ad locum Gen. 49, 21. Bremæ 1724.

MOYNE optime ſcribit. An eo *doctiorem Philologum linguarumque OO. peritiorem* Reformati in Galliis unquam habuerint, *ſe neſcire*, pariter judicat THOMAS CRENIUS in præfat. *Muſei phil. & hiſt.* Tom. I. p. 25. *Exactam* LL. OO. *cognitionem*, nec non *ingenii felicitatem* miratur alicubi JO. CHR. WICHMANSHAUSEN, ſicuti & *ſacram* ejus *eruditionem*, *admirabilem induſtriam*, juncta LL. OO. *Geographiæ ſacræ* & *Orientalis*, *naturalis hiſtoriæ* atque *linguarum Occidentalium* ſtudia celebrat NIC. NONNEN, Theologus in Eccleſia & Schola Bremenſium primus, in præfat. THEOD. HASÆI *diſſertatt.* & *obſervationibus* præmiſſa. Ut taceamus WOLFFBURGIUM, qui *exactam linguarum notitiam*, *vaſtiſſimam eruditionem*, atque *exactam rerum examinationem*, in *præfat.* prima ei vindicat. Imo in ſcriptis *Hebræorum* legendis quantos fecerit progreſſus, vel exinde conſtat, quod *illuſtriſſimum totius Germaniæ, imo mundi, Profeſſorem* (JO. BUXTORFIUM) (**) *in transferenda*

(**) Eundem Virum doctum ad illuſtrandum codicem *Joma pauca in ſuo Lexico Talmudico* notaſſe, ſed *ubique ſere lapſum*, ROB. SERINGHAMIUS in *præfat.* ad *Joma* ſcribere non veretur. Aſt *tali caſtigatione non opus habere opus* BUXTORFII, *ſed vulpeculæ adverſus*

da una tantum Talmudis linea ter (***) *ceſpitaſſe*, obſervaverit, referente EDMUNDO CASTELLO, Viro itidem ſummo, orat. de *lingua Arab.* p. 84. collect. *Kappianæ.*

§. 4.

Simili modo ſcripta Viri maximi verbis valde magnificis orbis literatus extollere ſolet. *Doctiſſima & ætatem latura, ſine quibus ſexcenta SS. loca & vocabula nobis adhuc*

verus leonem gloriolam eſſe, recte exiſtimat MART. MAURITIUS in tract. quem *eruditum* merito JO. HENR. MAJUS in *ſupplem.* ad JO. COCCEJI *lexicon hebr.* f. 26. appellat, de *ſortitione veterum, Hebræorum,* inprimis pag. 289. unde & *rigidus nævorum alienorum animadverſor notatorque* dictus SERINGHAMIUS audit DANIELI LUNDIO, Sueco, ad Cod. *Taanith* p. 5. & THEOD. DASSOVIO diſſ. de *ingreſſu Pontificis in SS.* §. 15. Pariter BUXTORFIUS contra SERINGHAMIUM vindicatur a cel. IKENIO in notis ad *Tamid.* p. 26. *ſq.*

(***) Quod & in aliorum Auctorum ſcriptis vertendis & illuſtrandis, fieri poteſt, ſi nimis perfunctorie a Viris doctis legantur: ſicuti v. g. EZECH. SPANHEMIUS, Vir ill. in uno loco *Dionis* illuſtrando occupatus multa errata commiſit, eam ob rem notatus JOHANNI MASSON in *Templo Jani reſerato* p. 158. in notis.

huc eſſent obſcura, atque ignorata, in præfatione tomi primi *Theſauri Amſtelod.* appellantur, imo *edecumata eruditione, & ſtupenda LL. OO. cognitione referta* aliquoties laudatus CASSELIUS recte dixit. Addi omnino meretur JAC. FRID. REIMMANNUS, cujus ex judicio BOCHARTUS *antecedentium omnium* in ſimilibus argumentis occupatorum *gloriam plane obſcuravit*, & *ſuccendentibus ſpem ea reddendi illuſtriora penitus præſcidit. Usque adeo ſcriptis ſuis ornandis omne tulit punctum, atque ſtupendam ſuam polyhiſtoriam in linguis librisque cum editis, tum ineditis, rebus etiam iisque abſtruſis maxime illuſtrandis prodidit*, *catal. crit. biblioth. theol.* p. 608.

§. 5.

Hierozoicon BOCHARTI inprimis ſummis cumulant laudibus Viri docti, qui in republica literaria locum non infimum tenent. *Opus immortale & ſtupendum* STEPH. LE MOYNE in *variis Sacris* tom. II, p. 551. 812. & JO. HENR. HEIDEGGERUS in *Hiſt. Patriarch.* tom. I. p. 395. prædicant. *Opus illuſtre* & *multæ induſtriæ* JO. CHR. WOLFFIUS loc. cit. f. 601. *denſiſſima eruditione refertum* JO. HENR. MAJUS *obſ. ſacr.* Part. II. p. 96. & *admirandæ doctrinæ* THOMAS CRENIUS *faſce* primo p. 292. in notis dicunt,

cunt,

cunt, ſicuti quoque HIERON. GUIL. SNABELIO *eſt opus admirandum*, & *quo ſibi non ævum, quo vixit modo, ſed etiam ſecula, quæ olim erunt, devinxerit. amœnit.theol.* p. 233. 237. Similiter *vaſtum pretioſumque opus* cenſet JO. CONR. DIETERICUS *antiq. biblic.* Part. I. f. 419. quo *majori rariorique ſtipatum eruditione nec dum foras datum eſſe meminit* THEOD. HASÆUS tract. de *Leviathane Jobi &c.* p. 135. imo *opus* eſt *immortale, quo docuit, quid efficere queat juncta cum acri ingenio ſolida LL. OO. cognitio* judice OLAVO CELSIO in *Actis lit. Sueciæ.* A. 1721. p. 157. Ut taceamus DAN. WYTTENBACHIUM, qui *eximium* & *vaſtæ eruditionis opus* tom. I. *Theolog. dogmat.* p. 182. recte dixit.

§. 6.

Nec vili in pretio apud Viros doctos eſt *Geographia* BOCHARTI *ſacra, opus laborioſum, & varia eruditione refertum,* judice GISB. VOETIO in *Bibliotheca Studioſi Th.* lib. II. p. 420. *Opus erudititiſſimum* & *ſtupendum* dicit JO. HENR. HEIDEGGERUS *hiſt. Patriarch.* tom. I. p. 640. 673. addita ratione, quod nemo in hac materia majorem ἀκρίβειαν præſtiterit p. 677. imo *opus divinum* JO. GODOFR. LAKEMACHERUS loc. cit.

cit. appellat, (†) ſicuti & STEPH. MORINUS *incomparabile Phaleg* prædicat VIII. diſſertatt. p. 25. nec immerito: palmam enim reliquis omnibus præripuiſſe videtur in *Phaleg.* licet forte non ubique rem tetigerit, & lucem maximam dat in *Chanaan*, ex ſententia B. BUDDEI Tom. I. *Hiſt. Eccl. V. T.* p. 25. a. & p. 174. b. Interim *Geographiam* hanc *ſacram* ejusdem Auctoris *Hierozoico* non æquiparandam eſſe liberius forte cenſeremus, niſi idem ab aliis jam ante nos animadverſum videremus. Certe *magnam inter Hierozoicon & Phaleg oppido differentiam* eſſe recte ſcribit THOMAS

(†) Idem Vir Doctus docet, ill. PETR. DAN. HUETIUM in lectione hujus operis occupatum, tanta ſtatim linguarum hebraicæ & græcæ, quas antea non curaverat, addiſcendarum cupiditate accenſum fuiſſe, ut non obſtante ſacrorum diverſitate illico ſe in diſciplinam Auctori tradiderit, nec illo Magiſtro uti ante deſtiterit, quam ſcientiam harum linguarum accuratam adeptus eſſet: conf. Commentarius eximius, quem ipſe HUETIUS de *rebus ad ipſum pertinentibus* conſcripſit, Amſtelodami 1718. (8) editus, licet poſtea per controverſiam theologicam a BOCHARTO offenſus odium ſuum in linguas iterum evomuerit, obſervante JO. CHR. CLODIO in *præfatione* ad JAC. GOUSSETII *lexicon hebraicum.*

CRENIUS in *præfat.* tom. I. *Muſei philol.* & *hiſt.* p. 25.

§. 7.

Quid denique non expectandum fuiſſet, ſi commentarios de *Paradiſo*, nec non de *gemmis*, *unionibus*, *lapillisque pretioſis* in SS. memoratis egregie animo deſtinatos abſolvere, atque in iis ampliſſimæ ſuæ eruditionis dotes orbi literato exponere ei licuiſſet, unde utrumque fatorum injuria nobis ereptum interceptumque etiam atque etiam cum Viris doctis in *Actis lat. Lipſ.* A. 1691. p. 393. & A. 1693. p. 98. dolemus, haud inſcii, quam egregia hac in arena, ſi quisquam alius, ſpatia fecerit BOCHARTUS noſter. Similiter *Hiero-botanicon* condere in animo habuit, ceu ex *Hierozoici* Part. II. f. 847. l. 3. edit. anglic. OLAUS CELSIUS cum aliis ſuſpicatur. Hunc autem ſi ingredi licuiſſet *Paradiſum*, vidiſſes omnino ex ſententia Viri modo laudati arbores, flores atque fructus, paucis in noſtro orbe viſos deguſtatosque. Certe LEMNIOS & URSINOS ſuorum hortorum pœniteret. Addimus HILLEROS; quanquam enim labor ille, quem in *Hierophytico* ſacro adornando exantlavit MATTHÆUS HILLERUS, ſit inſignis, nec ſua defraudandus laude, eaque ampliſſima, non tamen ille totum nobis

bis BOCHARTUM per omnia reddidiſſe videtur, judice THEOD. HASÆO *obſerv. phil.* p. 173. qui & alibi *Hiero-botanicum* illud *incomparabile Hierozoicon* futurum fuiſſe, haud immerito cenſet tom. VI. *Biblioth. Brem.* p. 748. add. Cl. TENZELIUS *colloq. menſtr.* A. 1694. p. 728. (†)

(†) Nec aliter omnino judicandum erit de ſcriptis ejus reliquis exiguæ quidem molis, ſed multa doctrina refertis v. g. diſſert. epiſt. de *quæſtione: Num Æneas unquam fuerit in Italia?* Hamburgi 1672. (12) in qua quidem παραδόξως contendit, Virgilium fumos vendidiſſe Lectoribus, Æneam enim cum ſuis nunquam Aſia egreſſum, nec ullum in Italia condidiſſe regnum, ſed tamen *ingenioſe* & *exquiſite*, atque eo doctrinæ apparatu, ut appareat, Auctorem fuiſſe Virum, *in linguis & lectione Auctorum veterum & Antiquitatibus cumprimis Phrygum ac Romanorum verſatiſſimum*, pronuntiante JAC FRID. REIMMANNO *catal. Biblioth. theol. crit.* p. 538. Subjungi merentur, quæ eadem de *quæſtione* habent *Anonymus* in præfat Opp. BOCHARTI noſtri f. 3. & BURCH. GOTTHELFF STRUVIUS in *ſelecta Bibliotheca hiſtorica* cap. IV. §. 2.

SECTIO

SECTIO SECUNDA,

QUÆ

SAM. BOCHARTUM

A VIRIS DOCTIS

VALDE TAXATUM COMPLECTITUR.

ARGUMENTUM.

§. 1. BOCHARTUS antea *laudatus* ab iisdem nimis *taxatur*. Sicuti dein AUG. CALMETUS a Cl. MOSHEMIO, §. 2. Nævi XVI. BOCHARTI. Lapſus in Arabicis. Defectus *judicii*. Luxus in *conjecturis*. *Plagium*. Nimis credulus. Abuſus *libertatis* in hebraicis. Nomina omnia ex *Phœnicia* petit. Gentium *origines* non attigit, ne *Gallorum* quidem. SS. nugis gentilium commaculat. Lapſus in hebraicis. Auctores veteres injuſte carpit. Pauca de rebus *magnis*, multa de *levioribus* habet. *Alcoranum* non legit ipſe. *Aloen Or*, ignoravit. In ſtudio *nummism.* plane hoſpes. *Orator* miſer. §. 3. Scopus plurimorum, eum taxantium, indicatur. EZECH. SPANHEMIUS notatus.

§. 1.

Quanta, quanta autem ſint Virorum Doctorum *encomia*, quibus BOCHARTUM noſtrum ac ſcripta ejus cedro digna extollere ſolent, judicia tamen valde ſiniſtra eodem de Viro magno paſſim lata, atque nævos *plagii*, *ignorantiæ*, *credulitatis*, *audaciæ*,

ciæ, *defectus judicii* & longe plures, ab iisdem & aliis ei imputatos primo obtutu ſi conferamus, encomiis ſupra adductis vix fidem habendam eſſe, non ſine cauſa forte quis ſuſpicaretur. Agunt cum ipſo, ceu JO. LAUR. MOSHEMIUS noſtris diebus egit cum AUGUSTINO CALMETO, Abbate *Benedictino*, quem primo multis & magnis cumulat laudibus, ceu *Virum varia eruditione excellentem*, in quo *multæ literæ, eæque exquiſitæ & reconditæ*, quique *cum ratione cogitare, & providenter judicare, & argute conjectare & cogitata deinceps, & dijudicata vel conjectata eleganti orationis genere deſcribere* didicerit, dein vero tot vituperia adfert, tot maculis ipſum polluit, v. g. eum *infeliciter bariolari*, *plura dicere, quam permittat ſincera veritas*, *manifeſtis fraudibus & fallaciis ſuffundere frigidam*, *ſibimet ipſi contradicere*, *ineptias jam pridem e republica literaria ejectas denuo revocare*, & quæ alia, ut, quid de encomiis antea allatis ſit ſentiendum, incertum prorſus lectorem faciat, judice JAC. FRID. REIMMANNO in *acceſſionibus* uberioribus ad *Catalogum Bibliothecæ theol. criticum* p. 165. ſq. Brunſuigæ 1747. (8)

§. 2.

In iis quidem tantummodo a quibusdam nota-

notari BOCHARTUM, quod *tricis apiniſque grammaticis delectetur nimium, & earum dulcedine illectus evagetur liberius interdum & audacius, quam permittunt leges criticæ, de materia ſubjecta vel judicet, vel conjectet*, obſervat. REIMMANNUS modo laudatus in *Catalogo biblioth. theol. critico* p. 608. ſed longe plura in ipſo deſiderari & acerbe notari ſolent. En ſpecimen nævorum, ſaltem præcipuorum, quos data occaſione, nec tamen ſine omni indignatione, collegimus.

1) BOCHARTUS in multis *hallucinatur*, ut in *arabicis* ſolet, judice Cl. GUISIO ad כלאים c. VIII. m. 5. apud doct. CASSELIUM loc. cit. p. 211. qui JO. HENR. MAJUM in *Hiſt. Animalium* aliosque ſimul conferri vult.

2) *Judicii* ejus *acumen* ubivis inter *miracula mundi* nemo facile retulerit, ex ſententia MART. CASP. WOLFFBURGII *obſervatt. Sacr.* præfat. I.

3) *Tolle divinationes* ex BOCHARTI *Geographia ſacra, & maximam propemodum eorum, quæ ibi ſcripta ſunt, partem auferes*, ſunt verba JO. GODOFR. LAKEMACHERI Part. II. *obſervatt. phil.* p. 79. Pariter JO. HENR. VON SEELEN: *Ingenio magnum Virum indulſiſſe, & conjectaſſe*

Claſſe tantum quis non videt? in notis ad GUIL. BURTONI, Angli, λείψανα veteris linguæ perſicæ. p. 3.

4) *Hierozoicon* BOCHARTI *licet ſit præſtantiſſimum, multa tamen* transſumpſiſſe *videtur ex* JO. BUSTAMANTINI *tomis* duobus *de animalibus ſacræ Scripturæ* Compluti 1595. 4. Lugd. 1620. 8. Ita ſuſpicatur BURCH. GOTTHELFF. STRUVIUS *Biblioth. philoſ.* p. 81. Jenæ 1707. (8) & pro certo aſſirmat idem CHRISTIAN GOTTLIEB JOECHER im allgem. Gelehrten-Lexico ad nomen JO. DE BUSTAMANTE.

5) Aliquando nimis credulum eum fuiſſe, ſingulari exemplo confirmare conatur GUIL. ERNESTUS TENZELIUS in *colloq. menſtruis* A. 1689. p. 1133.

6) *Nimiam per literarum additiones, ſummotionesque & permutationes licentiam ſibi ſumpſit* BOCHARTUS, judice JO. CHRISTOPH. WICHMANSHAUSENIO diſſert. *Lingua Hebræa de Cananæa triumphans.* p. 17. imo *improba mutandi corrigendique libidine* divinarum literarum autoritati, duo vocabula בת אשרים in unam בתאשרים Ezech. 27, 6. contrahens, judice eodem in diſſ. de *portu Kittæorum* §. 5. Sicuti & cum verſione *Ale-*

Alexandrina liberius egiſſe dicitur in *Actis Erudit. lat.* A. 1708. p. 197.

7) Pro *libidine* ſua fere omnia regionum populorumque *nomina* ex lingua *Phœnicum* ſine conſonantia arceſſit, poſthabitis veterum teſtimoniis, eorumque unanimi conſenſu, judice PHIL. A TVRRE *in monumentis veteris Antii.* Romæ 1700. 4. conf. A. E. L. 1701. p. 258. Ubique quid *Phœnicium* inveniſſe ſe, putat, eam ob rem notatus doct. CASSELIO in *Satura Helvet.* p. 213. & paſſim. Nec in infinitis vocabulis, quæ ex lingua *Phœnicia* deducit, animadvertit, ut, priusquam in vocum originem *Punicam* inquireret, terminationes Græcorum & Latinorum reſcinderet, obſervante eodem V. Cl. in *Symb. lit.* Tom. I. p. 166.

8) Similiter in argumento de *Gentium originibus omne punctum vulgo cenſetur tuliſſe, ſed & in multis, iisque haud exigui momenti rebus fallitur,* & *Celtarum*, ſeu *Gallorum, originem ne quidem attigit.* Ita PAVLVS PEZRONIVS in *antiquitate nationis & linguæ Celtarum ſeu Gallorum.* Paris: 1703. (12) conf. A. E. L: 1704. p. 10.

9) Vanus eſt BOCHARTI aliorumque conatus, dum ſæpe *Gentilia*, quandoque

aut

aut temere aut maligne conficta *conferre*, iſtisque *nugis* S. *literarum Soli lucem affundere* conantur: Ex ANTONII VAN DALEN differt. ſuper *Sanchoniathone* A. E. L. 1705. p: 527.

10) In lingua *hebræa* eum ſæpius *hallucinatum*, non pauci contendunt. De voce מצרים varia contra eum monuit A. RELANDUS paſſim. *Ex ſola duarum vocum cognatione eandem rem ſignificari*, male cenſuit BOCHARTUS, judice LAKEMACHERO *obſervatt. phil.* Part. II. p. 21. *Omnes geminatas radicales intendere ſignificationem*, itidem male dixit, notatus eam ob rem CHRIST. NOLDIO in libro de *particulis Ebræo-Chald.* p. 738. b. edit. Jen. 1734. 4. Nomen יונה nec non ipſam *columbarum* originem ex *Græcia* infeliciter petit ex ſententia IO. HENR. MAJI *obſerv. Sacr.* Part. II. p. 96. & WOLFFBURGII loc. cit. p. 195. Vocem denique אגמן *Juncum* fruſtra explicat, repugnante OL. CELSIO in *Actis lit. Sueciæ* A. 1731. p. 75.

11) Injuriam facit *Auctoribus antiquis*, quos *turpiter erraſſe* ſcribit v. g. PLINIO, quem defendit TH. HASÆUS t. V. *Biblioth. Brem.* p. 286. & PHILONI, quem vindicat DAV. MILLIUS *diſſertatt. ſelect.*

ſelect. p. m. 48. edit primæ. Ut taceamus, OLYMPIODORVM in quo Vir ſummus aliquid legiſſe videtur, quod neque *ſe*, neque quenquam *alium*, *etſi lyncei illi ſint oculi*, ibi deprehendere, teſtatur HASÆVS tract. de *Leviathane* &c. p. 137. ſicuti & verſioni *Alexandrinæ* portentoſum errorem fruſtra tribuerit.

12) In *rebus levioris momenti uberrimus eſt, ſed de iis, quæ difficiliora videntur, non niſi perpauca attulit.* WOLFFBVRGIVS loc. cit. p. 144. & *Acta lit. Sueciæ* A. 1733. p. 76.

13) Ipſum *Alcoranum* fortaſſe non inſpexit BOCHARTVS, ſed fide lexici *Alcamus* ſcripſit. Ita JO. VORSTIVS de *Adagiis* N. T. p. 490. collect. *Rhenferdianæ*.

14) *Aloe Orientalis* eum forte latuit, ex conjectura WOLFFBVRGII p. 150. ſicuti &

15) Studium *nummismaticum*, ad notitiam *Geographiæ* valde neceſſarium, ignoravit, judice Cl. TENZELIO in *colloquiis menſtr.* A. 1695. p. 403.

16) Bochart war ein viel wiſſender Mann; aber ein elender Redner. ANONYMVS im Antwort-Schreiben auf etliche Frag-Stück eines gelehrten Edelmanns, welcher in einer Preußiſchen Pro-

Provinz wohnet. Gedruckt im Jahr 1710. (8).

§. 3.

Scopus, ſi non omnium, multorum tamen, præcipuus hic eſſe videtur, ut MAGNO BOCHARTO *majores videantur.* Eodem modo cum Viris magnis egerunt alii. Ipſemet EZECH. SPANHEMIUS, Vir illuſtris, in opere plurima eruditione referto, quod de *præſtantia & uſu Numismatum antiquorum* agit, omnes temporum recentiorum *magnos Viros*, non parcendo SCALIGERO, SALMASIO, SELDENO, aliisque pluribus, *traducere* nimis affectat, eosque propter leves tricas atque nugas, tanquam maximi momenti errores damnat. vid. le *Journal des Scavans*, ſeu *Ephemerides Eruditorum* Anni MDCLXV. in linguam latinam verſæ a M. F. NITSCHIO 1667. p. 48.

Potiorem hujus Apologiæ partem, quam Sectio Tertia comprehendit, quæque rei litterariæ pluris intereſt, alia & forſan proxima vice dabimus. N. B.

VIII.

N. BARKEY
CODICUM
ALIQUOT BIBLICORUM
MSCT.
ET TYPIS EXPRESSI AMERICANI RARIORIS NOTATIO.

Ut viris eruditis, qui Bibliothecæ huic favent, quibusque, inſtituto maxime laudando, collatio Codicum Hebraicorum Manuſcriptorum curæ cordique eſt, conſtet, ubinam unus alterve lateat, duorum Codicum Mſct. notitia illis communicanda eſt.

I.

Habetur Codex Mſct. in Bibliotheca Patrum Societatis Jeſu, Coloniæ Agrippinæ, cui hæc eſt Inſcriptio.

אני יצחק הסופר בר . יעקב זצ״ל כתכתי
עשרים וארבעה ספרים מבראשית עד
ויעל בלא תרגום וסיימתים ביום
עשרים וארבעה לירח אלול שנת חמשת
אלפים ארבעים וששה לבריאת עולם
וה׳

וה׳ וקבלתי שכרי משלם יזכהו להגות
בו הוא וזרעו עד סוף כל הדורות אמן
ואמן סלה חזק׃

Verſio huic Inſcriptioni ſubjuncta eſt iſta, ex qua Interpretis lepidam linguarum peritiam cognoſcas & mireris.

Ego Iſaac legis peritus, filius Jacobi Satzel *ſcripſi viginti quatuor libros a Geneſi ad* Joelem *usque.* Continet Targum *ſive Interpretationem, & perfeci* die viceſimò quarto menſis Auguſti *anno 5046. a creatione mundi & accipiam mercedem perfectam a Deo immenſo. Purum ſive incorruptum judicabit* meditatis in ipſo, *& ſemen ipſius ad finem omnium generationum. Amen & Amen, finis.*

Secundum hanc Inſcriptionem & differentiam æræ Chriſtianæ a computo Judaico ſcriptus erit hic Codex anno poſt Chriſtum N. 1286.

Hanc Codicis hujus notationem gratus debeo ſummo Trajectinorum Philologo *Cel.* SEBALDO RAVIO.

II.

Pentateuchus Membranaceus cum Haphtharis & Megilloth maſoraque eleganter ſcripta, de quo v. J. C. WOLFII *Bibl. Hebr. T. II. p. 301.* Jure emtionis ex Bibliotheca Cl. JAC. HENR. VAN BASHUISEN, Profeſ-

ſoris olim Hanovienſis ac demum Serveſtani, tranſiit ad exquiſitiſſimam & nitidiſſimam Bibliothecam ſumme Venerandi & Doctisſimi JACOBI WILLEMSENII, apud Medioburgenſes meos *S. S. Theologiæ Profeſſoris & Eccleſiaſtæ fideliſſimi & facundiſſimi*, Collegæ olim & in Chriſto Patris, tum Conjunctiſſimi, tum Chariſſimi. Narrat WOLFIUS *l. c.* hoc exemplari uſum fuiſſe JOH. HENR. MAJUM *ad editionem Bibliorum Hebr. Francof. ad Mœnum 1716. in cujus præfatione Codex multi pretii vocatur.* Hunc autem Codicem variantes habere, ſaltim in Haphtharis, lectiones, ſpecimine aliquo facile probatu eſt. Contulit mecum Vir Amantiſſimus in Tuſculano ſuo amoeniſſimo, cum elapſo anno me, quod gratiſſima mente recordor, per menſem integrum lautiſſimo & amiciſſimo ſuo hoſpitio exciperet, *Caput XXII. ex 1. Samuelis* cum Bibliis impreſſis *Hoogbtianis*. Tres in hoc uno capite occurrebant Variantes ſc.

v. 8. loco מוסדות השמים *legimus* מוסדות הרים, quod pæne coincidit cum Pſ. XVIII, 8.

v. 12. loco סכּוֹת vel uti Pſ. XVIII, 12. habetur, loco סֻכָּתוֹ *legimus* סֻכּוֹ

v. 30. loco באלהי *legimus* ובאלהי

Sedet

Sedet animo Viri optimi collationem ulteriorem inſtituere cum ingenuis quibusdam Juvenibus, ſuis in Litteris Hebraicis diſcipulis. Ut quæ in h. Codice obſervaturi ſunt, mihi ſuo tempore communicet Vir Hebraicarum Litterarum ſtator & promotor indefeſſus, publice & enixe rogo.

III.

In eadem Bibliotheca *Venerabilis* WILLEMSENII exſtat *Vetus Teſtamentum cum Pſalmis rythmicis lingua Americana, litteris Romanis impreſſum, ſine Titulo*, de quo in frontiſpicio hæc notatu digna verba exſtant, ex quibus patet, quod, ſi ita vera ſunt ac probabilia, quæ narrantur, codex hic elegantiſſime compactus, qui Bibliothecam *Willemſenianam* ornat, hujus generis unicus forte ſit in orbe terrarum.

Onderichting

Meeſt alle, die dit Boek inzien, zullen het qualyk kunnen leezen, en nog minder verſtaan, alleen uyt de Tytels of Opſchriften kan men zien, dat het een Bybel, en verder naziende, dat het het gantſche Oude Teſtament is.

De Tale, daar het in beſchreven is, is Americaans, Indiaans of Wilts, gebruikelyk

lyk in 't Noord-Ooſterdeel, omtrent en rondzom Nieuw-Engelandt.

De Overzetters zyn Engelſchen geweeſt, het welk men kan afnemen uit verſcheyde Engelſche Woorden, daarin invloeyende, als Lord, God, Jehovah en andere, alsmede de Opſchriften der Stoffen, daarover geſproken word.

De Reden, waarom deze aan die Tale vreemde woorden daarin gevoegt zyn, is, om dat die Tale geen woorden had, of om de Perzonen en Zaken uittedrukken, als haar gantſch onbekend, of niet wel uit tedrukken, indien het haar niet wel of duiſterlyk en verwerd opdeed.

De Letter R. r. is en blyft gantſch buiten den kreits van deeze Tale, en zo zy daarin gevonden word, zo is het in zulke woorden die daarin gevoegt zyn, om reden, die wy daar even gezegt hebben.

De klank van de Woorden en Syllaben moet na de Engelſche Accent gevoegt worden in het lezen of ſpreken, nadien het Engelſche zyn geweeſt, die het hebben overgezet.

Dat het nieuwe T. hier niet by, is, om dat na den tyt van overſetting dit voor het ander, yder byſonder- is afgedaan, en alhoewel dat ſe beyde lang genoeg in wezen waren geweeſt, zo zyn in een fatalen Oorlog,

log, tuſſchen de Engelſchen (waar by hen de Chriſten Wilden voegden,) tegen de Heydenſche Wilden, en die dezelve byſtonden, gelyk men gelooft, de Franſchen uyt Canada *in de Jaren 1672. 1673. 1674*

Door deeze Heydenſche Wilden alle Bybels der Chriſten Wilden verbrand en weg geraakt. Dit Deel alleen is daarvan behouden gebleven, volgens welk een nieuwe Druk met Verbeteringe, en een gantſch nieuwe Overzetting van het N. T. ondernomen is. Ik heb het O. T. afgedrukt, en van het Nieuwe eenige vellen gezien te Rockberri omtrent een uur buiten Boſton in Nieuw-Engeland in 't Jaar 1680.

De Drukkery was te Cambrits 3. uuren buyten Boſton, alwaar mede het Collegie der Studenten, het zy der wilde of andere Natien was. De Pſalmen Davids zyn hier agter bygevoegt op de Engelſche Zangmaat.

Te Rockberri woonde eenen Mr. Hailot een zeer godzalig Predikant aldaar, hy was in dien tyt omtrent de 70. Jaren oudt, zyn Zoon was Predikant binnen Boſton. T' is deſen goeden ouden man, die een van de eerſte Independente Predikanten was, de welke om hare vryheidt te zoeken, zich in deze Quartieren hebben neergeſet. Deze was de voornaamſte Over-

zetter

zetter en Beſtierder van 't Drukken van beide; zoo eerſte als tweede Druk van deze Indiaanſche Bybels; deze was het, die my dit Deel van den eerſten Druk uyt een byſonderen yver en liefde vereerde, waarvoor hem dankbaar was, en zal blyven

Het was Juny 1680.

JASPER DANCKAERTS.

Ut linguæ hujus Americanæ ſibi aliquam ideam formare, eandemque cum aliis linguis conferre poſſint., eruditi linguarum cultores, Deo volente, Caput Primum Geneſeos accurate deſcriptum ſequenti aliquo Faſciculo exhibebimus.

BIBLIOTHECA
BREMENSIS
NOVA
HISTORICO-PHILOLOGICO-THEOLOGICA

CLASSIS SECUNDÆ

FASCICVLVS SECVNDVS

BREMÆ & AMSTELODAMI

Sumptibus Bibliopolarum

G. W. RUMPII & H. VIEROOT.

MDCCLXII.

Digitized by Google

Digitized by Google

VIRO

CELEBERRIMO ET ERUDITISSIMO

PETRO HEMSTERHUIS

LINGUÆ GRÆCÆ ET HISTORIÆ PATRIÆ

IN ACADEMIA LUGDUNO-BATAVA

PROFESSORI ORDINARIO,

QUEM DUDUM

RESPUBLICA LITTERARIA

SUSPICIT ET VENERATUR

UT

ERUDITIONIS MASCULÆ

IMPRIMIS GRÆCÆ

CORYPHÆUM,

QUINTUM

BIBLIOTHECÆ

BREM. NOVÆ

FASCICULUM

EA, QUA PAR EST, OBSERVANTIA

INSCRIBIT,

ET UT
ALTERO HESYCHII GEMELLO,
QUEM
CELEBERRIMUS
J. ALBERTIUS,
CUJUS OSSA MOLLITER CUBENT,
PRÆMATURA SUA
ET
DEPLORANDA MORTE
ORPHANUM RELIQUIT,
PRÆBEAT
UBERA SUA
LITTERATÆ SENECTUTIS PLENA,
PUBLICO NOMINE
FLAGITAT,
IPSIQUE
PROPITIUM NUMEN,
VIRIDEMQUE NON SOLUM ET VEGETAM,
DE QUA GRATULAMUR,
SED ETIAM
FERTILISSIMAM ET LONGAM
QUIN
NESTOREAM SENECTUTEM
APPRECATUR
EDITOR.

SERIES
SYMBOLARUM
FASICULI SECUNDI
CLASSIS SECUNDÆ.

I. JOHANNIS CHRISTOPHORI HARENBERGII, *Præpoſiti Capituli S. Laurentii prope Scheningam, & Profeſſoris Carolini Brunſvicenſis*, Meletema *de Pericopis Biblicis recte conſtituendis & dijudicandis.* Pars prima pag. 203.

II. JOHANNIS MEDHURSTII, *V. D. M. Bremenſis*, Obſervatio *in Tit. II, v. 12.* pag. 276.

III. CHRISTIANI LUDOVICI SCHLICHTERI, *Theologi Cothenenſis*, *Apologiæ pro Viro Illuſtri Samuele Bochar-*

to

to Sectio Tertia, *quæ Bochartum modeſte vindicat, atque* επικρισιν *uberiorem complectitur* pag. 302

IV. JOHANNIS NICOLAI RICHTERI, *V. D. M. Rhebornenſis*, Diſſertatio *ad Phil. II, 9. 10. 11.* pag. 362

V. LITTERARIA pag. 392

I. IO-

I.

JOANNIS CHRISTOPHORI HARENBERGII, MELETEMA DE PERICOPIS BIBLICIS RECTE CONSTITUENDIS ET DIJUDICANDIS.

§. 1.

Complexus partium, quæ ad unum Scripti vel orationis argumentum & ad unam ejusdem argumenti tractationem referendæ ſunt, jam olim *pericope* fuit adpellatus. Patres Græci ſæpius nomen pericopes indiderunt enuntiato, quod aliun-

de, verbi cauſa ex V. T. in N. T. adſumtum fuit ſeu traductum (a). Priorem eamque latiorem notionem ſecutus fuit ATHANASIUS (b), cujus teſtimonium, latine a BERNARDO *de* MONTFAUCON factum, huc transſcribam, multis nominibus commemorabile. En illum: *Obſervandum eſt, ordinem Pſalmorum nequaquam hiſtoriæ temporumque ſeriem tenere; ſed in multis mutilari temporum ordinem, ut commonſtrat Liber Regum - - Quum Judæi prophetas interemiſſent, quod hi eorum impietates coarguerent: ac propterea, in manus Aſſyriorum traditi, in captivitatem abducti eſſent; ſub hæc quidam propheta, qui Synagogam eorum ſtrenue curabat, cum aliis ſcripturis librum quoque Pſalmorum collegit: non quod ſimul unoque tempore Pſalmos univerſos repererit, ſed diverſis temporibus ac primum ordine poſuit eos, qui primi reperti fuerant: quo factum eſt, ut ne omnes quidem ipſius Davidis Pſalmi ordine ponantur, atque Pſalmi filiorum Core & Aſaph & Salomonis, Moſis quoque, Aethan Esrabitæ* (c), *Æman, rurſum-*

(a) C. SUICERUS in *Theſauro eccleſiaſtico p.* 673. *To. II. Amſteled.* 1682. *fol.*

(b) *To. II. p.* 70. *Collectionis Patrum & Scriptorum Græcorum, Pariſiis* 1706. *fol.*

(c) Ita legendum pro 'Ισραηλίτυ, quod eſt apud MONTFAUCONUM.

ſumque Davidis permixtim poſiti in libro occurrant, non quo tempore editi, ſed quo inventi fuere; quod ipſum in prophetarum periodis, ἐν ταῖς τῶν προφητῶν περικοπαῖς, reperias. Hactenus vere haud ſecus ac ſolide *Athanaſius.* Alucinatus fuit MONTFAUCONUS, quum *pericopas* vertit in *periodos.* Pericopæ enim hoc loco ſunt vaticinia ſingularia, ad idem argumentum eodem tempore edita ac congruentia ad ejusdem Scopi complexum. Deſignat *Athanaſius* non tam periodos, quam ſectiones, quæ idem vaticinium, aliud poſt aliud, ratione & ſucceſſu temporis conſtituunt. LUTHERUS in *Præfat. ad Jeſaiam* & JO. BRENTIUS *ad Jeſ.* I, 1. & præcipue magnus ille phosphorus in Jeſaiam, VITRINGA, P. paſſim, idem ac olim *Athanaſius* monuerunt. Nonnunquam præmittitur initio ejusmodi pericoparum nota temporis & interdum nomen מַשָּׂא, *maſſa*, id eſt, oraculum ſingulare & ſeparandum ab aliis enuntiatum propheticum. *Jeſ.* XIII, 1. *Jer.* XXIII, 23. 24. *Nah.* I, 1. *Zach* IX, 1. alibique. Uni plerumque pelli ſeu membranæ una inſcribi ſolebat pericopa, niſi eſſet longior. Membrana ejusmodi litteris conſignata convolvebatur extra lectionis uſum, & volumen ipſum adpellabatur *Gillajon*, גִּלָּיוֹן,

Jeſ. VIII, 1, item *Megillah*, מְגִלָּה, *Jer.* XXXVI, 6. 14. 20. *Ezech.* III, 1. 2. 3. II, 4. *Pſ.* XL, 8. *Eſr.* VI, 2, eo quod circa bacillum, lateri uni adfixum, convolvi ſolebat. Niſi *Chriſt. Gottl.* SCHWARZIUS d) et *B. de* MONTFAUCON e) heic nobis feciſſent otia et de membranis litteratis ac voluminum forma copioſe expoſuiſſent, plura adjungi poſſent, vel nos varia ex *Hermanno* HUGONE *de prima ſcribendi origine* ejusque novo editore, et ex aliis libris huc poſſemus transferre. Singularia vaticinia vix fuerunt divulſa et per partes transpoſita, quoties uni membranæ fuerunt inſcripta. At membranæ omnes ad temporis ordinem in prophetis majoribus non fuerunt a collectoribus poſitæ. Ad ordinem hunc dijudicandum et definiendum opus eſt multiplex notitia, haud vulgaris cautio et alia adjumenta.

§. 2.

d) *Diſſ.* II. *de Ornamentis Librorum apud Vet.* Lips. 1706, 4. 1758, 4.

e) *Palæographia Græca* I, 4. *Paris.* 1705, *Fol.* Conf. IO. MABILLONIUS *de Re diplomatica* I, 8. *H.* VALESIUS *ad Euſebii Hiſtoriam Conſtantini* IV, 7. C. *H.* TROTZ *ad H. Hugonem de prima ſcribendi origine* p. 89, *ſ. Trajecti ad Rhenum* 1738, 8.

y Google

§. 2.

Impedimenta dantur varia, quæ nos circumdant, ordinem pericoparum chronologicum inveſtigaturos. Interdum initia et finis pericoparum majorum non indicantur verbis luculentis, ſed demum ex argumento ejusque partibus ſcopo conſentaneis ſunt eruenda. Alibi turbant nos diviſiones in capita et horum diſtributiones in minora inciſa, ſæpius ordini pericoparum adverſæ. Sæculo III et IV, nec non quinto cœperunt Critici Chriſtiani libros biblicos, e variis pericopis collectos, dividere in κεφάλαια, *capita*, et ςίχες, *enuntiationes*, unam ſententiam integram complectentes. Ubi earum diviſionum auctores ſenſum ſcripti non ſatis perſpexerunt; ad parentheſes ſecernendas non attendebant ſatis: nec quæſtiones ab enuntiatis ſimplicibus ſepararunt: nec objectiones a reſponſionibus, quæ illis ſubjunctæ ſunt, diſcreverunt; diviſionis ſuæ adminicula verterunt in lectorum offendicula, et in cauſſa fuerunt, ut difficilior f) his evaſerit inventio ſententiæ Autoris. Succeſſit priori illi diviſioni in capita et ſtichos tandem ſæculis XII et XIII diviſio in capita

f) Conf. *Io. Iac.* WETSTENII *Diſſ. de Interpretatione Novi Teſtamenti* pag. 875, *in calce To. II. N. T. Græci.*

longiora, ad pericopas definiendas et dignoſcendas inhabilis et ſæpius incommoda. Si qua pericopa erat longior, quam ut uni membranæ inſcribi poſſet, pluribus membranis ea inſcriberetur neceſſum erat. Id ſi uſu venerit, membranæ earundem materiarum erant Indiciis ſeu notis litterarum numerandæ. Quis vero auſit contendere ſacramento, indicia illa ex crebro uſu membranarum vel ex aliis caſibus nunquam fuiſſe obliterata? nunquam fuiſſe detrita? nunquam evanuiſſe? Id ſi contigit forte, membranæ ſeu volumina ſic potuerunt collocari, ut pericopæ veterem amiſerint locum. Ubi ſeries rerum geſtarum juvabat magiſtros rei criticæ, ibi induſtria eorum in diſponendis tractationum ac narrationum partibus non facile aberrabat. At ſimulac incidebant in volumina, quæ ſeparatim complectebantur ſpecialiores Hiſtorias, in diſpoſitione ſua fallebantur facilius, quam primum negligebant filum chronologicum, ejusque telam recte perſpiciendam et obſervandam. Rectius ipſi feciſſent propoſito ſatis, ſi, in hunc caſum conjecti, pericopas ſegregaſſent a reliquo corpore, et, præmiſſa nova inſcriptione, ſeorſim poſuiſſent. Dum enim adfinitatem argumenti citra ordinem chronologicum ſecuti ſunt in inſertione nonnullarum pericopa-

rum

rum inter ea, quæ de argumento eodem erant ſcripta, facile labi potuerunt et ſeriem temporis turbare, atque lectorem impedire, quo minus genuinum ſequeretur ſenſum. Accedit quod hac conditione lectores erroribus exponi potuerunt, nequid dicam de objectionibus, quas homines juſto liberiores inde ſacris litteris earumque auctoritati obmoliri tentarunt, vel in poſterum poterunt intentare.

§. 3.

Ut igitur pericopas voluminum diviniorum recte internoſcamus et diſtinguamus, neceſſum eſt, ut

1) volumen univerſum diligenter perlegamus, idque nobis reddamus familiariſſimum: ut

2) ad diviſionem in capita et inciſa minora tantisper non attendamus: ut

3) Chronologiam, ſi ei locus eſt, Geographiam veterem et hiſtoriam populi Dei æque ac nationum circumvicinarum ob oculos poſitam ſervemus nec unquam ex attentione dimittamus: ut

4) ea, quæ inſtar membrorum conſpirant cum uno capite, cum uno ſcopo primario, cum Cronologia per mo-

 dum

dum ejuſdem rei articulorum, eodem argumento junctorum, ut ne dilaceremus, ſed potius pro uno corpore, pro una compage et una pericopa habeamus: ut

5) ea, quæ produnt diverſitatem ſcopi, nationis, temporis, locorum et argumenti, verſemus, relegamus et meditemur, nec non intra corpus voluminis integrum dignoſcamus: ut

6) totum volumen iterum iterumque, poſtquam pericopas diſtinguere cœpimus, attente perlegamus, atque ut obſervata vel emendemus vel confirmemus: ut

7) novam pericopam ibi ne inchoemus, ubi caput novum inchoatur, ubi Rabbini vel Exegetæ alii, nullis rationibus commoti, pericopam novam deprehendere ſibi viſi ſunt. Exemplum hujus regulæ eſt caput Ieſaiæ XXIX, quod ad Sancheribum referri ſolet, nullo argumento prælucente: ut

8) libellorum ſeu pericoparum ætatem, ſi fieri poteſt, eruamus:

9) hiſtoriam et ritus ætatis illius in promtu habeamus, ſiquidem ſæpius per ignorationem illorum a tramite diſcedimus: ut

10)

10) pietatem, quam Deo debemus, dimittamus nunquam, ne pravitas critica animum occupet, neu illa finem, quem Deus benigniſſimus litteris ſacris prædefinivit, ſolicitare audeat.

§. 4.

Ea, quæ tanquam partes ad ſcopum voluminis primarium collineare debent, per pericopas particulares dividantur neceſſum eſt, quotiescunque ex omiſſione illius diviſionis naſcitur vel obſcuritas vel occaſio ſiniſtre ſentiendi de ſententiis, quarum interpretatio non ſolum ſcopo primario eſt conſentanea, ſed etiam intra argumenti complexum lucida et ab omni errore remota. Huc ſpectat ea cautio, qua in prophetis eorumque pericopis interpretandis non ubique verba futuri temporis ſunt indicia eventuum futurorum, ſed non raro ſunt formulæ præceptionibus onuſtæ. Nam Hebræi utuntur etiam tempore futuro, quum, quid ſit faciendum quidve fugiendum, ſignificant. Quotiescunque igitur prophetæ ſubjungunt vaticiniis pœnarumque prædictionibus vel liberationibus indicia futuri temporis, quibus virtutum cultura et vitiorum evitatio ſignificatur; præcepta et admonitiones exhibentur, præcipue ſi eo eventu ſic conſtiterit res ipſa, ut

homines, ad quos vaticinium ſpectavit, exitu ipſius impleto haud reſipuerint.

§. 5.

In cenſum hunc venit diviſio pericoparum *Eccleſiaſtæ* Salomonis. Rex hic, vanitatem rerum humanarum tandem aliquando perſentiens et expertus, animum ad id quærendum et definiendum adpulit, quod mentem avocare a rerum fluxarum amore, et eam tranquillare excellentioribusque bonis adficere poſſet. Eum in finem univerſitatem quorumdam virorum ſtatis diebus coire juſſit in locum communem ſuasque cum cœtu ſententias communicare, quæ collectæ exierunt tandem ita in lucem et ea ratione litteris proditæ fuerunt, ut ignoremus fere numerum eorum, et quid hi ſenſerint ſigillatim. Congregatio illa ſeu academia ſcientiæ moralis adpellata fuit *Kohéleth*, *congregatrix*, et Salomo nomen geſtavit in ea *Jſch koheleth* et elliptice *koheleth* I, 1. 2. XII, 8. 9, quippe autor Societatis et ſocius conſortii, quod e pluribus coaluerat viris ſapientibus ſeu magiſtris collectionum, quibus magiſtris ſententiæ morales ac dogmaticæ, ut videtur, fuerunt infixæ ac traditæ a *paſtore uno*, XII, 11, qui ab Ezechiele XXXIV, 23, haud aliter deſignatur ac ipſe Meſſias. Conf. *Ieſ.* XL,

XL, 10. 11. *Jo.* X, 11. Sunt tamen; qui Salomonem ipſum exiſtimant fuiſſe paſtorem ſeu principem unum, ſententiarum præſtantiſſimarum autorem, quas collegerint *magiſtri collectaneorum* בַּעֲלֵי אֲסֻפּוֹת. Sunt tamen, qui metonymice per duo hæc nomina intelligi volunt ipſa *collectorum ſcripta.* Pluribus certe ſapientibus ibi tribuuntur verba in litteras redacta, hominibus quaſi inſita et inſtar ſeminum in animos plantata, ab uno paſtore tradita, quibus adjungitur admonitio, de compluribus ejusmodi voluminibus elaborandis et in litteras redigendis. Innituntur hæc interpretationi huic in XII, 11. 12. 13. *Verba ſapientum inſtar ſtimulorum*, quibus pecora et jumenta propelluntur, *et inſtar clavorum* ſunt, *inſita* et inſerenda animis tanquam plantarum ſemina. *Magiſtri collectionum* ſeu collectores illorum verborum, earum ſententiarum, *dati* ac conſtituti *ſunt a paſtore uno. Et quod eſt ex iſtis amplius* atque excellentius, *fili mi*, lector, *commonefactus eſto*. Faciendi *volumina multa ne eſto finis*, *et ſtudium* ejusmodi *multum* eſto *defatigatio carnis* ſeu hominis, ita tamen ut *meta cujusque ſententiæ audiatur*, quæ in reverentia, Numini ſupremo teſtanda, atque in cultura præceptorum ejus nec non

in

in exſpectatione judicii tandem univerſalis, quod nulla recte maleque facta effugere poterunt, conſiſtit. In præſens interpretationem accuratius eviſceratam promere non licet. Alexandrinus græcus Interpres ab ea interpretatione non abhorruit, excepto quod *baale asüphoth* vertit per παρὰ τῶν συναγμάτων, ſeu, ut in aliis Codicibus legitur, παρὰ τῶν συνθεμάτων, *a collectionibus* ſeu congregationibus: et id in incerto relinquit, an homines congregatos, an verba collecta, intelligi velit. Utraque tamen notio, ad verba Sapientum relata, in ſignificationem et hominum et collectaneorum, ab illis profectorum, conſpirant. Si ſapientum verba ſimul et per unam compoſitionis juncturam fuiſſent exhibita, Salomoni non attributa fuiſſet ſententia prima, quæ docet, omnibus hominum conatis et actionibus, ſi a Deo et ab amicitia cum illo ineunda diſceſſeris, eſſe vana omnia, nec ſolidam mentibus hominum felicitatem ſuppeditare. Salomo ipſe hoc tradidit c. I. II. ſubjiciens epiphonema de fructu actionum, Deo probatarum c. II, 26. Tum vero videtur alius Sapiens induci III, 1-13, qui tranquillitatem animi in eo mentis ſtatu collocat, quo homines non in laboribus ſuis, convenienti tempore peractis, ſed in providentia Dei omnia regentis læti adquieſcunt.

eſcunt. Clauditur hæc tractatio epiphonemate, quod docet, donum Dei eſſe, ſi homines laboribus ſuis defungentes bono et tranquillo ſint animo. Succedere videtur ſententia tertii Sapientis, qui cum Dei dominatu comparat ea, quæ vulgo inter homines improbos fiunt et adparent, quorum vix ullus animum ſerio adtendit ad excellentiam hominum præ beſtiis. Subjungit tandem judicium ſuum, III, 22, hominum eſſe, lætitiam inter labores ex dominatu Dei conceptam tenere et Deo futura committere. Pergere videtur Sapiens alius ad injurias et calamitates, quas homo homini in hac vita creat IV, 1-5. Idem claudit ſententiam ſuam gnome hac: Pugnus unus cum tranquillitate conjunctus excellit pugnis duobus, ærumna et calamitate animi plenis. IV, 6. Singuli Sapientes videntur ſententiam ſuam paſſim inchoaſſe præmiſſis verbis וְשַׁבְתִּי אֲנִי, *tum redii ego & vidi*, id eſt, *denuo conſideravi.* Alius Sapiens videtur IV, 6-16 induci, qui vanitatem actionum humanarum perſtringit, ſocialem laborem laudat, et ſpei fragilis fatigationem damnat. Deinceps videtur induci Sapiens, qui officia in Deum inculcat V, 1-8. Alius Sapiens vanitatem & ærumnas divitiarum enarrat, ſubjicitque cautionem, ut ei, qui aliis potentia

ac

ac divitiis anteeunt, lætitiam a Deo & ex ejus dono recipiant ac ita tranquillo animo bonis ſuis utantur. V, 9-19. VI, 1-11. Conſiderationem vitæ brevis ac mortis inevitabilis videtur alius Sapiens hominibus ſuadere, VII, 1-15, inculcans tranquillitatem animi, quæ in rebus anguſtis non ſit deſerenda. Excipere eum videtur ſuaſio alius Sapientis, qua docemur ſapientia recte uti, & Deo nos approbare, ut inſidias improborum effugiamus, VII, 16-27. Tum ſequitur ſententia totius congregationis, VII, 28, non eccleſiaſtæ ſeu præſidis ſolius. Nam offeruntur lectori hæc verba: אָמְרָה קֹהֶלֶת, *dixit congregatio.* Exhibentur deinde congregationis hujus variæ doctrinæ VII, 29. 30. VIII, 1-15, quarum ſumma eſt, piis fore bene & improbis tandem male, hominique ſtudendum eſſe, ut a Deo obtineat donum lætitiæ, quam inter laborandum, inter edendum atque bibendum, percipere ac vitam ſuam jucunde poſſit tranſigere. Alius Sapiens ad ſcientiæ ſtudium propius conſiderandum ſeſe accingit VIII, 16, ſ. idque eſſe mancum, tenebroſum & vanum, ac ſtultitia imbutum probat. Additur ab eo monitum, ut quisque hac vita lætus, animoque bono ſuſtentatus utatur, IX, 7-10. Sapiens alius induci-

ducitur per verba, *tum redii ego & vidi*, IX, 11, qui ſapientiam quidem laudat, at, ei ſæpius locum non relinqui, monet, ſiquidem caſus ubique valeat, ſtultique eam oppugnent. Ea propter ſuadet continentiam animi & moderationem, ne nobismet noceamus neu a ſtultis peſſumdemur. X, 1-20. XI, 8. Tandem Salomo, congregationis præſes, ſubjungit præceptum de Deo a teneris reverendo, de vitæ decurrentis vanitate, ac de actionum meritis demeritisque in judicio pantocritico recte penſandis atque de mercede æterna, XII, 1-8. 13. 14. Inciſa duo 9 & 10 parentheſi ſunt includenda. Si ordo harum pericoparum in lucem fuerit collocatus, opportunitas major lectoribus oborietur. Nolim tamen hanc Eccleſiaſtæ in pericopas diviſionem aliis obtrudere, quin potius eam aliis trado examinandam & emendandam. *Canticum Canticorum* eſt diviſum per colloquentes ſponſum, ſponſam, & chorum ſubinde intercinentem I, 12. III, 21. V, 9-17. VI, 7. 8. fin. 12, fin. VIII, 11. Caput tamen ultimum videtur ponendum inter II, 16 & 17.

§. 6.

Obſervantur mihi loca & exempla alia, quæ faciliori diligentia in ordinem peri-

pericoparum rediguntur, tempori & argumento conſentanearum. Recolere memoriam libet capitis XX. *Geneſeos*. Id quondam conſtituiſſe videtur volumen unum, uni membranæ inſculptum vel inſcriptum. Volumen id ſi ad ordinem temporis ſervandum fuiſſet ſuo loco poſitum inter reliquas Abrahami res geſtas, adpareret id c. XIII inter inciſum ſecundum ac tertium. Nam Abrahamus, ex Aegypto redux, ſeceſſit in oram Cananææ auſtralem. Eo tempore Sara adhuc pulcritudine erat eximia. At paullo antequam Sodoma & Gomorrha perirent, ipſa jam vetulam agebat, ac a riſu ſibi non poterat temperare, quum angelus Dei nuntiaret, fore, ut puer ex ipſa naſceretur. XVIII, 12. Ipſa tunc temporis jam habebat annos nonaginta. XVII, 17. Quomodo Abimelech, Rex Geraræ, quæ videtur eſſe Rhinocorura, quomodo pulchritudine Saræ, quæ tot expleverat vitæ annos, potuit oblectari? Succurrit ejusdem Abimelechi Regis fœdus cum Abrahamo juxta locum, qui poſtea Beerſeba vetus adpellatus fuit, initum ac firmatum. XXI, 21-34. Non omittendum eſt, Abrahamo ea ætate diuturnum fuiſſe domicilium inter Philiſtæos. Id, quod traditur XXI, 21-34, adjungendum omnino eſt ſuperiori notitiæ de Abimele-

melecho, olim volumini peculiari inſcriptum. Ordo itinerum Abrahami ſuadet, ut ſic rationes oporteat putare. Abrahamus enim ex terra Philiſtæorum migravit Bethelam, XIII, 3. Inde tabernacula ſua movit ac ſe tranſtulit in *Aulonem*, a *Mamre* dictum. XIII, 18. Aulon ille nunc vocatur campus Sabe, & Mamre eſt Sichem, PLINIO teſte, ab incolis dicta *Mamortha*, &, Joſepho teſte, *Mabbarta*. In hebræo fonte hæc leguntur: ישב באלני ממרא אשר בחברון Ea ſunt ſic interpretanda: *Habitavit*, ſedem cepit, *juxta aulonas Mamorthæ, qui ſunt circa Chebronem.* COTOVICUS f), MAUNDRELLUS aliique iſtas valles, inter montium juga ſinuoſas, deſcripſerunt ſatis ſuperque, quas EUSEBIUS & HIERONYMUS adpellarunt hebræo vocabulo *aulonas* g). Haud procul Sichema ſeu Neapoli ſitus fuit locus Chebron borealis, ab auſtrali urbe cognomine diverſus ſatisque disjunctus. *Aulon More* ſeu Mevareh, Mabartæ, prope Sichemum in Cananæorum terra tunc obvius erat proficiſcentibus ac beſtiarum paſcendarum ſtudioſis. XII, 6. Quum Lothus, ex fratre Abra-

f) Pag. 356.
g) RELANDUS *in Palæſtina* I, 55. p. 364.

Abrahami nepos a Kedor Laomer in captivitatem abriperetur, Abrahamus ſedem habebat ac domicilium juxta *Aulonem Mamre*, viri primarii, a quo urbs Mamre nomen traxit. XIV, 13. Ex eo domicilio Agar fugam capeſſivit, Ægyptum petitura, quam tandem juxta viam, quæ *Schuram* ferebat ante Ægyptum, Angelus deprehendit inter *Beredam* & *Kadeſch*, locum auſtralem. XVI, 7. 14. Utrumque locum indicarunt Euſebius ac Hieronymus, & non procul Beerſeba vetuſtiori ſitum fuiſſe, docuerunt. Tentoria ſua ex Aulone Mamorthenſi, *Elon Mamre*, uondum moverat, quum a tribus Angelis inviſeretur. XVIII, 1. Iſaaco nato illuſit Iſmaël. Expulit itaque ob preces Saræ Abrahamus Iſmaëlem cum matre & utrumque cibariis ac potu inſtruxit, itineri convenientibus. Mater a via, in Ægyptum ferente, aberravit intra deſerta Beerſebenſia. XXI, 14. Si Abrahamus ad Beerſeba tunc habuiſſet domicilia, potus in vicinia non defeciſſet Saram, nec ipſa deſperaſſet de vita Iſmaëlis, ſiquidem potum denuo ab Abrahamo recipere potuiſſet. Commoratus fuit Abrahamus, quum moreretur Sarah uxor, eodem in loco ad *Mamre juxta Chebronem*, ac haud procul inde in *Machpelah* Saram ſepeliri curavit. XXIII, 20. *Aulon Chebronis*

bronis hujus non multum abfuit ab urbe *Sichem*' XXXVII, 14. Videtur hic aulon fuiſſe pars regionis Acrabattenes borealis, quæ ab Accrabbim verſus Ierichuntem tendebat. *Accrabbim* olim vicus erat verſus Orientem novem milliaribus Romanis ab urbe Sichemo erga Jordanem diſtans, ad viam regiam, EUSEBIO teſte, idemque fuit vicus. Circa *Sichemum* enim ſepulti fuerunt Sarah, Abraham, Iſaac & Iacobus, *Act.* VII, 16. Stephani hoc teſtimonium elevare & profligare ſtuduerunt cenſores nonnulli. At fide illud eſt pleniſſimum. Nam Patriarchæ illi ſepulti fuerunt ad unum omnes in caverna *Machpelah.* Hæc vero non multum aberat a *Mamre*, *Gen.* XXV, 9, ſeu Mamortha, id eſt, *Sichem.* Plerumque Commentatores *Chebronem* ſeptemtrionalem ignorant, quia ad auſtralem inde ex Sæculo IV indigenæ lucro peregrinatorum inhiantes, ibi ſepulcra patriarcharum monſtrarunt gg). Adde locum *Joſ.* XXIV, 32. Conf. *Gen.* L, 13. Planitiem ſeu Aulona Moreh fuiſſe ad Sichemam, miſchnici doctores tradunt in *Sotah* VII, 5. Et RELANDUS h) docuit, nomen

P 2

gg) *Hiſtoire univerſelle d'une Compagnie.* Tom. II. pag. 128.

h) *Part.* I. *Diſſertationum miſcellanearum.*

men *Mavartha* ex *Moreb* ab indigenis fuiſſe ortum, qui id pronuntiaverint per *Mevarab.* Pronunciatio certe non eadem fuit per ſingulos Palæſtinæ tractus & circumvicinas regiones. Unde in ipſo ſacro codice non eadem eorumdem locorum ſemper leguntur nomina. Olim LIGHTFOOTUS id ſtudebat, ut pericopas ſua ſede motas reſtitueret locis ſuis. At fidem ſuam haud liberavit. Ipſe volebat (i) *inire numerum omnium textuum atque hiſtoriarum, quæcunque per* V. T. *ſede ſua ſunt motæ, quod locis oppido multis factum eſt; oſtendere item, quæ propria iis ſedes & ordo ſit, & cauſam exponere tralationis in aliam ſedem: quæ quum adeo in* V. T. *frequens occurrat, facile intelligit quilibet, minus mirum atque alienum videri debere, ſi idem contingat in Novo.* Hæc ille.

§. 7.

Sunt, qui ad notationes ejusmodi criticas, quales exhibuimus, contremiſcunt, rati, ita actum eſſe & conclamatum de integritate Bibliorum ſacrorum, de doctrinis ad veritatem & beatitudinem tendentibus, nec non de ea auctoritate, quam divinioribus litteris debemus. Id vero commentitium eſſe & effictum terriculamentum, facile

i) *Epiſtola ad Lectorem* p. 236. *To.* I. *Opp.*

facile eſt intellectu. Nam, ſententiæ ſingulæ complexuum orationis manent intactæ & illibatæ, licet volumen hoc vel illud ordine chronologico non fuerit collocatum. Perſtant, quia retinentur & permanent ſententiæ eædem, ſingula dogmata fidei & præcepta morum adhuc ſtant ſalva, & ne hilum quidem eorum excutitur, mutatur, vel perit. Auctoritati igitur ſacrorum voluminum inde nihil decedit, nihil deteritur, nihil ſubducitur. Avertuntur vero per ordinem pericoparum chronologicum reſtitutum errores hiſtorici, & frivolæ objectiones, quas maleſani Bibliorum obtrectatores codicibus ſacris, e quibus Biblia ſunt compoſita, inferunt, repelluntur vel potius ſua ſponte collabuntur & evaneſcunt. Quum igitur non contemnendus inde elucet uſus & damnum inde naſcitur nullum, de fructibus ex tractatione hac decerpendis dubitandum non eſt. Et hæc eſt cauſa, cur calamum nondum ponere libeat, & ratio quæ me adducit, ut inſtitutum meum perſequar & ad ea, quæ huc ſpectant, gradum porro promoveam.

§. 8.

Offerunt profecto ſe ibi nonnunquam diſtinguenda & ſeparanda in priſcis Autoribus, ubi id faciendum eſſe lectores

nequidem ſuſpicantur. Volumen enim unum & alterum membranaceum, eo quod numeri litteris notati in dorſo derriti fuerant, contextui orationis ibi a poſteris inſerti fuerunt, ubi volumen vel ei inſcriptum opus non debebat locum occupare. Unum volumen membranaceum olim complexum fuiſſe videtur capita noſtra *Matthæi* XII & XIII, quod librarius priſcæ ætatis collocare debuerat ante *Matthæi* IX, 28. Conſule ordinem chronologicum, quem ſervant & exhibent *Marcus* atque *Lucas* k), ſiqua tuo animo inſedit dubitandi anſa. Volumen aliud ea continebat olim, quæ leguntur in *Actis* inde ab XVIII, 22, uſque ad finem verborum ποιήσας τε μῆνας τρεῖς XX, 3. l) Id ipſum ponendum erat ante caput XVI, 7. Connectenda enim ſunt verba XIX, 22, ἀπήχθησαν ἀπὸ Ἐφέσου cum illis XX, 3, γενομένης αὐτῷ ἐπιβουλῆς

k) Nonnihil monuit LIGHTFOOT in *Harmonia quatuor Evangeliſtarum* p. 516. *To.* I. *Opp.* Sed rem ipſam haud extricavit, operi cœpto haud immoratus, & in limine propemodum eam dimittens.

l) In fine inciſi ſecundi hæc in plerisque editionibus leguntur, non tamen in ea, quæ in uſum Græcorum prodiit in lucem *Witteberga* cura *Erasmi* SCHMIDII, 1622, 4. Hæc jam in manibus erat.

βȣλῆς ὑπὸ τῶν Ἰȣδαίων. —— Reſumſit in his enuntiatis connectendis telam hiſtoricam ſpecialiorum *Lucas*, ut oſtendat rationem, cur Paulus non recta Epheſum, Aſiæ Minoris urbem, navi delatus fuerit, licet proxima Pentecoſte Hieroſolymis coram adeſſe decreviſſet & deſtinaſſet. Conſpiraverant ſcilicet quidam Iudæi, qui cum Paulo in eadem erant navi, in necem Paulo inferendam. Comitari volebant Paulum in Aſiam Sopatrus, Ariſtarchus, Secundus, alii. Hi anteceperunt illud iter & Troadæ exſpectarunt Paulum. Hic vero, circuitione uſus per Macedoniam, intra dies paſchales Philippis conſcendit navim ac comites præmiſſos Troadæ ad oram Aſiæ minoris invenit. Hæc generatim enarrantur XX, 3-6. Paulus Cenchreis relictis ex portu urbis ejusdem navigavit Epheſum. Ibi in Synagogam ſeſe contulit ac pro more ſuo Iudæos docuit, Ieſum eſſe divinitus promiſſum Meſſiam. Rogabant ibi ipſum Iudæi, ut tempus aliquod ſecum degeret. At, Pentecoſten proximam quum Hieroſolymis eſſe apud animum ſtatuiſſet, vale ipſis dixit & navigavit ad portum Macedoniæ. Theſſalonice relicta pedeſtri itinere pervenit per Macedoniam Philippos, ubi denuo navim conſcendit, quæ ipſum traduxit Troadam. Memoratu dignum eſt, quod

Paulus *Epheſum*, urbem Aſiæ Minoris proconſularem, præternavigaverit ac presbyteros ſeu epiſcopos Epheſi ad ſeſe *Miletum* juſſerit venire. Niſi hunc ordinem itineris temporisque Paulini ob oculos habueris poſitum, ac voluminis membranacei verba in locum ſuum colloces, non poteris te ex difficultatibus, indiſſolubilibus alias, extricare. Nonne alias credes, Paulum *Cenchreis* veniſſe *Epheſum* Aſiaticam, inde veniſſe in *Macedoniam*, & *Philippis* navigaſſe *Troadam*? Quis eum in *Macedoniam* revertiſſe, ſibi perſuadebit, qui nolebat *Epheſi* diutius moras nectere, eo quod itineri inſtabat Hieroſolymitano *). Et quis conabitur ea, quæ leguntur *Actor.* XVIII, 22, usque ad XX, 3, ante ποιήσας τε μῆνας τρεῖς in illud tempus compingere, quod effluxit a Cenchreenſi itinere Pauli usque ad articulum temporis Pentecoſtalis admodum feſti? *Corinthum* Paulus reliquit *Cenchreisque* ſubiit navale iter tribus fere hebdomadibus ante dies paſchales. Pentecoſten

*) Cenchreis enim navigare in Syriam voluerat XVIII, 18, proximo feſto Hieroſolymæ futurus v. 21. At ob inſidias Judæorum evitandas Syriam omiſit & per Macedoniam reverti ſtatuit XX, 3, feſtinans tamen, ut Pentecoſten Hieroſolymis celebraret XX, 16. WETSTENIO hæc non ſubolucrunt.

coſten omnino Hieroſolymis exegit. Niſi proinde volumen, minus recte codici inſertum, reponamus in locum ſuum, difficultati nos immergimus, unde non licet eluctari. Id tamen omittendum non eſt, duas fuiſſe urbes, quibus *Epheſi* fuit nomen & *Apheti*, unam in Theſſalia ad mare ſitam, alteram in Aſia proconſulari illuſtrem. Ad illam ſeſe Paulus contulit, navi ob Iudæorum inſidias relicta; hanc vero poſtea prærternavigavit. Urbs prior olim vulgo adpellata fuit *Aphetæ*, interdum *Aphetos* & *Epheſos*. Sita erat ipſa ad littus orientale & ſinum quidem Pagaſæum. Noſtra ætate loco nomen eſt *Fetio*. Situm urbis Geographus Regis Galliarum Potentiſſimi Nob. D' ANVILLE (m) multa cum cura deſcripſit. Ex portu hujus urbis patuit Paulo iter navale ad portum *Theſſalonicæ*. In hac urbe, quum inſtarent feſti dies paſchales, Paulus ſcripſit ſine ullo dubio epiſtolas quasdam breviſſimas ad amicos, ut ipſis, ubi eſſet, foret exploratum. Itinere autem terra Philippos inſtituto defunctus, epiſtolam quandam dedit ad *Corinthios*. Aphetis ſeu *Epheſo* Theſſaliæ navem ſolviſſe dicuntur Argonautæ. De urbe

m) *Analyſe de la Carte de la Grèce & l'Archipel, Sect.* V. *a Paris*, 1757, 4.

be ipſa expoſuerunt HERODOTUS n), DIODORUS, *Siculus* o), STRABO p), aliique, eamque portu, incolis, & navigatione frequentem fuiſſe, memoriæ litteris prodiderunt. Sunt qui hanc urbem vocarunt *Epheſum* & *Apheton*, haud ſecus ac Epheſum Aſiæ proconſularis. Utramque præfluit amnis Geſſus, ſeu Gaſus, ſeu *Heſſus*, *Heſus*: Unde ortum eſt nomen *Epheſus* quaſi ἐφ' ἕσσῳ, *juxta Heſſum* ſeu *Heſum*. PLINIUS q) Geſſum amnem Trogilio promontorio atque Epheſo Aſiaticæ adplicat. Pagaſa ac Aphetos; Epheſus Theſſaliæ, pariter ad amnem Gaſon ſeu Heſon erant ſitæ. Hæc obiter ad nominis originationem. *Leſſum Jeremiæ*, quem novimus indicari 2 *Chron.* XXXV, 25, & quem IOSEPHUS r) ætate ſua adhuc ſupereſſe docuit, ſcriptores diligentiſſime inveſtigarunt; pericopam utique memoratu dignisſimam, deprehendi tandem exſtare inter Pſalmos, ibique eſſe Ps. 44 *). In rebus enim

n) VII, 193.
o) XI, 12.
p) L. IX, p. 605.
q) H. N. V, 29.
r) *Ant. Iud.* X, 5. p. 520.
*) Peculiari Diatriba hoc egit S. V. HARENBERGIUS, quæ exſtat in *Symbolarum Literariarum Collectione Altera*, quæ Halæ A. 1754. poſt

enim hiſtoricis levior ſit ejusmodi inveſtigatio.

§. 9.

Obſervantur interdum pericopæ oculis, quæ videntur convenientem in locum non eſſe collocatæ, nec tamen extra ordinem ſibi conſentaneum leguntur. In hunc cenſum refero narrationem de uxore Abrahami Ketura. GEN. XXV, 1-6. At ſi revocavero omnia ejus pericopæ momenta ſub examen rigidiſſimum, nullam ſentio mihi oboriri rationem, cur, eam pericopam fuiſſe transpoſitam, ſuſpicer. De Iſaaco enim paullo ante injecta fuerat mentio, quem fuiſſe Abrahami ex aſſe hæredem, quantum ad promiſſionem de Cananææ poſſeſſione & alia potiora adtinebat, deinceps in pericopa, de qua agimus, commemoratur. Si interpretatio pericopæ paullulum emendetur, intercidit eo ipſo omnis de transpoſitione facta levior illa ſuſpicio. En interpretationem: *Abrahamus præterea*, præter Iſaaci matrem Saram, *duxerat uxorem*, indubie olim in Ur Caſchdim, ibique mortuam, *cui nomen Ketura.* *Hæc*

poſt mortem Cel. IKENII a viris Doctiſſimis ejusdem nominis & cognominis, *cognato* & *filio* edita fuit. N. B.

Hæc etiam ipſi pepererat Simranum, Iokſchanum, Medanum, Midianum, Jiſchbacum & Schuchum. Jokſchan genuit Schebbam, & Dedan: filiique Dedanis erant conditores Aſchureorum, Letuſchæorum & Leümmæorum. Filii porro Midianis erant Ephah & Epher & Chanoch & Abhida & Eldaah. Omnes illi erant nati ex Ketura. Dedit tamen Abraham, quicquid ipſi erat, Iſaaco; filiis vero uxorum ſecundariarum, quæ Abrahamo fuerant, dederat Abrahamus dona, & dimiſerat eos, ab Iſaaco filio ſuo ſeparatos, *quum adhuc ipſe viveret, Orientem verſus ad terram* Palæſtinæ objacentem *orientalem.* Illud ויוסף ויקח אשה non erat ita reddendum, ut videretur Abrahamus, Sara defuncta, Keturam duxiſſe uxorem; ſed potius hunc in modum: *Et perrexerat ducere uxorem,* id eſt, *præterea ſumſerat uxorem.* Carent hebræi nota temporis plusquamperfecti, quod tamen ſæpius indicarunt, ex indiciis rei geſtæ definiendum rr). Pericopa igitur hæc debito adparet loco & rationem complectitur, cur Iſaacus Rebeccam

rr) Poſt Saræ mortem Abrahamo Keturam in manum & conjugium veniſſe, & Abrahamum ex hac & uxoribus ſecundariis liberos procreaſſe per fecunditatem miraculo adnumerandam, perſuaſerunt ſibi ALEXANDER POLYHISTOR, JOSEPHUS, WILLET, AINSWORTH, POLUS, PATRIK, *alii.*

cam induxerit in Matris Saræ tentorium ac patris fuerit hæres ex aſſe: & cur nati ex Ketura & ex uxoribus illis ſecundariis, natorumque eorum poſteri, in terræ divinitus promiſſæ ſocietatem non debuerint venire.

§. 10.

Quæ de *Iethronis* adventu ad Moſen referuntur EXOD. XVIII, *Io.* LIGHTFOOTUS, s) interponenda eſſe cenſet inciſo decimo ac undecimo *Num.* XI, veritus tamen adfirmare, pericopam illam eſſe transpoſitam, perhibens potius, adventum Iethronis illum *Ex.* XVIII fuiſſe memoratum, ut ſignificaretur, Iethronem partes Amalekitarum non fuiſſe amplexatum, licet inter eos domicilium tenuerit t). Rationem hanc videtur excogitaſſe ad avertendam ſpeciem transpoſitionis, ne empæctis occaſionem detrahendi auctoritati ſacrarum litterarum ſuppeditaret. Ipſa enim hæc ratio nullis argumentis propugnari poteſt. Argumenta, transpoſitionis ſuſpicionem moventia, adfert LIGHTFOOTUS haud una

s) *Chron. temp. & Ordo text. V. T. p.* 33. 34. *To.* I. *Opp. Roterod.* 1686, *fol.*

t) Id LIGHTFOOT ex 1. *Sam.* XV, 6, fruſtra conatus fuit evincere.

una u). Primum inde deſumſit, quod Iethro dicitur *holocauſta & victimas in conſpectu Dei* immolaſſe. *Ex.* XVIII, 12. Secundum inde decerpſit, quod Moſes fertur tunc ſediſſe ad populum judicandum & ad leges Dei populo notas reddendas, v. 13. 16. Tertium deinceps procedit. Moſes judices & ſeniores demum conſtituit, quum a monte Sinai diſceſſit. *Deut.* I, 9. 10. En quartum denique. Murmuratio de Zippora non multo poſt orta fuit, quam a Iethrone ad Moſen fuit adducta, diſceſſu Moſis a Sinai inſtante. *Num.* XII, 1. XIII, 1. Quartum argumentum eſt nullum; reliqua haud æque. Primo deſunt x) pleni nervi ſuique artus. Iſraëlitæ enim & ipſe Iethro verſus certum adytum, libere delectum, victimas & holocauſta immolare conſueverant ex more patriarchali. *Exod.* III, 18. VIII, 28. X, 25. Moſes jam erexerat altare, antequam Iethro eum conveniebat. XVII, 15. Quis ſibi perſuadebit, illud fruſtra fuiſſe factum? nec in eo fuiſſe immolatum? Ad ſecundum argumentum diluendum

u) Hæc denuo expoſuit, ut antea, *in Spicilegio ad Exodum Sect.* 23. *p.* 174. To. II.

x) LIGHTFOOT putat, nondum exſtitiſſe tabernaculum ſacrum ideoque non potuiſſe victimas immolari.

dum monere libet, Moſen operam dediſſe populo judicando, & Iethronem ipſi ſuaſiſſe ut conſtitueret leges, quibus congruenter judicia a judicibus inferioribus agitari poſſent. Leges hasce poſtea Deus ipſe conſtituit & cum Moſe communicavit. Ad tertium argumentum reſpondere facile poſſumus. Nam ſuaſioni Iethronis Moſes non ſtatim obſecundavit. Deus ab hoc de eo inſtituto conſulendus erat. Hoc numine ſuaſionem illam adprobante, leges populo ſunt promulgatæ ac deinceps judices ſecundarii ad eas exercendas conſtituti. Quis certo indicio, ut ad quartum progrediamur argumentum, nobis fidem faciet, quod initium murmurationis, contra Zipporam & Moſen excitatæ, paulo poſt Iethronis a Moſe diſceſſum cœperit? Quæ quum ita ſint, pericopam ſede ſua motam & in caput XVIII Exodi transpoſitam fuiſſe, merito negamus.

§. 11.

Pericopæ ſingulares, quæ olim inſcriptione propria caruerunt & propterea ad calcem libri, ad quem potiſſime ſpectabat earum argumentum, rejectæ ſeu collocatæ, dici non poſſunt transpoſitæ, dummodo ſeparantur a libro, cujus pars ſunt facti, ac quam primum titulo proprio præmiſſo ſignan-

ſignantur. Succurrit memoriæ tempus, ad quod referenda ſunt capita XVII-XXI libri, quo de JUDICIBUS, ſeu potius de Vindicibus Hebræorum ante Reges exponitur. Neminem præterit, ea, quæ hiſce capitibus narrantur geſta, incidiſſe in tempus, quod capite II, 10. fuit anterius. Niſi libro *Ruth* peculiaris obtigiſſet inſcriptio, ipſe pro parte libri, de *Judicibus* inſcripti, reputaretur. Nam ea, quæ in codice, quo de Ruth exponitur, traduntur, ante quartum hujus de Judicibus libri caput, videntur reſpectu temporis eſſe collocanda. Multi PSALMI ponendi eſſent inter capita & inciſa prioris libri, quem *Samuelis* adpellant, niſi hymnis ac odis illis obveniſſet alia collectio accommodatior.

§. 12.

Pericopas JEREMIÆ ad ordinem Chronologicum redigere conati ſunt JO. LIGHTFOOT in *Chronicis temporum & Ordine textuum Veteris Teſtamenti*, HUMPH. PRIDEAUX in *Connexione V. & N. Teſtamenti* in limine, JO. GOTTL. KALINSKY, & alii. GEORG. RAPHELIUS de vaticiniis Jeremiæ eorumque completione tam in *Adnotationibus ad Sacram Scripturam*, *Lugduni Batavorum* 1747, 8. conjunctim editis, (y) quam

(y) To. I. quo oracula non pauca V.T. illuſtrantur.

quam in expoſitionibus, quæ adhuc in Manuſcriptis latent, egregie meritus fuit. In *Jeſaia* multus fuit labor & ſingularis opera C. VITRINGA, qui alios commentatores multis paraſangis poſt ſeſe reliquit. At reſtat tamen in illo vate nonnihil, quod ejus perſpicaciam effugit. In AMOSO libelli ſeu pericopæ facile poſſunt internoſci, ſiquidem ordinis temporum omiſſionem ipſi indicant nunquam. JOELIS vaticinia ad Joſaphati ætatem veriſimillime adfixit CHRIST. FRID. BAUERUS (z), licet pericopas diligentiori cura diſtinguere potuiſſet. Si profiteri licet, quod ſentio, ingenue aperteque id præ me fero, quod res ipſa monet, ſcilicet ſupereſſe paſſim in prophetis vaticinia, quæ in pericopas ſuas nondum debite ſint diviſa ac diſtributa, partim ex inſcitia hiſtoriæ, partim ob defectum interpretationis præmittendæ, omnibus numeris ſuis abſolutæ, & diuturnam attentionem ad quævis minutiſſima poſtulantis. Exemplo ſit JO. LIGHTFOOT qui (a) caput XXIX. *Jeſaiæ*, haud ſecus ac capita

XXIV.

(z) *Introd. in Prophet. Joëlis, Lipſ.* 1741, 1742. 4. Idem eſt ſentiendum de SAM. CHANDLETI libro. *A Paraphraſe and crit. Comment. on the Proph. of Joel. Lond.* 1735. 4.

(a) *Chron. temp.* p. 106. ſ.

XXIV, XXV, XXVI & XXVII. ad annum mundi 3294. caput vero XXIX. ad annum 3270. refert, licet capita XXVIII & XXIX. arćte cohæreant & unicam conſtituant pericopam. Ipſe in capite XXIX. ſibi videre videtur devaſtationem templi Hieroſolymitani per Nebucadnezarem, quam ſentiendi viam, niſi fallor, ad liquidum refelli. (*) Solidiora ſunt conata Viri Cl. pl. rev. J. G. KALINSKY, quibus vaticinia *Chabakuki* ac *Nachumi* deſignare atque illuſtrare (b) contendit, hiſtoriæ omnino priſcæ illius peritiſſimus, quæ ad orientis fata referenda eſt.

§. 13.

Pericoparum indicia in primis ob oculos verſentur oportet, ut eas recte ſolideque conſtituamus. Indicia illa ſunt vel in propatulo poſita vel attente expiſcanda ac eruenda. Evidentia ſua ſeſe commendant eæ declarationes, quæ præmiſſo vocabulo *Maſſa*, temporis nota, & indicio gentium vel hominum ſunt munitæ. Hiſce enim ſignis denotatur initium pericopæ. Si deinde ſequuntur conſimilia indicia alia, non dubitamus, quin pericopa nova ſit inchoanda.

(*) in Comment. quam ſequenti aliquo Faſciculo legendam daturus ſum. N. B.

(b) *Vaticinia Chabacuci & Nachumi*, itemque nonnulla *Jeſaiæ*, *Michaæl*, & *Ezechielis*, *Wratislaviæ oracula*, 1748. 4.

da. Sin vero hæc indicia a lectore non deprehenduntur, animus attendendus eſt ad argumenta rerum, & ea cum eis, quæ antecedunt & ſequuntur, comparanda ſunt, ut inveniatur nexus articulorum, ad idem corpus voluminis congruens, & ut ſeparentur ea, quæ cum eo in concordiam redigi nequeunt. Circumſpiciendum porro eſt id, quod notitiæ hiſtoricæ eſt conſentaneum, & quod ætati vatis divini reſpondet, & id quod eventu ipſo fuit impletum. Renuntiandum eſt præcipue opinioni iſti exegeticæ, quæ docet, vaticinia veteris inſtrumenti ſpectare etiam ad partes ætatis, excidium templi poſterioris Hieroſolymitani ſecutæ, ne cum Rabbinis Judæorum verba prophetica V. T. extendamus ad imagines & figuras eventuum effictas & huc illuc mobiles. CHRIST. SCHOETTGENIUS hanc aberrationem exegeticam adpellavit *judaizantem* vanamque perſuaſionem, in qua tot ſunt labyrinthi, quot ſunt ingeniorum fecundiores venæ. Continuanda autem eſt pericopæ unius decurſio, usquedum de eodem argumento exponendi ſeſe offert finis vel pericopæ novæ exhibentur indicia. Siqua incidit parentheſis, ea non illico pro peculiari & nova pericopa eſt reputanda. Si cui inciſo præmittitur indicium admirationis, commiſerationis, vel

exclamationis, nec ulla ceteroquin veſtigia argumenti prorſus diverſi ſeſe offerunt; non ſtatim ad conſtituendum pericopæ novæ initium properare oportet.

§. 14.

Dantur pericopæ, quibus diverſo loco argumentum continetur idem, & unde plerumque lux mutua accenditur pericopis invicem. *Parallelismus* tamen hic pericoparum caute eſt inſtituendus, ne ea, quæ non ſunt eadem, falſo putemus eadem eſſe. Et rurſus, quando una vel altera pericopa per librarios in locum inconvenientem fuit poſita, diverſitas temporis, quæ non eſt ex narratione Auctoris, ſed ex tranſpoſitione in pericopam tentata, parallelismum illum tollit. Prophetæ nonnunquam repetierunt vaticinium idem, licet verbis eisdem non uſi fuerint, quemadmodum Jeſus & Apoſtoli doctrinam eamdem iterum iterumque inculcarunt. Parallelismus vaticinantium, ſi hi eventus futuros prænuntiarunt, fuit vel ejusdem prophetæ, vel vatum diverſorum. In utroque, ne fallamur, conveniant oportet perſonæ, ad quas vaticinium ſpectat, item vaticinii ſumma & argumentum, & tempus implendæ prædictionis, ſi hoc forte fuerit adiectum, licet vaticiniorum ejusmodi enuntiatio diverſis tem-

temporibus fuerit publicata. Nam, quæ differunt argumento, urbibus porro perſoniſque, ad quas prophetia fuit directa, & tempore prænuntiato, ea omnino re ipſa diſcrepant. Ne tamen parallelismus turbetur genuinus, providendum eſt, ut ne falſam inſtituamus in uno vaticinio interpretationem, & ob eam vaticinium, quod ejusdem eſt argumenti, in vaticinium argumenti diverſi convertamus. Interpretationem falſam ut effugiamus, manum operi haud admoveamus oportet, priusquam ſermo Auctoris & momenta geographiæ, hiſtoriæ, rituum, quibus ætas illius fuit inſerta, ſint in expedito. Sæpius enim unicum vocabulum perperam intellectum eſt in cauſa, ut pericopas turbemus, vel earum parallelismum haud perſpiciamus. Illuſtrabo id ipſum exemplo. *Ariel* nomen eſt geographicum, quod legitur *Jeſ.* XXIX, ỳ. 2. Ob locum Ezechielis ſiniſtre expoſitum crediderunt multi, *altare* denotari iſthoc vocabulo, & porro *templum*, ſimulque urbem Hieroſolymam. Inde ratiocinati ſunt & collegerunt Interpretes, Jeſaiam prænuntiaſſe ibi excidium templi prioris ac Hieroſolymæ ruinam. J. LIGHTFOOTUS *Chron. temp.* p. 108. in hoc numero eſt referendus, ita arbitratus: *Appellat* Jeſaias *Altare Arièlem, & Hieroſolymam*

Arielem ſive Leonem Dei; illud ob devorationem Sacrificiorum, hanc ob devorationem virorum per cædem. Comminatur vero, Deum affliƈturum Arielem Civitatem, eamque ſimilem futuram Arieli Altari, abundantia ſcilicet cædis circa illam. Si hanc interpretationem facias tuam, pericopam, quæ caput XXVIII. & XXIX. Jeſaiæ complectitur, dilaceras, & parallelismum capitis XXIX. cum aliis pericopis, quæ eamdem fatorum ſortem declarant, evertis. Ut argumentum hujus vel illius vaticinii lectoribus diluceat, ipſi animum adpellunt ad potiſſimos corporis artus cognoſcendos & in unum corpus redigendos. Quo facto ad minutiores articulos definiendos progrediuntur, in quorum numero ſunt geographica nomina, vocabula rariora, ritus vix alias obvii, phraſes difficultatem obmoventes, & alia, quæ lectorem remorari poſſunt. Id., quod ab hominibus ad palatum hujus ſæculi fictis adpellatur *pædantismus*, ab hoc labore arceri non poteſt, judice ipſo Galliæ ornamento J. ROLLINO, qui ſolida ſcientiarum fundamenta cum pædantismo conjunctiſſima collaudat.

§. 15.

Dantur pericoparum V. T. turbationes & falſa interpretamenta, quibus origo eſt ex

ex litterarum prava expoſitione, litterarum notabilium, ſuſpenſarum, clauſarum, detruſarum, majuſcularum, minuſcularum. Judæi, templo poſteriori everſo, haſce notas & figuras inſeruerunt exemplaribus recenti opera deſcriptis, ut contribulibus ſuis odia in Jeſum & in Chriſtianos falſasque ſimul explicationes pericopæ non unius infigerent & pravitatem ſuam æternitati conſecrarent. Per litteram ע ſuſpenſam *Pſ.* LXXX, 14. deſignant Jeſum in cruce ſuſpenſum. Id ipſum nos docet R. BECHAI (c). Inde conſequitur, ut exiſtimemus, Judæos Pſalmum LXXX. de Chriſtianis, Judæos coërcentibus, interpretari atque Jeſum adpellare חזיר מיער *porcum ſilveſtrem* ſeu *aprum*. Littera autem ע ipſis eſt nota, hoc ſenſu, nominis עשו, *Eſau*, quod in Jeſum coniicere ſolent. Mirum igitur non eſt, ipſos per eamdem litteram ע, *Ain*, ſuſpenſam, in nomine רשעים, quod *impios* notat, deſignare Eſavidas ſeu Chriſtianos *Job.* XXXVIII, 15. Judæi Jeſum vocant *Nozri* & Chriſtianos *Nozrim.* Si inſpexeris locum Exodi XXXIV, 7. 14. 17. ibi deprehendes *nozri*, litteris grandibus notatum. *Nun* majus habes v 7. in nomine נוצר, *Reſch* grande v. 14. in אל אחר,

(c) *Cad bakkemach* c. I. J. BUXTORFIUS in *Commentario Maſoretico* p. 160.

Digitized by Google

Deo alieno, & v. 17. *Jod* magnum initiale in יגדל. Niſi fallor, intelligis, Lector, Judæos ita fuiſſe admonitos, ne ad Chriſtianam religionem tranſirent vel ne Deum alienum, Nozri, colerent. Judæorum doctores in illuſtri illo dicto *Deut.* VI, 4. grande *Ain* poſuerunt in *Schma*, שְׁמַע, & majus *Daleth* in *echad*, אחד, ſignificantes, Jeſum, quem vocant Eſau, & Chriſtianos, quos adpellant *Eſavi filios & Edomæos*, Deum non unum, ſed quatuor Deos, invexiſſe, nempe tres perſonas & Mariam, quæ fabula ab ipſis ad Mohammedanos jam olim fuit propagata. Illud ם, clauſum *Mem*, Jeſ. IX. 6. & majus finale in שִׁלֵּשִׁם *Gen.* L, 23. denotat vocabulum *Mamſer*, qui *tres Deos* invexerit. Oſtendi hæc & alia loca Rabbino, qui ſubriſit, reſpondens, legis facies ſeu expoſitiones eſſe LXX, & faciem illarum litterarum Maſorethicarum eſſe firmamentum Judaicæ religionis, quod eluceat ipſum ex Bibliis Chriſtianorum hebraicis, per quæ hi tandem ipſi evaſuri ſint Judæi. Omitto interpretationes reliquas reliquarum ejusmodi litterarum, & id unum addo, eos, qui in vaticiniis V. T. fata omnium ætatum eccleſiæ Chriſtianæ quærunt, in pericoparum diſtributionem peccare & ſimiles propemodum eſſe Judæis, qui Legi LXX. facies adſignant.

§. 16.

§. 16.

Dantur *pericopæ*, ex una verſione ejusdem linguæ in aliam verſionem transfuſæ, pericoparum diſtributionem magis impedientes quam adiuvantes. In *vulgata* Latina verſione leguntur multa ex veteri *Itala* & plura ex *Hieronymiana.* Caput *Jeremiæ* XXXIII. in Vulgata Latina, XL in editione Romana, LXXVIII. in Codice Chiſiano, legitur in editionibus noſtris LXX. a v. 14. ad finem capitis, ex Theodotionis translatione depromtum. Ex Codice *Chiſiano*, qui integram Alexandrini Interpretis in Jeremiam continet verſionem, Alexandrinam edidit cum variantibus lectionibus Cardinalis & Epiſcopus Brixianus *Angelus Maria* QUIRINUS in *Epiſtola* (c) *ad Alexium Symmachum Mazochium* p. 7. ſ. quæ eſt quinta *Decadis ſecundæ* Epiſtolarum. Patres primæ Eccleſiæ, paucis exceptis, ſibi perſuaſerant, LXX. ſuam verſionem græcam in LXX. cellulis ſeparatim, inſpirante Spiritu Sancto, concinnaſſe. Mirum eſt ſane, a CYRILLO *Hieroſolymitano* (d) & AUGUSTINO (e) ne quidem hanc perſuaſio-

Q 5

(c) Brixiæ 1743. 4. Maj.
(d) *Catecheſi* IV. p. 61. ſ. *Antwerp.* 1564. 8.
(e) *Ep. ad. Hieronymum* 86. p. 626. B. To. II. Opp. Pariſ. 1643. fol.

ſuaſionem abfuiſſe. HIERONYMUS eam ſententiam refellit (f) ita: *Neſcio quis primus auctor ſeptuaginta cellulas Alexandriæ mendacio ſuo exſtruxerit, quibus diviſi eadem ſcriptitarint, cum Ariſtæas, Ptolemæi ὑπερασπιστής, & multo poſt tempore Joſephus, nihil tale retulerint, ſed in una baſilica congregatos contuliſſe, non prophetaſſe, ſcribant.* *Theodotionis* ex verſione V. T. græca ORIGENES emendavit non pauca ad fontes hebræos (g). Verſio tamen LXX. non mutata nec emendata tempore Hieronymi in omnibus eccleſiis græcis inveniebatur (h), prouti ipſa ex Hexaplis *Origenis* (i) fuerat deſcripta. Hanc, non aliam, in Latinum tranſtulit HIERONYMUS (k), nec tamen ubique interpretis ſenſum ſatis adſecutus fuit ob nimiam, qua uſus eſt, feſtinationem. Placuit ORIGENI adeo *Theodotionis* verſio in Danielem, ut hanc præferret *Alexandrinæ*. Inde accidit, ut illa ævo *Hieronymi* jam eſſet pervulgata & hanc inter Græ-

(f) *Præfat. in Pentateuchum* p. 625. G. To. III.
(g) HIERONYMUS *adverſus Ruffinum* II, 7. *Præf. in Pentateuchum* p. 625. E. To. III.
(h) *Idem ad Auguſtinum Ep.* 89. p. 636. To. II.
(i) *Idem ad Suniam & Fretelam* Ep. 135. p. 746. B. To. III. Paris 1643. fol.
(k) *Idem Præfat. in L. Chronicorum* n. 107. p. 685. To. III.

Græcos ab uſu eccleſiaſtico ætas excluſiſſet, teſte HIERONYMO in *Præfat. ad Danielem*, & in *Apologia adverſus Ruffinum* L. II. c. 9. nec non *Præfat. in Joſuam* p. 681. E. To. III. Opp. edit. Pariſ. 1643. Hinc dudum mihi ſuborta fuit conjectura, inſertas eſſe paſſim in verſionem *Alexandrinam* pericopas ex *Theodotione*. Nam non ſola illa Interpretum Alexandrinorum verſio, quæ credebatur non fuiſſe mutata, publico uſu terebatur, ſed paſſim ea etiam in manibus græcorum Chriſtianorum erat, quam *Origines* obelis & aſteriſcis ſignaverat (l). Obelis ſcilicet notaverat vocabula græca phraſesque græcas, quibus in fonte hebræo nihil prorſus vocabuli reſpondebat; aſtericos vero ibi poſuerat, ubi in verſione aliquid deficiebat, quod in hebræo legebatur (m). Sæculo quinto jam in uſu erant editiones quatuor. Eminebat inter eas illa, quam HESYCHIUS, Ægypti Epiſcopus, qui perſecutione Diocletianea vitam amiſit, curaverat diligentiſſime ſcribendam: Chriſtiani in Ægypto eam ſequebantur. LUCIANUS, poſtea Martyr, exemplar ſuum a nævis purga-

(l) Idem Ep. *ad Auguſtinum* 89. p. 636. E. To. II.
(m) Idem *adverſus Ruffinum* II, 8. p. 518. D. To. II. *Præfat. in Pentat.* p. 625. E. To. III. *Ep.* 89. *ad Auguſtinum* 89. p. 636. E.

purgaverat, & ex exemplari ſuo expurgato deſcribi edique multa curavit exemplaria. Hanc editionem Chriſtiani Antiocheni uſibus ſuis adhibere inſtituerant, reliquique per Syriam Aſiamque Minorem ad Conſtantinopolin usque. Editionem *Origenis*, quam ab hoc expurgatam fuiſſe HIERONYMUS memoravit, ſequebanturPalæſtini, editam & vulgatiorem redditam a *Pamphilo* & *Euſebio* Cæſareenſi n). Adde huic hexaplarem ORIGENIS, quæ Hieroſolymis alibique per Orientem a Chriſtianis more modulationis patrio recitari ſolebat o). Hexaplarem ſuam ipſe *Origenes* non ſecutus fuit in Commentariis ſuis biblicis, ſed potius communem, lemniscis, obelis & aſteriscis inſignitam. Exſtiterunt poſtea viri docti, qui ex *Symmachi*, *Aquilæ* & *Theodotionis* verſionibus, ſubſtituerunt paſſim non pauca & inſeruerunt tum hexaplari oo) tum communi. Codex *Marchalianus*, quem nunc tenet collegium Ieſuitarum Pariſiis, huius ſubſtitutionis habet multa

n) Idem *Præf. in Chronicorum* p. 685. To. III.

o) Idem *ad Suniam & Fretelam ep.* 135. p. 746. B. To III.

oo) In *Conſtitutionibus apoſtolicis* exempla hujusmodi deprehendit IAC. WETSTENIUS. Vide ejus *Proleg. ad N. T.* p. 65. fin. Amſtelæd. 1751, fol.

multa exempla. Codex *Vaticanus* & *Romanum* exemplar *Sixtinum*, nec non ipſe *Codex Alexandrinus* aliquoties a genuina LXX editione diſcedunt; hic tamen rarius, rarioribusque, quam codex Vaticanus, gloſſematis fuit inſtructus. In Occidentem præcipue penetravit ea *Origenis* editio, quæ obelos & aſteriſcos habebat, teſte HIERONYMO in *Præf. Comm. ad Danielem*, ubi hæc leguntur: *Omnes Chriſti Eccleſiæ tam Græcorum quam Latinorum, Syrorumque & Aegyptiorum hanc ſub aſteriscis & obelis editionem legunt* p). Dubitandum igitur eſt, an uspiam codex LXX non mutatus adſervetur. Si ex verſione latina *Hieronymi*, in LXX, liceret aliquid certi exſculpere, puram LXX verſionem reſtituere poſſemus. At hic collationis labor ne ſcopo ſcrutatorum criticorum minus reſpondeat, admodum vereor, ſiquidem ipſe non ſatis indicavit

p) Confer. Hieronymi *Præfat. in Evang. ad Damaſum.* Exemplaria, obelis notata, eſſe accuratiora, judicavit BASILIUS *Homil.* IV. *in Hexaem.* Hieronymus ipſe ſolebat in LXX ea notare aſteriscis, quæ a Græco aberant & in Hebræo legebantur; obeliscis, qui in Græco erant, non in Hebræo, teſte Auguſtino, cui defuit codex, qui ex Hebræo erat modo in Græcum converſus. Auguſtinus *Ep. ad Hieronymum* f. 152. D. To. III. Opp. Baſil. 1516, fol.

cavit luculente locum illum Ieremiæ, ex Theodotione deſumtum, quem Emin. QUIRINUS nobis ex Codice Cardinalis *Chigii* reſtituit. Expectandum igitur eſt auxilium ex codicibus manuſcriptis, qui ſat ætatis tulerunt, ad pericopas plures reperiendas, quæ aliunde in verſionem LXX ſunt illatæ. Differendum mihi eſſet heic copioſius de pericopis aliunde in græcum N. T. contextum & inter ipſa Autorum verba inſertis, ſi, tales dari, mihi perſuadere poſſem. Id enim pro certo ſtatuendum eſt, ſcriptos eſſe in primis Chriſtianorum eccleſiis geminæ ſpeciei codices, alios ſcilicet in uſum communem, alios in uſum eccleſiæ interiorem. Ineuntis Sæculi IV circiter confinia diverſitas iſta videtur enata, nequid offendiculi crearetur eis, qui nondum ex omni doctrinarum parte erant Chriſtiani, licet ſacro fonte jam eſſent imbuti. In hunc cenſum refero, quæ leguntur *Marc.* XVI, 17. 18. *Io.* III, 6. *Matth.* VI, 13. *Io.* V, 3 ab ἐνδεχομένων usque ad finem v. 4, *Io.* VIII, 3-11, 1. *Io.* V, 7, & ipſam Apocalypſin, a publica eccleſiaſtica lectione ſub finem Sæculi III jam remotam. Cautioni huic locus non fuit ab eis datus, qui Evangelio *ſecundum Hebræos* utebantur. Eam ob cauſſam paſſim ea legebantur in eo, quæ in Evangeliis græcis, ad uſum com-

communem deſcriptis, non adparebant, eis quippe ſubtracta, qui inde offendicula videbantur poſſe accipere. Ex quo Epiſcopi urbium primariarum poſt Gallieni tempora cœperant ad ſpeciem principatus (q) in fratres emergere, templis paſſim gaudere (r) & præeſſe, & id ſtatuere, quod ſibi ex uſu eccleſiæ videbatur fore; lectiones eæ a communi uſu recedere juſſæ ſunt, quas Epiſcopi quibusvis permittendas eſſe non arbitrabantur. Ante hanc tamen ætatem jam variæ legebantur verſiones latinæ earumque erat primaria, quam adpellabant *Italam*, ex qua *Tertullianus* ac *Cyprianus* oracula ſacrarum litterarum repetierunt & lectori obtulerunt. Propagatæ nihilo minus fuerunt poſtea in aliquot exemplaria latina omiſſiones illarum pericoparum, quæ in græcis ab uſu publico fuerunt disjunctæ, quemadmodum ex *Evangeliario quadruplici* intelligitur, quod JOSEPH. BLANCHINIUS *Veronenſis Presbyter Congregat. Orat. S. Philippi ab Urbe* IV. Voluminibus formæ maximæ publicavit *Romæ* 1749. In Evangelio *ſecundum Hebræos* legebatur hiſtoria de adulte-

q) EUSEBIUS H. E. VIII, 1.
r) Idem l. c. NICEPHORUS H. E. VII, 2. *Iuſt. Henn.* BOEHMERUS *in Diſſ. juris eccleſiaſtici antiqui* II, p. 70.

dultera *Jo.* VIII, 1 · 12. teſte EUSEBIO (s) per Papiam Sæculo ſecundo jam inde repetita. At poſtea *Euſebius* in græca etiam exemplaria incidit, in quibus narratio illa legebatur. Nam ipſe eam inſeruit *canonibus* ſuis, quorum tabulas deſumſit *) ex *Tatiano* & *Ammonio*, qui hiſtoriam illam pro canonica habuerunt. Diſtinguenda igitur ſunt exemplaria græca & latina N. T. ſiquidem partim in uſum communem, partim in uſum antiſtitum ſacrorum pro tabulariis, in quibus adſervabantur, fuerunt inde ab exitu ſæculi tertii deſcripta.

§. 17.

Locum MARCI XVI, 17. 18, putare poterant antiſtites cœtuum chriſtianorum offendiculo fore Chriſtianis, poſtquam miraculorum dona & chariſmata in eccleſia chriſtiana vel deſiiſſe vel rareſcere videbantur. At inhærendum ipſis fuiſſet ſcopo dicentis Ieſu & contextus ordini. Ieſus enim de eis, qui doctrinam ipſius ſusceperant & tunc ſuſcipiebant, non de cunctis omnium temporum Chriſtianis, differebat hunc in modum: *Σημεῖα τοῖς πιστεύσασι ταῦτα παρα-*

κολȣ-

s) H. E. III. 29.
*) HIERONYMUS *in Præfat. ad Evang. ad Damaſum, & Præmium Euſebii ante canones.*

κολουθήσει, *miracula eos, qui fidem mihi habuerunt & adhuc habent, hæc comitabuntur in poſterum.* ORIGENES, qui aliquot annis ante Decii furorem in Chriſtianos effuſum libros adverſus *Celſum* ſcripſit, memoriæ prodidit litteris, veſtigia ſignorum Spiritus ſancti duntaxat apud paucos ſupereſſe ad tempora ipſius Chriſtianos, qui pietate excellant & mores ſuos ad evangelii normam exigere laborent t). Nec id erat mirum. Paulo enim teſte, miracula facta ſunt ad eos, qui nondum doctrinæ Chriſtianæ nomen dederant, propere convincendos de ejus Divinitate, 1 *Cor.* XIV, 22. Apoſtolos Ieſu in primis eximebant miraculorum dona omnibus Iudæorum & Ethnicorum doctoribus, religionem curantibus. 2 *Cor.* XII, 12. Ipſorum præterea primorum chriſtianorum, quos Apoſtoli ad doctrinam & imitationem Ieſu adducebant, Baptiſmum & cœtuum coitiones ſacras Ieſus miraculis & chariſmatibus Spiritus ſancti inſigniebat, immo ipſam doctorum eccleſiaſticorum initiationem, & virgam apoſtolicam, qua animadvertebant in con-

t) *Adv. Celſum* L. I, p. 5. L. VII, p. 337. L. I p. 34. *edit. Cantabrig. Auguſt.* ORSI. *in Diſſ. apolog. pro Perpetuæ, felicitatis & Sociorum Martyrum orthodoxia* c. 4.

contumaces, qui nomen Chriſto dederant. Facile igitur intellectu eſt, quinam illi fuerint, quibus Ieſus opem miraculorum promiſit. *Codex Vercellenſis* tt) pervetuſtus illam apud *Marcum* pericopam exhibet hunc in modum: *Signa autem eos, qui crediderint, hæc ſequentur: In nomine meo dæmonia eicient: linguis loquentur novis: ſerpentes tollent: &, ſi mortiferum quid biberint, non eos nocebit: ſuper ægros manus imponent & bene habebunt. Codex Corbeienſis* hæc fere verba olim habuit. Superſunt enim in eo hæc: *Super languentes manus imponent & bene ſe habebunt.* At in *Evangeliario Forojulienſi* vetuſto pericopa hæc haud videtur lecta fuiſſe. Nam in *Brevibus ſecundum Marcum*, inde contractis, nulla fit ejus mentio u). *Syrus* vero interpres, ſæculi IV auctor, eam non omiſit. IRENÆUS, AMMONIUS in Diateſſaron ſeu *Monoteſſaro*, EUSEBIUS *in Tabulis Canonum*, ATHANASIUS, THEOPHYLACTUS, &

tt) Eſt omnium Latinorum antiquiſſimus & alterum verſionis Italæ archetypon, antiquior Hieronymo, judice *Ant. Franc.* GORIO in *Ep. ad Ioſeph. Blanchinum* in *Append. Evangeliarii quadrupl.* p. 573.

u) *Evangeliarium quadruplex latinæ verſionis antiquæ per Ioſeph.* BLANCHINUM *P. II, Vol. II*, p. 498.

& alii olim inde a fine verſus ſeptimi univerſa reliqua inciſa cap. XVI ad finem usque adlegarunt & pro genuinis habuerunt. HIERONYMUS x) verſum nonum atque decimum ita interpretatus fuit: *Cum autem reſurrexit una ſabbati, mane apparuit Mariæ Magdalenæ, de qua eiecerat ſeptem dæmonia, & illa abiens nunciavit his, qui cum eo fuerant, lugentibus & flentibus.* Subjecit hisce idem hæc: *Marci teſtimonium* hoc *in raris fertur evangeliis, omnibus Græciæ libris pæne hoc capitulum in fine non habentibus, præſertim cum* id *diverſa atque contraria Evangeliſtis cæteris narrare videatur.* A lectione, quam *Codex Vercellenſis* habet, HIERONYMUS hoc loco paullulum

 eſt

x) *Ad Hedibiam quæſt.* 3. f. 64. *A. To.* IV. *Opp. Baſil.* 1576, f. Idem L. II *adverſus Pelagianos* f. 131, *A. In quibusdam exemplaribus & maxime in Græcis codicibus juxta Marcum in fine ejus evangelii ſcribitur:* Poſtea, cum accubuiſſent undecim, apparuit eis Ieſus, & exprobavit incredulitatem & duriciam cordis eorum, quia his, qui viderant eum reſurgentem, non crediderunt: & illi ſatisfaciebant, dicentes, Sæculum iſtud, iniquitatis & incredulitatis, ſubſtantia eſt, quæ non ſinit per immundos Spiritus, veram Dei apprehendi virtutem; idcirco nunc revela juſtitiam tuam. *Cui ſi contradicitis, illud certe renuere non audebitis.* — —

eſt alienus. Ipſo enim in Codice hæc leguntur: *Surgens autem mane, prima ſabbati, apparuit primo Mariæ Magdalenæ, de qua ejecerat ſeptem dæmonia. Illa vadens, nuntiavit his, qui cum eo fuerant, lugentibus & flentibus.* Adhæſit Hedibia ad illud *mane* Marci, & ad illud *ſero* Matthæi, ex verſionis imbecillitate. Ad eumdem ſcopulum plures offenderunt alii. Pertæſum fuit antiſtites ſacros magni defectus fidei, qui in Apoſtolis XI fuerat, donec Ieſus Hieroſolymis ipſos inviſit ex improviſo. Antea enim jam *Simoni*, teſte Luca, adparuerat Ieſus & hunc de ſtatu redivivo convicerat. Simonem hunc, ſi Origenem exceperis, Patres ad unum omnes putarunt fuiſſe *Petrum* Apoſtolum. Præterea ſucceſſu temporis in cœtibus Chriſtianis erant vel nulli, vel pauciſſimi, quibuscum vis miracula per Deum patrandi erat communicata. Hisce ducti rationibus, teſte *Euthymio*, commentatores ab iſtis Marci verbis poſtremis, quæ jam jam indicavi, abſtinuerunt ſeſe exponendis. Eadem fuit ratio antiſtibus eccleſiaſticis, cur ea in communem uſum nollent deſcribi. Deiſtis inde opinio fuit ſuborta, duodecim Marci verſus poſtremos a recentiori manu intruſos eſſe y). Reſpondit ad horum tricas vir doctis-

y) *Traité de la Veritable Religion, To.* III. *Diſſ.* VII, *p.* 217. *à Paris* 1737, 8.

doctiſſimus, qui nomen ſuum lectores celavit, monens optime z), nil falſi in iſtis Marci inciſis narrari, ſed eadem alibi etiam referri, nec inde integritati contextus reliqui quicquam decedere, ſi iſthæc reſecueris; legi tamen illa inciſa in omnibus exemplaribus latinis, *Syriacis Arabicisque*, & in antiquiſſimis Manuſcriptis græcis, *Cantabrigienſi* & *Alexandrino*. Accedit quod IRENÆUS ea habet & Marco adſignat a). Vindicat receptam lectionem æque VINCENT. LUDOV. GOTTI, purpuratus curiæ Romanæ b). Diſcrepantia, quæ videtur verſari inter narrationem Matthæi ac Marci, discutitur & evaneſcit, quamprimum ad rem ipſam & græca vocabula curatius reſpicere libet. Matthæi hæc ſunt XXVIII, 1: Ὀψὲ σαββάτων τῇ ἐπιφωσκούσῃ εἰς μίαν σαββάτων, ἦλθε Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ, καὶ ἡ ἄλλη Μαρία, θεωρῆσαι τὸν τάφον. Hæc ſunt ſic interpretanda: *Peracta hebdomade, quum dies albeſceret. ut exiſteret prima hebdomadis dies*, dies ſolis, *venit Maria Magdalena, & alia Maria, ſpectaturæ ſepulcrum.* Apud PAUSANIAM c) dicitur

 Sci-

z) Ibi p. 319, f.
a) L. III, c. 10 vel 11.
b) *De Veritate religionis chriſtianæ & librorum, quibus innititur*, To. I, c. 3. §. 8. p. 302. ſeqq.
c) L. VIII, p. 505. *Hanoviæ* 1613, fol.

Scipio *tandem vero non ſine periculis*, 'ὀψὲ ὐκ ἄνευ κινδύνων, Pœnos debellaſſe. Qui usque in diluculum, ſpåht in die Nacht hinein, poculis adſident, 'ὀψὲ dicuntur manere, LXX apud *Ieſ.* V, 11. In *Vulgata* male vocabulum 'ὀψὲ cc) redditum fuit per *veſpere*. Conf. *Marc.* XIII, 35. M. CHRIST. GOTTL. EICHLERUS d) primum Matthæi XXVIII inciſum egregie illuſtravit & interpretatus eſt, nec non M. SCHULZIUS e). Maria altera erat Alphæi ſeu Cleophæ, Clopæ, uxor, & Mariæ Ieſu matris ſoror, Ieſu matertera, Iacobi minoris & Iudæ Taddæi, Ioſis ac Simonis ſeu Simeonis mater. Cleophas vero & filius eius Simon erant illi diſcipuli Emmauntici. quibus Ieſus adparuit, ORIGENE ſuffragante. Tum vero apud Matthæum XXVIII, 2. 3. 4. reſpicitur parenthetice ad præmittenda, hunc in modum: *Et ecce, commotio facta fuerat magna. Angelus enim Domini, qui deſcenderat ex cœlo, acceſſerat & devolverat lapidem illum*, de quo dictum XXVII, 66. *ab oſtio* conditorii, *& ſedem ceperat* ad terrendos cuſtodes *ſuper eo* lapide. *Erat autem adſpectus* f) *ejus inſtar fulguris & veſtis ejus*

cc) 'Ὄψιμα ſunt *Serotina* LXX *Exod.* IX, 32.
d) In *Diſſ. Anti-Harduiniana* II. p. 46.
e) *De Sabbato* p. 8.
f) Ἰδέα eſt *facies*. PAUSANIAS L. X, p. 643 dixit, *Metym*

ejus alba prope inſtar nivis. Qui ſepulcrum *cuſtodiebant, ex metu,* quem adſpectus angeli ferebat, *adeo quaſſati fuerant* & perterrefacti, *ut evaderent pæne mortui.* Quibus narratis, quæ præmittenda erant, oratio ad mulieres redit, quæ nihil norant de cuſtodibus conditorio adpoſitis & de ſigillo impreſſo. Quum mulieres deliberarent ante introitum propiorem, Maria Magdalena recedere cœpit. Rediit ipſa paullo poſt. Viderunt mulier utraque duos angelos ſtantes, quorum unus eos adlocutus fuit, ſimulac conſedit uterque. Compellationis formula erat hæc: *Ne territæ eſtote vos* (v. 5.), *novi enim, Vos Ieſum, qui in crucem actus fuit, quærere. Non* (v. 6.) *eſt heic, excitatus enim eſt* e mortuis, *quemadmodum prædixit. Adeſte, videte locum, ubi jacebat Dominus.* Ieſus vero jam antea recedenti adparuerat Mariæ Magdalenæ. Pergit (v. 7.) Angelus: *Et illico abite ac dicite diſcipulis Ejus, ipſum experrectum fuiſſe a mortuis. Et ecce præit* (præibit propediem)

Metymnæos piſcatores reti extraxiſſe e mari πρόσωπον, ἐλαίας ξύλου πεποιημένον, *caput ligni oleagini adſabre factum.* Τοῦτο ἰδέαν παρείχετο, φέρουσαν μέν τι ες θεῖον, ξένην δὲ, ἐπὶ θεοῖς ἑλληνικοῖς οὐ καθεστῶσαν. *Hoc faciem præferebat, habentem aliquid, quidem divini, peregrinam tamen, ad Deos Græcos non quadrantem.*

pediem)*vos in Galilæam. Ibi eum videtote. En dixi vobis*. Ibi poterant Eum expectare, ipſis non ſuperventurus inopinantibus ut in itinere Emmauntico & reditu inde Hieroſolymas mirifice inſtituto. Ieſus, qui mulieribus, a conditorio recedentibus, adparuit, cujus pedes eædem adprehenderunt ac contrectarunt, ipſumque ad eos provolutæ adorarunt, ipſas juſſit ire ad Apoſtolos XI reliquosque diſcipulos, in primis fratres, ex matertera natos, & ipſos de reditu ſuo ex mortuis facere certiores atque in Galilæam invitare, ut ipſum ibi viderent redivivum. Omitto *Matthæi* reliqua. Redire enim ad *Marcum* libet. Heic tempus, quo Maria utraque ad conditorium, in quo erat tumba Servatoris, feſtinabat, haud aliter ac Matthæo deſignatur. *Marcus*, utramque Sabbato intercedente g) diem, quo Ieſus in crucem actus erat, & Solis diem, cum Salome emiſſe aromata, corpori Ieſu ungendo ac condiendo apta, narrat. Tum vero earum religioſos conatus

g) *Διαγινομένου σαββάτου, quum interceſſiſſet Sabbatum.* Sic verbum id adhibetur *Act.* XXIV, 13. XXVII, 9, apud POLYBIUM II, 9, HERODIANUM L. I, pag. 475, & EUSEBIUM *H. E. I.* 10 RAPHELIUS hæc loca jam huc transtulit enotata, in *Adnot.* ad *S. S.* p. 429, ſ. *To. I. Lugd. B.* 1747, 8.

tus proſequitur hunc in modum XVI, 2: *Et admodum diluculante ante auroræ exortum die, qui primus erat hebdomadis, abeunt ad monumentum ſepulcrale, ſole jam lucem reſtituente*, ἀνατείλαντος τȣ͂ ἡλίȣ. Tempus indicatur, quo Ieſus mulieri utrique adparuit, non vero tempus, quo Ieſus a mortuis reſurrexit. CLAUD. SALMASIUS & Vir eruditionis rarioris IO. TOB. KREBS h) putarunt, ſepulcrum Ieſu conſtitiſſe ex lapidibus muroque fuiſſe cinctum. Sunt, qui ſibi perſuadent, Matthæum huic ſententiæ haud ſuffragari, potiusque repugnare, ac Marci locum XV, 46, illuſtrari poſſe ex LXX *Ieſ.* XXII, 16. Marcus illud ὀψὲ omiſit, tempusque itineris mulierum in diluculum conjecit. Tempus vero reſurgentis Ieſu XVI, 9, ſic indicavit: *Ieſus, quum reſurrexiſſet*, πρωῒ, *ſummo mane prima hebdomadis die, primum* quidem adparuerat *Mariæ Magdalenæ*. Iterum Ei paullo poſt ad Mariam recedenti adparuit æque ac huic Ieſus. Utrique Angelus ex duobus unus mandata dedit, ut famam ipſæ de redivivo Ieſu ad diſcipulos Ieſu & Petrum adferrent. Maria ad maritum aliosque Chriſti diſcipulos proceſſit, lætitiam nuntiatura. Maria Magdale-

h) In *Obſervat.* ad *N. T. ex Fl. Ioſepho, ad Marc.* XV, 46.

na deinde & fortaſſe paullo ante tetendit ad Apoſtolos. Ut verbo dicam, utraque Maria & Iohanna i) reliquæque mulieres ex una alteraque domo X Apoſtolis reliquisque Ieſu adſectatoribus adſectatricibusque, quid utrique Mariæ contigiſſet, expoſuerunt k), ad fidem habendam rei narratæ nondum flexibilibus, ſed potius in luctu verſantibus & fletu. *Marc.* XVI, 10. Eodem die Ieſus adparuit diſcipulis, Emmaunta proficiſcentibus v. 12. Hi, Cleophas & Simon, redierunt noctu Hieroſolyma, &, quid ſibi contigiſſet, narrarunt diſcipulis lugentibus nec dum fidem habentibus. Paullo poſt ad decem Apoſtolos clauſis januis ingreſſus fuit Ieſus eosque increpavit, fidei narratis non habitæ reos, convicit porro penitus de facta ſua reſurrectione, mandatisque & promiſſis inſtruxit. Horum promiſſorum pars adtinebat ad miracula. Sæculo quarto nonnulli tegere conati ſunt illam increpationem & illud de miraculis promiſſum, quod vulgo pro promiſcuo & univerſali poterat haberi. Inde nonnihil ex Marci narratione ſubductum fuit lectioni communi, præcipue quod Manichæi inciſo decimo quarto, ut HIERONYMUS eſt l) teſtis, hæc

i) *Luc.* VIII, 3.
k) *Luc.* XXIV, 10.
l) *Contra Pelagianos L.* II, p. 190. *edit. Francof. M.*

hæc verba ſubjunxerant: *Et illi diſcipuli ſatisfaciebant, dicentes, ſeculum illud iniquitatis & incredulitatis ſubſtantia eſt, quæ non ſinit per immundos ſpiritus veram Dei adprehendere virtutem. Idcirco jam nunc revela juſtitiam tuam.*

§. 18.

Ante annum 357 in loco Io. III, 6, lectum fuit: *Quod natum eſt de carne, caro eſt, quia de carne natum eſt; & quod natum eſt de ſpiritu, ſpiritus eſt, quia Deus Spiritus eſt & ex Deo natus eſt.* Legitur ita in codice *Vercellenſi*, qui dicitur ſæculo IV ab *Euſebio*, Epiſcopo Vercellenſi, deſcriptus. AMBROSIUS in Libro *de Spiritu Sancto* Arianos reprehendit, quod ipſi verba, *quia Deus Spiritus eſt*, ex omnibus ſacris voluminibus eraſerint. Ipſe ex eo dicto divinam eſſentiam Spiritus Sancti ivit propugnatum. Eam eraſionem tradit eo tempore fuiſſe factam, quo Arianus Maxentius Mediolanenſem eccleſiam armis exercituque occuparit, vel a Valente atque Urſa-

M. & *f.* 131, *A. To.* III. *Opp. Baſil.* 1516, *fol.* Ipſe tamen *Hieronymus* præmonet, Pelagianorum neminem hæc verba pro evangeliſtæ verbis habiturum.

ll) L. III, c. 11.

Urſacio, nutantibus ſacerdotibus ſuis, incurſata fuerit eccleſia Sirmienſis. Addit Ambroſius hæc: *Et fortaſſe hoc etiam in Oriente feciſtis.* Inde Ieſuita GERMONIUS, diplomatum priſcorum everſor, contendit m) evincere, biblia ſacra jam olim ab hæreticis fuiſſe corrupta. TERTULLIANUS omnino locum Ioannis ita n) dedit conformatum: *Quod in carne natum eſt, caro eſt, quia ex carne natum eſt; & quod de Spiritu natum eſt, Spiritus eſt, quia Deus Spiritus eſt, & de Deo natus eſt.* Eadem verba repetierunt Afri in Synodo Carthaginenſi a. 256 o), *de baptizandis hæreticis.* Nec aliter locus ille legitur in Codice *Vercellenſi* p), contractius tamen hunc in modum: *Quoq natum eſt de carne, cara eſt, quoniam de carne natum eſt; & quod natum eſt de Spirita, Spiritus eſt.* Codex Brixianus nequidem habet illud: *Quoniam de carne*

m) In Libro *de Veteribus hæreticis eccleſiaſticorum codicum corruptoribus p.* 116. *Conf.* IO. MILLII *Prolegomena n.* 828. 829. 1048.

n) *De Carne Chriſti*, c. 18.

o) Omnes iſtos, gloſſematis vindices & Arianis hoc loco eraſionem impingentes refellit IOANN. IAC. WETSTENIUS p. 851. To. I. *N. T. ſui Græci.*

p) *Evangeliarium quadruplex Blanchini P. I. Vol. I.* pag. 285. ſ.

carne natum eſt. Multus in hoc gloſſemate perpendendo fuit PHIL. GARBELLUS. IO. MILLIUS ſolide monuit, additamentum illud, *Deus eſt Spiritus*, ex *Io.*IV, 24, deſumtum fuiſſe. TERTULLIANUS tamen, HILARIUS q), & AMBROSIUS id habuerunt pro parte pronuntiatorum Ieſu. Unde conjectura duci poteſt, additamentum id ex libris eccleſiaſticis, in quibus id inter officia baptizationis fuit relatum, in marginem latinorum codicum perveniſſe ac mox inter codicum illorum verba ſuſceptum eſſe. Græci Codices & Verſiones exinde fluentes eo carent æque ac Latini codices, poſt *Tertullianum* & extra Gallias ac ſuperiorem Italiam recens adornatæ. Arianos id huic loco exemiſſe, vero abſimile non eſt, haud quidem ea fini, ut Codicem ſacrum depravarent, ſed ut additamentum reſpuerent & argumenta inde collecta declinarent. *Ambroſius* igitur & *Germonius* Arianis minus ſolide pravum & corruptelæ ſtudioſum animum tribuerunt. Cur enim hi non adulterabant loca magis palmaria?

§. 19.

Progredimur ad pericopam IO. V, 3. 4. 5, cujus hæc penes Latinos ſunt verba: *Exſpe-*

q) *De Trinitate* L. VII.

Exſpectantium commotionem aquæ. Angelus enim ſtato tempore deſcendebat in natandi receptaculum & turbabat ejus *aquam. Primus igitur, qui intvorſus ſcandit intra turbationem aquæ, ſanus evadebat, quocunque morbo detinebatur.* TERTULLIANUS ſanitatis hanc effectionem pro charismate ſeu miraculo reputat r), ipſumque Angeli deſcenſum s) revera factum fuiſſe, tradit. Pericopa igitur illa in latinis codicibus pervetuſto ævo fuit lecta. Angelum cœleſtem indicari, docuit Cel. IAC. ODE t). Vir ille, quem Ieſus reſtituit ſanitati, ipſe v. 7, dixiſſe fertur: *Hominem non habeo, qui me, quando aqua turbata eſt & turbatur, in natatorium locum* u) *immittat; quando autem venio, alius ante me deſcendit*, qui adjutore opus non habet. Hinc intelligitur, 1) aquam illius lacus tempore ſtato fuiſſe turbatam, & 2) primum, qui in eum deſcendit olim, ſanum eſſe redditum. Nihil igitur eſt, quod deeſt huic confeſſioni, præter Angeli mentionem, qui omnino admittendus, ut de auctore facti motus, pro-

r) *Contra Iudæos* c. 13.
s) L. *de Baptiſmo* c. 5.
t) *De Angelis Sect.* VIII. c. 3. p. 805.
u) *Κολυμβήθρα* hoc ſenſu æque legitur in PAUSANIA L. IV, p. 284. *Piſcinam* dixit PLINIUS L. II, ep. 17. §. 11.

productæ turbationis, ſatis conſtet. Non ignoro, pericopam illam a multis codicibus abeſſe x). Quum vero eam requirat contextus, & codices non pauci, græci, latini, Syriacus, Arabicusque Interpres, habeant, non dubito, eam vel a librario negligentiori omiſſam vel a communi lectione excluſam ea fini, ne Chriſtiani dogma hæreticorum facerent ſuum. Hi enim Angelis vim omnino divinam & miraculorum effectricem tribuebant, qua mundus ipſe quondam fuerit creatus. Ad hanc ſententiam ſtabiliendam nonnihil adjumenti conferebat Patrum Græcorum Sec. III & IV opinio, qui, angelos y) ante mundum conditum creatos eſſe, docebat. Arianismo incruſtando admodum hæc ſententia videtur faviſſe, & divinæ æternæque filii Dei naturæ, ac Ieſu miraculis, ex eo fonte profluentibus, adverſata eſſe. In codice membranaceo *regio Pariſienſi*, qui foliis membranaceis 209 conſtat & a BOIVINO optime deſcriptus eſt z), leguntur ea de piſcina probatica, quæ priora ſunt verbo

x) LUD. KUSTERUS *in Præfat. ad N. T. Millii*, p. 5.

y) NIC. CONTARENUS *de Perfectione rerum L.* III, p. 143. *Lugd.* 1588, 8.

z) JOS. BLANCHINUS *P.* I, *Vol.* II. *Evangeliarii quadruplicis* p. 499, ſ.

verbo ἐνδεχομένων; hoc vero verbum ac ea, quæ ſequuntur, in margine manu diverſa & recentiori ſunt ſcripta. Ex cerebro certe enatum fuit id, quod ibi in margine legitur. Angelum enim, aquæ turbatorem, iam memoravit *Tertullianus*. Diſtinguamus oportet communes codices ab eis, qui apud eccleſias potiores, doctiores & diligentiores reperiebantur. Transferenda ſunt huc verba hæc a) AUGUSTINI: *Libros* N. T. *ſiquid in latinis titubat varietatibus, græcis cedere dubium non eſt, & maxime, qui apud eccleſias doctiores & diligentiores reperiuntur*. Pericopam, de qua in præſens agimus, deprehendimus in antiquiſſimis verſionibus latinis, eamque PHIL. GARBELLUS b) adverſus eos tueri ac propugnare contendit, qui ipſam in numero gloſſematum habere non recuſarunt. In Codicibus MStis *Copticis* paucis deſideratur illa pars, quam indicavi, pericopes quidem, ſed in uno antiquiſſimo tamen & compluribus aliis legitur c). *Aethiopica* verſio, vetus *Itala*, *Vulgata*, *Ambroſius* & *Augu-*

a) *De doctrina chriſt.* L. II, c. 22, col. 22. To. III. *Opp. Antwerp.* 1700, fol.

b) In *Prolegom. ad J. Blanchini Evangel. quadruplex* P. I. *Vol.* I. p. 22. 23.

c) WILKENS *Præfat. ad N. T. Copticum* p. 26.

Auguſtinus poſt *Tertullianum* eam habent. J. C. WOLFIUS d) pericopam hanc totam Ioanni vindicat. Pauci omnino ſunt codices græci & verſionum, a quibus illa pericopes particula abeſt. Omiſſio ipſa procedit a verbo ἐνδεχομένων usque ad primas ſyllabas ἐκδεχομ. Unde fit prorſus veriſimile, librarium quemdam interjecta omiſiſſe temere ob ſimilitudinem vocabuli, ſi viris quibusdam doctis ſuffragemur. Id vero non prætermittendum eſt, vix alibi ejus generis omiſſiones reperiri. Probabilior itaque mihi videtur ratio, quam repetii iterum iterumque. Ea enim, quæ videbantur in offendiculi anſam ceſſura, paſſim fuerunt in codicibus nonnullis omiſſa, ne fletu quidem Ieſu, angore e) in Gethſemane, & ignorata diei illius hora exceptis.

§. 20.

Ne hoc judicium meum repudiem, adducit me AUGUSTINUS, qui ad hiſtoriam de adultera, IO. VIII, 1-11 legi ſolitam, quæ tamen in multis Codicibus manuſcriptis, verſionibus item & commentatio-

d) *In Curis philol. & Crit. ad Io.* V, 4. p. 836. ſ.
e) HIERONYMUS *adv. Pelagianos L.* II, f. 131. *B. To.* III. *Opp. Baſil.* 1516, f.

tionibus antiquis nec non Catenis fruſtra quæritur, ita commentatus f) fuit: *Sed hoc videlicet infidelium ſenſus exhorret, ita ut nonnulli, modicæ vel potius inimici veræ fidei, credo, metuentes, peccandi impunitatem dari mulieribus ſuis, illud, quod de adulteræ indulgentia Dominus fecit, auferrent de codicibus ſuis, quaſi permiſſionem peccandi tribuerit, qui dixit*, deinceps noli peccare, *aut ideo non debuerit mulier a medico Deo illius peccati remiſſione ſanari, ne offenderentur inſani.* IO. MILLIO viſum fuit id ipſum in cauſſa omiſſionis g) fuiſſe, quod quibusdam, qui codices curabant deſcribendos, fuerit perſuaſum, haud ex uſu eſſe, ut hiſtoria illa populo prælegeretur. Antequam ei a nonnullis cautioni locus fuit datus, pericopa univerſa in eccleſiarum codicibus promiſcue lecta fuit. CYPRIANUS enim eam habet in *Libro de Unitate Eccleſiæ;* lecta fuit in *Evangelio ſecundum Hebræos* ſeu XII *Apoſtolorum*, quod IRENÆUS h) pro Palæſtino Matthæi evangelio habuit, ideoque falſa non i) continuit: lecta fuit in

f) L. II. c. 7. *de adulterinis conjugiis ad Pollentium.*
g) Exemplaria ejusmodi manuſcripta enumerat IO. IAC. WETSTENIUS in *Proleg.* & ad *hunc locum.*
h) III, 11.
i) IO. ERN. GRABE in *Spicilegio Patrum Seculi* I. p. 27. *Oxoniæ* 1714, 8.

Harmonia ſeu *Monoteſſaro* AMMONII: *Alexandrini* k): lecta fuit in TATIANI *Epitome quatuor evangeliorum.* Ex horum utriusque harmonia evangeliorum *Euſebius* eam canonibus ſuis inſeruit. Alibi l) quidem *Euſebius* videtur hiſtoriam de adultera non agnoviſſe genuinam, ita ſcribens: *Papias enarrat aliam hiſtoriam de muliere, propter multa peccata coram Domino accuſata, quæ in evangelio ſecundum Hebræos habetur.* Attamen non videntur hæc indicio eſſe, eam tunc in Evangelio Ioannis lectam non fuiſſe, ſed potius ita expoſitam fuiſſe a Papia, quali ratione in illo ſecundum Hebræos evangelio habebatur. HIERONYMI locum huc facientem dabo ex integro, qui ſic m) habet: *In Evangelio ſecundum Iohannem in multis & græcis & latinis codicibus invenitur de adultera muliere, quæ accu-*

k) *Traité de la Veritable Religion To.* III. *Diſſ.* VII. p. 321. *Paris* 1737, 8.

l) *Hiſt. Eccl.* III, 39.

m) *L.* II. *adv. Pelagianos, f.* 131, *C. D. To.* III. Opp. IO. IAC. WETSTENIUS *in To.* I. *N. T. Græci* p. 891 pericopam ſibi ſuſpectam videri tradit. At, ea exemta, lacuna naſcitur in initio inciſi 12. Omiſſio pericopes in nonnullis codicibus obvia non ſufficit ad eam ſuſpectandam. Reliqua *wetſtenii* argumenta ſunt omnino exigui momenti & ſolvi facillime poſſunt ejus objectiones criticæ.

ſata eſt apud Dominum. Accuſabant autem & vehementer urgebant Scribæ & Phariſæi, juxta legem eam lapidare cupientes. At Ieſus inclinans, digito ſcribebat in terra eorum ſcilicet, qui accuſabant, & omnium peccata mortalium, ſecundum quod ſcriptum eſt in Propheta: Relinquentes autem te, in terra ſcribentur. *Tandem caput elevans, dixit eis:* Qui ſine peccato eſt veſtrum, primus mittat ſuper eam lapidem. *Hoc, quod dicitur ſine peccato, græce ſcriptum eſt* ἀναμάρτητος. *Qui ergo dicit, aliud eſſe ſine peccato, & aliud* ἀναμάρτητον, *aut græcum ſermonem novo verbo exprimat: aut, ſi expreſſum eſt a Latinis, ut interpretationis veritas habet, perſpicuum eſt,* ἀναμάρτητον *nihil aliud eſſe, niſi ſine peccato. Et quia accuſatores omnes fugiunt, (dederat enim verecundiæ eorum clementiſſimus judex ſpatium recedendi,) rurſumque in terra ſcribens terramque deſpiciens; paullatim diſcedere & oculos illius declinare cœperunt, ſolusque remanſit cum muliere, cui locutus eſt Ieſus: Ubi ſunt, qui te accuſabant? nemo te condemnavit? Quæ ait: Nullus, Domine. Reſpondit ei Ieſus: Nec ego te condemnabo, vade & a modo noli peccare. Præcepit Dominus, ne ulterius peccaret, ſicut & alia ſimiliter in lege mandavit. Sed utrum ea fecerit, nec ne, ſcriptura non dicit.* Hinc perſpi-

perſpicitur initium & finis pericopæ illius, de adultera ſolitæ inſcribi. Planum eſt & luculentum, *Hieronymi* ætate pericopam illam in multis codicibus tum græcis tum latinis lectam fuiſſe. ATHANASIUS eam memoravit *contra Arianos*. Laudarunt eam *Victor* & *Fulgentius*. AUGUSTINUS eam exiſtimavit eſſe canonicam & a Ioanne exaratam, *Tractat*. XXXII *in Ioannem* & L. II. *de adulterinis conjugiis* c. 6. 7; nec non in *Libro de Conſenſu Evangeliſtarum* c. 10. Pro canonica habetur pericope hæc in *Conſtitut Apoſtolicis* II, 24. Eamdem ſententiam ſequitur AMBROSIUS *de Spiritu ſancto* L. III, c. item, & L. VII, *ep*. 58. L. IX, *ep*. 76. Memoratu dignum eſt quidem, eam in Codice *Vercellenſi* & *Brixiano*, quorum utrumque BLANCHINUS in *Evangeliario quadruplice* publicavit, non legi; ſunt tamen multi pervetuſti latini codices, a quibus ipſa non abeſt n). Gnoſtici olim, Herrnhutanis novis quodammodo ſimiles, hanc utique pericopen repudiarunt. Cauſſam hujus faſtidii ediſſeruit b. m. IO. LAUR. MOSHEMIUS o), in

 ſta-

n) GARBELLUS *in Prolegomenis ad Blanchini Evangel. quadr.* p. 75. 76, & BLANCHINUS *ibi P. I. Vol.* II, p. 506. 507.

o) *In Inſtitut. hiſtoriæ Chriſt. majoribus ad ſæculum* pri-

ſtadio ſtiſtoriæ eccleſiaſticæ primorum ſæculorum ſahe exercitatiſſimus & magnus, qui fontem, quem ſupra indicavi & ex quo omiſſiones nonnullarum pericoparum in N. T. paſſim in uſum communem emanarunt, ſpeciatim recluſit & ita aperuit, ut nihil dubitationis ſupereſſe queat.

§. 21.

Pericopam LUC. XXII, 43. 44, ubi Angelus dicitur a cœlo veniſſe & Ieſum corroboraſſe precibus intentum, Hujus vero inter angoris maxime ſenſum defluxiſſe ſudorem in terram pæne inſtar guttarum. HIERONYMUS p): *In quibus exemplaribus tam græcis quam latinis invenitur, ſcribente Luca*, „Apparuit Illi Angelus de cœ„lo, *confortans Eum*, „ *haud dubium, quin Dominum Salvatorem.* „ Et factus eſt in agonia prolixius orabat, factusque eſt ſudor „ ejus ſicut guttæ ſanguinis decurrentis in „ terram. „ *Salvator in paſſione ab angelo confortatur. Et Critobolus meus non indiget auxilio Dei.* Verba Lucæ, quæ dedit *Hieronymus* latine eodem modo leguntur in codice *Vercellenſi.* Conſonat *Veronenſis* ad ver-

primum P. II. §. 4. p. 232. 234 ſ. MILLIUS *in Proleg. ad N. T. n* 726.

p) L. II. *adv. Pelagianos f.* 131. *B. G.*

verbum, excepto quod in hoc legitur *decurrentes*. In codice *Brixiano* non exhibetur hæc pericope, nec in antiquo *Corbeienſi*. Habetur tamen in Codice Eccleſiæ *S. Gatiani Turonenſis*, in *Vindobonenſi* & *Majoris Monaſterii*, ac in *Vulgata* q), Syriaca, verſionibusque aliis. Agnoverunt inciſum utrumque IUSTINUS *Martyr* r) & IRENÆUS s), quum hæreticis nihil adhuc indulgeretur in litteras diviniores. Impugnaſſe inde Arianos divinitatem Ieſu Chriſti EPIPHANIUS t) tradit, quod videtur obſcuriusculum. Cauſſam omiſſionis detegere conatur LAMIUS u). Omiſſionem, alicubi admiſſam, HILARIUS x) indicat. VINC. LUD. GOTTI pericopam ivit vindicatum y), quo negotio feliciter ſatis defunctus fuit. Videri poterat devotis Ieſu cultoribus iſta, quam Ieſus in horto perpeſſus fuit, miſeria, miſericordia Patris in filium ſuum propendente minus digna, parumque congruens illi

S 4 amo-

q) BLANCHINI *Evangel. quadr.* P. II. *Vol.* I. p. 274. 275.
r) *Dialog. cum Tryphone Iud.* p. 331.
s) III, 14.
t) *In Ancorato* p. 31.
u) *In Concordia Evang.* L. V, c. 36.
x) L. X. *de Trinitate.*
y) *De Veritate religionis Chriſt. & librorum, quibus innititur To.* I, p. 305.

amori, quem ſuper Iordane cœlitus Pater fuerat teſtatus. Id mihi videtur in cauſſa fuiſſe, cur in quibusdam codicibus, uſui communi & prælectionibus eccleſiaſticis ac lectioni domeſticæ accommodatis, pericopa fuerit omiſſa. Inſtabant enim *Gnoſtici* & *Manichæi* Chriſtianis orthodoxis, tela ex ſcitis Philoſophiæ Orientalis magicæve mutuati. Ipſi, duos Deos, benignum alterum & alterum crudelem, eſſe, docebant quorum hic ſub V. T. victimas popoſcerit tuleritque ex Sinai legem. Benignum vero Deum condidiſſe ætates fœderis Novi, ſibi perſuadebant. Quæ in tabulis N. T. ad hunc haud quadrare videbantur, omittebant & pro ſuppoſititiis reputabant. Nec defuiſſe videntur cœtibus Chriſtianis, qui ea ab uſu publico voluerunt remota, quæ ſectatoribus Philoſophiæ Orientalis erant ludibrio & incautis animis offendicula ſtruere poterant. Arianis eorumque ducibus hæc pericopa non admodum poterat eſſe ingrata, niſi forte crediderint, Chriſto, quem ipſi putabant eſſe Angelum primarium, incongruam eſſe opem ab alio Angelo latam. Id vero prorſus eſt incredibile, ipſos ex ſumma hujus pericopæ argumentum adverſus divinam Chriſti naturam elicuiſſe & orthodoxis oppoſuiſſe. Nervus enim argumenti hujus tam amplus eſt,

ut

ut contra omnia fœderis Novi ſcripta pugnet. Videtur *Epiphanius*, ut ſolet nonnunquam, unum vel alterum *Arianum* ſic argumentatum audiiſſe, ac inde ſententiam procudiſſe, ad omnes Arianos protenſam. Qui Ieſum, Hieroſolymis z) illacrimantem, & negotiatores monte & porticibus templi, fune adrepto, diſcedere jubentem, in ſuis exemplaribus evangeliorum ferre non poterant, non erant Ariani nec diſputatores, Arianis adverſati.

z) Luc. XIX, 41. ubi illud. *ἔκλαυσεν ἐπ' αὐτῇ*, in quibusdam codicibus non legitur, nec lectum fuit in exemplaribus publice receptis, quæ vidit EPIPHANIUS. ut ſignificat in *Ancorato* 31.

Cetera ſequens Faſciculus legenda dabit.

IOHANNIS MEDHURST
V. D. M.
OBSERVATIO
IN
TIT. II, V. II. 12.

§. 1.

Interpres eruditiſſimi varia loca ex auctoribus Græcis hauſta in medium protulerunt, & illa cum verbis Apoſtoli contulerunt, quo hæc illis elucidarent. PRICÆUS nobiſcum communicavit loca ex DIONYSIO HALICARNASS. & PORPHYRIO ita ſcribens in commentario ſuo: σωφρονως, καὶ δικαιως, καὶ ευσεβως ζησωμεν] Sic ευσεβεστερως, δικαιοτερως, σωφρονεστερως, (*quod notabile*) *lib. I.* DIONYSIUS HALICARNASS. Et σωφρων, οσιος, δικαιος *apud* PORPHYRIUM. Περι αποχ. δ'. Confert quoque vir idem doctiſſimus cum dicto Paulino CICERONIS verba dicentis: *Sobrie*, *ſevere*, *continenterque vivere*, ſed quo jure, quave injuria, nihil attinet dicere, cum illa CICERONIS nihil aliud demonſtrent niſi Latinos æque, ac Græcos modum vivendi per adverbium ſigni-

ſignificaſſe, id quod & PRICÆUM docere voluiſſe, quæ in ejus commentario adjuncta ſunt, ſuadent. Legi in LUCIANI *Somnio* ſequentia, quæ cum illis Apoſtoli ſatis bene conſpirant: και την ψυχην, οπερ σοι κυριωτατον εςι, κατακοσμησω πολλοις, και αγαθοις κοσμημασι, σωφροσυνη, δικαιοσυνη, και ευσεβεια —— —— Ταυτα γαρ εςιν ο της ψυχης ακηρατος κοσμος. *Quia & animum, quæ tui pars eſt primaria, excolam multis; bonisque ornamentis temperantia, juſtitia pietate —— —— Iſta enim vere ſunt ſincera mentis decora.* T. I, p. 14. *Ed. Reitz.* Sed locum huncce jam obſervavit LAMBBOS in *Exercit.* pag. 146. Notandum eſt LUCIANUM eundem rerum, aut verborum ordinem ſecutum eſſe, quem PAULUS ſibi præſcripſerat, quod apud alios veterum auctores non invenitur. A veritatis autem ſpecie prope abeſt illum ordinem hunc, qui ſane optimus eſt, ex Chriſtianorum ſcriptis addidiciſſe. Obſervavi præterea locum apud ISOCRATEM, qui, licet verba in illo aliter ſint diſpoſita, ratione ſenſus tamen iis, quæ Apoſtolus ſcripſit, magis reſpondet, quam illa, quæ ex DIONYSIO HALICARNASS, PORPHYRIO, & LUCIANO citata ſunt. Ita autem loquitur ISOCRATES de Pace p. m. 334. Α μεν ουν υπαρχειν δει τοις μελλουσιν ευδαιμονησειν την τ' ευσεβειαν,

βειαν, καὶ την σωφροσυνην, καὶ την δικαιοσυνην, καὶ την αλλην αρετην, ολιγω προτερον ευρηκαμεν. *Quibus igitur rebus inſtructos eſſe deceat eos, qui felices futuri, pietate nimirum, & temperantia, & juſtitia, cæteriſque virtutibus, paulo ante dictum eſt.* Videmus igitur tam PAULUM, quam ISOCRATEM easdem virtutes propoſuiſſe tanquam utiles & neceſſarias ad beatitatem, cum hic dicat, eos, *qui felices eſſent futuri*, iis inſtructos eſſe debere, ille autem *ſalutarem nosmet gratiam* illas virtutes *docere*. Sed quid juvat dictiones ex Græcis, aliisque auctoribus allegare, quæ aliqua ratione reſpondent iis, quæ in novo Teſtamento adinveniuntur, niſi illæ adhibeantur etiam ad illuſtranda Scripturæ Sacræ verba? Nosmet prudentiorum, & peritiorum Interpretum exemplis excitati loca modo propoſita in rem noſtram convertere, & tentare volumus, an verba Apoſtoli luce aliqua conſpergere poſſimus.

§. 2.

Vidimus Paulum easdem fidelibus virtutes tanquam neceſſarias ad vitam beate tranſigendam commendaſſe, quæ ab aliis quoque Græcis præceptæ ſunt ad eundem ſcopum obtinendum. Cum plures ſint ſcriptores Græci, qui id fecerunt, manifeſtum

ſtum eſt hanc vitæ normam ad doctrinam moralem Philoſophorum Græcorum pertinuiſſe; & Paulum illam ex hac hauſiſſe, cum inter omnes conſtet illum in ſcriptis eorum verſatum fuiſſe. Et ſic apparet verum eſſe, quod de ethnicis teſtatus eſt Paulus: Rom. II, 14. 15. *Οταν γαρ εθνη τα μη νομον εχοντα, φυσει τα του νομου ποιη, ουτοι νομον μη εχοντες, εαυτοις εισι νομος, οιτινες ενδεικνυνται το εργον του νομου γραπτον εν ταις καρδιαις αυτων, συμμαρτυρουσης αυτων της συνειδησεως, και μεταξυ αλληλων των λογισμων κατηγορουντων, η και απολογουμενων.* Cum Paulus Chriſtianos ad perficienda officia ſua exhortetur verbis ex doctrina morali ethnicorum hauſtis, ſimul quoque docet evangelium talia non reſpuere præcepta, vel doctrinas, quæ ex ratione ſana originem traxerunt. Novis autem præcepta illa firmat argumentis, atque iis fideles ad perficienda illa commovere ſtudet, quo vita felici, & quieta perfrui poſſent.

§. 3.

Hæc rite obſervata lumen nobis clariſſimum accendere poſſunt ut verba Apoſtoli recte intelligere, & quæ in iis non ſatis clara ſunt, explanare queamus. Cum negari non poſſit Apoſtolum hic arva ſua ex ſcriptis Philoſophorum rigaſſe, & eorum doctri-

doctrinam, ac præcepta ſua feciſſe: patet ſimul quoque ſignificationem verborum σωφρονως, δικαιως, & ευσεβως ex ſcriptis Græcorum eruendam eſſe. Nemini incognitum poteſt eſſe, niſi qui litterarum Græcarum plane ſit expers, illud ευσεβως officia pietatis in Deum indigitare. Nec facile in dubium vocari poteſt illos δικαιως vivere, qui officia ſervant, quæ amor proximi exigit, vel quæ ex hominum fluunt ſocietate. ISOCRATES hanc confirmat explicationem, dum veteres Athenienſes laudaturus dicit illos omni tempore exercuiſſe ευσεβειαν περι μεν τȣς θεȣς, δικαιοσυνην δε περι τȣς ανθρωπȣς. *Pietatem in Deos, juſtitiam in homines.* Similia hisce poſtea in eadem oratione occurrunt. p. 538. In *Panathenaico* p. 504. Non opus fuiſſet hoc notaſſe, poſtquam alii jam, & inter illos literatiſſimus RAPHELIUS in *Annotationibus Xenophonteis* hanc dictorum verborum ſignificationem docuerunt, niſi e re noſtra eſſet, ut ſciamus quid ευσεβεια, δικαιοσυνη, ac σωφροσυνη apud ISOCRATEM denotent. Cum ille enim virtutes hasce in citata oratione *de Pace* Athenienſibus commendaverit tanquam tales, quæ ad beatitatem ſint neceſſariæ, ex eo omnium optime cognoſcere poſſumus, quales illæ ſint virtutes. Imprimis autem in illa oratione

talia

talia obſervavimus, quæ veram nobis detegere, atque illuſtrare poſſunt ſignificationem vocum σωφροσυνης, & σωφρονως, in quibus explicandis parum accurati, & felices fuerunt eruditiſſimi Interpretes. Obſervavimus imprimis illos ſenſum harum vocum nimis exiguis circumſcripſiſſe cancellis, nec ſatis commode dixiſſe per το σωφρονως indicari officia adverſus hominem ipſum. Quod ſenſum illarum attinet vulgo creditur eas ſignificare temperantiam, quam dicunt eſſe *moderationem cupiditatum noſtrarum* vid. LIMBORCHII *Theol. Chriſt.* v. XVII, I. & v. L, I. Cum quo conſpirat WITTICHIUS; qui ad h. l. illud σωφρονως ad duo extrema decalogi præcepta refert. LIMBORCHIUS autem temperantiam vel σωφροσυνην *proprie eſſe* putat *virtutem, quæ in ſectandis voluptatibus carnis, quæ potiſſimum nobis cum belluis communes ſunt, modum ſervat.* l. c. cap. LII. §. I. ſq. WOLFIUS ſcripſit in *Curis* ſuis ad h. l. *Optime illi inſtituunt, qui per* το ευσεβως *officia adverſus Deum, per* το δικαιως *officia adverſus proximum, per* το σωφρονως *vero illa adverſus hominem ipſum indicari exiſtimant.* Quod LIMBORCHII & WITTICHII ſententias attinet, ſtatim docturi ſumus ſenſum vocis σωφροσυνη latius patere, quam illi ſtatuerunt viri eruditiſſimi. De WITTICHIO autem impri-

imprimis notandum illius explicationem communi plurium Theologorum, ſed minus vera niti opinione, quod Decalogus complectatur ſyſtema præceptorum ex amore Dei, & proximi profluentium, ſive totius doctrinæ moralis, cujus contrarium facile probare poſſemus, ſi id ageremus. Decalogus continet præcepta imprimis a populo Iſraelitico cuſtodienda, atque hanc ob cauſſam eſt fundamentum fœderis Sinaitici, & omnium aliorum præceptorum ad illud pertinentium; Sed ex hoc non ſequitur σωφροσυνην nihil aliud perficere, niſi quod perverſas cupiditates, quæ in ultimo decalogi præcepto enumerantur, refrænet, atque a falſo contra proximum teſtimonio nos revocet, imprimis cum contrarium ſtatim patebit. Minus commode quoque dicitur per το σωφρονως intelligenda eſſe officia adverſus nosmet ipſos obſervanda. Videbimus enim σωφροσυνην id imprimis operam dare ne quid agamus rationi contrarium, & curam quoque gerere, ne officia in Deum, & proximum intermittamus.

Rectius vocem in *Theſauro* ſuo interpretatus eſt SUICERUS, quod & hanc ob cauſam facere potuit, quod non modo eruditos Patres eccleſiæ, ſed & alios veterum auctores conſuluit. ISIDORUS PELUSIOTA

SIOTA eum docuit Σωφροσυνην dictam eſſe παρα το σωας εχειν τας φρενας *quod mentem habeat ſanam.* Cum ſententia hæc conſpiret cum origine vocis, non eſt contemnenda, quemadmodum illam quoque vir eruditiſſimus in ſequentibus illuſtrat, & confirmat. Inter alia autem ex CICERONIS *Tuſculanis Quæſtionibus* locum affert, ubi orator ille, & Philoſophus Romanus dicit *temperantiam eſſe moderatricem omnium commotionum.* Invenitur locus ille dictarum *Quæſt.* l. V. Humani aliquid paſſus eſt vir præſtantiſſimus, ſi exiſtimavit, ut videtur, CICERONEM hac definitione omnia complexum eſſe, quæ σωφροσυνην Græcorum ſignificare putavit. Contrarium enim patet ex alio loco in *Tuſcul. Quæſtionibus* mox allegando, quem a SUICERO non obſervatum eſſe miror, quod imprimis de ſenſu, & vi vocis σωφροσυνη agit, eamque egregie explicat. Inter omnia autem, quæ vir egregius ad illuſtrandam hanc vocem congeſſit, nihil propius ad ſententiam CICERONIS de illius ſignificatione accedit, quam illa CLEMENTIS ALEX. qui *ſtrom.* l. II. p. 394 dicit σωφροσυνην eſſe εξιν αιρεσει και φυγη σωζουσαν τα της φρονησεως κριματα, *habitum, qui eligendo, & vitando ſervat judicia prudentiæ.* Ad quem locum imprimis notandum eſt ISOCRATEM quoque σωφροσυνην

appellaſſe εξιν της ψυχης, habitum animæ, in *Panathen.* p. 534. Nosmet verba CICERONIS virtutem illam explicantia conſideraturi, & cum iis, quæ in ISOCRATE notavimus collaturi ſumus, quo verum vocis illius ſenſum elucidemus, ac probemus. Ita autem CICERO: *Veriſimile etiam illud eſt, qui ſit temperans: quem Græci* σωφρονα *appellant: eamque virtutem* σωφροσυνην *vocant, quam ſoleo equidem tum temperantiam, tum moderationem appellare, nonnunquam etiam modeſtiam: ſed haud ſcio, an recte ea virtus frugalitas appellari poſſit, quod anguſtius apud Græcos valet, qui frugi homines* χρησιμους *appellant, id eſt tantummodo utiles. At illud latius: eſt enim omnis abſtinentia, omnis innocentia, quæ apud Græcos uſitatum nomen nullum habet, ſed habere poteſt* αβλαβειαν: *nam eſt innocentia affectio talis animi, quæ noceat nemini: reliquas autem virtutes frugalitas continet, quæ niſi tanta eſſet, & ſi iis anguſtiis, quibus plerique putant, teneretur, nunquam eſſet L. Piſonis cognomen tantopere laudatum. Sed quia nec qui propter metum præſidium relinquit, quod eſt ignaviæ; nec qui propter avaritiam clam depoſitum non reddidit, quod eſt injuſtitiæ: nec qui propter temeritatem male rem geſſit, quod eſt ſtultitiæ frugi appellari ſolet: eo tres virtutes,*

tutes, fortitudinem, juſtitiam, prudentiam frugalitas complexa eſt. Etſi hoc quidem commune eſt omnium virtutum; omnes enim inter ſe nexæ, & jugatæ ſunt. Reliqua igitur & quarta virtus, ut ſit ipſa frugalitas neceſſe eſt. Ejus enim videtur eſſe proprium motus animi appetentes regere, & ſedare: ſemperque adverſantem libidini, moderatam in omni re ſervare conſtantiam, cui contrarium vitium nequitia dicitur. Tuſc. Quæſt. l. III. Rectiſſime CICERO σωφροσυνην appellat non modo *temperantiam*, ſed etiam *moderationem*, & *modeſtiam*, cum certiſſimum ſit illam virtutem ad hæc tria extenſam eſſe. Dubitat autem an recte ea virtus frugalitas appellari poſſit, & ſane erravit, ſi vel illud ipſi vero ſimile viſum eſt. Namque licet fortitudo, Juſtitia, & prudentia, quas ſecundum CICERONEM frugalitas complectitur, non ſeparari poſſint a virtute illa, quam Græci σωφροσυνην appellant, non tamen pro virtute hac ipſa ſunt habendæ, ſed ad illam potius tanquam ad fontem ſunt referendæ. Σωφροσυνη enim ſignificat, ut modo vidimus, habitum mentis, & putandum eſt illam denotare talem habitum, qui juſtitiæ, fortitudinis, prudentiæ ac modeſtiæ, aliarumque virtutum cauſa ſit, & quidem ita, ut temperet atque refrænet affectus & ſemper reſpiciat quid utile, quid

 hone-

honeſtum ſit, vel quid ſana ratio a nobis poſtulet. Et hoc pacto de illa dici poſſunt, quæ CICERO frugalitati loco citato adſignavit: ſcil. *ejus proprium eſſe motus animi appetentes regere, & ſedare, ſemperque adverſantem libidini, moderatam in omni re ſervare conſtantiam:* Sed rationibus, & argumentis confirmanda eſt noſtra ſententia, imprimis cum virtus illa ad ſolam temperantiam vulgo reſtringatur. Si vero conſulamus originem vocis græcæ, ſecundum quam σωφροσυνη illi, qui ſanæ eſt mentis, tribuitur, patebit eam aliquid imprimis denotare, quod in mente ipſa ſit, & peragatur. Et hoc quidem adhuc clarius patet, ſi conſideremus, quod σωφροσυνη ſæpius a juſtitia, pietate, aliisque virtutibus diſtinguatur. Tandem ſi σωφροσυνη eſt *temperantia, illa omnium commotionum moderatrix*, ſi eſt cauſa prudentiæ, ne quid propter temeritatem male agamus, ſequitur illam menti inhærere, vel habitum animi eſſe. Omnia autem illa, quæ huic virtuti aſſignavimus, ad illam quoque pertinere ex ISOCRATE cum maxime demonſtrandum eſt.

§. 4.

Orator hicce in *Oratione de pace* l. c. affirmat ſe jam antea dixiſſe de iis, quæ impri-

imprimis obſervanda eſſent ab illis, qui felices ſint futuri quò & σωφροσυνην, δικαιοσυνην, ευσεβειαν refert; quare inquirendum eſt, quænam in ipſius ſermone ad σωφροσυνην pertineant? Namque nullibi in hac oratione expreſſis verbis ſignificavit ſe de hac virtute agere velle, ſed potius Athenienſes, ut videtur, redarguit, quod ea ſint orbati. Notandum autem eſt nosmet nullum detecturos eſſe locum, ubi ISOCRATES σωφροσυνην explicuerit, niſi ſtatuamus illum hanc pro fonte juſtitiæ ac pietatis habuiſſe, & judicaſſe illam uſum ſanæ rationis denotare, atque ſtultitiæ contrarium eſſe. Hiſce obſervatis ſine negotio perſcrutari loca poſſumus, quæ Athenienſibus την σωφροσυνην commendanr. Pagina 320, & ſeq. civibus ſuis perſuadere vult ad optatam, & conſtantem reipublicæ felicitatem neceſſarium eſſe, ut credant juſtitiam, atque pietatem illam augere & firmare poſſe, atque conqueritur Athenienſes aliter ſentire, id quod ſtultitiæ eſſe demonſtrat. Quæ hac de re diſſerit tam præclara ſunt, ut loca quædam ex iis depromere velimus, licèt prolixiora ſint, præcipuè cum ſententiam noſtram de ſignificatione της σωφροσυνης in oratione ISOCRATIS confirmare & verba Pauli Apoſtoli, haud parum illuſtrare poſſint. Pagina 320 dicit ille:

Εμοι δοκουσιν απαντες μεν επιθυμειν του συμφεροντος, ϗ του πλειον εχειν των αλλων· ουκ ειδεναι δε τας πραξεις τας επι ταυτα φερουσας, αλλα ταις δοξαις διαφερειν αλληλων. οι μεν γαρ εχουσιν επιεικεις, ϗ ϛοχαζεσθαι του δεοντος δυναμενας. οι δ ως οιον τε πλειϛον του συμφεροντος διαμαρτανουσας. *Univerſi mortales, ut mihi videtur, utilitatis ſuæ ſtudioſi ſunt, & in eo laborant, ut plus poſſint aliis. Verum quibus rationibus id aſſequantur, in eo falluntur plerique, & differunt inter ſe opinionibus. Nam alii id effici putant iis, quæ ſunt æquitatis, quæque rebus, & temporibus maxime ſunt accommodata; Alii a ratione utilitatis toto (quod ajunt) cælo aberrant.*

Si hæc verba non intelligenda ſunt de virtute illa, quam ISOCRATES poſtea σωφροσυνην appellavit, de qua ſe egiſſe affirmat, deque contraria illi imperitia, vel ſtultitia, nihil in tota oratione deprehenditur, quod vel umbram της σωφροσυνης habeat. Σωφροσυνη ſanam mentem, ſive animum ratione rite utentem, vi originis ſuæ denotat. Nonne autem, qui ſanæ mentis eſt, intelligit, & cogitat quo pacto id asſequatur, quod ſit utile, vel quod vitam ſuam ſecuram & beatam reddere poſſit? Nonne judicat ad id pertinere ut æquitatis ſit ſtudioſus, & ita agat ut decet, vel rei ac tem-

tempori congruum eſt? Ex hoc autem fluit *temperantiam illam omnium commotionum moderatricem*, *modeſtiam*, *habitumque eligendi*, *&* *vitandi ſecundum judicia prudentiæ*, ad σωφροσυνην referri debere, cum ſine hisce, neque ſcire, neque conſiderare poſſumus, quæ æquitas poſtulat, neque quid faciendum ſit felicitatem veram & firmam ſectantibus. Notandum hic eſt ISOCRATEM recte affirmaſſe hoc pluribus incognitum eſſe hominibus, cum quo & illa Pauli conſpirant, gratiam ſcil. ſalutarem omnes homines docere σωφροσυνην &c. Poſtea affirmat ISOCRATES p. 322:

Εκ δε του δικαιαν την πολιν παρεχειν, και βοηθειν τοις αδικουμενοις, και μη των αλλοτριων επιθυμειν, παρ εκοντων των ελληνων την ηγεμονιαν ελαβομεν, ων νυν αλεγιστως, και λιαν εικη, πολυν ηδη χρονον καταφρονουμεν. εις τουτο γαρ τινες ανοιας εληλυθασιν, ωστε υπειληφασι την μεν αδικιαν επονειδιστον μεν ειναι, κερδαλεαν δε, και προς τον βιον τον καθ ημεραν συμφερουσαν, την δε δικαιοσυνην ευδοκιμον μεν, αλυσιτελη δε, και μαλλον δυναμενην τους αλλους ωφελειν, η τους εχοντας αυτην. κακως ειδοτες ως ουτε προς χρηματισμον, ουτε προς δοξαν, ουτε προς α δει πραττειν, ουδ ολως προς ευδαιμονιαν ουδεν αν συμβαλοιτο τηλικαυτην δυναμιν, οσην περ αρετη, και τα μερη ταυτης. τοις γαρ αγαθοις οις εχομεν εν τη ψυχη τουτοις κτωμεθα και τας ωφελειας, ων δεομενοι τυγχανομεν. ωστε οι της εαυτων δια-

διανοιας ολιγωρουντες λεληθασι σφας αυτους αμα τουτε φρονειν αμεινον, και του βελτιον των αλλων πραττειν ολιγωρουντες. Θαυμαζω δ᾽ ει τις οιεται τους την ευσεβειαν και την δικαιοσυνην ασκουντας, και καρτερειν, και μενειν επι τουτοις εθελοντας ελαττον εξειν των πονηρων, αλλ᾽ ουχ ηγουμενους και παρα θεοις, και παρα ανθρωποις πλεον οισεσθαι των αλλων. εγω μεν πεπεισμαι τουτους μονους, ων δει πλεονεκτειν. τους δ᾽ αλλους ων ου βελτιον εστι. *Dum autem publice juſtitiæ ſtuderemus, dum opem ferremus oppreſſis, dum nihil alienum concupiſceremus, Græci principatum ultrò nobis detulerunt, quos nunc longo jam tempore inconſiderate, nimisque petulanter contèmnimus. Quidam enim eo dementiæ venerunt, ut exiſtiment injuſtitiam probroſam quidem eſſe, ſed afferre lucrum, & in quotidiana vita cumprimis eſſe conducibilem; juſtitiam vero, ètſi laudari ſoleat, nihil emolumenti parere, & àliis utiliorem eſſe, quam iis, qui ea prædìti ſunt. Verum illi non intelligunt, neque ad parandas opes, neque ad gloriam conſequendam, neque ad rem bene gerendam, nec denique ad felicitatem adipiſcendam, tantam eſſe vim in injuria, quanta eſt in virtute, & ejus partibus. Nam his bonis, quæ animo inſunt, etiam cæteras utilitates, quibus opus eſt, paramus. Quare qui mentem ſuam negligunt, hi non animadvertunt, ſe id negligere ut aliis rectius ſentiant, ac meliore fortuna utan-*

utantur. Atque adeo mirum mihi videtur eſſe qui putent, eos, qui in propoſito & conſtantia colendæ pietatis & juſtitiæ labores ſuſcipiant, & pericula adeant, deteriore conditione fore, quam improbos, nec in majore quam alios tam Deorum, quam hominum gratia futuros? Ego vero perſuaſum habeo ſolos hos iis rebus antecellere, quæ veras utilitates pariant: reliquos falſa quadam, & inani ſpe boni gloriari.

Si ex iis, quæ ſupra obſervata ſunt, ſtatuamus σωφροσυνην eſſe fontem juſtitiæ ac pietatis, atque beatitatis, eamque oppoſitam eſſe ſtultitiæ, & temperantiam illam omnium commotionum moderatricem ab ea ſeparari non poſſe: facile videbimus ISOCRATEM Athenienſes hiſce caſtigaſſe verbis, quod non modo a juſtitia, & pietate, ſed & a cauſa earum, ſcil. a virtute, quam Græci σωφροσυνην vocant, receſſiſſe. Omnium clariſſime hoc patet ex iis verbis, quibus illis exprobrat quod mentem ſuam negligant, nec curent ut rectius ſentiant, & meliore utantur fortuna. Dicit enim eſſe ipſos τουτε φρονειν αμεινον, και του βελτιον των αλλων πραττειν ολιγωρουντας. Quis negaret illos αμεινον φρονειν *melius ſentire* tantummodo dici poſſe, quibus σωφροσυνη adjudicanda eſt? Et ex hiſce quidem manife-

 ſtum

ſtum eſt τῆς σωφροσύνης eſſe, ut ſciat quis & cogitet ſerio, quæ nosmet revera felices poſſint reddere, & ad illud imprimis utile eſſe, ac neceſſarium, ut pietatem ac juſtitiam colamus, omnes affectus, & imprimis cupiditates pravas, & contrarium ſuadentes comprimamus, & extinguamus. Hoc ſi fiat, ex illa virtute mentem ornante profluunt juſtitia, & pietas, & ex hisce ſincera, atque conſtans felicitas reſultat. Nonne hæc congruunt cum illis Pauli, qui σωφροσύνην tanquam radicem præmittit, eique ſubjungit juſtitiam & pietatem tanquam fructus, deque omnibus affirmat ſalutarem gratiam de iis nosmet inſtruere? Cum hæc jam ſcripſeram incidi in locum, ex quo clariſſime patet illum σωφρονεῖν, qui optimam ad propoſitum veniendi viam elegit. De oratoribus qui imprimis memorabilibus concludunt orationem, affirmat ISOCRATES Ἐγὼ δὲ σωφρονεῖν μὲν νομίζω τοὺς ταῦτα γινώσκοντας καὶ πράττοντας. *Ego vero, qui ſic judicant, & agunt σωφρονεῖν cenſeo.* in *Panathen.* p. 536. Præterea in verbis ſupra citatis duo obſervavimus, quorum primum eſt laudatum ſæpius oratorem σωφροσύνην æque ac Paulum inhoneſtis, & injuſtis deſideriis oppoſuiſſe, dum affirmat feliciores fuiſſe Athenienſes, *cum publice juſtitiæ ſtuderent, cum opem ferrent oppreſ-*

oppreſſis, cum nihil alienum concupiſcerent. Alterum autem eſt, illum σωφροσυνην conſideraſſe ut virtutem menti inhærentem, dum id agit, ut Athenienſium mentem ad meliorem flectat de vera felicitate ſententiam, & conqueritur eos id neglexiſſe.

§. 5.

Sed & alia quædam in Orationibus ISOCRATIS obſervavimus, quibus ſignificatio vocum σωφρονως, σωφροσυνη &c. adhuc magis illuſtrari, firmarique poteſt, quæ & hanc ob cauſam ſubjuncturi ſumus. Nicocles cum gloriatus eſſet ſe non conſideraſſe, nec intendiſſe, quæ ſibi ſoli eſſent utilia, ſed potius, quæ felicitatem populi ſui poſſint amplificare, atque conſtantem reddere, juſtitiam, extinctis injuſtis alienorum bonorum cupiditatibus, colendo, hæc addidit: απαντα —— ταυτα σωφροσυνης εργα, και δικαιοσυνης εστιν. *Hæc —— univerſa* σωφροσυνης *munera, atque juſtitiæ ſunt.* ISOCRAT. in *Nicocl.* pag. 68. In *Areopag.* p. 278 docet ille felicitatem potiſſimum parare ac retinere, non eos, qui maxima & pulcherrima ſibi mœnia circumdederunt, aut qui maximam hominum turbam in locum eundem conduxerunt: Sed eos, qui urbem ſuam optime & σωφρονεστατα gubernant. Et ſtatim poſtea dixit: εστι γαρ ψυχη

πολεως

πολεως ȣδεν αλλο, η πολιτεια, τοσαυτην εχουσα δυναμιν, οσην περ εν σωματι φρονησις. *Nec enim alia civitatis anima eſt, quam forma reipublicæ, quæ eandem vim habet, quam in corpore prudentia.* Quo autem intelligas, quo pacto civitas optime, & σωφρονεςατα gubernetur, addit ille: αυτη γαρ εςιν η βȣλομενη περι απαντων, και τα μεν αγαθα διαφυλαττȣσα, τας δε συμφορας διαφευγȣσα. *Siquidem hæc eſt, quæ de rebus omnibus deliberet, quæ & res ſecundas tueatur, & calamitates evitet.* Quod quomodo fiat in ſequentibus docet. Confer. quæ in *Panathenaico* dicuntur pag. 534. Vides igitur φρονησιν *Prudentiam* eligentem, quod optimum eſt & contrarium huic malum fugientem, ad σωφροσυνην pertinere. Namque ISOCRATES oſtendit rempublicam σωφρονεςατα adminiſtrari, quando illa prudentia in ea ſanis conſiliis utitur ut eligat, quæ e re ſunt civitatis, & calamitates evitet; Id quod definitionem της σωφροσυνης, quam CLEMENS ALEX. ut ſupra vidimus, dedit, haud parum confirmare poteſt, quod ſcil. ſit *habitus, qui eligendo, & vitando ſervat judicia prudentiæ.* Illa autem anima reipublicæ pro ſana habenda eſt, ſi prudenter, & quidem dicto modo civitati conſulit, atque dicendum illam virtute σωφροσυνης eſſe prædiram. Virtutis igitur hujus eſt ut menti ſani-

ſanitatem tribuat & ſalutaria nobis ſuggerat conſilia. Hoc quoque ex contrario manifeſtum eſt. Namque ISOCRATES Athenienſibus, quos cohortatur, ut σωφροσυνην ſectarentur, tribuit *animos ægrotos, & malarum cupiditatum plenos* in *Orat. de Pace* p. 326. Imprimis notandum, ISOCRATEM paucis interjectis, civibus hiſce ſuis exprobraſſe, quod parum videant, atque conſiderent quid commodo ſit reipublicæ; quod, quamvis ſint eloquentiſſimi, & rerum gerendarum peritiſſimi, ea temeritate ſint, ut eodem die de rebus iiſdem non eadem decernant; quod cum Græcorum ſapientiſſimos ſe eſſe profiteantur, eorum a conſiliis pendeant, quos nemo non aſpernetur; quod ſummæ rerum omnium illos ipſos præficiant, quibus nemo privatum quicquam commiſerit, cætera. p. 330. Hæc autem τη σωφροσυνη imprimis contraria eſſe ex iis colligere licet, quæ poſtea propoſitis illis, quæ ad illam materiam pertinent, adjunxit. ſcil. dixit: ημεις τ' αν εγνωμεν οσω κειττον εςι το σωφρονειν τε πολυπραγμονειν, *& nos intelligeremus, quantum* το σωφρονειν *turbulentis, & inquietis conſiliis præſtaret.* p. 332. σωφροσυνην pravis cupiditatibus contrariam eſſe ex SOPHOCLE etiam diſcere poſſumus. CREON enim cum dixiſſet; ſe tali non eſſe ingenio ut regnare ipſe

ipſe malit, quam imperata facere, adjunxit ita etiam affectum eſſe, ὀστις σωφρονειν επισαται, *qui novit* σωφρονειν, vel *qui ſanæ mentis eſt. Oedip. Tyr.* v. 597. . Obſervavimus quoque ISOCRATEM æque ac CICERONEM ſtatuiſſe modeſtiam ad σωφροσυνην eſſe referendam. Namque in *Areopagitico*, ubi per partes docet veteres Athenienſes σωφροσυνην *coluiſſe*, *affirmat illos non peregrinas ferias*, *quibus epulæ adhibentur*, *ſplendide agitaſſe*, *ſed in templis religioſiſſimis de locationis reditibus ſacrificaſſe*. p. 283. ſq. Rationem hujus rei hanc fuiſſe teſtatur quod *non religionem magnitudine ſumptuum metirentur*, *ſed eorum rituum obſervatione*, *quos eis majores tradidiſſent*. Sic omnem inanis oſtentationis ſuſpicionem in cultu Deorum vitabant, atque modeſtia in ipſa eorum religione elucebat.

Tandem notandum eſt ISOCRATEM in *Areopagitico* σωφροσυνην a virtute diſtinxiſſe, licet illam alias inter virtutes recenſeat, ut ex loco ſupra citato manifeſtum eſt. καὶ τοσουτον μνημειον εν τω τοπω των εαυτων αρετης, καὶ σωφροσυνης εγκατελιπον. *Tantum ſuæ virtutis*, & σωφροσυνης *monumentum in eo loco reliquerunt*. p. 286. Hic loci apparet σωφροσυνην ISOCRATI fuiſſe fontem omnis virtutis in vita demonſtratæ, Juſtitiæ,

tiæ, Pietatis, aliarumque, quod & ſupra illam eſſe ſignificavimus.

§. 6.

Sic veram, plenamque dictæ vocis ſignificationem ex ISOCRATE illuſtravimus, atque probavimus, & apparet illam latius patere, quam eruditiſſimi Interpretes vulgo crediderunt. Huic autem diſſertatiunculæ coronidem imponere nolumus, antequam obſervaverimus, quibus argumentis oratores, atque Philoſophi Ethnici, quibus Paulus Apoſtolus homines ad colendum dictas virtutes conati ſint excitare, & quare Paulus hunc ordinem verborum ſecutus ſit, ut dixerit nobis σωφρόνως, καὶ δικαίως, καὶ εὐσεβῶς vivendum eſſe.

Quod prius illud attinet, omnes tam Oratores, & Philoſophi ex Ethnicis, quam Paulus fortiſſima adhibuerunt argumenta; majoris tamen ponderis, ac momenti ſunt, ad commovendos animos, quæ apud Paulum adinveniuntur. Illi quo lectores, vel auditores ſuos ad æmulandas illas virtutes adducerent, oſtendunt illos, qui earum eſſent ſtudioſi, proſpera uti poſſe fortuna, cum contraria vitia multarum ærumnarum ſint cauſa; Hoc ita ſe habere exemplis clariſſimis, & illuſtriſſimis probavere, ac monue-

monuerunt virtutes illas præcipua mentis ornamenta exiſtere. Hæc ſatis virium habent ad detorquendos animos prudentum a vitiis ad virtutes; quanto autem magis mentem noſtram allicere, atque voluntatem impellere poſſunt, ut ſplendida virtutum veſtigia premamus, quanto magis nos ad hoc faciendum inflammare poſſunt, quæ Paulus Tito ſuo propoſuit? Ille argumenta ſua hauſit ex gratia Salutari, quæ nos non modo *docet, ut abnegantes impietatem, & mundana deſideria*, σωφρονως, *nec non juſte & pie vivamus in hoc ſeculo;* ſed & hoc facientes nosmet jubet *expectare beatam ſpem, & adventum gloriæ magni Dei, & Salvatoris noſtri Ieſu*, qui venturus eſt tanquam judex omnium hominum, eisque ſolummodo vitam adjudicabit æternam, qui dictas exercuerunt virtutes, namque is eſt, *qui dedit ſemet ipſum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret ſibi populum peculiarem, Zelotem bonorum operum.* Notum quidem eſt & Philoſophos Ethnicorum interdum de remuneratione poſt vitam hancce viris bonis expectanda, deque pœna malis parata ſermonem ita feciſſe, ut reliquias traditionis Patriarchalis in eo facile dignoſcere poſſis. Sed nihil certi his de rebus intellexerunt, aut docuerunt. Inter alios ſcripſit SENECA: *Iuva-*

Iuvabat de æternitate animarum quærere, imo mehercule credere —— dabam me Spei tantæ. —— Cum ſubito experrectus ſum, epiſtola tua accepta, & tam bellum ſomnium perdidi. Epiſt. 102. Conf. HEMSTERH. ad LUC. *Dial. Mort.* T. I. p. 329. *ed. Reitz.* Quam certa e contra, & ad perſuadendum apta fuerunt, quæ Apoſtoli de ſtatu animi poſt mortem, de aliisque futuris docuere? Quam firmiter illa crediderunt? Illa vero, quæ Paulus loco noſtro propoſuit, imprimis commovere, & excitare poterant homines humili loco natos, qui neque divitias, neque gloriam, nec honorem in hoc mundo poterant expectare, quales plurimi fuerunt Chriſtianorum, quales & illi imprimis erant, quos Paulus antea adhortatus erat. Sed hæc Theologis ulterius elucidanda relinquimus, & ſatis eſſe ducimus, ſi in diſſertatione Philologica obſervemus ex iis dictis manifeſtum eſſe, Chriſtianorum doctrinam moralem longe præſtantiorem, & fertiliorem ac uberiorem eſſe, quam Ethnicorum.

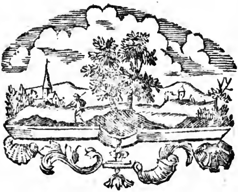
Hunc autem verborum ordinem, & quidem ſapientiſſime elegit Apoſtolus ut σωφροσύνην præmiſerit, juſtitia ſequatur, & tandem pietas ultimo loco ponatur. Cum enim

enim σωφροσυνη ſit fons, & ſcaturigo juſtitiæ, ac pietatis, ut ſupra oſtenſum, illa jure merito primum locum occupat, ut pernoſcatur veri nominis juſtitiam, & pietatem non eſſe, quæ non ex illa profluat. Hoc nosmet docet illis, qui juſte & pie volunt vivere, imprimis operam dandam eſſe ut *animos ægrotos, & malarum cupidatum plenos* corrigant ſanentque. Ad hoc autem ortus nobis eſt Sol juſtitiæ, cujus gratia nobis clariſſimi ſplendoris inſtar affulſit, qui nosmet langueſcentes melius ſanare poteſt, quam omnes Philoſophi, & Oratores. Liceat mihi hoc loco obſervare non modo ſcriptores Sacros de illis, qui nobis perſuadent ut ad bonam frugem nos recipiamus, dicere, quod nosmet ſanent, ſed id quoque ab aliis factum eſſe. Sic CICERO: *Quos ſi meus conſulatus, quoniam ſanare non poteſt, ſuſtulerit. In L. Catil. Or.* XX. c. V. & cap. VIII. De Catilinæ aſſeclis affirmat ſe *eos non tam ulciſci, quam ſanare, & reipublicæ placare ſtudere.*

Sed ad verba Pauli revertendum nobis, obſervandumque eſt in iis inveniri climacem, ſeu gradationem, quæ illis non modo inſigni ornamento eſt, ſed ſimul quo-

quoque docet, quænam officia nobis imprimis incumbant. Præclara ſane eſt σωφροσυνη & laudanda, animoque haud exiguum decus affert; illa tamen magis ſplendet per juſtitiam, & omnium maxime ſi in pietate eſt conſpicua. Et per ſe patet pietatis officia Filiis Dei, quibus ſalutaris apparuit gratia, ante omnia alia eſſe ſervanda.

TANTUM.

III.

CHRIST. LUD. SCHLICHTERI
APOLOGIAE
PRO
VIRO ILLUSTRI
SAMUEL BOCHARTO
SECTIO TERTIA *),
QUAE
BOCHARTUM
MODESTE VINDICAT
ATQUE
επιχειϱησιν UBERIOREM
COMPLECTITUR.

ARGUMENTUM.

§. 1. BOCHARTUS a nævis non liberum ſe fatetur. Non tamen *ſemper* lapſus eſt in *Arabicis.* GUISII, Juvenis, *elogia.* Doctos tamen nimis *taxat*, imprimis SIXT. AMAMAM, aliis laudatum. Ipſe non raro *hallucinatur.* Nimis *audax. Iudicium* ejus non ſatis *maturum*, ut & EL. SCHEDII, Juvenis, cujus lib. de *Diis Ger_*

*) *Sectiones antecedentes leguntur Claſſis hujus Secundæ Faſciculo Primo, p. 170. ſqq.*

Germanorum tamen non plane contemnendus. BOCHARTI encomium. A Cl. MAJO non ſufficienter refutatur. WEBERI lib. de *Puſtero* &c. laudatur. §. 2. WOLFFBURGIUS laudat BOCHARTUM, ſed *judicium* in eo deſiderat. *Ejus invidia* in *Calviniſtas*. Juvenis faſtuoſus. *Judicii* acrimonia in Viris doctis non ſemper eadem. §. 3. BOCHARTUS in *conjecturis* felix. *Conjecturæ* ſunt via ad eruditionem, hinc eos amant varii. *Quæ* CLERICO diſplicent, aliis placent. CLERICUS notatus. RELANDUS laudatus. Nimis diligens. Nimius in *conjecturis*, easque ſtatim publice edidit. Idem vitium Cl. TRILLERI, qui & diſſentientes ferre nequit. §. 4. BOCHARTUS *plagii* accuſatus a STRUVIO. STRUVIUS non vidit BUSTAMANTINUM, nec alios autores rariores. Ipſemet ſæpe & valde *lapſus* eſt. Nec accurate ſemper *judicat*. Ipſe *plagii* reus. BUSTAMANTINUS & ejus lib. non uno nomine citantur. BOCHARTUS eum ſæpe citat. BUSTAMANTINI lapſus. Utriusque ſcripta valde differunt. BUSTAMANTINI editiones variæ. LEMNII liber de *plantis S.* non tanti pretii eſt. Autor ignoravit *linguas* & artem *botanicam*. Multa adfert ſine teſtibus, ceu & BUSTAMANTINUS ſæpe egit. FRID. SPANHEMIUS a *plagio* abſolvitur. §. 5. BOCHARTUS an nimis *credulus*? Vitium commune. BURCH. MENCKENIUS, TENZELIUS, alii, decepti. Hiſtoria *canis*, Domini ſepulchro immorituri in Gallia, & alibi. Colloquia TH. AQUIN. cum PAULO, & SEGERI cum CHRISTO ſunt ficta. §. 6. BOCH. voces *Punicas* apud *Plautum* illuſtravit optime. *Pœnorum* dialectus Hebrææ cognata. Cel.

DEYLINGIUS laudatus, notatus. Loca Ezech. XXVII, 6. & Gen. XLIX, 21, illuſtrantur. *Libertas* BOCHARTI excuſanda, Non autem aliorum, qui puncta hebr. a Scriptoribus S. profecta negant. Autoritas divina tollitur. Codex *Pragenſis* recentior ſedulo reviſus, non tamen ab erroribus liber. Loca Gen. XXXIII, 19. Judic. XIV, 9. illuſtrantur. ἐξις & ἰξυς quid notent? Verſio *Alexandr.* valde corrupta. BOCH. textum hebr. veneratur. Rariſſime ab eo abit. Alii ſæpius. ZWINGLIUS notatus. §. 7. Ante BOCH. multa ex *Phœnicia* petiit GIAMBULANUS in lib. de *origg. linguæ Hetruſcæ*, ex quo fragmentum habet FR. BLANCHINUS: HEIDEGGERUS & BUDDEUS BOCHARTUM laudant. BOCH. in *conjecturis* felix, non tamen ſemper. *Sardinia* unde dicta? SOLINO non ſemper fides habenda. *Phil.* a TURRE notatus, & laudatus. §. 8. PAUL. PEZRONIUS notatus. BOCH. excuſatus ob *hiſt. Gallorum* non editam. §. 9. ANT. *van* DALEN quis, & quæ ejus ſcripta? BOCHARTUS in omni *literatura* verſatus. SS. ex ſcriptis *gentilium* lucem capit. STOLLII lapſus. §. 10. *Miſraim* an nomen *hominis*, vel *regionis*? RELANDUS notatus. Ejus de *Palæſtina* judicium. Congruentia vocum non prorſus negligenda. Sola tamen non ſufficit. LAKEMACHERUS notatus. De *Crethi* & *Plethi* egerunt varii. An literæ *geminatæ radicales* ſignificationem vocum *intendant*? NOLDIUS notatus. Nova amat. Doctis multa affingit. סחרחר Ps. XXXVIII, 11 explicatur. BOCHARTUS excuſatus. J. H. MAJUS Fil. & ejus *obſerv. Sacræ* laudantur, taxantur. *Columba* unde

de dicta יונה. Animalia *nomen* accepere ex lingua *religionis*, ubi nata. Nomen *Jonæ* unde? An apud Hebræos *Viri* ab animalibus *ferociſſimis* dicti, *Mulieres* a *mitiſſimis*? אגמן *juncus*. *Arundo* & *Juncus* an differant? BOCH. defenſus. Belluæ ferrum deglutiunt ſine læſione faucium. §. 11. Mentem Auctorum veterum non ſemper aſſequi licet. NOLDIUS & MILLIUS notati. PHILO *Judæus* cujus auctoritatis? PLUTARCHUS laudatus. *Aramæi* ſunt *Syri*. HIERONYMUS cur dictus *Aram*? OLYMPIODORI ætas incerta. TH. HASÆUS notatus. Vox סכות quid notet? §. 12. Locus *Thren.* IV. 3. illuſtr. WOLFFBURGIUS libros paucos habuit. *Cauda* hippopotami quæ? זנב cur dicta? Vir doctus in *Suecia* notatus. BOCH. excuſatus. §. 13. BOCHARTUS *Alcoranum* legit. De voce גמל varia. Locum Matth. XIX, 24. illuſtrarunt varii. §. 14. *Aloe Orient.* quæ? WOLFFBURGIUS notatus. BOCH. excuſatus. Ejus *hiero-botanicon* deſideratur. §. 15. Studium *nummiſmaticum* ad notitiam *Geographiæ* valde neceſſarium. BOCHARTUS in eo verſatus, & alii VV. DD. illius ævi; itidem Cl. SAURINUS, JAC. Pater. AB. ORTELIUS, & ejus ſcripta *geographica* laudantur. Nonnulla deſiderantur in iis. §. 16. Viri magni dotibus externis carent, & tamen cum applauſu docuere. Talis fuit BOCHARTUS. Ejus conciones in *Geneſin*. §. 17. BOCH. erravit. Nimis acriter tamen taxatus. Laus ejus æterna. Statuam meretur. ERASMO *Roterodami*, & SAM. COCCEJO *Berolini* poſita. Eandem debent *Bremenſes* JO. COCCEJO. Civi ſuo, judice Cl. SNABELIO.

§. 1.

In *vindicando* BOCHARTO noſtro, eundem, quem in recenſione *nævorum* ejus ſectione præcedenti obſervavimus, ordinem tenere lubet. Ad *primum* ergo *nævum* quod attinet, ubi nimirum GUISIU's *hallucinationes* BOCHARTI in *arabicis* nimis cumular, nos quidem ab omni hallucinatione neutiquam eum abſolvimus, unde & alii Viri docti in *Actis lit. Suecicæ* A. 1733. p. 60, & alibi haud immerito eum notarunt: imo ipſemet BOCHARTUS hominem ſe eſſe, optime noverat; hinc ex ſingulari, qua erat, modeſtia, ſcribit: *Hæc pono, non ſtatuo. Neque mihi tam ſuffenus ſum, ut non omnia mea peritiorum judicio libens ſubmittam.* Part. I. *Hieroz.* lib. II. f. 401: in *arabicis* tamen Virum inclytum non niſi *hallucinari* ſolere, aliis certe, qui merita ejus de literis illis cum Cl. HINCKELMANNO apud TENZELIUM *colloq. menſtr.* A. 1694. p. 727 norunt, vix perſuadebit. Quamvis enim ipſum GUISIUM in omni re literaria, præcipue Orientali, verſatiſſimum fuiſſe, non diffiteamur, imo *Orientalis & omnigenæ literaturæ pro ætate miraculum* cum IO. MILLIO prædicemus *), non

*) Alia ejusmodi *elogia*, in *Actis Erudit. Lips.* 1691.

non diſſimulari tamen debet, eundem Virum doctum, quod plurima *juvenis* *) ſcriperit, anno ætatis XXXI jam exſtinctus, Viros maximæ judæos inter & Chriſtianos exiſtimationis, inſcite ſatis carpere conſueviſſe, ſicuti v. g. MAIMONIDEM & BARTENORAM, at quantos Viros! quoties ri-

V 5 tum

1691. p. 252. nec non apud J. C. HOTTINGERUM in tract. de *Decimis Judæorum* p. 51. 149. & JO. CHR. CLODIUM in *lexico hebr. ſelecto* p. 131. obvia, ut taceamus; conf. quæ de eo in *Symb. lit.* Tom. I. p. 53. jam diximus.

*) Unde in eo non raro deſideramus *judicium*, quo & alii Juvenes, ceteroquin doctiſſimi, ſæpius caruerunt, v. g. SCHEDIUS, quem ob librum eximium de *Diis Germanorum* mirifice multi prædicare ſolent. Vid. Cel. REIMMANNUS Tom. I. *Catalogi Theol.* p. 963. ſeq. Fœtum tamen illum ab ipſo Juvene *non maturo judicio* fuiſſe productum, IMM. WEBERUS in Schediaſm. hiſt. quod *curioſum*, *doctum*, *digeſtum* &c. recte dicit laudatus REIMMANNUS, p. 958. de *Puſtero*, *vetere Germanorum ad Herciniam idolo*, p. 8. in notis jam dudum obſervavit. Addi meretur Antwort-Schreiben auf etliche Frag-ſtücke eines gelehrten Edelmanns ꝛc. cujus *Auctor Anonymus* pag. 94 in notis ita ſcribit: Schedius ſtarb noch in ſeiner beſten Jugend, und hatte freylich das Judicium nicht, die ſchwere Materie de Diis Germanorum aus-einander zu ſetzen.

tum aliquem explicent, *nugas agere* ſcribit, & ex poſterioribus S. AMAMAM, quem *D. Flud a* GIFFEN in *epiſt.* ad P. VOGELSANGIUM p. 6. *Virum ſummum*, ill. PFAFFIUS Tom. I. hiſt. lit. *Philologum præſtantiſſimum*, & *le* MOYNE V. S. Tom. II. p. 552 *de literis ſacris egregie meritum*, recte appellant, *auctorem humi repentem*, *& a Scaligeri ore pendentem* nimis inique dixit, conf. *Symb. Lit.* loc. cit.; reprehenſiones LIGTFOOTI, quem contra ipſum defendit Cl. EDZARDUS in *annot.* ad tract. *Avoda Sara* p. 219. ſeqq. BUXTORFII & aliorum, orbis litterati luminum, nimias ne memoremus. vid. G. SURENHUSIUS in A. E. L. MDCCL. p. 130. nec non Cl. HOTTINGERUS loc. cit. in præfat. p. 3. & in tract. ipſo p. 127, qui quoque p. 196. κρίσιν GUISII ſubinde magis *auctam* quam *ſolidam* eſſe, bene judicat Ecquis ergo non videt, doct. GUISIUM in taxando & refutando BOCHARTO modum pariter exceſſiſſe *): rectius ſane Cl. HINCKELMANNUS in

*) Quod & alii Viri docti fecerunt. Forſan & ipſe Cl. MAJUS, qui in animadv. & ſupplem. ad J. COCCEJI *lexic. hebr.* BOCHARTUM noſtrum in omnibus fere paginis refutat, & quidem non ſemper argumentis ſufficientibus, judice GLODIO in *lexico ſelecto* pag. 165.

in præfatione *Alcorani* de eo ſcribit: *Ejus in Geographia ſacra & Hierozoico Arabiſmi ope ea nobis eruta ſunt, quæ per tot ſeculorum decurſum profunda nocte premebantur, æterna quoque oblivione ſepelienda, niſi benigno fato per hoc humani ingenii miraculum detecta fuiſſent*, apud Cel. CLODIUM in præfat. ad I. GOUSSETII *Lexicon hebr.* p. 5. edit. Lipſ. 1743. (4). Utinam ſecum cogitaſſet GUISIUS, quod poſt eum alicubi *) fecit IO. MASSON: *Quis eſt tam lynceus, qui in tantis priſcæ hiſtoriæ tenebris nihil offendat, nusquam incurrat?* Juvenis præcipue ut ego ſum ac Tyro, *non poteſt, quin aliquando labatur & erret, dum per vias ancipites obſcura antiquitatis loca luſtrat.* Ipſemet ſane GUISIUS haud raro hallucinatus eſt. Sic ex *viginti ſeptem* עשרים ושבעה lapidibus fecit *viginti novem* ad Scheh. c. III. m. 5. eam ob incuriam notatus MAJO, Fil. ad R. MOS. MAIMON. הלכות שמשה ויובל ſeu tract. de *juribus anni ſeptimi & jubilæi* p. 20. Magis audacter & temere in notis ad *Terumoth* c. XI. m. 4. vocem כליסים mutavit in בליסים, omnia loca & omnes codices miſchnæ mendi

*) In *templo Jani, Chriſto naſcente reſerato,* (quem librum egregium valde laudat REIMMANNUS in *catalogo crit.* p. 967) in præfatione.

mendi inſimulans, contra lectionem communem antiquam & hodiernam, caſtigatus idcirco a M. WÖLDIKE in notis ad MAIMON. tract. de *cibis vetitis.* c. XV. p. 259. ſqq. Hafn. & Lipſ. 1734. (8). alias ejusmodi hallucinationes ut taceamus.

§. 2.

Judicii Bochartiani acumen non ubivis inter miracula mundi referri debere WOLFFBURGIUS judicat. Non videtur nimirum comprobare judicia aliorum, qui ipſum *orbis literati miraculum* dixere, ejusque *ingenium* atque *judicium miraculoſa* agnoverunt. Forte ex invidia in hominem *Calvinianum*, ſicuti in L. DE DIEU, SALDENO, ac aliis *Spiritum Calvinizantem* cum Z. GRAPIO *) ferre non potuit, licet ipſemet in præfatione ſecunda *vaſtiſſimæ lectionis*

*) Viro cæteroquin *perfecto* & *plane erudito*, *immenſæ lectionis*, *ingenii acris*, & *judicii non obtuſi*, judice Cel. REIMMANNO in *catalogo crit.* p. 1020. Hic pariter in E. LEIGHII *Critica Sacra* eundem Spiritum deprehendit, atque peculiarem *Pentadecadem* locutionum ſuſpectarum & *Calviniſmum* redolentium Roſtochii 1703 edidit. Conf. JO. G. LOTTERUS in præfat. ad LEIGHII *annotat.* N. T. Lipſ. 1732. 8. editas p. 5. & REIMMANN. T. I. p. 614.

nis miraculum in *Hiero-zoico* ejus deprehenderit. Præterea Vir doctus opera magni BOCHARTI non ſemper ad manus habuit, vid. p. 411. a. & paſſim, ſed ſubinde oculis tantum fugitivis perluſtraſſe ea videtur, unde judicium ſatis rectum de iis ferre, vix ei licuit. Ut taceamus, Wolffburgium viceſimum ætatis annum nondum egreſſum cum hoc ſuum opuſculum in Academia Hafnienſi exorſus eſſet; hinc in re literaria parum verſatus IO. CLERICUM facit *Batavum*, deliciarum ac blandimentorum linguæ *gallicæ* ignarum p. 506. mirantibus Viris doctis in *relat. innoc.* loco mox citando, DRUSIUM *Pontificium*, et quæ alia, in præfat. prima; imo animi fuiſſe valde *faſtuoſi*, qui magna ſe moliri potuiſſe, ſibi perſuadet, niſi invidia Inimicorum, qui tamen in oculis ejus pulices fuerunt, impedimento fuiſſet. Sufficit, Virum Cl. non diffiteri, quod licet non ubique, alias tamen in ſcriptis BOCHARTI non vaſtiſſima ſolum eruditio, ſed *exacta* quoque *rerum examinatio* eluceat. *Ubivis* autem *eandem judicii acrimoniam* nec in aliis orbis literati luminibus unquam deprehendes, ceu exempla *Scaligerorum*, *Buxtorffiorum*, & tot Heroum aliorum illam mentis humanæ imbecillitatem abunde confirmant. *Ex facili enim fieri poteſt, ut ali-*

alicui in longa ac intenſiori meditatione ſomnus quaſi aliquis obrepat, & acies ingenii ac judicii hebetetur, ceu I. G. MICHAELIS, Vir celebris, in programmate de *die expiationis templi ſecundi* pag. 4. recte ſcribit. Ipſemet WOLFFBURGIUS ſuo exemplo id confirmat, unde conjecturas ſæpe attulit, *judicii exigui* teſtes. vid. *Relatt. innocua* A. 1717. p. 698. ſqq.

§. 3.

Non ſupra *conjecturæ* gradum aſcendere in multis obſervationes BOCHARTI noſtri doctiſſimas, LAKEMACHERUS, & multi alii arbitrantur. Verum easdem ob *conjecturas* doctas felicitatem ingenii *Bochartiani* merito prædicamus, cum alia via ad ſummum tam vaſtæ doctrinæ culmen aſcendere non liceat. Præter Auctorem eruditæ præfationis Operibus ejus præmiſſæ f. 4. ipſemet LAKEMACHERUS argumentum hoc docte exequitur: *Valeant interdum neceſſe eſt conjecturæ*, inquit V. Cl. *cum in diſciplinis omnibus, ne mathematicas quidem excipio, res occurrant infinitæ, in quibus explicandis optime is verſatus putari debet, qui optime* conjecerit. *Poſcere illud ſibi ii cum primis ſummo jure poſſunt, qui reconditam ſcrutantur antiquitatem, ac popoſcere etiam ſummi quidam Viri, cum facile*

*cile pervideren*t, *plurima ſe in illo genere ſine* divinationibus *aſſequi haud poſſe. Obſervatt. phil.* Part. II. p. 79. Idem ſentiunt alii. *Satis eſt, conjeciſſe in rebus arduis & perobſcuris judice* MOSHEMIO, qui, ſi nihil præter *conjecturas* afferre queat, ſibi tamen veniam datum iri confidit, in libro de *cauſis ſuppoſitorum librorum inter Chriſtianos ſeculi I & II.* Conf. Cl. REIMMANNUS in *biblioth. hiſt. lit.* p. 387. & bene B. BUDDEUS de BOCHARTO noſtro: *Nec tamen ubique forte rem tetigit; quod & non mirandum, cum maximam partem conjecturis hic ad veritatem eniti liceat.* Tom. I. Hiſt. Eccl. p. 174. b. In ipſis *concionibus Eccleſiaſticis* ordinariam *libertatem* prophetandi ſeu mavis, *conjectandi* permittendam eſſe, quando nomen aliquod hebræum, ſive proprium, ſive appellativum, ſemel tantum in Bibliis occurrat, nec ex circumſtantiis textus ita certo colligi poſſit, qua ſignificatione illic accipiendum, recte monet G. VOETIUS Part. III. *polit. Eccl.* pag. 688. Nec alia eſt via, quam tot Heroes alii in ſcriptis ſuis calcarunt, licet in fine frequenter pateat, haud vero conſentaneum eſſe, quod *hic* ſuſpicabatur, *illi* veriſimile videbatur, ac *iſti* credibile fuerat, ceu alia occaſione non male ſcribit I. MASSON in *templo Jani Chriſto naſcente reſerato* p. 305.

305. Tolle ex iis *conjecturas*, & plurimam eorum partem ablatam videbis. Neque ſupra *conjecturæ* gradum aſcendunt, quæ LAKEMACHERUS paſſim attulit, ſicuti & in Cl. SEELENII doctis lucubrationibus *conjecturæ* ejusmodi non contemnendæ paſſim occurrunt *). Ut taceamus, *conjecturas* ſummi BOCHARTI ſæpe tales eſſe, quæ *demonſtrationibus* æquipolleant, & invitis pæne fidem extorqueant. Vid. Cl. CLODIUS in præfat. *lexici hebr. ſelecti* pag. 10. unde, quæ nonnullis diſplicent, aliorum calculum merito obtinuerunt. Sic IO. CLERICUS cum eo de *cæſarie Abſolomi* diſputans, inprimis, quod *ſine miraculo fieri potuiſſe*, ut unius hominis detonſi crines tantum pondus haberent, aſſeruerit; ſed ipſe in *Scyllam* incidit, *Charybdin* evitaturus, dum *mendum in numeros ibi irrepſiſſe* audacter ſcribit Cl. BUDDEO Tom. II. *Hiſt.*

*) Et quid aliud attulerunt Viri docti in *commentariis*, quibus ſingulis *Pſalmis* ſuum, quem in cultu ſacro habuerint, uſum aſſignare conantur. Interim laudanda eſt hæc & alia opera eorum, qui ex inſitis Pſalmi cujuscunque notis characteriſticis inveſtigare laborant, qua occaſione ab Auctoribus compoſiti fuerint, cum hæ occaſiones potiſſimum hodie adhuc ignorentur. Vid. Ven. NIC. BARKEY *diſſ. inaug.* ad Pſ. 18, p. 7.

Hiſt. Eccl. V. T. p. 141 eam ob rem recte notatus. Sic THEOD. RYCKIUS in ſua de *primis Italiæ colonis & Æneæ adventu* diſſertatione, Ultrajecti 1691 cum notis HOLSTENII edita, argumenta BOCHARTI noſtri uberius refellit, ſed *incerta per magis incerta explicat*, *judice* ill. STRUVIO in *Bibliotb. hiſt. ſelecta* p. m. 35. Sic in ipſo *Chimeræ* monſtro veram deliteſcere hiſtoriam, Vir harum rerum peritiſſimus magno eruditionis apparatu docuerat. Alia quidem via IO. CLERICO in explicanda hac *Chimæra* incedere placuit, ſed rationibus ejus prolixe excuſſis, BOCHARTI ſententiam iterum docte vindicavit PETR. PENAVÆREUS, *Doctor* in legibus, & *Profeſſor* linguæ græcæ in Athenæo Regio Gallicano *Berolinenſi*, in diſſertat. *critica* ejusdem argumenti, ceu ex *Actis Erudit. Lipſ.* A. 1703. p. 274. diſcere licet. Majoris momenti videntur, quæ H. RELANDUS *diſſertat. miſcell.* Part. II. p. 183. 265. & Cl. TRILLERUS *ad* GROTII *Chriſtum patientem*, p. 195. 479. 499. contra BOCHARTUM attulerunt. Verum culpa redarguit ipſos; quot enim *conjecturis* ſcripta eorum referta ſint, neminem latet. RELANDUS certe, licet diligentia ſua inſigni

ſigni *) tantos fecerit progreſſus, ut in *primis eruditorum ſui ævi ordinibus* locum tenuerit **), nimio tamen amore erga fœtus proprios non facile *conjecturam*, ut ut leviorem, prætermittebat, quin publico exhiberet, & *conjecturis* aliorum *conjectatiunculas* opponeret, ceu JAC. HASÆUS, Tom. II. *Bibliotb. Brem.* p. 1030 recte obſervat. Idem eſto judicio de TRILLERO, Viro ceteroquin celebri, utpote qui *conjecturas* ſuas pariter nimis æſtimavit, atque a ſe diſſentientes ferre non potuit. Ne vero nos ſolos ita ſentire putes, quid de ipſo Auctor der gelehrten Nachrichten bey denen Halliſchen Zeitungen no. 19. 1753. judicet, audiamus: Herr Hoff-Rath Triller gehöret unter diejenige Gelehrte, welche abſolut nicht leiden können, daß ihnen widerſprochen wird. Er war allzuverliebt in ſeine Verbeſſerung der Stelle des Suetorii, als daß Er ſich von ſeinen Freunden in dieſer Gefälligkeit für ſeine Meinung hätte können ſtören laſſen. Wir erinnern

*) Eaque frequenter nimia. Vid. quæ de ejus *intemperantia* in ſtudiis monuit GISB. CUPERUS in epiſt. ad JO. JAC. SCHEUCHZERUM, SCHELHORNII *amœnitatibus Hiſt. Eccl. & Lit.* Tom. II. p. 983. ſqq. inſerta §. 6.

**) Judice TH. HASÆO, in tract. de *Onolatreia a Gentilibus olim Judæis & Chriſtianis impacta* cap. 3. §. 17.

innern uns hierbey, was der Abt von Fontaine von Burmannen ſchreibet ꝛc.

§. 4.

BOCHARTUM noſtrum in *hierozoico* ſuo præſtantiſſimo multa ex I. BUSTAMANTINI Tomis II. de *animalibus S. S.* transſumpſiſſe videri, Cl. STRUVIUS in *Biblioth.* ſua *philoſoph.* judicat. Unde vero hæc hauſerit, non ſubjungit. Injuriam interim facit Viro ſummo, *plagii* ipſum tacite inſimulans, nullo *teſte* idoneo, nullo *exemplo* adducto, ſed ſolo *videtur* fretus. Nec ipſemet STRUVIUS librum BUSTAMANTINI, *Camærenſis* *), apud *Complutenſes* Philoſophiæ & Medicinæ primariæ Modera-

X 2

*) *Jo. Camarani Buſtamantinum* minus recte dixit DIETERICUS Part. I. *Antiq. bibl.* f. 419. nec JO. BUSTAMANTIUS dictus eſt, ceu a JOACH. LANGIO in *inſtitut. theol liter.* p. 360. appellatur. *Camærenſem* ſe vocare videtur a *Cameraco*, urbe celebri in comitatu *Hannonienſi* (Hennegau), Hiſpanis olim ſubjecto, quam forte patriam habuit (ſicuti & Patrem ſuum *Gregorium Camærenſem* pag. 1253. memorat), licet JOECHERUS *Complutenſem* eum fecerit, von Alcala des Henares bürtig. Vel in ea publice olim docuerat, ſicuti CHRIST MASSÆUS eam ob rationem *Cameracenſis* cognominatus eſt obſervante JOECHERO, Viro inſigni.

ratoris publici, rariorem oculis ſuis uſurpaſſe *) videtur, ignarus, de ſolis *reptilibus*

*) Sicuti & alios, ipſos *Hiſtoricos*, nunquam a ſe viſos, excitare ſolet. v. g. *Achillis Graſſeri* annales, de vetuſtate originis, amoenitate ſitus, ſplendore ædificorum, ac rebus geſtis civium Reipublicæ *Auguſtiburgenſis*. Hannoviæ 1593. fol. in tota enim Miſnia non urbem, multo minus Rempublicam hujus nominis reperiri, ſed *Achillem Gaſſarum*, Medicum, qui annales *Auguſtanos* magna cum induſtria conſecerit, a STRVVIO improvide confundi, Cl. TENZELIVS in *colloq. menſtr.* A. 1705. p. 247 recte docuit. Similiter penum artis hiſtoricæ oculis ſuis nunquam uſurpavit, licet varia de bibliotheca hac obſervaverit, judice REIMMANNO in *Bibliotb. biſt. lit.* p. 548. Exinde etiam nati ſunt errores alii v. g. quando ex JO SERRANO, qui librum de *ſtatu religionis & reipublicæ* conſcripſit, & JO. SERRÆO *duos* diverſos Scriptores fecit, cum tamen *unus* idemque ſit, notatus eam ob rem TENZELIO loc. cit. p. 225. itidem, dum *prælectiones hyemales* WHEARI Angli, poſt BOSIVM, *bibliothecæ hiſt.* pariter Autorem, lucem demum vidiſſe ſcripſit, cum tamen dictæ lectiones jam A. 1637, quo Boſius annum XI vix legit, editæ fuerint, obſervante eodem V. D. p. 197. Ut taceamus, STRVVIVM in dijudicandis ſcriptis Eruditorum minus accuratum eſſe ſolere. Sic OLF. DAPPERI ſcripta *Geographica* ubivis fere mirifice laudat, quæ tamen ex aliorum diariis & ſcriptis

bus vere animantibus S. Scripturæ in eo agi, prouti titulus libri eximii ſeſe habet, vel de *Animantibus* SS. *reptilibus vere dictis*, ceu tomo ſecundo legitur, vel de *Animantibus SS. reptilibus terreſtribus communiter dictis*, quam inſcriptionem duo libri poſteriores habent *). Præterea neutiquam *plagii* cujusdam reus eſt BOCHARTUS, licet varia ex eo tranſſumpſiſſe videatur, conf. *Anonym.* in præfat. Opp. BOCHARTI f. 5. ſub finem, dum plus vice ſimplici mentionem ejus diſerte fecit, vid. præter

 locum

ptis compilata novimus. Vid. BENTHEMII Holländ. Kirchen- und Schulen-Staat. Part. II. p. 370 & TH. HASÆI *obſerv. phil.* p. 330. in notis.

*) De *reptilibus* SS. BVSTAMANTINVM diſſeruiſſe *appoſite*, judicat Cel. DIETERICVS loc. cit. Idem argumentum indicatur in LANGII *inſtitut. theol. liter.* p. 360. nec non in *catalogo* Biblioth. *Haſæana* p. 284. & alibi, licet haud diſſimulemus, in Bibliotheca Lampiana p. 93. & paſſim eundem librum compendii cauſæ ſub titulo *hiſtoriæ animantium* generatim memorari, ſicuti & Cenſores *Lugdunenſes*, quorum approbatio publica libro illi præfixa legitur opus de *animantibus Sacræ Scripturæ* dixere. Ipſemet BOCHARTVS noſter BVSTAMANTINVM illum, *Complutenſem* Philoſophum, edidiſſe *volumen ingens* de S. S. *animantibus*, Part. II. hieroz. f. 815. ſcribit.

bello de *Animalibus S. Scripturæ*, in quo *compendium* Studioſis Theologiæ laudabili ſtudio paratum ſit, BUSTAMANTINUS ille de *inſectis Scripturæ* adjungi poterit, judice VOETIO Tomo I. *diſputat. ſelect.* p. 719. ſive *internam*, vel contenta ipſa, ſiquidem in BOCHARTO noſtro tot eximia, ad *Philologiam Sacram*, imo ipſam *Theologiam*, *typicam* inprimis & *emblematicam* ſpectantia, repe iuntur, quæ in *Buſtamantino* fruſtra quæſiveris *).

§. 5.

Nachricht giebt. Nos poſſidemus *Lugdunenſem*, ex Bibliotheca Cl. BÜNEMANNI, Directoris quondam *Hanoverani*, ad nos delatam. Subjungi debet editio recentior, pariter *Lugduni* in Gallia 1658. (8.) edita, quæ in Bibliotheca Haſæana p. 234. n. 101. memoratur.

*) Longe modeſtius judicat Cl. GOETZIUS loc. cit. daß BOCHART ſein groſſes Werk auf des LEVINI LEMNII, und BVSTAMANTINI Werken gebauet, beyde aber weit hinter ſich gelaſſen. Aſt LEMNIUM quod attinet, ejus libellus de *plantis ſacris*, FRANÇ. VALLERII libro de S. *Philoſophia* una cum FR. RUEI de *Gemmis*, annexus, & Lugd. 1652. (8.) editus, vix in cenſum venire meretur, licet ſæpius ſit recuſus, atque ALSTEDIO & aliis non diſplicuerit. Certe de *nominibus herbarum* fere nihil, & de earum *conditione* pauciſſima habet; nec mirum: fuit enim linguarum, & ipſius *hebrææ*, prorſus expers,

§. 5.

Nimis *credulum* aliquando fuiſſe BOCHARTUM, exemplo ſingulari Cl. TENZELIUS ex Tomo I. *hieroz.* f. 682, non f. 826, ceu errore typographico legitur, confirmare allaborat. Mentionem nimirum facit *canis*, qui Domini ſui, in S. Innocentii (S S. Innocentum) cœmiterio ſepulti, tumulo jam pene triennium incubuerit, nec ullis inde blanditiis abduci potuerit. Quin a nonnullis vi abſtractus, & ad aliam urbis partem translatus, ibique aliquamdiu detentus, quam primum ſui juris fuerit, priſtinam ſtationem repetierit, Domini cada-

expers, unde Cl. REIMMANNVS Interpretis *Vulgati Diſcipulum* lepide appellat. Ut taceamus, ipſum facultate botanicam ſacram explicandi non ſatis inſtructum, imo ne quidem ea exacte *dijudicandi*, quæ ad hanc diſciplinam ſpectant, judice eodem Viro docto in *catalogo*. *Biblioth. crit.* p. 321. Plurima quoque de ſuo aſſerit, nullo teſte idoneo, nulla ratione fretus, ſicuti & BVSTAMANTINVM egiſſe, BOCHARTVS Part. II. f. 815. cenſet. Hinc accuſatio iſta ejusdem mihi furfuris videtur ac illa, qua FRID. SPANHEMIVS, Th. Lugd. in hiſt. quam de *Jobo* condidit, ex CHRIST. CHEMNITII diſſert. de *Jobo*, Jenæ edita, *tanquam ex ciſternula non nihil prorſus hauſiſſe*, a REIMMANNO in acceſſ. uberioribus. ad *catalog. Biblioth.* crit. p. 460. inſimulatur.

veri immoriturus, niſi vis major obſtet. Rem illam anno, quo ſcripſerit hæc, 1660 Lutetiæ Pariſiorum contigiſſe dicit, & ad accolas locorum, qui rei novitate perculſi tam fido cani de victu proſpexerint, pane & aqua ad tumulum, cui aſſederit, ſubinde miſſis, confidenter provocat. Integram vero illam narrationem prorſus *fabuloſam* eſſe, & BOCHARTUM noſtrum vulgi rumore *turpiter deceptum* fuiſſe, ex literis JO. CAPELLANI, Conſiliarii Regii, ad WAGENSEILIUM d. 26. Jun. 1671 datis, in quibus teſtimonium Paſtoris, per annos 32 in Eccleſia S S. Innocentum viventis, rem totam *fictam* & *falſam* evincens, continetur, V. Cl. prolixe docet; vid. quoque ipſemet WAGENSEILIUS ad lib. *Sota* pag. 87. & p. 1099. Interim cujus autoritatis tota narratio illa ſit, ſive *vera*, ſive *falſa* dicenda, BOCHARTUM tamen nimiæ *credulitatis* exinde vix argues. Scripſit enim non modo, ſicuti ſuo tempore ex conſtanti rumore res *Cadomum* translata, ſed fidem quoquo habuit amico, rem illam ad ipſum ſcribenti. Et præterea res erat non plane inaudita, prouti ipſemet WAGENSEILIUS ſimile *canis fidi* exemplum ex GASSENDO apud TENZELIUM loc. cit. p. 1134. attulit. Idem de *canibus Melitæis* ex *Æliano* docet V. Cl. GOTTL. WERNSDORFFIUS in analect.

lect. de *naufragio D. Pauli &c.* Dantiſci 1753. Conf. Hamburg. gelehrte Berichte n. LXXXV. 1753. p. 677. Denique quod J. FELLVS, Epiſcopus *Oxonienſis*, de primis Eccleſiæ Chriſtianæ ſeculis judicat, magnam ſcilicet in iis fuiſſe *fingendi* licentiam, valde pronam in *credendo* facilitatem, ut rerum geſtarum fides graviter exinde laboraverit, vid. *Biblioth. Brem.* tom. III. p. 316, id de noſtro & ſuperioribus, non minus verum deprehendimus. Quis ergo BOCHARTVM ſemel atque iterum deceptum mirabitur? Nonne & ipſemet TENZELIVS, ex rumore vulgari deceptus, vel ſaltem falſa ex relatione amicorum, & ut putat, fide dignorum, hominem qui *Viennæ* in Danubio hydraſpide ſe armaverat, violentiæ undarum pene ſuccubuiſſe ſcribit in *colloq. menſtr.* A. 1691. p. 214. contrarium uberius docente ill. WAGENSEILIO, inventore illius machinæ, in diſſert. epiſtol. ad JO. FECHTIVM p. 20. conf. A. E. L. 1693. p. 323. alia exempla in dictis Viri Docti *colloquiis* non raro obvia, ut taceamus. Simili modo deceptum legimus Cl. J. D. MENCKENIVM, qui in *Charlataneria* ſua *Eruditorum* p. 15. relatum ſe a Viris fide dignis accepiſſe ſcribit: M. IO. SEGERVM, Scholæ *Wittebergenſis* Rectorem curaſſe in tabula ænea depingi Chriſtum crucifixum, quem SEGERVS ille,

ſub

ſub cruce ſtans laconice compellarit: *Domine Jeſu*, *amas me?* ad quæ Salvator de cruce reſponderit: *Clariſſime Per-eximie*, *nec non Doctiſſime Domine Segere*, *Poëta Laureate Cæſaree & ſcholæ Wittebergenſis Rector digniſſime*, *amo te.* Placuit hæc hiſtoriola & aliis, auctoritate *Menckeniana* ſeductis, ſicuti etiam *Ephemerides Galliarum* (le Journal des Scavans A. 1716. m. Jan.) eam novis acceſſionibus adauctam pro veritate vendidere. Addimus JO. RVD. ANT. PIDERITIVM, qui ſub finem Anni 1752. programmate ſuis prælectionibus præmiſſo fidem ei habere non dubitavit p. 30. in notis. Aſt totam illam narrationem anilem *fabulam* eſſe, ex GODOFR. WAGNERI differt. de *iis qui de ſua ipſi vita expoſuerunt*, ἐπιμετρῳ Cl. REIMMANNVS in *Biblioth. hiſt.* lit. p. 157. 575. oſtendit. Huc etiam ſpectant, qui ſibi & aliis perſuadere volunt, verum eſſe, quod de PAVLO Apoſtolo, in auditorium *Thomæ Aquinatis* veniente vulgo refertur, eum *Thomæ* quærenti, num ſcripta *Paulina* rite explicuerit, reſpondiſſe: *melius quam omnes alii;* ſed *legendam* eſſe, welche einen ſtarcken Mönchs-Glauben erfordre, indicat recte G. STOLLIVS ad HEVMANNI *conſpectum Reipublicæ literariæ* p. 145. *)

§. 6.

*) Subjungi hic poſſunt duo Viri docti alii, qui vel alios ſeduxerunt, vel ab aliis ſe falli paſſi

§. 6.

Cl. BOCHARTVM nimiam per literarum *additiones*, *ſummotiones*, & *permutationes* ſibi ſumpſiſſe licentiam, WICHMANNSHAVSEN exiſtimat, mox quoque ſubjungens, eundem *voces* non paucas, easque ſic ſatis *difficiles*, quæque accuratius examen mererentur, ſicco, quod dicatur, pede *tranſiiſſe*, imo *Chaldaiſmum* atque *Arabiſmum* in vocibus nonnullis, ut *Interpretis* partes abſolvat, in ſubſidium vocare ſolere. Ita nimirum Vir ill. in *Geograph. S.* f. 720. ſqq. egit in explicandis vocibus *punicis*, quæ apud *Plautum* in *Pœnulo* occurrunt, ut Ebraiſmi beneficio commodum iis ſenſum conciliaret, idque tam feliciter ut omnibus, qui ante vel poſt ipſum ſimile quid tentarunt, palmam certe præripuerit. Nec faciliorem, quæ ad *Plautina* illuſtranda

paſſi ſunt. Alter *Henricus Pulſnicenſis*, qui librum de *erroribus pictorum* edidit. & ipſe ab aliis in errorem inductus eſt, teſte HASÆO de *Leviathane Jobi* &c. p. 7. in notis. Alter TAVERNIER *inſignis ceteroquin peregrinator*, judice OL. CELSIO in *Actis liter Sueciæ* A. MDCCXXXI. p. 70. qui non pauca finxiſſe videtur Cl. HEVMANNO; ſed *hominem nimis credulum* ab aliis potius *deceptum* fuiſſe, B. WOLFFIVS in notis ad LVNDII *antiq. jud.* p. 99. optime cenſet.

da duceret, viam docere potuit V. Cl. Cenſor BOCHARTI non ultimus, qui tamen *perinduſtrius* & *feliciſſimus rerum antiquarum inveſtigator* SAL. DEYLINGIO Part. III. *obſervatt. Sacr.* p. 49 audit. Sufficit, Virum magnum novo, eoque plane eximio ſpecimine eviciſſe, *Pœnorum* dialectum cognatam fuiſſe *hebrææ*, quod & THOM. REINESIVS, alique a BVDDEO Tom. I. *Hiſt. Eccl.* V. T. pag. 25. 174. laudati oſtenderunt *). Addi meretur PFEIFFERVS in *Cri-*

*) Vid. quoque VORSTIVS de *ſtylo N. T.* §. 19. apud CRENIVM *faſce* I. p. 49. WANDALINVS diſſ. de *Melita Pauli* p. 23, & LOESCHERVS de *cauſis linguæ hebr.* p. 30. ſqq. Conf. A. E. L. A. 1706. p. 401. *Puniciſmi* iſtius explicationem apud *Plautum* etiam habent PH. PARÆVS & S. PETITVS, docente VOETIO in *biblioth Studioſi Th.* p. 165. 277. Novam loci *Plautini* verſionem dedit *Giov. Pietro Agius* de SOLDANIS in *Annone Cartagineſe, ſive vera ſpiegazione della Scena prima dell' Atto V. della Comœdia di Plauto in Pœnulo &c.* Romæ 1758. Conf. Leipz. neue Zeitungen von gelehrten Sachen n. 74. 1758. p. 657 ubi verſio illa integra legitur; ſed recte Viri docti judicant: Zum Unglück verſteht man ſie jetzt nach ſeiner Ueberſetzung nicht viel beſſer als vorhir. Et iterum: Herr Soldanis mag ſich begnügen mit der Sentenz, welche man eben ſo wohl von der Beſchäftiqung mit den alten verlohrnen Sprachen, als von groſſen Unter-

Critica ſacra p. 51. cujus ex judicio *Ebraiſmi* apud *Plautum Poeniſmi* potius dici debent. Denique licet omnino non diffitendum ſit, BOCHARTUM in literis *addendis*, *ſummovendis* & *permutandis* aliquanto egiſſe liberius *), erit tamen ei facile condonandum, in illuſtrandis non ſacris, ſed profanis, qualia *Plautina* illa ſunt, diligenter occupato, ſicuti & alii Viri docti, in illuſtrandis Hiſtoricis atque Poëtis antiquis operam ſuam collocantes, eadem libertate uti conſueverunt. Majoris momenti videtur accuſatio JO. ERN. GRABII, qua BOCHARTUM non minori libertate in taxanda verſione *Alexandrina* egiſſe, oſtendere conatur tomo I. LXX. Interpretum. *Oxonii* 1707. fol. conf. A. E. L. 1708. p. 197. Provocat

Unternehmungen gebrauchen kan: Voluiſſe ſat eſt. add. **Erlang. gelehrte Zeitungen**, n. 38. 1758. Idem SOLDANIS in ſcripto alio 1751. edito docere conatus eſt, daß die **Maltheſiſche** Sprache eigentlich die **alte Puniſche** ſey, oder ein gemeines und **verdorbenes Arabiſches**, als welches mit der **Puniſchen** von einerley Mutter herſtammet. Conf. Nova Lipſ. loc. citato.

*) Quorſum ſine dubio etiam ſpectat contractio *duarum* vocum in *unam* Ezech. 27, 6. quam ab Interprete *Chaldæo* excogitatam, cum aliis defendit. De ipſo loco vid. S. GLASSIUS *phil. S.* Lib. III. Tract. I. p. m. 305.

ſigni *) tantos fecerit progreſſus, ut in *primis eruditorum ſui ævi ordinibus* locum tenuerit **), nimio tamen amore erga fœtus proprios non facile *conjecturam*, ut ut leviorem, prætermittebat, quin publico exhiberet, & *conjecturis* aliorum *conjectatiunculas* opponeret, ceu JAC. HASÆUS, Tom. II. *Bibliotb. Brem.* p. 1030 recte obſervat. Idem eſto judicio de TRILLERO, Viro ceteroquin celebri, utpote qui *conjecturas* ſuas pariter nimis æſtimavit, atque a ſe diſſentientes ferre non potuit. Ne vero nos ſolos ita ſentire putes, quid de ipſo Auctor der gelehrten Nachrichten bey denen Halliſchen Zeitungen no. 19. 1753. judicet, audiamus: Herr Hoff-Rath Triller gehöret unter diejenige Gelehrte, welche abſolut nicht leiden können, daß ihnen widerſprochen wird. Er war allzuverliebt in ſeine Verbeſſerung der Stelle des Suetorii, als daß Er ſich von ſeinen Freunden in dieſer Gefälligkeit für ſeine Meinung hätte können ſtören laſſen. Wir erinnern

*) Eaque frequenter nimia. Vid. quæ de ejus *intemperantia* in ſtudiis monuit GISB. CUPERUS in epiſt. ad JO. JAC. SCHEUCHZERUM, SCHELHORNII *amœnitatibus Hiſt. Eccl. & Lit.* Tom. II. p. 983. ſqq. inſerta §. 6.

**) Judice TH. HASÆO, in tract. de *Onolatreia a Gentilibus olim Judæis & Chriſtianis impacta* cap. 3. §. 17.

innern uns hierbey, was der Abt von Fontaine von Burmannen ſchreibet ꝛc.

§. 4.

BOCHARTUM noſtrum in *hierozoico* ſuo præſtantiſſimo multa ex I. BUSTAMANTINI Tomis II. de *animalibus S. S.* transſumpſiſſe videri, Cl. STRUVIUS in *Biblioth.* ſua *philoſoph.* judicat. Unde vero hæc hauſerit, non ſubjungit. Injuriam interim facit Viro ſummo, *plagii* ipſum tacite inſimulans, nullo *teſte* idoneo, nullo *exemplo* adducto, ſed ſolo *videtur* fretus. Nec ipſemet STRUVIUS librum BUSTAMANTINI, *Camærenſis* *), apud *Complutenſes* Philoſophiæ & Medicinæ primariæ Mode-

*) *Jo. Camarani Buſtamantinum* minus recte dixit DIETERICUS Part. I. *Antiq. bibl.* f. 419. nec JO. BUSTAMANTIUS dictus eſt, ceu a JOACH. LANGIO in *inſtitut. theol liter.* p. 360. appellatur. *Camærenſem* ſe vocare videtur a *Cameraco*, urbe celebri in comitatu *Hannonienſi* (Hennegau), Hiſpanis olim ſubjecto, quam forte patriam habuit (ſicuti & Patrem ſuum *Gregorium Camærenſem* pag. 1253. memorat), licet JOECHERUS *Complutenſem* eum fecerit, von Alcala des Henares bürtig. Vel in ea publice olim docuerat, ſicuti CHRIST MASSÆUS eam ob rationem *Cameracenſis* cognominatus eſt observante JOECHERO, Viro inſigni.

ratoris publici, rariorem oculis ſuis uſurpaſſe *) videtur, ignarus, de ſolis *reptilibus*

*) Sicuti & alios, ipſos *Hiſtoricos*, nunquam a ſe viſos, excitare ſolet. v. g. *Achillis Graſſeri* annales, de vetuſtate originis, amœnitate ſitus, ſplendore ædificorum, ac rebus geſtis civium Reipublicæ *Auguſtiburgenſis*. Hannoviæ 1593. fol. in tota enim Miſnia non urbem, multo minus Rempublicam hujus nominis reperiri, ſed *Achillem Gaſſarum*, Medicum, qui annales *Auguſtanos* magna cum induſtria confecerit, a STRUVIO improvide confundi, Cl. TENZELIUS in *colloq. menſtr.* A. 1705. p. 247 recte docuit. Similiter penum artis hiſtoricæ oculis ſuis nunquam uſurpavit, licet varia de bibliotheca hac obſervaverit, judice REIMMANNO in *Bibliotb. hiſt. lit.* p. 548. Exinde etiam nati ſunt errores alii v. g. quando ex JO SERRANO, qui librum de *ſtatu religionis & reipublicæ* conſcripſit, & JO. SERRÆO *duos* diverſos Scriptores fecit, cum tamen *unus* idemque ſit, notatus eam ob rem TENZELIO loc. cit. p. 225. itidem, dum *prælectiones hyemales* WHEARI Angli, poſt BOSIUM, *bibliothecæ hiſt.* pariter Autorem, lucem demum vidiſſe ſcripſit, cum tamen dictæ lectiones jam A. 1637, quo Boſius annum XI vix legit, editæ fuerint, obſervante eodem V. D. p. 197. Ut taceamus, STRUVIUM in dijudicandis ſcriptis Eruditorum minus accuratum eſſe ſolere. Sic OLF. DAPPERI ſcripta *Geographica* ubivis fere mirifice laudat, quæ tamen ex aliorum diariis & ſcriptis

bus vere animantibus S. Scripturæ in eo agi, prouti titulus libri eximii ſeſe habet, vel de *Animantibus* SS. *reptilibus vere dictis*, ceu tomo ſecundo legitur, vel de *Animantibus SS. reptilibus terreſtribus communiter dictis*, quam inſcriptionem duo libri poſteriores habent *). Præterea neutiquam *plagii* cujusdam reus eſt BOCHARTUS, licet varia ex eo tranſſumpſiſſe videatur, conf. *Anonym.* in præfat. Opp. BOCHARTI f. 5. ſub finem, dum plus vice ſimplici mentionem ejus diſerte fecit, vid. præter

 locum

ptis compilata novimus. Vid. BENTHEMII Holländ. Kirchen- und Schulen-Staat. Part. II. p. 370 & TH. HASÆI *obſerv. phil.* p. 330. in notis.

*) De *reptilibus* SS. BVSTAMANTINVM diſſeruiſſe *appoſite*, judicat Cel. DIETERICVS loc. cit. Idem argumentum indicatur in LANGII *inſtitut. theol. liter.* p. 360. nec non in *catalogo* Biblioth. *Haſæana* p. 284. & alibi, licet haud diſſimulemus, in Bibliotheca Lampiana p. 93. & paſſim eundem librum compendii cauſæ ſub titulo *hiſtoriæ animantium* generatim memorari, ſicuti & Cenſores *Lugdunenſes*, quorum approbatio publica libro illi præfixa legitur opus de *animantibus Sacræ Scripturæ* dixere. Ipſemet BOCHARTVS noſter BVSTAMANTINVM illum, *Complutenſem* Philoſophum, edidiſſe *volumen ingens* de S. S. *animantibus*, Part. II. hieroz. f. 815. ſcribit.

locum modo in notis adductum, Part. I. f. 1086. & 1089, non f. 186, 189, uti in indice legitur, nec non Part. II. f. 385. binis vicibus; ſed potius eximium illud opus in uſum ſuum convertit, æque ac magnum illud opus Arabis DAMIS, eam ob rem Cl. TENZELIO ad A. 1696. p. 315, recte laudatus. Quamvis etiam non ignoremus, neutiquam ſufficere, obiter nominaſſe Autorem, ex cujus tamen operibus omne id, quod bonum aliquis habet atque egregium in libro ſuo, eſt deſumtum, ceu bene ſcribunt *Auctores Ephemeridum Erudit.* (Journal des Scavans) A. 1665. p. 104. allato exemplo CAR. PATINI, qui quidem SAVOTUM, cujus ex ſuppellectili multa deprompſerat, ſubinde nominaverit, ſed ubi nominaſſe nihil ejus intereat, ſuppreſſiſſe autem ipſius nomen, cum nominandus fuiſſet; conf p. 75. e. a. & vid. CRENIUS diſſ. epiſtol. de *Furibus librariis* p. 87. ſqq. Similiter ipſe Cl. STRUVIUS in *introduct. in notit. rei lit.* pleraque debet MORHOFIO, licet in primæ editionis præfatione ſcribat, ſe, quæ MORHOFIUS plenius expoſuerat, deſcripſiſſe brevius, vel plane non tractata, prolixius exhibuiſſe. vid. REIMMANNI *Biblioth. hiſt. lit.* p. 467. ſicuti & multa ex introductione ſua *exſcripſiſſe* eum commemorat CASP. GOTTSCHLINGIUS apud eun-

eundem p. 525. Denique Philoſophus ille & Medicus *Complutenſis* magno BOCHARTO noſtro longe inferior eſt, in linguis *hebræa* & *græca* parum verſatus, (unde non ſemel lapſus, Poetam Comicum in *locuſtam* mutavit. vid Cl. DELRIO apud JO. CASP. FABRUM, diſſert. II. de *Avibus quadrupedibus* §. 16.) & qui Scriptores *Judæos* & *Arabes* plane ignoravit. *Hiſtoriæ naturalis* Auctores antiquos diligenter quidem legit, ſed textum græcum prorſus neglexit. Et licet quædam habeat, apud BOCHARTUM non obvia, vel ab ipſo non repetita; plura tamen attulit BOCHARTUS, a BUSTAMANTINO & aliis neglecta. Ut taceamus, utriusque *hiſtoriam animantium* valde differre, ſive formam ſpectemus *externam* *), cujus utpote reſpectu FRANZII libello

*) BVSTAMANTINVM tomis duobus de *Animalibus* S S. prodiiſſe *Compluti* 1595. 4. Lugduni 1620. 8. ipſemet STRVVIVS jam obſervavit. Utramque editionem quoque memorat LANGIVS loc. citato; ſed aliter Viri docti in *relationibus doctis* Hamburg. no. LXVI. 1754. Die erſte Ausgabe jenes Werks (Compluti 1595 in fol.) iſt weit ſeltener, als die zweyte, ſo zu Lion 1620. in 2 Bänden in octav ans Licht getreten iſt. Et paulo poſt: Die erſtere ſtehet auf der Königl. Bibliothek zu Dresden, wovon der Herr Götze im zweyten Bande ſeiner Merkwürdigkeiten, p. 532, einige Nach-

bello de *Animalibus S. Scripturæ*, in quo *compendium* Studioſis Theologiæ laudabili ſtudio paratum ſit, BUSTAMANTINUS ille de *inſectis Scripturæ* adjungi poterit, judice VOETIO Tomo I. *diſputat. ſelect.* p. 719. ſive *internam*, vel contenta ipſa, ſiquidem in BOCHARTO noſtro tot eximia, ad *Philologiam Sacram*, imo ipſam *Theologiam*, *typicam* inprimis & *emblematicam* ſpectantia, repe iuntur, quæ in *Buſtamantino* fruſtra quæſiveris *).

§. 5.

Nachricht giebt. Nos poſſidemus *Lugdunenſem*, ex Bibliotheca Cl. BÜNEMANNI, Directoris quondam *Hanoverani*, ad nos delatam. Subjungi debet editio recentior, pariter *Lugduni* in Gallia 1658. (8.) edita, quæ in Bibliotheca Haſæana p. 234. n. 101. memoratur.

*) Longe modeſtius judicat Cl. GOETZIUS loc. cit. daß BOCHART ſein groſſes Werk auf des LEVINI LEMNII, und BUSTAMANTINI Werken gebauet, beyde aber weit hinter ſich gelaſſen. Aſt LEMNIUM quod attinet, ejus libellus de *plantis ſacris*, FRANC. VALLERII libro de S. *Philoſophia* una cum FR. RUEI de *Gemmis*, annexus, & Lugd. 1652. (8.) editus, vix in cenſum venire mereretur, licet ſæpius ſit recuſus, atque ALSTEDIO & aliis non diſplicuerit. Certe de *nominibus herbarum* fere nihil, & de earum *conditione* pauciſſima habet; nec mirum: fuit enim linguarum, & ipſius *hebrææ*, prorſus expers,

§. 5.

Nimis *credulum* aliquando fuiſſe BOCHARTUM, exemplo ſingulari Cl. TENZELIUS ex Tomo I. *hieroz.* f. 682, non f. 826, ceu errore typographico legitur, confirmare allaborat. Mentionem nimirum facit *canis*, qui Domini ſui, in S. Innocentii (S S. Innocentum) cœmiterio ſepulti, tumulo jam pene triennium incubuerit, nec ullis inde blanditiis abduci potuerit. Quin a nonnullis vi abſtractus, & ad aliam urbis partem translatus, ibique aliquamdiu detentus, quam primum ſui juris fuerit, priſtinam ſtationem repetierit, Domini cada-

X 5 veri

expers, unde Cl. REIMMANNUS Interpretis *Vulgati Diſcipulum* lepide appellat. Ut taceamus, ipſum facultate botanicam ſacram explicandi non ſatis inſtructum, imo ne quidem ea exacte *dijudicandi*, quæ ad hanc diſciplinam ſpectant, judice eodem Viro docto in *catalogo*; *Biblioth. crit.* p. 321. Plurima quoque de ſuo aſſerit, nullo teſte idoneo, nulla ratione fretus, ſicuti & BUSTAMANTINUM egiſſe, BOCHARTUS Part. II. f. 815. cenſet. Hinc accuſatio iſta ejusdem mihi furfuris videtur ac illa, qua FRID. SPANHEMIUS, Th. Lugd. in hiſt. quam de *Jobo* condidit, ex CHRIST. CHEMNITII diſſert. de *Jobo*, Jenæ edita, *tanquam ex ciſternula non nihil prorſus hauſiſſe*, a REIMMANNO in acceſſ. uberioribus. ad *catalog. Biblioth.* crit. p. 460. inſimulatur.

veri immoriturus, niſi vis major obſtet. Rem illam anno, quo ſcripſerit hæc, 1660 Lutetiæ Pariſiorum contigiſſe dicit, & ad accolas locorum, qui rei novitate perculſi tam fido cani de victu proſpexerint, pane & aqua ad tumulum, cui aſſederit, ſubinde miſſis, confidenter provocat. Integram vero illam narrationem prorſus *fabuloſam* eſſe, & BOCHARTUM noſtrum vulgi rumore *turpiter deceptum* fuiſſe, ex literis JO. CAPELLANI, Conſiliarii Regii, ad WAGENSEILIUM d. 26. Jun. 1671 datis, in quibus teſtimonium Paſtoris, per annos 32 in Eccleſia S S. Innocentum viventis, rem totam *fictam* & *falſam* evincens, continetur, V. Cl. prolixe docet; vid. quoque ipſemet WAGENSEILIUS ad lib. *Sota* pag. 87. & p. 1099. Interim cujus autoritatis tota narratio illa ſit, ſive *vera*, ſive *falſa* dicenda, BOCHARTUM tamen nimiæ *credulitatis* exinde vix argues. Scripſit enim non modo, ſicuti ſuo tempore ex conſtanti rumore res *Cadomum* translata, ſed fidem quoquo habuit amico, rem illam ad ipſum ſcribenti. Et præterea res erat non plane inaudita, prouti ipſemet WAGENSEILIUS ſimile *canis fidi* exemplum ex GASSENDO apud TENZELIUM loc. cit. p. 1134. attulit. Idem de *canibus Melitæis* ex *Æliano* docet V. Cl. GOTTL. WERNSDORFFIUS in analect.

lect. de *naufragio D. Pauli &c.* Dantiſci 1753. Conf. Hamburg. gelehrte Berichte n. LXXXV. 1753. p. 677. Denique quod J. FELLVS, Epiſcopus *Oxonienſis*, de primis Eccleſiæ Chriſtianæ ſeculis judicat, magnam ſcilicet in iis fuiſſe *fingendi* licentiam, valde pronam in *credendo* facilitatem, ut rerum geſtarum fides graviter exinde laboraverit, vid. *Biblioth. Brem.* tom. III. p. 316, id de noſtro & ſuperioribus, non minus verum deprehendimus. Quis ergo BOCHARTVM ſemel atque iterum deceptum mirabitur? Nonne & ipſemet TENZELIVS, ex rumore vulgari deceptus, vel ſaltem falſa ex relatione amicorum, & ut putat, fide dignorum, hominem qui *Viennæ* in Danubio hydraſpide ſe armaverat, violentiæ undarum pene ſuccubuiſſe ſcribit in *colloq. menſtr.* A. 1691. p. 214. contrarium uberius docente ill. WAGENSEILIO, inventore illius machinæ, in diſſert. epiſtol. ad JO. FECHTIVM p. 20. conf. A. E. L. 1693. p. 323. alia exempla in dictis Viri Docti *colloquiis* non raro obvia, ut taceamus. Simili modo deceptum legimus Cl. J. D. MENCKENIVM, qui in *Charlataneria* ſua *Eruditorum* p. 15. relatum ſe a Viris fide dignis accepiſſe ſcribit: M. IO. SEGERVM, Scholæ *Wittebergenſis* Rectorem curaſſe in tabula ænea depingi Chriſtum crucifixum, quem SEGERVS ille,

ſub

ſub cruce ſtans laconice compellarit: *Domine Jeſu, amas me?* ad quæ Salvator de cruce reſponderit: *Clariſſime Per-eximie, nec non Doctiſſime Domine Segere, Poëta Laureate Cæſaree & ſcholæ Wittebergenſis Rector digniſſime, amo te.* Placuit hæc hiſtoriola & aliis, auctoritate *Menckeniana* ſeductis, ſicuti etiam *Ephemerides Galliarum* (le Journal des Scavans A. 1716. m. Jan.) eam novis acceſſionibus adauctam pro veritate vendidere. Addimus JO. RVD. ANT. PIDERITIVM, qui ſub finem Anni 1752. programmate ſuis prælectionibus præmiſſo fidem ei habere non dubitavit p. 30. in notis. Aſt totam illam narrationem anilem *fabulam* eſſe, ex GODOFR. WAGNERI diſſert. de *iis, qui de ſua ipſi vita expoſuerunt*, ἐπιμετρῳ Cl. REIMMANNVS in *Biblioth. hiſt.* lit. p. 157. 575. oſtendit. Huc etiam ſpectant, qui ſibi & aliis perſuadere volunt, verum eſſe, quod de PAVLO Apoſtolo, in auditorium *Thomæ Aquinatis* veniente vulgo refertur, eum *Thomæ* quærenti, num ſcripta *Paulina* rite explicuerit, reſpondiſſe: *melius quam omnes alii;* ſed *legendam* eſſe, welche einen ſtarcken Mönchs-Glauben erfordre, indicat recte G. STOLLIVS ad HEVMANNI *conſpectum Reipublicæ literariæ* p. 145. *)

§. 6.

*) Subjungi hic poſſunt duo Viri docti alii, qui vel alios ſeduxerunt, vel ab aliis ſe falli paſſi

§. 6.

Cl. BOCHARTVM nimiam per literarum *additiones*, *ſummotiones*, & *permutationes* ſibi ſumpſiſſe licentiam, WICHMANNSHAVSEN exiſtimat, mox quoque ſubjungens, eundem *voces* non paucas, easque ſic ſatis *difficiles*, quæque accuratius examen mererentur, ſicco, quod dicatur, pede *tranſiiſſe*, imo *Chaldaiſmum* atque *Arabiſmum* in vocibus nonnullis, ut *Interpretis* partes abſolvat, in ſubſidium vocare ſolere. Ita nimirum Vir ill. in *Geograph. S.* f. 720. ſqq. egit in explicandis vocibus *punicis*, quæ apud *Plautum* in *Pœnulo* occurrunt, ut Ebraiſmi beneficio commodum iis ſenſum conciliaret, idque tam feliciter ut omnibus, qui ante vel poſt ipſum ſimile quid tentarunt, palmam certe præripuerit. Nec faciliorem, quæ ad *Plautina* illuſtranda

paſſi ſunt. Alter *Henricus Pulſnicenſis*, qui librum de *erroribus pictorum* edidit. & ipſe ab aliis in errorem inductus eſt, teſte HASÆO de *Leviathane Jobi* &c. p. 7. in notis. Alter TAVERNIER *inſignis ceteroquin peregrinator*, judice OL. CELSIO in *Actis liter Sueciæ* A. MDCCXXXI. p. 70. qui non pauca finxiſſe videtur Cl. HEVMANNO; ſed *hominem nimis credulum* ab aliis potius *deceptum* fuiſſe, B. WOLFFIVS in notis ad LVNDII *antiq. jud.* p. 99. optime cenſet.

da duceret, viam docere potuit V. Cl. Cenſor BOCHARTI non ultimus, qui tamen *perinduſtrius* & *feliciſſimus rerum antiquarum inveſtigator* SAL. DEYLINGIO Part. III. *obſervatt. Sacr.* p. 49 audit. Sufficit, Virum magnum novo, eoque plane eximio ſpecimine eviciſſe, *Pœnorum* dialectum cognatam fuiſſe *hebrææ*, quod & THOM. REINESIVS, alique a BVDDEO Tom. I. *Hiſt. Eccl.* V. T pag. 25. 174. laudati oſtenderunt *). Addi meretur PFEIFFERVS in *Cri-*

*) Vid. quoque VORSTIVS de *ſtylo N. T.* §. 19. apud CRENIVM *faſce* I. p. 49. WANDALINVS diſſ. de *Melita Pauli* p. 23, & LUESCHERVS de *cauſis linguæ hebr.* p. 30. ſqq. Conf. A. E. L. A. 1706. p. 401. *Puniciſmi* iſtius explicationem apud *Plautum* etiam habent PH. PARÆVS & S. PETITVS, docente VOETIO in *bibliotb Studioſi Th.* p. 165. 277. Novam loci *Plautini* verſionem dedit *Giov. Pietro Agius* de SOLDANIS in *Annone Cartagineſe, ſive vera ſpiegazione della Scena prima dell' Atto V. della Comœdia di Plauto in Pœnulo &c.* Romæ 1758. Conf. Leipz. neue Zeitungen von gelehrten Sachen n. 74. 1758. p. 657 ubi verſio illa integra legitur; ſed recte Viri docti judicant: Zum Unglück verſteht man ſie jetzt nach ſeiner Ueberſetzung nicht viel beſſer als vorher. Et iterum: Herr Soldanis mag ſich begnügen mit der Sentenz, welche man eben ſo wohl von der Beſchäftigung mit den alten verlohrnen Sprachen, als von groſſen Unter-

Critica ſacra p. 51. cujus ex judicio *Ebraiſmi* apud *Plautum Poeniſmi* potius dici debent. Denique licet omnino non diffitendum ſit, BOCHARTUM in literis *addendis*, *ſummovendis* & *permutandis* aliquanto egiſſe liberius *), erit tamen ei facile condonandum, in illuſtrandis non ſacris, ſed profanis, qualia *Plautina* illa ſunt, diligenter occupato, ſicuti & alii Viri docti, in illuſtrandis Hiſtoricis atque Poëtis antiquis operam ſuam collocantes, eadem libertate uti conſueverunt. Majoris momenti videtur accuſatio JO. ERN. GRABII, qua BOCHARTUM non minori libertate in taxanda verſione *Alexandrina* egiſſe, oſtendere conatur tomo I. LXX. Interpretum. *Oxonii* 1707. fol. conf. A. E. L. 1708. p. 197. Provocat

Unternehmungen gebrauchen kan: Voluiſſe ſat eſt. add. **Erlang. gelehrte Zeitungen**, n. 38. 1758. Idem SOLDANIS in ſcripto alio 1751. edito docere conatus eſt, daß die **Maltheſiſche** Sprache eigentlich die **alte Puniſche** ſey, oder ein gemeines und **verdorbenes Arabiſches**, als welches mit der **Puniſchen** von einerley Mutter herſtammet. Conf. Nova Lipſ. loc. citato.

*) Quorſum ſine dubio etiam ſpectat contractio *duarum* vocum in *unam* Ezech. 27, 6. quam ab Interprete *Chaldæo* excogitatam, cum aliis defendit. De ipſo loco vid. S. GLASSIUS *phil.* S. Lib. III. Tract. I. p. m. 305.

vocat eum in finem ad Gen. 33, 19. ubi pro εκατον αμνων legi velit μνων, nec non ad Judic. 14, 9. ubi loco εξεως ſubſtituat ιξυος, quod utrumque tamen aliis των LXX. locis, nec non uſui antiquo aperte contrarietur. Aſt locum priorem quod attinet, non propriam, ſed aliorum conjecturam a Viro magno adferri, ex ipſis ejus verbis Part, I. *hieroz.* f. 436. *Sunt, qui reſpondent, errori anſam præbuiſſe græcam verſionem hic facili lapſu corruptam &c.* facile patet, ſicuti & f. 437. hæc atque alia aliis diſcutienda relinquit. *Ratione poſterioris reſpondemus, ſubſtitutionem illam neceſſariam videri, cum* εξις *de corpore uſurpata, teſte* JO. SCAPVLA, *nunquam ipſum corpus ſed ſolam ejus habitudinem olim ſignificaverit;* ιξυν autem lumbum denotare apud Scriptores alios, Vir ſummus P. I. f. 507. jam dudum docuit. Denique verſionem *Alexandrinam* eſſe valde corruptam, & pro diverſitate editionum lectionibus variis abundare, neminem fugit: ut taceamus, Scribarum imperitiam, a Viro laudato Part. II. f. 522. jam accuſatam, quibus nimirum corrumpere ſolenne ſit quicquid non intelligant, ſicuti & pro εν ςοματι του λεοντος reſcribendum eſſe εν σωματι, optime ibidem monuit. Sufficit BOCHARTVM noſtrum non ita egiſſe cum codice *hebræo*, utpote qui lectionem hebraicam ita venerari ſoli-

tus

tus eſt, ut ab ea nunquam diſcederet, niſi valde invitus f. 212. *) & ſi unquam diſceſſit, quod rariſſime factum, græcam lectionem ſibi magis perſpicuam cenſens, talia tamen *ponit*, non *ſtatuit*, atque peritiorum judicio haud illibenter ſubmittit f. 213. in fine, unde cum JO. HENR. HEIDEGGERO præſtat eum deſerere, ac reverenter affirmare: *Hebraicam ego lectionem ſequendam cenſeo, ut alias ſemper, ubi lectiones pugnantes occurrunt.* Tom. I. *Hiſt. Patriarch.* p. 558. quamvis & ipſe ZWINGLIVS τον ὁ hodierno textui anteferendam eſſe, exiſtimet, recte idcirco notatus Cl. REIMMANNO *catal. crit.* p. 282. & recte ſcribit JO. D'OVTREINIVS, *ſibi valde paradoxum videri, quod ſint Viri docti, qui textum* græcum *hebræo præferant.* Part. II. *Emblem. Sacr.* p. 231. In illuſtrando quidem loco Gen. XLIX, 21. BOCHARTVM noſtrum ſublatis punctis in illorum locum ſubſtituiſſe alia, atque *nodum* ſic non *ſolviſſe*, ſed *ſecuiſſe*, TH. HASÆVS, Vir Cl. diſſert. de *Naphthalitide*, *patria*

*) Ejusdem ſententiæ erat AMASIVS: *Si quis Græcos ſequi malit fruatur ſuo ſenſu. Ego Scripturam ipſam, & Grammaticorum leges libenter ſequor. Idque probi Interpretis officium eſſe puto &c.* ad Joſ. 19, 8. legi quoque ea de re meretur ipſe BOCHARTVS in præfat. *hieroz.* f. 61.

patria Apoſtolorum, cap. I. §. 2. judicat. Interim, ſi BOCHARTVM ipſum inſpiciamus, puncta V. D. mutare noluit, ſed tantum non male aſſerit, *ſi puncta abeſſent, a Maſorethis non ſemper commode addita, diverſiſſimum ex verbis Jacobi ſenſum erui poſſe.* Part. I. *hieroz.* f. 896. adeoque cum iis facit, qui puncta literis coæva negant, apud HEVMANNVM in *conſpectu reipubl. lit.* p. m. 48. *ſq.* (*), & rem in medio relinquit,

*) Præter LVD. CAPPELLVM hæc ſententia non paucis placuit, nominatim C. VITRINGÆ, quem idcirco HASÆVS diatr. de *onolatria* p. 79. C. IKEN *diſſertatt. phil. theol.* p. 103. & E. HERM. POLEMANN exerc. III. de *Pleonaſmis* S S. p. 15. recte notarunt, nec non JO. MARKIO, qui in *ſylloge diſſert. phil. theol.* Roterod. 1721. (4) edita, Exercit. III. cenſet, *ab hodierna lectione quidem non temere eſſe recedendum, nec tamen nimis ſuperſtitioſe damnandam eſſe in univerſum omnem punctationis mutationem, exigente neceſſitate a Viris ſobrie doctis nonnunquam factam*; conf. A. E. L. 1721. p. 238. ſeq. & in alia *ſylloge* Lugd. 1717 de qua vid. *Relat. innocuæ* 1717. pag. IIII. alios ut taceamus. Huc etiam ſpectant, qui puncta ab ipſis *Scriptoribus* profecta inſiciantur licet ſententiam ſuam circumſpecte mitigare veliut, putantes, nihil hac ratione punctorum vocalium auctoritati detrahi, cum ſine dubio, quacunque etiam ætate demum addita ſtatuantur, ſubjuncta fuerint

quit, ſicuti & alibi fecit, verba hæc ſubjiciens: *recte*, *an ſecus*, *non definio*. vid. JO. FRISCH-

Y 2

fuerint a Viris numero pluribus, linguæ illius peritiſſimis, & lectioni codicis S. per omnem vitam incumbentibus, cum Cl. IKENIO loc. cit. & præcipue p. 336. ſqq. Certe ſi Θεοπνευστίαν punctorum negamus, minime certi eſſe poſſumus, num ea ab omni vitio libera ſint, licet maxima cura ſummaque ἀκρίβεια in revidendo codice a ſummis Viris adhibita ſit. Homines ſunt, adeoque erroribus obnoxii. Exemplo ſit reviſio codicis cujusdam *Pragæ* 1728. inſtituta, quæ tamen neutiquam impedire potuit, quin quotidie error in illo inveniretur. Rem integram prolixe enarrat JO. CHR. NEUMANN, qui ipſe dicto anno *Pragæ* fuit, & poſtea *Bremæ* LL. OO. Studioſos literas rabbinicas docuit, apud B. IKENIUM loc. cit. p. 78. ſqq. A Viris autem Θεοπνεύστοις ſi puncta proferta eſſe credamus, non curantes cenſuras aſperiores SCALIGERI & aliorum apud HEUMANNUM loc. cit. ſed convicti. ex lectione argumentorum a LOESCHERO & aliis ſedulo congeſtorum, certi ſimul ſumus, Deum curaſſe, ut per Viros gratia Dei ſanctificatos integritas codicis S. illibata conſervaretur. Bene OL. CELSIUS: *Niſi Vocales & puncta genuina in hebraicis obſerventur, Babelica fiet confuſio, & cœlo terra miſcebitur*, in *Actis lit. Sueciæ* A. 1732. p. 64. Itidem M. KEMPIUS: *Puncta Hebræorum ſi quis dicet recentius inventum a Viris Synagogæ M. inchoatum, a Maſorethis Succeſſoribus continuatum*

FRISCHMUTH in *theſauro Amſtel.* Tom. I. f. 401. b.

§. 7.

Ubivis *Phœnicium* quid Philologus noſter inveniſſe ſibi perſuadet, atque pro libidine quævis nomina populum ac regionum ex *lingua illa* arceſſere conatur, repugnantibus licet veterum teſtimoniis & circumſtantiis aliis, PH. A TURRE, JO. PH. CASSELIO, & pluribus Eruditis eam ob rem notatus. Aſt nos reſpondemus:

1)

tum, & e Tiberienſibus completum, hac aſſertione fontium integritas & indubitata SS. intelligentia maxime dubia *redditur*, in *Biblioth. Anglorum theol.* p. 283. & inprimis LAUR. FABRICIUS, linguæ Ebr. Prof. olim *witteberg.* in epiſt. ad JO. BUXTORFFIUM Patrem 1625. data, quæ eſt numero XXXII. inter epiſtolas JO. BUXTORFFII *catalectis phil.* annexas p. 434. ſeq. *Variæ ſunt artes Diaboli, ut Scripturam divinam e medio tollat, vel ejus ſenſum ita attenuet, ne animus fidus habeat ubi immote conſiſtat, Jam unice id agit, ut forma ſeu ipſa anima intellectus e Scripturis tollatur. Res quidem videtur eſſe parvi momenti, ſed conſequens longe atrociſſimum eſt, quod ſublatis punctis tota Scriptura in dubium vocetur, aut in diverſis interpretationibus omne judicium tollatur, & cuilibet Interpreti laxæ habenæ præbeantur hoc vel illo modo vertendi, hunc vel illum ſenſum introducendi &c.*

1) Hanc non eſſe viam, nemini ante BOCHARTUM noſtrum calcatam, atque novitatis cauſa exoſam, ſed eandem jam ſeculo XVI. iniviſſe PETRUM FRANC. GIAMBULLARUM Academicum *Florentinum*, cujus ex libro de *originibus linguæ Hetruſcæ* Florentiæ 1549. impreſſo, prolixum eam in rem fragmentum adduxit FRANC. BLANCHINUS, *Veronenſis, in Hiſt. univerſ. antiquis monumentis confirmata &c.* Romæ 1697. (4.) conf. A.E.L. 1698. p. 93.

2) *Conjecturas* Viri Ill. ſi non omnes, plurimas tamen eſſe *ſolidas*, unde HEIDEGGERUS, cujus ex judicio BOCHARTUS fuit *antiquitatum græcarum & Phœniciarum longe doctiſſimus*, Part. I. hiſt. Patriarch. p. 139. & tot alii eas calculo ſuopaſſim probarunt. Optime B. BUDDEUS: *Quæ conjectura* (Cananæos ſcilicet puduiſſe ſui nominis, & deſiiſſe ſic appellari propter anathema in Patrem ſuum Canaan contortum, ideoque eos non Cananæorum, ſed *Phœnicum* ſub nomine in Græcorum monumentis venire) *& ſi ſatis incerta tantiſper tamen admittenda, donec melior hujus rei ratio adferatur.* Tom. II. *Hiſt. Eccl.* p. 374. a. Quod autem non omnes ejusdem notæ deprehendamus, neutiquam

in tanta obſervationum pulcherrimarum copia miramur, cum alii Virii docti in una vel altera invenienda ſeu expolienda turpiter fuerint hallucinati.

3) Non eſſe, cur Viro magno ſuccenſeat P. A TVRRE Sardiniæ vocabulum non a *Sardo* cum aliis derivanti, cum tota illa veterum narratio de *Sardo*, cum magna multitudine e Lybia ibi appulſo, aperte fabuloſa ſit, nec SILIVS *Italicus*, SOLINVS, reliqui, tantæ ſemper ſint autoritatis, ut fidem tuto iis habere queamus, ceu *Urbanus* CHEVRAEVS in *opuſculis miſcellaneis*, Hagæ Comitum 1697. (12) editis, aliique, jam dudum obſervarunt. Certe probabilior eſt conjectura, quæ a *veſtigio Sardiniam* dictam vult, quia videlicet veſtigium plantæ humanæ referre putatur. vid. præter ipſum BOCHARTVM C. BARTHIVS in *animadv.* ad *Claud.* p. 434.

4) Ipſa *monumenta* veteris *Antii* a P. A TVRRE edita tot conjecturis eſſe referta, ut pauciſſimæ ultra probabilitatem aſſurgant. Opus ipſum cui ad manus non eſt, adeat excerpta non contemnenda, quæ A. E. L. loc. cit. prolixe ſuppeditant, & tandem veritate aſſerti noſtri non amplius dubita-

bitabit, licet cœteroquin ipſum Auctorem Virum *reconditæ eruditionis* dicamus cum HADR. RELANDO *diſſert. miſc.* Part. II. p. 202. atque ejus monumenta *opus elegantiſſimum*, *ac varia*, *reconditaque doctrina refertum* cum eruditis *Lipſienſibus* prædicemus.

Idem, aliqua ſaltem ex parte, eſto judicium de JO. P. CASSELIO, Philologo apud Bremenſis celebri, cujus tamen obſervationes, multiplicis eruditionis teſtes, magni facere ſolemus.

§. 8.

Similiter in argumento de *originibus gentium* ſæpe fallitur ill. BOCHARTUS, imo *Celtarum* ſive *Gallorum* origines ne quidem attigit, judice PAULO PEZRONIO, Doctore in Eccleſia Romana celebri. Verum prius quod attinet, non mirum, ſi in rebus antiquiſſimis earumque originibus primis detegendis fallamur, quod etiam aliis in ſimili argumento illuſtrando occupatis contigiſſe meminimus, nec non ipſi PEZRONIO, ſicuti MICH. LE QUIEN & JO. MARTIANÆUS, Duum-Viri præſtantiſſimi, ejus *antiquitatem temporum reſtitutam*, ſeu potius Antiquitatem temporum *deſtitutam*, ex profeſſo refutantes, paſſim docuerunt, vid.

A. E. L. 1695. p. 100.104. ut & Cl. REIMMANNUS, cujus ex judicio PEZRONUS quidem fuit Vir *præclara eruditione ornatus, ſed novitatis amans, inſtabilis, & ventis omnibus obnoxius, paradoxorum multorum ſtudioſus. Catal. crit.* tomo primo p. 1006. Ad poſterius nos regerimus, BOCHARTUM quidem obſervationes in hiſtoriam veterum *Gallorum* concinnaſſe, ſed pio, modeſtoque conſilio, licet rei publicæ literariæ detrimentoſo, nunquam ediđiſſe, vid. præter COLOMESIUM, TH. J. AB ALMELOYEEN *Biblioth, promiſſa & latens* p. m. 66. TENZELIUS *colloq. menſtr.* A. 1692. p. 612. & qui uberius hujus rei cauſam indicat, MORINUS in præfatione, *Operibus* BOCHARTI præmiſſa f. 34.

§. 9.

Vanum eſſe BOCHARTI, HUETII, aliorumque Virorum illuſtrium conatum, dum *nugis gentilium ſacrarum literarum Soli lucem affundere* conentur, ANT. VAN DALEN V. Cl. indignabundus judicat. Aſt opponimus ei, quæ eodem de argumento attulit VITRINGA, Vir magnus, cujus ex judicio BOCHARTI *ingenii, & doctrinæ heic prima laus eſt, ut in omni alia parte literaturæ ſacræ,* in *hypotyp. Hiſt.* S. p. 17. Videtur ergo Medicus ille & Mennonita *Harlemen-*

lemenſis locum mereri inter eos, qui ſcripta gentilium ex finibus orbis Chriſtiani relegari velint. vid. quæ hac de re in præfatione *Decimarum ſacrarum* & alibi uberius jam diximus. Et mirandum ſane eſt, quod tantum temporis iis legendis & refellendis impenderit, quæ ullius vix uſus eſſe, ſibi perſuadet. Denique præſtat omnino codicem S. ex ſcriptis gentilium illuſtrare, quam paradoxis ſententiis illum obfuſcare. Alia ut taceamus, quæ contra DALENIUM Viri celebres, ab ill. PFAFFIO Part. II. *hiſt. lit.* p. 27. ſqq. excitati diligenter attulerunt. Nec omitti debet BUDDEUS *hiſt. Eccl.* V. T. tom. I. p. 38. 628. & præcipue p. 782. ſqq. ubi BOCHARTUM & HUETIUM, Duum-Viros præclaros, de *Sanchoniathone* diſſerentes contra memoratum DALENIUM graviter vindicat. Interim cavendum omnino eſt, ne quid ſit nimium & longius quæſitum, ac ingenioſum, & ſubtile magis, quam ſolidum, aut utile. *Coërcenda itaque critica & antiquaria ingenii humani luxuries* ceu Ven. LANGIUS *inſtitutt. Studii theolog. literariis* optime monuit.*)

*) Hæc verba *Langiana* ad ſolum JAC. ELSNERUM, ejusque *obſervationes ſacras*, refert G. STOLLE ad HEUMANNI *conſpectum reipublicæ literariæ* p. 513. ſcribens: Herr Doct. Lange

§. 10.

In textu hebræo BOCHARTUM noſtrum non raro *hallucinatum*, nec linguæ ejus *genii* exacte gnarum fuiſſe, multi, ſi non verbis, re tamen ipſa contendunt, atque variis exemplis id confirmare annituntur. Aſt ſingulos ipſos audiamus.

A. Sententia BOCHARTI de nomine hebr. Ægypti *Miſraim* Gen. X, 6. non *hominis*, ſed *regionis* & *populi* eſſe nomen, ſicuti & alia poſterorum Noachi nomina non *hominum*, ſed *regionum* eſſe contendit, mihi viſa eſt *ſemper longe a vero recedere.* Et illa labefactata, *plurima corruunt, quæ in Geographia ſua ſacra ſcripta reliquit. Videtur inconveniens. Certe parit maximam confuſionem. Cum ſapientia Moſis parum convenit.* Ita RELANDUS in *Palæſtina* p. 62. ſeqq. & Part. I. *diſſertat. miſcell.* p. 11. *Durum*

Lange zu Halle ſitzet verſchiedenes daran aus, ob er aber hinlänglichen Grund dazu habe, weiß ich nicht, ſed non ſatis bene attendit Vir ceteroquin accuratus. Eſt potius hæc notula generalis ratione Scriptorum illorum, qui varia Scripturæ loca ex antiquitatibus & ritibus profanarum gentium, præcipue Græcorum & horum ſcriptis, illuſtrarunt, ceu ex collato initio §. 16. inſtitut. luculenter patet.

Durum mihi videtur, inquit, *quod Cl.* BOCHARTUS *vult*, *Miſraim notare Ægyptum, ab anguſtiis ita dictam*, &c. & *quum Chami filii dicuntur fuiſſe Chus*, *Miſraim*, &c. *id tantundem valere ac Chami filii*, *qui conditores fuere*, *vel incolæ regionis Chus*, *Miſraim* &c. Sed nos reſpondemus: 1) idem de aliis inter Noæ poſteros vulgo relatis jam ante BOCHARTUM aſſeruit P. MERULA, Hiſt. in Acad. *Lugduno-Batava* quondam Profeſſor, *eruditiſſimus* & *piiſſimus Vir*, ceu a VOETIO Part. II. *politicæ Eccles.* p. 129, appellatur, Part. I. *Coſmogr.* Lib. III. c. 14. obſervante J. SIMONIS in *onomaſt. V. T.* p. 294. in notis; adeoque Vir doctus a novitatis invidia abſolvi debet. 2) Non pauci eruditorum ſententiam BOCHARTI calculo ſuo probarunt, nominatim PERIZONIUS *origg. Ægypt.* cap. I. p. 6. HEIDEGGERUS Part. I. *Hiſt. Patriarch.* p. 689, & VITRINGA, Vir acutiſſimus, judicat, verba Moſis hanc (BOCHARTI) *admittere poſſe* & *debere interpretationem*, *cum forte nullus unquam homo nominis Miſraim in mundo extiterit.* Part. I. *obſervat. S.* p. 63. licet etiam non ignoremus, cum RELANDO facere NIC. GÜRTLERUM lib. I. *Origg. mundi* lib. I. cap. III. BUDDEUM tom. I. *Hiſt. Eccl. V. T.* p. 179, & Cl. SIMONIS loc. cit. add. A.E.L. Anni 1715.

p. 2.

p. 2. 3) Quantopere ipſemet RELANDUS *conjecturis*, imo *conjectatiunculis* inhæreat, & quomodo illæ plurimam ſcriptorum ejus partem conficiant, ſupra §. 3. jam docuimus, ſicuti & in ipſa *Palæſtina* ejus *multa* adhuc ſupereſſe *dubia* & *ambigua*, quæ poſteris dijudicanda relinquantur, doctiſſimi Cenſores *Lipſienſes* haud diffitentur. Haud male Cl. REIMMANNUS, qui congeſtis doctorum hominum de hac *geographia Sacra* judiciis, tandem ſuum ſubjungit: *In generalioribus mire facundus eſt Relandus, ſed in ſpecialioribus hæſitat.* Et paulo poſt: *De locis, quorum ſitus non eſt exacte cognitus, pleniorem lectori debuiſſet dare notitiam hiſtoricam, quod Strabonem feciſſe novimus. Catal. crit.* p. 899.

B. Sola duarum vocum cognatione eandem rem ſignificari male cenſet Cl. BOCHARTUS, judice LAKEMACHERO Part. II. *obſervatt. phil.* p. 21. Aſt congruentiam vocum non prorſus negligendam eſſe, ipſemet LAKEMACHERUS largitur, unde eandem in ſubſidium conjecturæ ſuæ advocat, rationem nominis *Cretbæorum* inveſtigaturus. Num vero BOCHARTUS noſter *ſola duorum nominum cognatione rem eandem ſignificari*, demonſtrare voluerit ullibi, vix nobis perſuaſum eſt, ei nimirum congruentiæ, niſi

cum

cum documentis aliis conjungatur, parum roboris ineſſe, haud ignorans. Exemplo ſit ipſum illud argumentum de *Cretbi & Plethi*, in quo diligentia LAKEMACHERI verſatur, a BOCHARTO pariter erudite illuſtratum lib. I. *Geogr. ſacr.* cap. XV. ubi, quinam illi *Crethim* fuerint, non una ratione, inprimis ex *ſagittandi* arte *Philiſtæis* & *Cretenſibus* priva, populis autem aliis plane ignota, adſtruitur, licet in repetendo hoc argumento LAKEMACHERUS magni BOCHARTI mentionem non fecerit. Ut taceamus, ſententiam LAKEMACHERI poſtea rejectam fuiſſe a variis, & ante decennium a Cel. IKENIO in diſſert. ſing. de *Crethi & Plethi*, quæ inter *diſſertatt.* ejus *philol. theol.* locum nonum obtinet.

C. omnes geminatas radicales intendere ſignificationem fruſtra dicit BOCHARTUS, atque ex hoc pſeudo canone אדמדם eſſe *ſumme lucidum* ſeu *ſumme candidum*, exiſtimat, judice *Chriſtiano* NOLDIO in *concordantiis particularum Ebraicarum* p. 738. Sed fallitur ipſemet NOLDIUS, *ſummus* ceteroquin *in omni doctrina Vir* *), & cum Cl.

HIL-

*) Ex ſententia TH CRENII in præfat. *Faſcis* IV. p. 35. ſicuti & *Theologorum Daniæ ſuæ Alpha* a Ven. DIECMANNO diſſert. ad Gen. XLIX, 10. Tomo primo inſerta *theſauri Haſæo Ikeniani* f. 238. in notis, appellatur.

HILLERO BOCHARTVM noſtrum fruſtra taxat, eam ob rem J. SIMONIS in *arcano formarum nominum linguæ hebr.* p. 215. iterum notatus: hanc enim vocum, ſecundam & tertiam geminantium, inprimis *τοῦ* אֲרַמְרַם vim eſſe, ut ſignificationem non *minuant*, ſed *intendant*, ex inductione exemplorum p. 223. a Viro celebri allatorum, facile conſtat. Nec contrarium probat verbum סחרחר Pſ. 38, 11. a doct. SIMONIS omiſſum, quod NOLDIVS *languide circumivit*, *palpitavit*, interpretatur; nam & hoc loco geminationem literarum *intendere*, B. MICHAELIS in *annotatt.* ad *Pſalmos* jam dudum obſervavit. Vide ipſum, ſi vacat. Ceterum ſpecimen illud novæ obſervationis in NOLDIO non miramur, utpote cui ſolenne eſt *nova ſectari*, ſicuti etiam eadem ex cauſa ab uſitatiſſima ſignificatione *particularum* in libro alias eximio, ſæpius recedere ſolet a J. CLERICO idcirco recte jam notatus conf. A. E. L. 1694. p. 16. & LÖSCHERVS in libro de *cauſis linguæ Ebrææ* p. 418. qui poſterior non ſine ratione dolet, NOLDIVM *circa exteriora potius Ebraiſmi verſatum*, *quam circa interiora*, *enarrare potiſſimum*, *quot modis particulæ Ebræorum ſignificanter latine reddi poſſint*, *atque ex tot modis transferendi in aliam linguam tot formare ſignificationes: quo ipſo linguam ſanctam defor-*

deſormet, & *Interpretes ſacros valde ambiguos reddat.* Ne memoremus verbis ill. BOCHARTI alium plane ſenſum affingi, quaſi de omnibus geminatis radicalibus ſic pronunciaverit, nam de vocibus forma illius ארמרם ſermonem ibi tantum eſſe, lector quivis ſtatim animadvertet, ſicuti etiam paulo poſt emphatice ſubjungit: *Ex quibus exemplis patet, quo pertineat hæc literarum geminatio, nempe ad vim vocis geminandam, atque intendendam, ut apud nos ſuperlativus gradus. Itaque veriſſimum eſt, quod diximus.* Verum & hanc NOLDII licentiam nemo mirabitur, cogitans, NOLDIUM & aliis Viris doctis *affingere* ſolere, de quo nunquam cogitarunt vid. CRENIUS faſc II. p, 77, in notis.

D. Columbam יונה vocari non ab opprimendo, quod eſt ינה, ſed ab יון, ſive *Græcia*, quod ab omni ævo in Græcia columbæ fuerint, Cl. BOCHARTUS contendit. Idem nomen fuit *homini* & *Vati. Num ideo, quia ex Græcia ortus? Silices neceſſe eſt concoquat, qui hæc ferre poſſit.* Ita MAJUS Part. II. *obſervat. Sacr.* p. 95. 98. qui, ſi alias ullibi, hic certe *judicium Critici* monſtravit. Dignus qui in toto hoc negotio *bis* relegatur, judice WOLFFBURGIO *obſervat. Sacr. N. T.* p. 195. Nec nobis ſenten-

ſententiam BOCHARTI placere, lubentes fatemur. Interim bene feciſſet Cl. MAJVS, ſi conjecturam Viri ſummi integram adpoſuiſſet, ne omni probabilitatis ſpecie carere videretur. Cenſet nimirum BOCHARTVS *bieroz.* Part. I. f. 65. & Part. II. f. 3. יונים dictos eſſe ab Jonibus ſeu *Græcis*, quorum ex regione ſeu patria in *Judæam* translatæ fuerint columbæ, ſicuti v. g. pavones תוכיים pro כותיים dicti videantur per *metathesin*, quia nimirum ex *Cutb* ſeu *Perſide* in *Judæam* primo allati ſint. Admodum probabile enim eſt, *nomina* animalium ex lingua illius regionis ducta eſſe, ex qua ipſa *animalia* originem traxerint, judice RELANDO Part. I. *diſſert. miſcell.* p. 184. Præterea BOCHARTVS ſententiam ſuam omni exceptione majorem minime exiſtimat, ſed potius pro *conjectura* habet. Aliquid afferre *vero ſimilius* conatur, uti Part. II. f. 2. a. diſerte ſcribit. Denique conjectura hæc BOCHARTI tolerabilior omnino eſt, quam ſi in rebus majoris momenti cum HAMMONDO oſcitamus, *argutias ex eo diſcimus, fabulasque vendimus*, cujus vitii reum Cl. MAJVM facit WOLFFBVRGIVS loc. cit. p. 59. 135. & alibi. add. *Relat. innoxiæ* A. 1713. p. 658. ſqq. Ut taceamus, ipſum doct. MAJVM in libro *obſervationum* ſuarum, quas ex ſententia Cenſoris adducti

male

male *ſacras* dixit, ſæpius inhiare *conjectu-ris*, conf. Part. III. *obſervat.* ejus *ſacr.* p. 138. nec raro talibus, quæ omni fundamento prorſus carent. Exemplo ſit ipſum nomen *Jonæ*, quod non *columbam* ſignificare vult, ſed ab *opprimendo* dictum Prophetam cenſet, addita ratione, quod *mulieribus* in gente judaica ab *animalibus mitiſſimis* nomina fuerint impoſita, *Viris* a *ferociſſimis*; ſicuti enim reſpectu etymi prioris paucos forte adſentientes habebit, ita aſſerti poſterioris falſitas ex *onomaſticis* HILLERI, SIMONIS & aliorum facile conſtat. Unde non mirum, quod Vir Cl. multas ſibi moleſtias non raro pepererit, inprimis cum non ſine magno animi fervore aliter ſentientes taxare ſoleret *). Audiamus ipſum in epiſt. ad ANDR. L. KÖNIGSMANNUM *Gieſſæ* 1725. commercio epiſtolico Eruditorum *Hamburgi* ex MScr. dein 1751. p. 664. ſqq. inſerta: *Obſervationes meas ſacras, de quibus quæſiviſti, ægre me adduci patiar, ut novis libellis adaugeam. Quamvis enim* nomen

*) Hoc vitium in eo notat. cel. HEUMANNUS in Erklärung des N. T. ad Luc. 2, 52. p. 90. der jungere Majus vertheidiget dieſes nach ſeiner Gewohnheit dermaſſen eyfrig in ſeinen obſ. ſacr. daß er die, ſo es nicht glauben wollen, ſich ſchämen heiſſet.

nomen forſan aliquod ex illis ſperare poſſim, expertus tamen jam ſum non paucorum invidiam, & illorum fere omnium, quibus non niſi detrita ſapiunt, quorum numerus eſt innumerus.

E. אגמון BOCHARTO eſt *juncus*, quo funes olim plenos fuiſſe, e PLINIO & Hebræis docte confirmatum it, ſed fruſtra. Et Virum longe eruditiſſimum hic hæſiſſe patet, quia alio loco *juncum ferreum* exponit. Atqui non de *ferro*, ſed de re maxime *infirma* agere hoc loco Jobum, nemo, rem paulo diligentius expendens dubitabit; nempe qua ad ferociſſimam beſtiam capiendam abſurde uti quis velit. Ita O. C. (OL. CELSIUS) Prof. Upſal, cujus triga obſervationum de *plantis biblicis* extat in *Actis lit. Sueciæ* A. MDCCXXXI. n. 10. p. 60. ſqq. Aſt vocem אגמון *juncum* ſignificare, non modo BOCHARTUS noſter ſed & alii, ab ipſo CELSIO allati, judicant, imo *omnes conſentiunt*, ut ſcribit *C. Vitringa comm.* ad Jeſ. tom. I. f. 256. b. ſicuti etiam nec HASÆUS de *Leviathane Jobi* p. 128. nec JO. SIMONIS in *arcano formarum* p. 570. nec nuper CLODIUS in *lexico hebr. ſelecto* p. 12. notionem illam rejecerunt. Præterea ſolent quidem Botanici veteres & recentiores *arundinem* & *juncum* diſtinguere; num tamen

men diſtinctionem illam ſemper obſervent, vix nobis perſuaſum eſt, cum potius juncus in locis a Cl. CELSIO illuſtratis ipſam arundinem complecti videatur. Denique nec ibi BOCHARTUM hæſiſſe arbitramur, ubi vocem אגמון (ferreum) expoſuiſſe videtur, adjectivum enim *ferreum* parentheſi incluſum legimus, ut lectorem doceat, ſi vel *ferrum* junco innexum intelligere malis, nec ita tamen beſtiam tantæ molis capi poſſe, utpote quæ ſine læſione faucium & ipſum *ferrum* deglutire queat, ſicuti ex uncinis ferreis, & catenis in ejus ventre inventis luculenter liquet, vid. Cl. HASÆUS loc. cit. p. 129.

§. 11.

Injuriam BOCHARTUS non raro fecit Auctoribus antiquis v. g. PHILONI, quem magno errore *Typhoni* tribuiſſe dicit, quæ *Oſiridis* eſſent propria, quia non *Typhon*, ſed *Oſiris* Ægyptiis in præcipuo cultu fuiſſet, habuiſſetque pro ſymbolo *taurum. Quis quæſo tantam rerum Ægyptiacarum ignorantiam tribuere auſit Philoni, Alexandriæ, media in Ægypto, verſanti &c.* Ita MILLIUS *diſſertatt. ſelect.* p. 48, nec non PLINIO, quem Scythas olim dictos *Aramæos* ex turpi errore ſcripſiſſe opinatur, notatus eam ob rem HASÆO tomo V. *Biblioth.*

 Brem.

Brem. p. 286. & denique OLYMPIODORO in quo *legiſſe aliquid ſibi videtur*, *quod nullus alius facile deprehenderit*, judice eodem Viro docto tract. de *Leviath.* p. 137. Nos quod attinet, BOCHARTUM quidem ab omni errore non plane immunem declaramus, ſicut & alii Viri docti mentem auctorum veterum & aliorum Scriptorum non ſemper rite aſſecuti ſunt, quod vel ex exemplo CHR. NOLDII, qui AUGUSTINUM & PHILONEM locis a CRENIO faſce II. p. 77. ſq. citatis, male intellexerat, nec non HASÆI apud HEUMANNUM ad Marc. p. 539. in notis, confirmatur, alios ubivis obvios ut taceamus, ipſum tamen celeb. MILLIUM BOCHARTI noſtri mentem non ſatis recte aſſecutum cenſemus: neutiquam enim omnem *Typhoni* cultum denegat Vir ſummus, licet *Oſiridem* Ægyptiis in præcipuo cultu fuiſſe ſcribat, quod infra clarius docet, *Typhonem* non tam pro Deo, quam pro Cacodæmone ab Ægyptiis habitum fuiſſe, eique non bovem, ſed aſinum, crocodilum, & alia tributa, recte cum PLUTARCHO affirmans, unde perpetuum illum Philonis errorem erudite a BOCHARTO correctum cum WITSIO *in Ægypt.* p. 664. ZORNIUS tom. I. *biblioth. antiquariæ* p. 666. in notis non male judicat. Præterea PHILO *judæus* licet non omnis eruditionis & eloquen-

quentiæ laus ei deneganda, auctoritas tamen ejus, ſicuti in rebus Ebræorum, ita etiam in ipſis Ægyptiacis non raro vel *exigua* admodum, vel prorſus *nulla* eſt. vid. judicia VITRINGÆ & aliorum, in tract. noſtro de *panibus facierum* p. 50. jam olim collecta. PLVTARCHI ſaltem in poſterioribus non unam ob rationem potior nobis eſſe ſolet, prouti & ipſemet Cl. MILLIVS eum *Auctorem* agnoſcit *graviſſimum*, *quitam erudite*, *graviter & ornate in ſingulari* de Iſide & Oſiride *libro*, *ſymbolicæ ſapientiæ ingenti theſauro*, *ſcripſerit*, *ut paucos hodie in univerſo Eruditorum ordine fore exiſtimet*, *quin ingentem veritatis ſapientiæque lucem in his tenebris & nebulis magis conſpiciant*, *conſpectamque venerentur* in elegantiſſima oratt. de *fabulis Orient.* p. 36. Idem eſto judicium de iis, quæ HASÆVS contra BOCHARTVM de nomine *Aramæus*, Scythis olim dato, erudite ſcripſit; *errorem* enim *ibi commiſſum fuiſſe*, *nihil certius eſt*, judice cel. IKENIO tomo V. *Biblioth. Brem.* p. 796, licet non ipſi PLINIO, ſed *Amanuenſibus* potius tribuendum velit Vir doctiſſimus. *Syros* autem hoc nomine inſigniri conſtat, ſicuti & HIERONYMVM, qui maximam vitæ ſuæ partem in *Syria* tranſegerat, a *Theodoro Antiocheno* ARAM, id eſt, *Syrum* dictum fuiſſe, novimus. vid.

poſt ill. NORISIVM in *Hiſt. Pelag.* & Cl. GARNERIVM in *diſſertat. ad Marium Mercatorem* TH. ITTIGIVS in *heptade diſſertat. ſelect.* diſſert VII. conf. A. E. L. 1696. pag. 113, & 1698. p. 80. Quæ denique ad vindicandum OLYMPIODORVM *) attulit HASÆVS, Vir præſtantiſſimus, paucis ſatisfacient, cum a propria nominis סבות notione recedat, aliamque alibi non obviam, ceu ipſemet p. 146 fatetur, adferat. Aſt hæc uberius excutere, nunc non licet.

§. 12.

De loco admodum difficili Thren. IV, 3. *perpauca attulit* BOCHARTUS, *alias in aliis uberrimus.* Ita WOLFFBURGIUS *obſervatt.* p. 144. **) & alius Vir doctus: *Cum de hippopotomo multis egiſſet doct.* BOCHARTUS, *de cauda ſtrictim loquitur, & utcunque explicatam pæne tranſcurrit* in *Actis lit. Sueciæ* A. 1733. p. 76. Ait intempeſtive Virum magnum taxant. Priorem enim locum quod attinet, perpauca quidem attulit

*) Cujus de ætate Viri doctiſſimi diſſentiunt. Vid. IO. ERN. GRABIUS in *Spicilegio Patrum & Hæreticorum* ſec. II. tom. I. p. 245. & ex eo A. E. L. 1700. p. 274.

**) Sicuti alium locum longo verborum apparatu pro more ſuo explicuit, facillime tamen refellendus. Idem in præfat. II. p. 7.

tulit BOCHARTUS noſter loco a WOLFFBURGIO citato, Part. II. ſcilicet lib. VI. cap. IX. Sed ipſemet Vir ill. Lectorem ſuum remittit ad caput de *cetis*, quod lib. I. Partis primæ ſeptimum eſt, & in quo locum illum ſic illuſtravit, ut *ferias fecerit* HASÆO laudato, & in hiſtoria *cetorum* illuſtranda diligentiſſime occupato, qui p. 104. conferri omnino meretur. Interim errorem ejusmodi in WOLFFBURGIO non miramur, utpote qui, ceu ex *præfatione* ejus diſcere licet, BOCHARTUM aliosque Auctores ipſe non habuit, niſi mutuo, & per breve temporis ſpatium, quamdiu poſſeſſoribus eorum placuit, unde memoria lapſus nobis videtur. Ratione poſterioris nos judicamus, BOCHARTUM de *cauda Behemoth* tantum dixiſſe, quantum ad rem ipſam ſufficiebat, caudam ſtricte ſic dictam intelligens, & cum hippopotamo brevior cauda ſit, non ratione longitudinis, ſed alias ob cauſas cum *cedro* poſſe componi, obſervans. Præterea nec ipſemet *Philologus Suecus* plura attulit, quæ ad illuſtrationem vocis illius facerent, cum tamen loco non plane alieno facere id potuiſſet. Denique BOCHARTUS noſter uberior ſine dubio eſſe noluit, ne, quæ contra verecundiam ſtyli ſacri pugnarent, adferre cogeretur, ſicuti ab aliis factum dolemus, contra

tra quos vid. ALB. SCHULTENS animadv. in *Jobum*. p. 162. ſqq. & B. LAMPIUS in diſſert. de *cedro*. §. §. 34-35. tom. I. *diſſert.* p. 469. collect. *Gerdeſianæ* *). Ceterum pro ſe loquatur ipſemet BOCHARTUS in præfatione *hieroz*. f. 61. *Multa obiter attingere neceſſum habui, in quibus tantum operæ fuit inſumendum, ut ſæpe* τὸ πάρεργον *ipſum opus æquet, aut etiam ſuperet. In quo cenſu* (ut prætercam amplos tractatus de Paſtoribus, & bubulcis, de ſacrificiis &c.) *ponenda omnino ſunt a nobis reſtituta ſexcenta loca, quæ vel in Sacri Textus verſionibus, vel in veterum doctorum ſcriptis, vel in aliis etiam Scriptoribus omne genus temporum injuria & Scriptorum incuria corruperat.*

§. 13.

Ipſum *Alcoranum* a BOCHARTO fortaſſe non inſpectum, ſed fide lexici *Alcamus* **) Virum doctum ita ſcripſiſſe, VORSTIUS

STIUS

*) A pinguedine *caudam* dici זנב JO. SIMONIS in *arcano formarum nominum hebr. linguæ* p. 157, & doct. GEBHARDUS tom. I. *theſauri Haſao-Ikeniani* f. 556. obſervant.

**) *Alcamus*, id eſt, *Oceanus*, quo titulo vaſtum linguæ arabicæ lexicon in ipſa Arabia ſcripſit *Mahometes*, *Jacobi Phiruzabadenſis* filius. Illud *Holmiæ* ſe totum percurriſſe, teſtatur BOCHARTUS in præfat. *hieroz*. f. 62.

ſtius ſatis libere judicat. Dixerat nimium Vir ill. vocem גמל in textu arabico non per duplex *Fatha;* ſed per *Dſamma* & *Fatha* legi *) Cui aſſerto vorstius opponit duos codices Alcorani in Bibliotheca *Electoris Brandenburgici* a ſe inſpectos, in quibus vox prædicta גמל non per *Dſamma* & *Fatha*, ſed per duplex *Fatha* ſcribatur. Quicquid vero ſit, male tamen Cenſor inde colligit, non veriſimile eſſe, quod codices *Alcorani* heic diſcrepent, & quod bochartus aliquem inſpexerit, qui aliter quam duo prædicti codices Electorales habeant. Neque fide Lexici *Alcamus* ita ſcripſit Vir in lingua Arabica facile Princeps, ſed lectionem ſui codicis auctoritate illius confirmare tantum voluit. Quæ de ipſo loco inſigni Matth. XIX, 24. diſceptari ſolent, vid. apud cel. wolffium, in *curis crit.* & quos ibi laudat, nec non Doct. ewaldum Part. III. *emblem. ſacr.* p. 207. ſqq.

*) Forte in illo Alcorano Arabe, quem cum ipſo communicaverat Dominus de la motte, Vir ampliſſimus. De ipſa voce גמל vid. morinus in vita bocharti f. 4. Cl. simonis loc. cit. p. 618. & clodius in *lexico ſelecto.* p. 119.

§. 14.

Latuit forſan BOCHARTUM (*Hieroz.* Part. I. f. 542. b.) Virum alias ſtupendæ πολυμαθησεως, & qui *bierophyticon* ſingulare condere voluit, quod *planta*, quæ communiter *Aloe Orientalis* vocatur, Græcis dicta fuerit χρυσολαχανον, ex conjectura WOLFFBURGII p. 150. Atqui hoc BOCHARTUM noſtrum omnino latere debuit, cum *aloen Orientalem* ſic appellatam fuiſſe, nemo facile probatum dederit, ſicuti nec ipſe WOLFFBURGIUS notionem illam loco ullo Scriptoris antiqui confirmavit. Præterea, cum ſit *oleris* genus, non diffitente WOLFFBURGIO in altitudinem arboris proceræ excreſcens, arietem eo implicari potuiſſe, nemo niſi ſomnians finxerit, ut recte quidem ill. BOCHARTUS judicat. Denique ſi quædam in tanta rerum farragine ignoraverit Vir πολυμαθεστατος facile ei condonamus, cum MORINUS in præfatione *Operum* BOCHARTI f. 4. nec pauca ſupplere promiſit in *biero-botanico*, quod opus eximium nunquam prodiiſſe, cum Viris doctis, ſupra in fine *Sectionis primæ* laudatis, nec non cum Cl. HINCKELMANNO apud TENZELIUM in *colloq. menſtr.* A. 1694. p. 728. valde dolemus.

§. 15.

§. 15.

Majoris omnino ponderis eſt cenſura Cl. TENZELII loc. cit. A. 1695. p. 403. quod nimirum BOCHARTUS ſtudium *nummiſmaticum*, ad notitiam Geographiæ antiquæ valde neceſſarium, ignoraverit. Neceſſitatem enim ſtudii illius in ipſa Geographia veterum nemo Eruditorum inficias facile iverit., ſicuti etiam ex RELANDI *Palæſtina* p. 35. 40. paſſim, aliorumque ſcriptis *Geographicis* abunde conſtat *). Iisdem ſubſidiis adjutum ABRAH. ORTELIUM, *Ptolomæum Germanorum* dictum, vid. Cl. STOLLIUS ad HEUMANNI *conſpect. rei publ. lit.* p. 251, ſpartam ſuam Geographicam, id eſt, *vaſtum orbis terrarum theatrum* ornaſſe, ex ſelectis *nummiſmatibus* æreis, argenteis, aureis, quibus abundat, ſatis liquet. Conf. quæ ex ANDR. SCHOTTO, Jeſuita, diligenter excerpſit CRENIUS in præfatione *Muſei phil. & hiſt.* Part. II. p. 49. Laudandus idcirco eſt *theſaurus* ejus *geographicus*, quem *opus aureum* VOETIUS in *biblioth. ſtudioſi Th.* p. 409. recte dixit, ſicuti & eo non poſſe eſſe abſolutius in eo genere *opus*, plerique credunt, teſte TH. REI-

*) Vid. quoque OLEARII epiſt. ad JO. HENR. a TIMÆS de *nummo L. Sept. Severi rariſſimo, in quo Mars cum ſcalis conſpicitur.* p. 15.

REINESIO in tract. eximio de *Deo Endovellico* apud CRENIUM in *Muſeo* ipſo p. 395 *). Interim Virum ſummum in re *nummaria* non plane hoſpitem fuiſſe, vel ex iis, quae brevi ante mortem extrema vitæ ſuæ hora in conſeſſu Academicorum de *nummis* Arabum *Marbotins* dictis, erudite diſſeruit, referente MORINO in vita Bocharti f. 35. diſcere ſatis licet; ut taceamus, quæ in ipſo *Geographiæ* ejus volumine paſſim occurrunt, atque ſtudium illud *nummiſmaticum* BOCHARTO noſtro non plane neglectum teſtantur. Sicuti & alii Viri docti illius ſeculi ſtudio hoc mirifice delectabantur, nominatim Cl. SAURINUS, pro religione ex Gallia dein exul, *Jacobi*, *Hagienſis* poſtea V. D. *Miniſtri* celeberrimi, *Pater*, qui multa præclara ex antiquitatibus veterum *nummis-*

*) Duo tamen in opere *Orteliano* REINESIUS & CRENIUS haud immerito deſiderant: 1) quod æque ac in aliis Geographorum operibus nomenclaturæ gentium & locorum plerumque corruptæ lectori obtrudantur. 2) Quod perpauca ex iis quæ ad Geographiam recentiorem pertinent, complecti ſoleat. Utriusque operis *Orteliani* quoque meminit Cl. STRUVIUS in *bibliotb. ſel. hiſt.* p. 778. additis variis *Editionibus*; ubi tamen omiſſam videmus Plantinianam. quæ Antwerpiæ 1579, fol. cum mappis eximiis edita, in Biblioth. Bashuyſiana reperitur.

miſmaticis calluit, aliiſque feliciter detexit, teſte JO. BAPT. OTTIO in *hiſtoria vitæ ſuæ*, quam pl. Rev. HULDRICUS, Theologus hodie *Tigurinus* præſtantiſſimus, *Saturæ Helvet.* Parti primæ inſeruit.

§. 16.

Quæ denique de BOCHARTO noſtro habet *Anonymus* quidam in epiſt. reſp. ad *Virum doctum Nobilem*, quod fuerit *Orator non eximius* (ein elender Redner) ſine dubio de *dotibus externis* intelligenda ſunt, quæ in Viris præclaris, magna tamen cum ædificatione bonum Eccleſiæ promoventibus, non raro deſiderantur. Nota ſatis ſunt exempla cujuscunque ſeculi Eruditorum, qui *dotibus externis* deſtituti in cathedris *Eccleſiaſtica* & *Scholaſtica* ſummo cum applauſu docuerunt. Interim prorſus aliter de BOCHARTO judicat MORINUS in *vita* ejus f. 3. *Nullis verbis exprimi poteſt, quanto cum ſtudio omnes vigilantiſſimi Paſtoris expleverit partes, (aut quanta cum aviditate delectationeque eſcam ſpiritualem ab ipſo propoſitam grex ejus capeſſerit; condiebat enim ſermones ſuos rara eruditione, quæ pariebat admirationem, ſed ad captum etiam ita temperabat, ut guſtui omnium mirabiliter ſaperent. Præterea Zelo ardenti inflammabat ad pietatem torpeſcentes & reluctantes domabat*

bat - - - quapropter cunctis gratiſſimus fuit, etiam Pontificiis. Ut taceamus ſermones ejus ſacros, quos in *Geneſin* usque ad cap. XLIX, 18. *O Domine ſalutem tuam expectavi*, conſcripſit, a Cl. MORINO paſſim laudatos, unde non mirum, quod non modo *Cadomenſes*, ſed & alii exteri magno numero cœtum *Cadomenſem* frequentantes, BOCHARTUM ſedulo & avide audiverint. f. 7.

§. 17.

Atque hæc ſpeciminis loco ſufficiant. BOCHARTUM noſtrum hominem fuiſſe, nec ab omni nævo alienum, ex ſupra dictis evidenter liquet. Interim eundem Virum magnum ſæpius *injuſte*, & *nimis acriter* taxatum fuiſſe, ea, quæ Sectione hac ultima attulimus, abunde confirmant. Erit interim *totius orbis literati decus ſummum ac perpetuum*, de quo coronidis loco merito exclamamus, quod olim SNABELIUS, Theologus quondam apud *Bremenſes* præclarus, de JO. COCCEJO, Theologo olim ſummo, in ipſo orationis ſuæ exordio alta voce exclamavit: *Ite, ite*, BREMENSES mei (*Rhotomagenſes, Cadomenſes, imo* GALLI *ad unum omnes*), & quemadmodum *Roterodamenſes Batavi* ERASMO ſuo, (addimus: *quemadmodum invictiſſimus et*

ſapien-

ſapientiſſimus Boruſſiæ Rex FRIDERICUS II, qui *Martis* & *Apollinis* gloriam implet, SAMUELI COCCEJO, *magno* ſuo *Cancellario*, & *Miniſtro e primis*, *noſtris diebus*) *ſic Vos Civi huic veſtro ſtatuam e marmore Pario*, vel *ære Corinthiaco ad latera Coloſſi Rolandini* (Statuarum Regiarum) *decernite*, *ponite*, *conſecrate*. in orat. eximia de *origine & præſtantia Theologiæ hieroglyphicæ & typicæ*, quæ in *Amœnitatibus Theologiæ emblematicæ & typicæ*, Trajecti ad Rhenum A. MDCCXXVIII editis, p. 20. ſqq. recuſa legitur.

IV.

IV.

IOHANNIS NICOLAI RICHTERI DISSERTATIO AD PHIL. II, 9. 10. 11.

§. 1.

In eis dictis ſacri codicis, quæ de Seſſione Servatoris noſtri ac Domini, IESU CHRISTI, ad PATRIS dextram, agunt, hoc quidem, cui breviter explicando adieci animum, inſignem ſine dubio meretur locum. Proponuntur enim hic aperte & dilucide, modo probe ad vim verborum phraſiumque in eo occurrentium animadvertas, quæ impropria illa locutione involvuntur enucleanda. Quanquam vero non is ego ſum, qui verbis hiſce plane novam nec ab aliis accenſam adfundam lucem, atque ipſarum veritatum, quæ egregio hoc loco deſcribuntur, uberiorem tradam expoſitionem; agam tamen atque contendam, ut determinati, nec latius,

tius, quam par eſt, dilatati, phraſium verborumque conceptus in lucem prodeant. Ex quo fine, B. L. hanc meam dijudicari velim opellam.

§. 2.

Animum demiſſe ſentientem, nec ſua tantum, ſed aliorum quoque commoda operari cupientem, commendat & præcipit ſanctus gentium Apoſtolus. Proponit hanc ob cauſam exemplum Servatoris, quod imitandum eſſe docet, quippe qui rapinam non exiſtimaverit, æqualem eſſe DEO, ſed ſe exinaniverit, ſe demiſſe geſſerit, ſe adeo voluntati PATRIS ſubjecerit, ut vel cruentam crucis non recuſarit mortem. Et quis animi hujus ſubmiſſi obſequioſique effectus, quæ ſequela erat? *Propterea*, inquit Paulus, *Deus etiam Eum ſuperexaltavit, & nomen dedit ſupra omne nomen: ut in nomine Ieſu omne genu ſe flectat cæleſtium & terreſtrium & ſubterraneorum, atque omnis lingua confiteatur, Dominum eſſe Ieſum Chriſtum, ad gloriam Dei Patris.* Conſequentias, quas hinc deduci voluit Apoſtolus, elicere & derivare haud difficulter licet. Hoc ſcilicet innuit: qui hæc illave bona aut dona præ aliis poſſidet, de iis, exemplum CHRISTI intuens, ne glorietur,

tur, nec ſemet propterea efferat, ſed demiſſe & modeſte ſe gerat, voluntatique Servatoris ad ſummum honoris imperiique culmen evecti, amoremque in alios jubentis obtemperet: quod enim ſi fecerit, exaltabitur ſupremo mundi die cum Domino ſuo, cujus honori in hac terra ſervivit, & obedientiæ Ipſi præſtitæ uberrimos feret largiſſimosque fructus.

§. 3.

Prioris commatis, quod rite expoſitum reliquorum explanationem perquam facilem reddit, prius membrum his verbis continetur: Διο και ὑπερυψωσεν αυτον ὁ Θεος. Non eſt, quod eos diutius morer, qui vocem ὑπερυψωσεν vertunt, *exaltavit*, quum plenum compoſiti hujus verbi ſignificatum veramque emphaſin hac ſua verſione non exprimant. Dicit enim, quod facile eſt intellectu, hoc verbum plus, quam ſimplex ὑψωσεν; neque quidquam obſtat, quo minus transferri queat & debeat: *exaltavit Eum ſupra omnia* a), præſertim ſi locum paralle-

a) Non obſervavit hanc emphaſin DODDRIDGIUS in paraphraſi ſua; nec bene, quem ille recte notat, PEIRCIUS ſenſum verbi explicuit, qnando explicat: *adhuc magis Eum exaltavit, quam antea.* Nec melius GROTIUS: *Eum multo ſublimiorem fecit, quam erat*

rallelum Eph. I, 21. cum hoc noſtro conferas. Jam vero quid hæc *ſupra omnia exaltatio* ſibi vult? b) Utrum hoc innuitur, datum eſſe CHRISTO ſummum dominium ſive, ſummam poteſtatem, qua omnia Ejus imperio ſubjecta ſint? Ego vero hoc indicari non arbitror. Neque enim hæc notio ſignificatui verbi ὑψοῦν frequentiori reſpondet, ſicuti poſthac probabo. Atque illa ipſa evectio Soſpitatoris ad ſummam poteſtatem, alte-

erat antea. Optime vero vertit ſumme ven. HEUMANNUS; **daſür hat ihn auch Gott aufs Höchſte erhöhet,** & cel. MICHAELIS in paraphraſi ſua: **Gott hat ihn deswegen ungemein und über alles erhöhet,** quanquam prius ſuperfluum eſſe videatur. Simili ratione ERASMUS: *vehementer* exaltavit ſive *inſigniter.*

b) Miror, omnes, quos inſpiciendi copia fuit, interpretes, id ſibi hic negotii datum eſſe crediſſe, ut ſenſum impropriæ hujus locutionis enuclearent. Hæc vero omiſſio, hoc ſilentium inde dimanaſſe videtur, quod inſequentia verba horum priorum explicationem eſſe arbitrati ſunt. Ita Cel. NONNENIUS Diſp. de *ſummo Dominio* Θεανθρώπου *exaltati in univerſum* p. 12. diſerte aſſerit, *conceſſionem nominis ſupra omnia nomina cum exaltatione coincidere*; hanc ergo denotare introductionem in dominatum. Sed neſcio, qua ducti ratione hanc coincidentiam ſtatuamus.

altero, quemadmodum ad ejus explicationem demonſtraturus ſum, hujus commatis membro, ad hoc diverſo, proponitur. Alii hanc Ipſius ὑπερυψωσιν tam late extendunt, ut omnes illos actus glorioſos, qui κενωσιν & ταπεινωσιν Ejus inſecuti ſunt, intelligendos eſſe ſtatuant. At eadem, quæ modo attigi, argumenta evincunt, nullo niti hanc explicationem fundamento. Attendamus igitur ad frequentiorem verbi ὑψοῦν ſignificatum, attendamus ad nexum cum præcedentibus & ad ſcopum Apoſtoli: & patebit facile, mea quidem ſententia, de *bonore* in Servatorem quoad humanam Ejus naturam collato ſermonem eſſe. Significat enim ὑψοῦν generatim *in ſtatum eminentiorem evebere*, & ſpeciatim *in honore conſtituere*, & opponitur τῳ ταπεινουν, quod pleiumque eſt *deiicere ſublimes*, ſive *in bonore collocatos* c). Quam ob cauſſam verba noſtra etiam hac ratione commode ac tuto tranſferri poſſunt: *quapropter*, quoniam ſe Ipſe ſubmiſit, neque ſuum, ſed PATRIS honorem quæſivit d), *etiam* DEVS *ad ſummum honoris*

c) Hoc ſignificatu ſæpius in S Sa occurrit, e. gr. Matth. XXIII, 12. Luc. I, 52. XIV, 11. XVIII, 14. Cf. cl. KYPKIUS in *Obſervat. Sacris* ad Act. XIII, 17.

d) Perſpicuum & planum eſt, particulam διο ad Servatoris ſubmiſſionem obedientiamque per-

noris faſtigium Eum evexit: Quodſi igitur creaturæ quædam rationis uſu præditæ honore

perfectiſſimam Patri Iudici ad honorem Ejus præſtitam reſpicere, præmiumque adeo his verbis denotari - quod eam inſequi voluit cœleſtis Pater. Non poſſum igitur ex toto adſentire DODDRIDGIO, ita παραφραζοντι: Darum hat ihn auch Gott erhöhet, nicht in der Abſicht, ihm dadurch eine verdiente Belohnung auszuzahlen, ſondern nur zu zeigen, daß unſere künftige und ewige Erhöhung durch ihn erworben und verurſachet worden, und daß, wie er um unſert willen bis zum Tode des Kreuzes erniedriget, Er alſo auch um unſert willen auferwecket worden. Quanquam enim hæc paraphraſis nonniſi vera contineat, ea tamen hic ſcopum Apoſtoli minus feriunt, nec cum nexu conſpirant. Nam illud διο non debuit declarare, indicari fructus, qui ex ſtatu exinanitionis in nos, mortales peccatores, redundant. ſed præmium in Ipſum Servatorem collatum ſignificari. Hinc perquam egregie cel. MICHAELIS hæc verba cum prioribus hac ratione connectit: Und wie angenehm iſt dieſer ſein Sinn Gott geweſen? Wie herrlich iſt die Belohnung, die er dafür erhalten hat? Nec tamen placitis Socinianorum Pontificiorumque, quod WOLFIUS aliique veriti ſunt, quidquam præſidii ex hac expoſitione accedit. Aliud enim eſt: ἡ ταπεινωσις της ὑπερυψωσεως cauſſa meritoria exſtitit; aliud: hæc exaltatio præmium eſt, in humanam Ipſius naturam collatum. Neque hæ duæ quæſtiones confun-

nore & exiſtimatione ſingulari fruuntur, ſi ſancti Angeli, dum veluti thronum DEI circumſtant, beati in coelo, dum vultum DEI ſpectant, Reges Principesque in terris, dum imperant, in eminentiore quodam honore conſtituti ſunt; attamen is ne umbra quidem eſt illius, qui CHRISTO triumphanti tribuitur, atque olim præcipue tribuendus eſt. Sed hac tamen locutione, qua Eum PATER ὑψῶσαι dicitur ὑπὲρ πάντα, non ſolum maxime ſublimem & eximium, h. e. ſummum eſſe honorem, in Ipſum collatum, innuitur, ſed etiàm *omnes* ad hunc honoris cultum obligatos eſſe ſignificatur. Qualis autem ſpeciatim honos indicetur, res ipſa loquitur. *Adoratione* enim major non exiſtit, hinc nonniſi Summo Numini præbendus. Intelligendam hanc eſſe, *genuflexio* ſequenti commate memorata probat, quam vel jam exhibentes vel olim demum exhibituri in tres diſtribuuntur claſſis. Adorant Eum Angeli boni, dum mandata Ejus a ſe exſequenda exſpectant, & perfectiones ipſius collaudant. Adorant Eum Beati in regno gloriæ, dum gratiam Ejus & miſericordiam ſibi

fundendæ ſunt: quem in finem ſe exinanivit Chriſtus? Et quo præmio id Ipſi Deus remuneravit?

ſibi præſtitam cum ceteris Ipſius virtutibus extollunt. Adorant Eum pii, in regno gratiæ viventes, dum laudem Ipſi debitam, in æterna vita continuandam, canunt, Ejusque præſidium precibus ad Eum fuſis implorant. At adorabunt quoque Eum quanquam inviti ipſe Satanas, malorum Angelorum cohors, & grex incredulorum hominum, quippe qui ſupremo mundi die *genua flectent.*

§. 4.

Neque vero tantum ad honoris, ſed etiam ad *poteſtatis* ſummum faſtigium evectus eſt Servator; quod altero hujus commatis membro ſignificatur: Και εχαρισατο αυτω ονομα το ὑπερ παν ονομα. Varie hoc ονομα ab oraculorum ſacrorum interpretibus exponi conſtat. Sunt primo, qui eo *honorem* indicari putant e). At quam male, ex ante

 dictis

e) Ita DODDRIDGIUS: Und hat ihm einen Namen und Ehre gegeben, der über alle Namen iſt, eine Ehre, mit welcher keine andere in Vergleichung geſtellet werden kann. Wie er ſich vorher ſo tief erniedriget, daß er nicht tiefer ſich erniedrigen können; ſo hat ihn auch ſein Vater dergeſtalt erhöhet, daß er ihn nicht höher erheben kann. Quæ quidem ſi ad explicationem prioris membri appoſuiſſet DODDRIDGIUS, non eſſet, quod rejiceremus. Simili modo,

dictis non amplius obſcurum eſſe poteſt. Sunt alii, qui ad *nomen* aliquod excellentius, quod Servatori, in coelum evecto, datum impoſitumve ſit, reſpici arbitantur; ſed in quo determinando, ſeu nominatim indicando, non conveniunt f). Ego vero

do, ſed obſcurins tamen, cel. MICHAELIS: Und hat ihm den Ehren⸗Namen geſchenkt, der über alle Namen iſt. Necdum enim intelligitur, quidnam id ***nomen bonoris*** ſignificare debeat.

f) Ex his VITRINGA, cujus ſententiam & WOLFIUS cum alia combinatam adoptavit, inprimis nominandus eſt. Argumento ille utitur, deſumto ex verbis, quæ Apoc. XIX, 16. leguntur, ubi ſcriptum dicitur *επι το ἱματιον και επι τον μηρον αυτου. Βασιλευς βασιλεων και κυριος κυριων.* Corruit vero hoc argumentum, adeoque etiam, quæ illi ſuperſtructa eſt explicatio, quum certum ſit, improprie capienda eſſe hæc verba, niſi CHRISTO etiam proprie veſtem tribuere velis, quod abſurdum eſſe nemo facile dubitaverit. Impropria enim hac locutione nihil aliud indicatur, niſi tantam Soſpitatorem ad dextram Patris ſedentem manifeſtare potentiam, tantam majeſtatem & gloriam, ut tam certum ſit, quam ſi veluti in veſte Ejus expreſſum legatur, ipſum eſſe Regem regum & Dominum dominorum. Addit idem, Apoſtolum h. l. reſpicere ad Ieſ. XLV, 21. ſeq. ubi legitur: *Deus juſtus* ומושיע, ſpeciatimque ad hoc nomen מושיע ocu-

vero, quodcunque ſpeciatim nomen intelligas, hanc explicationem neque phraſi, neque verbis antecedentibus, neque conſequentibus convenientem ſatis eſſe exiſtimo. Quid enim ονομα το ὑπερ παν ονομα. Non ſolum maius & excellentius dicitur hac phraſi nomen *Chriſto* donatum, quam omne nomen aliis conceſſum, ſed etiam omne hoc aliorum nomen Ipſius nomini *ſubiectum* eſſe Nam hunc ſignificatum voculæ ὑπερ tribuendum eſſe, probat locus parallelus Eph. I, 20. 21: καὶ εκαθισεν —— ὑπερανω —— παντος ονοματος & *collocavit Eum ſupra omne nomen.* Qua vero ratione hoc cum nomine proprie intellecto com-

oculos intendere, quando ajat, *ut in nomine* IESU *omne genu flectatur.* Quod quidem nomen & alii quamplurimi intellexerunt; unde γονυκαμψιαν ad ipſius appellationem ex illorum opinione non omittendam originem traxiſſe omnibus notum eſt. At loquitur clariſſime Apoſtolus de nomine, quod Servatori optimo tum quidem temporis, quum in cœlum abiret, atque ſupra omnia exaltaretur, conceſſum fuit. Illud vero nomen jam in ſtatu exinanitionis, jubente angelo Domini, inpoſitum Ei fuerat. Eadem eſt ratio omnium ceterorum nominum, ad quæ alii hic reſpici arbitrantur, quæque omnia magnus ceteroquin & immortalis COCCEJUS in *opp*, ſuis ad h. l. cumulat, atque intelligenda eſſe ſtatuit.

binare licet? Et poſito, revera factam eſſe talem impoſitionem novi nominis excellentioris, qualem volunt, qui hoc ονομα proprio ſignificatu accipiunt, nonne ea pars eſſet & quidem minor της υπερυψωσεως ſeu honoris in Servatorem collati? Quid vero, quæſo, Apoſtolum impuliſſet, ut hujus, omiſſa nobiliore & majore parte, ſpeciatim mentionem faceret? Indicat præterea particula και, niſi a ſignificatu ejus primo absque omni omnino neceſſitate recedere velis, hanc donationem maximi ac ſummi nominis non comprehendi ſub Ejus υπερυψωσει, ſed ab ea differre; quaſi dicat Apoſtolus: exaltavit Eum ſupra omnia, neque hoc ſolum, ſed etiam nomen dedit ſupra omne nomen. Denique quid ſibi vult ſequenti commate; *in nomine Ieſu genua flectere?* Num hoc innuitur: *ex motivo*, ut ita dicam, (hoc enim hic ſignificat particula εν) novæ hujus appellationis, Servatori conceſſæ, Ipſum adorare, & ſententiæ Ejus judiciali ſe ſubjicere? Aliam quidem eandemque multo ſublimiorem excellentioremque, magno judicii die ſe Ei ſubjiciendi rationem, locum habituram eſſe, ad explicationem horum verborum non obſcure videbimus. Sunt igitur alii, qui *dignitatem* g) voce ονομα intelligendam eſſe

g) Vid. WOLFIUS ad h. l.

eſſe exiſtimant. Sed qualem dignitatem? Si honorem putant, eam ob cauſſam falluntur, quod evectio ad ſummum honoris culmen verbo ὑπερυψωσις jam indicata eſt. Sunt, qui *majeſtatem*, *auctoritatem*, *gloriam* interpretantur. Hi veri quidem aliquid habent, ſed minus clare & dilucide propoſitum. Qua enim in re *majeſtas* illa conſiſtit! Quodſi honos cum poteſtate conjunctus innuitur, eadem eſt reſponſio, quam modo dedimus, ſcilicet honorem CHRISTO exhibitum his verbis non exprimi. Notionem *auctoritatis*, niſi hæc poteſtatem imperandi ſignificet, locus parallelus ſupra allatus, de quo mox plura, non admittit. Idea *gloriæ*, complexum perfectionum, quæ aliis innoteſcunt, indicantis h), niſi idem ſignificet, quod majeſtas, latior eſt, quam ut in ea acquieſcere liceat. Sunt igitur alii, qui *celebritatem* magnam innui contendunt. At contraria eſt huic explicationi phraſis ονομα το ὑπερ παν ονομα. Dixiſſet enim ſine dubio Apoſtolus ονομα μεγαν ſeu μεγιϛον ſeu διαφορωτατον. Nec probari poteſt, credo, hæc notio. Deſumta eſſe videtur ex idea, quæ cum voce noſtra ver-

h) Cf. ſumme vener. NONNENIUS in egregia Diſp. *de fide in nomen Domini noſtri Ieſu Chriſti, Filii Dei*, §. VI.

vernacula nomen exprimente combinari nonnunquam ſolet. Sunt denique, qui *teſtimonium altitudinis*, & *præcellentiæ* Servatoris explicant i): quæ quidem explicatio adeo arbitraria eſt, ut eam refellere ſupervacaneum ſit.

§. 5.

Non poſſum igitur, omnibus probe expenſis, per *nomen* CHRISTO a PATRE datum, cujus toties in ſacris litteris fit mentio, ſummam non intelligere *poteſtatem*, ſummum ejus *dominium* ſive *imperium*. Hoc ſignificatu, in V. T. libris jam ſatis frequente k), in N. T. tabula vox *ονομα* ſæpi-

i) Cf. COCCEJUS ad h. l.

k) Vox enim שם frequentius divinam potentiam ſeu poteſtatem, qua pii nituntur, & cui tanquam DEO ſubditi ſe committunt, ſignificat. David Goliatho, *tu ad me venis*, inquit, *cum gladio, haſta & clypeo*, his armis fragilibus & impotentibus confiſus, *ego vero ad te venio in* nomine *Jehovæ exercituum*, i. e. fiduciam meam in potentia DEI, ſeu potentiſſimo Ejus auxilio collocans, 1. Sam. XVII, 45. *Nomen DEI Iacobi*, i. e. Ejus omnipotentia *te proteget*, Pſ. XX, 2. Item v. 8: *Illi curribus & equis confidunt, nos vero nominis Jehovæ, Dei noſtri, recordamur.* Prov. XVIII. *nomen Dei arx munita* dicitur, *ad quam juſtus confugit & tegitur*; cuſtodiuntur autem teguntur que *potentia* divina pii, 1. Pet. I, 4.

ſæpius occurrit, atque in eadem quidem materia. Locum primarium, qui rem conficit, neque dubium facile relinquit, jam aliquoties adduximus. Dicitur *collocatus eſſe a Patre Chriſtus ad dextram Ipſius in cœlis ſupra omnem principatum & poteſtatem & vim & dominationem, quin omne omnino nomen, quod non in hoc tantum, ſed & in futuro nominatur ævo*, Eph. I, 20. 21. Prioribus hujus dicti verbis ſpecies Principum Dominorumque, ſive in cœlis ſint ſive in terra, enumerantur, quorum omnium imperia Servatoris imperio ſubjecta eſſe dicuntur. Tunc vero generatim pronunciat Apoſtolus, plane nullam eſſe poteſtatem, cujuscunque ſit nominis, ſive in hoc exiſtat ævo ſive in futuro, quæ ſupremó Ejus imperio ſubjecta non ſit: *quin* (hunc enim ſignificatum particulæ και ſatis frequentem hic applicandum eſſe putamus) *ſupra omne omnino nomen.* Nonne clarum eſt, ονομα ſignificare *poteſtatem* quamcunque, & vocem generaliorem eſſe, ſub qua αρχη, εξουσια, δυναμις. κυριοτης tanquam dominiorum imperiorumque ſpecies continentur? Apparet hinc, quam ob cauſſam in loco noſtro, quem explicamus, generaliore hac voce uſus ſit Apoſtolus. Hoc enim ονομα patet latius, ſeu latioris ſignificatus eſt, quam omnes ceteræ voces, poteſta-

teſtatem denotantes, atque haud obſcure indicat, nullum omnino eſſe imperium, nullum dominium, quocunque nomine inſigniatur, quod Ejus poteſtati imperioque parere non debeat. Quæ præterea ex aliis dictis ad hanc notionem του ονοματος Servatoris & confirmandam & illuſtrandam huc afferri poterant, ne ipſam loci noſtri explicationem prolixiore παρενθεσει interrumpam, infra in nota l) declarare ſtu-

l) Evolvenda igitur ſunt alia loca, ubi eadem notio obtinet, & in quibus non obtinet, ceteras tamen notiones haud difficulter inde derivare licet. Non obſcurus eſt locus Act. III, 6: *in nomine Ieſu Chriſti Nazareni ſurge & ambula.* Quid enim innuit Apoſtolus, niſi per omnipotentiam Servatoris, ſi claudus fidem ſuam in ea collocet, uti etiam collocavit, ſanitatem ſive incolumitatem ipſi donari. Probat hoc v. 12 & 16: *Quid adſpicitis nos, ac ſi propria potentia & pietate effecerimus, ut hic ambulet: in fide nominis Chriſti hunc, quem videtis & noſtis, ejus firmavit nomen.* Removet igitur Apoſtolus opinionem adſtantium, ſua ipſorum δυναμει patratum eſſe hoc miraculum, atque id ſoli Servatoris ονοματι, i. e. δυναμει *potentiæ* vindicat. Similis eſt locus Act. IV, 10: *Notum ſit vobis omnibus omnique populo Iſraelis, in nomine*, h. e. per potentiam *Ieſu Chriſti Nazareni* —— *hunc ſtare coram vobis ſanatum.* Nequeo idcirco adſentire cel. KYPKIO, qui v. 12. ονομα pro Chriſto ipſo poſitum eſſe arbitratur; quanquam

ſtudui. Eſt igitur, ut nodum contraham, *nomen ſupra omne nomen* non ſolum maxima

quam locum hunc ceteroquin egregie explicet: *Non in alio nomine*, inquit Apoſtolus, *ſita eſt ſalus*; hoc eſt, recte ſic exponente Viro laudato, Chriſtus unicus eſt Soſpitator hominum; ab illo ſolo ut auctore hominibus obtingit liberatio ab omnibus vitæ præſentis calamitatibus, corporisve vitiis & infirmitatibus; inprimis vero in ſolo Ieſu ſita eſt ſalus animarum, quarum morbi tam inhæſive quam imputative ſanandi ſunt. Jam Apoſtolus hujus veritatis rationem affert: *Neque enim aliud nomen datum eſt ſubter cœlo inter homines, per quod liberari nos oportet*, h. e. neque enim cuiquam niſi ſoli Chriſto quoad humanam naturam ſpectato potentia & poteſtas data eſt, ad hanc liberationem ſervationemve efficiendam neceſſaria. Hac ratione nihil verbis ſuperflui ineſt; ineſſet vero, aut potius tautologia admittenda eſſet, ſi ſententiæ eruditiſſ. KYPKII calculum adjicere velis. Marc. XVI, 17: *In nomine meo dæmonia ejicient, linguis loquentur novis*, cet. Etiam hic intelligendam eſſe potentiam Servatoris, quæ ſe, appellantibus modo Apoſtolis Ipſius nomen, in patrandis miraculis manifeſtavit, ex v. 20. haud obſcure elucet: *Illi vero egreſſi ubique locorum prædicarunt, Domino cooperante & verbum confirmante per inſecuta* miracula, exſtantiſſima potentiæ Ipſi conceſſæ veritatisque Evangelicæ *ſigna*. Cf. & Matth. VII, 22, Luc. X, 17. 19.

ma & abſoluta, ſed etiam ſuprema poteſtas, i. e. cui omnes omnium poteſtates pa-

rent

19. Marc. IX, 38. 39. Luc. IX, 49. Act. XVI. 18. Quum vero hæc poteſtas & potentia ideo Servatori conceſſa ſit, ut dominetur & imperet, credentibusque ſalutem partam applicet; vox ονομα ſæpius ipſum Ejus *dominium*, quod eodem redit, ſignificat. *Apoſtolatum per Ieſum Chriſtum* ſe *accepiſſe*, dicit Paulus, *ad obedientiam fidei in omnibus terrarum gentibus* excitandum, ὑπερ του ονοματος αυτου, ad propagandos imperii ſui fines, Rom. I, 5. Et quid *fides* eſt & *credere in nomen Ieſu Chriſti*? Eſt fides in Ejus dominium, ſive aſſenſus intellectus cum conſenſu voluntatis conjunctus, Ieſum eſſe Regem regum & Dominum dominorum omnipotentem, potentemque adeo eſſe, omnibus obſtaculis e medio ſublatis, partam ſanguine ſalutem applicare. Eſt igitur receptio Chriſti ut regis animo ſubmiſſo atque obſequioſo. Differt enim hic fidei actus ab illo, qui *fides in ſanguine Ipſius* dicitur. Hæc eſt receptio Ejus ut Sacerdotis animo veniam peccatorum æternamque vitam anhelante, ſeu conſiſtit in aſſenſu intellectus cum conſenſu voluntatis conjuncto, Ieſum ſanguinis effuſione ſive obedientia ſua loco peccatoris præſtita ſalutem peperiſſe. Uti igitur hæc fides comparationem acquiſitionemve, ita illa præprimis applicationem ſalutis ſpectat. Demonſtrant hoc loca, ubi de poſteriore hac fide ſermo eſt. Ioh. I, 11. 12: *Venit in ea, quæ Ipſius ſunt propria, &*

SUI,

rent ſubditæve ſunt. Hanc veram & genuinam eſſe explicationem, ipſa Servatoris pro-

SUI, h. e. ii, quorum Rex eſt & Dominus, *non receperunt Eum* ut Dominum: *quotquot autem receperunt, eis dedit poteſtatem, ut filii Dei fierent, quippe qui in nomen Ejus crediderunt*, i. e. qui agnito Ejus dominio ſua ſponte ſe Ipſi ſubjecerunt, legique Ejus obtemperarunt. Quæ Ioh. II, 23 exſtant verba, paullo aliter, & juxta priorem *ονόματος* notionem exponenda ſunt, quoniam h. l. non de ſalvifica fide ſermo eſt: *Multi crediderunt in nomen Ejus, videntes ſigna, quæ patrabat.* Indicatur enim *potentia*, de qua adſpectu miraculorum convincebantur multi. Conſpirat igitur hic locus cum Act. III, 16, quem jam attulimus. Ioh. III, 18: *Qui in Eum credit, non judicatur; qui vero non credit, jamjam judicatus eſt; neque enim credidit in nomen unigeniti Dei filii*, i. e. in Ejus dominium. 1. Ioh. III, 23: *Et hoc eſt Ejus mandatum, ut credamus nomini Filii Sui, & amemus nos invicem*, h. e. ut nos ſubjiciamus dominio Chriſti, & hoc Ejus dominio, hacque noſtra ſubjectione ducti Ejus legem ſervemus, quæ mutuam charitatem commendat atque præcipit. Adde cap. V, 13. Forſitan eadem *dominii* notio in formula baptiſmi præcipua eſt, quin etiam fortaſſe unica. Baptizamur in *nomen* DEI triunius, in Ejus dominium, dum DEUS tanquam Dominus noſter potentiſſimum ſuum auxilium & quævis bona, quæ in

bant verba. quæ ſublimis in cœlum abiens pronunciavit, quippe quæ cum noſtris omni-

in regno gratiæ & gloriæ gratis diſtribuuntur, hac lege nobis promittit, ſi nos Ejus dominio nosmet ſubjiciamus, debitamque Ipſi tanquam ſupremo noſtro Domino præſtemus obedientiam. Videtur inde, ni fallor, faciliori modo quæſtio diſſolvi poſſe, cur Apoſtoli tantummodo in nomine Servatoris noſtri baptizaverint. Act. II, 38; VIII, 16; XIX, 5. Hujus enim immediate dominio & imperio ſubjecti ſumus, 1. Cor. XI, 3. Hujus *nomine* æternam vitam nanciſcimur, Ioh. XX, 31. Huic igitur immediate fides juranda, Ejusque legi obtemperandum eſt. Qui vero Hujus dominium agnoſcit, & ſecundum voluntatem Ejus vitam ſuam inſtituit, is generatim DEUM tanquam Dominum ſuum ſupremum veneratur, Eique ſe ſubjicit, quippe qui Illum Κεφαλην nobis dedit & *Κυριον*. Quæcunque igitur agimus, εν ονοματι, h. e. *ex motivo*, ut ita dicam, dominii Servatoris noſtri agenda ſunt, Col. III, 17. In Ejus *nomine* poculum aquæ ſuis præbendum, Marc. IX. 41; preces fundendæ, Ioh. XIV, 13. 14; XV, 16; XVI, 23. 24; liberi ſuſcipiendi, Matth. XVIII, 5; omnia relinquenda, Matth. XIX, 29; gratiæ agendæ Patri, Eph. V, 20; hominum ατακτως ambulantium conſortium fugiendum, 2. Theſſ. III, 6; ſanctis ſerviendum, Hebr. VI, 10; ægrotique oleo ungendi erant, Iac. V, 14. Hinc & Ejus *nomen invocare*, Act. XXII, 16, Rom.

omnino congruunt: *data mihi eſt omnis poteſtas in cœlo & in terra.* Reſpondet enim hic εδοθη τω εχαρισατο, & εξουσια τω ονοματι m).

Rom. X, 13. 14; in eo *ſperare*, Matth. XII, 21; illud *nominare*, 2. Tim. II, 19, & *confiteri*, Hebr. XIII, 15: eſt in agnitione viva ſupremi Ipſius dominii Ejus potentiſſimum auxilium implorare, in Eo fiduciam ſuam ponere, illud profiteri & celebrare. Notiones *mandati* & *cultus*, quæ his illisve locis voci ονομα tribuendæ ſunt, ex eis, quæ diſputavimus, ſponte ſua fluunt. Domini enim eſt, mandare & leges ferre; ſubditorum vero, Dominum colere, eique dicto audientes eſſe. Sed jam ſatis de nominis Servatori conceſſi ſignificatu. Diſceſſi quidem in notionibus hiſce eruendis & locis explicandis majorem partem a cel. NONNENII ſententia, quam in Diſputat. maxime egregia lectuque digniſſima jam cit. *de fide in nomen Domini noſtri, Ieſu Chriſti, Filii Dei*, fuſius explicuit: ſed multa tamen Eidem me debere, atque id maxime, quod doctiſſimis ſuis meditationibus meditandi dederit anſam, gratiſſime hic mihi fatendum eſt.

m) Expoſito verborum ſenſu, ipſius dominii uberiore pertractatione hoc lubentius ſuperſedeo, quod eam alii non ſine optimo ſucceſſu ſuſceperunt. Pertinet huc imprimis doctiſſima & ſucci plena, quam jam adduxi, cel. NONNENII Diſp. *de ſummo Dominio Θεανθρωπου exaltati, in univerſum.*

§. 6.

Progredimur nunc ad finem, qui evectione Servatoris noſtri ad ſummum honoris imperiique faſtigium obtinendus eſt, his verbis propoſitum: *Ut in nomine Ieſu omne genu ſe flectat cœleſtium, terreſtrium & ſubterraneorum, atque omnis lingua confiteatur, Ieſum eſſe Dominum, ad gloriam Dei Patris.* Id primo ſtatim intuitu apparet, verba hæc ex vaticinio Ieſ. XLV, 23 deſumta eſſe, atque ita quidem, ut explicationem addat Apoſtolus, quæ in his conſiſtit, primo ut nominentur, quorum genua ſe flectent, ſcilicet *cœleſtium, terreſtrium* & *ſubterraneorum*; tum ut confeſſio illa afferatur, quam omnis lingua editura eſt, ſcilicet *Ieſum eſſe Dominum*; denique ut indicetur, fore hanc confeſſionem dominii Ieſu *ad gloriam Dei Patris.* Itaque nullum plane eſt dubium, ex illo Ieſajæ loco hæc noſtra verba deſumta eſſe. Efficit hæc obſervatio, quæ unicuique ſuccurrat neceſſe eſt, qui modo locum illum in memoriam ſibi revocat, ut ipſum tempus, quo hic finis evectionis CHRISTI implemento dabitur, determinare valeamus. Explicat enim Apoſtolus locum Ieſajæ de die ultimi judicii, Rom. XIV, 11 n). Quanquam

n) Quæritur vero, quo jure & fundamento locum

quam igitur verum eſt, jam hodiedum multorum genua ſe flectere, multorumque linguas, Ieſum eſſe Dominum, confiteri; nondum tamen ſunt omnium genua, nec omnium linguæ. Itaque hæc verba Pauli eo modo interpretari nos oportet, quo magno demum iudicii die implenda ſunt o).

cum Ieſajæ de die pantocritico exponat Apoſtolus. Prout enim, recte hoc monente cel. MICHAELIS in *paraphr.* citata, in verſione vernacula verba ſe habent, atque ab interpretibus plerumque intelliguntur, ad diem ultimi judicii minime transferri poſſunt. Corrigit igitur Vir linguarum orientalium peritiſſimus verſionem noſtram, aut potius aliam ſubſtituit, eamque obſervationibus nonnullis confirmare ſtudet. At quanquam non pauca protulit lectu minime indigna, & de ultimo judicio ſermonem eſſe ex ipſis Vatis divini verbis probavit: id tamen ego quidem lectione ejus, collato doctiſſimo commentatore VITRINGA, non impetravi, ut omnis mihi ſublatus ſit ſcrupulus. Ne vero hac qualicunque diſſertatione brevitatis limites transgrediar, v. D. ſpeciali diſſertatiuncula cogitata mea de hoc loco explicabo, eumque cum Rom. XIV, 11. & Phil. II, 10. 11. conferam.

o) Non poſſum igitur adſentire cel. NONNENIO, qui in egregia ceteroquin jam cit. Diſput. *de ſummo Dominio Θεανθρώπου exaltati in*

§. 7.

Adducit Apoſtolus unum tantummodo finem, propter quem Servator ad ſummum honoris poteſtatisque culmen evectus eſt, quippe qui ſcopo, quem ſibi propoſuit, obtinendo ſufficiebat. Quemadmodum vero hic ultimus eſt ratione Θεανθρωπου; ita etiam ultimus adjicitur ratione PATRIS. Prior, qui ad CHRISTI ſpectat gloriam, exaltatione Ipſius a PATRE intentam, duo complectitur membra, quorum prius: *ut in nomine Ieſu omne genu ſe flectat cœleſtium, terreſtrium & ſubterraneorum*, ad finem της ὑπερυψωσεως; alterum vero: *ut omnis lingua confiteatur, Ieſum eſſe Dominum*, ad finem donationis ſummi nominis aperte reſpicit. Intelligimus autem cum aliis per hos

in univerſum hæc ſcripſit §. VII, p. 11: *In dicto* Phil. II, 10 *finis* ὑπερυψωσεως *ponitur, ut omne genu flectatur & omnis lingua confiteatur, non ſtatim poſt exaltationem, ſed pedetentim, uti cum victoria Ieſu Chriſti increſcit Dominium Ejus, & quod hic præcipuum eſt, dominii illius agnitio.* Loquitur enim Apoſtolus de ſollemni eademque ſimultanea omnium genuum curvatione, & de univerſali confeſſione dominii Servatoris ab agnitione differente, quæ non pedetentim, ſed ſimul, adeoque ultimo demum judicio locum habitura eſt.

hos genua flexuros & confeſſuros, qui in tres diſtribuuntur claſſes, omnes creaturas moraliter cum bonas tum malas. Quid enim hæc diſtributio ſibi vellet, eccur ea opus fuiſſet, ſi ſolos homines indicare voluiſſet Apoſtolus? Neque etiam ſoli homines coram tribunali Servatoris noſtri comparebunt. Nonne enim Ipſe deſcendet de cœlo cum Angelis Suæ potentiæ? 2 Theſſ. I, 7. Nonne, ſicut omnes omnino homines coram Eo ſiſtentur, ſive malum egerint ſive bonum, 2. Cor. V, 10, etiam malos Angelos, ad judicium magni diei detentos, Iud 6. ſiſtere ſe oportebit? En igitur tres claſſes adorantium & confitentium! Sunt οἱ επουρανιοι *cæli incolæ*, Angeli & beati jam reſuſcitati; οἱ επιγειοι *homines*, qui partim jam vivunt, partim vivent, partim mortui ſunt; οἱ καταχθονιοι *dæmones* p), qui repræſentantur tanquam

 ſub

p) Obſtare videtur huic explicationi locus Apoc. V, 13, ubi per κτισμα ὑποκατω της γης *mortuos* intelligendos eſſe arbitrantur Interpretes. Itaque pari ratione καταχθονιους non dæmones ſed defunctos ſignificare contendunt. Ego vero non video, quid impediat, quo minus per *creaturas ſub terra* ſpiritus illos infelices intelligamus, qui hoc quidem ævo dominium Regis regum non agnoverunt, die vero pantocritico cum ceteris

ſub terra commorantes, quoniam inviſibilibus *tenebrarum* catenis vincti ſunt q). Neque

teris creaturis ratione præditis exclamaturi & confeſſuri ſunt, ſedentis in throno eſſe benedictionem, honorem, gloriam & potentiam in omnia ſæcula. Solíne enim homines hoc prædicaturi ſunt? Accedit, vocem ἐπιγειοι non tantum notare homines *ſuper* terra conſtitutos adeoque viventes, ſed etiam *in* terra dormientes, hinc mortuos. Quæ quidem notio του ἐπι clara eſt ex verbis Iohannis, quæ inſequuntur: και ἐπι της θαλασσης, quippe quæ non modo *ſuper* faciem, ſed etiam *in* inferiore maris parte poſitas creaturas ſignificant. Qua denique de cauſſa homines in viventes & mortuos diſtribuat Apoſtolus, cum Angelos non diſtribuat? Nihil probat locus Rom. XIV, 9, ubi CHRISTUS reſuſcitatus dicitur, *ut & viventium & mortuorum Dominus eſſet.* Hic enim hac diſtributione opus fuit: atque idem plane eſt, ſi hunc mihi locum opponis, ac ſi ex eo, quem explicamus, demonſtrare velles, viventes hic non ſolum homines eſſe ſed & Angelos.

q) Cel. NONNENIUS intelligit per καταχθονιους & infelices animas, & genios catenis tenebrarum ſub terra vinctos, Diſſ. ſæpius cit. p. 11. Ego vero priores ad ἐπιγειους referendas eſſe exiſtimem. Talis enim eſt hæc diſtributio, qualis ultimo hujus ævi die obtinebit. Iſto autem die in *terreſtrium* numero erunt increduli. Beati vero reſuſcitati, quoniam jam nunc eo loco vivunt, quo

que enim aptius hoc eſt emblema, ad infelicem malorum Angelorum conditionem adumbrandam. Cœlum eſt locus lucis amœniſſimæ, ubi DEUS, qui habitat in luce inacceſſa, radios Suæ gloriæ & felicitatis in cœlites ſpargit, ubi lux faciei Suæ ſplendidiſſime lucet. Etiam in terram exeunt radii hujus luminis, licet non eo ſplendoris gradu. Sed quemadmodum radii Solis in interiores terræ partes non penetrant; ita etiam dæmones lucis faciei Divinæ participes non exiſtunt; atque hanc ob cauſſam *ſubterranei* commode & concinne appellari poſſunt.

§. 8.

Omnes igitur creaturæ ratione præditæ ultimi judicii die coram CHRISTO *genua flectent*, Deſignare hanc locutionem externam venerationem & adorationem, inprimis ſententiam accipientium & Judicis judicio ſe ſubjicientium, non obſcurum eſt. Quoniam vero creaturæ ad judicium vocandæ diverſi ſunt generis, ratione ſtatus moralis habita; illa adorationis ſubjectionisque teſtatio non ex eodem fonte,

quo CHRISTUS quoad humanam naturam, non amplius terreſtribus ſed *cœleſtibus* annumerandi ſunt.

non ex eadem animi commotione, ſed partim ex terrore & angore, partim ex incredibili lætitia proficiſcetur. Quantus enim angor tremorque impios invadat neceſſe eſt, qui ſceptrum Summi Regis in hac vita agnoſcere noluerunt, quando Eum in throno gloriæ ſedentem, ſententiam condemnationis in ipſos ferentem, jubentemque, ut ad καταχθονιους abeant, conſpicient? Tum ſane Iudæi, quem confoderunt, videbunt, cum pavore & hic exclamaturi: cadite in nos, montes, & tegite nos, colles, præ facie Ejus, qui in throno ſedet, & ira Agni. Spiritus impuri, qui jamjam tremunt agnoſcentes Deum, tunc magis contremiſcent, quando ipſi documenta ſummæ poteſtatis ſummique dominii Servatoris noſtri habebunt. At quanta contra lætitia eos omnes exhilarabit, qui ex terræ incolis in cœleſtium adſciſcentur ſocietatem? Hi Eum cum ineffabili voluptate adorabunt, externaque adorationis teſtatio cum interna conjuncta erit. Quid vero eſt, quod illinc angorem, hinc lætitiam, & profluentem inde genuflexionem excitabit? Eſt omnipotens Servatoris dominium, quod tum quidem excellentiſſima ratione, & glorioſis judicii circumſtantiis, & ſententia omni majeſtate plena, & executione judicii illico inſecutura manifeſtabitur.

Digitized by Google

bitur. Quod genuflexionis, h. e. adorationis ſubjectionisque motivum Apoſtolus indicat verbis: εν τω ονοματι Ιησου, q. d. *ut* ad conſpectum poteſtatis imperiique Ieſu & ex ejus motivo *omne genu ſe flectat* r).

§. 9.

Quod de incurvatione genuum breviter dixi, idem de confeſſione dominii Servatoris, quæ cum illa conjuncta erit, dicendum eſt. Erit hæc univerſalis & ſimultanea; atque ex diverſa illa animi commotione profectura, & coacta quodammodo, & ſpontanea futura eſt. Exſtat ejusmodi confeſſio Apoc. V, & quidem primo v. 12 Angelorum presbyterorumque, atque adeo των επουρανιων: *dignus eſt Agnus mactatus, qui accipiat poteſtatem & divitias & ſapientiam, & robur, & honorem, & gloriam*

r) Etiam hinc videre eſt, voci ονομα non facile alium, niſi quem addnxi, tribui poſſe ſignificatum. Quid enim dæmones, quid impios homines, ut cum externa adorationis teſtatione ſententiæServatoris noſtri ſe ſubjiciant, impellet maxime? Illa, ni fallor, ſupremæ poteſtatis, quæ Ipſi ut Mediatori conceſſa eſt, ſplendida & glorioſa manifeſtatio: quæ quidem fortior genuflexionis eſt ratio, quam nudum nomen.

riam & benedictionem. Sequitur v. 13 confeſſio omnium creaturarum ſimultanea, adeoque terreſtrium & ſubterraneorum, cœleſtibus partim præ gaudio, partim terrore confeſſores ſe adjungentium: *& omnem creaturam, quæ eſt in cœlo & in terra & ſubter terra, & ſuper mari quæ eſt, & quæ in eis ſunt omnes, dicentes audivi: ſedenti ſuper throno & Agno benedictio eſt & honor, & gloria, & robur in omnia æva.* Atque hac ratione compenſabitur inſignis illa contumelia, qua ab illis affectus fuit, qui dato in manum baculo genua Ei poſuerunt, Regemque Ipſum jocabundi ſalutarunt. Quod denique addit Apoſtolus: *ad gloriam Dei Patris*, hoc finem ultimum, particula εις indicatum, non tam ipſius dominii s), quam genuflexionis & confeſſionis ſigni-

s) Cel. MICHAELIS cum aliis de ipſo dominio hunc finem explicat: Eine Herrſchaft, inquit, die nicht zur Kränkung der Herrſchaft des Vaters, ſondern vielmehr zu ſeiner Ehre und Verherrlichung gereichet. Quodſi vero hæc verba εις δοξαν Θεου πατρος non ita cum prioribus, connecti poſſunt: & omnis lingua confiteatur, Ieſum ad gloriam Dei Patris eſſe Dominum; quam explicationem ipſe Vir Eruditiſſimus appoſito parentheſeos ſigno improbare videtur: hac potius ratione combinanda ſunt: & omnis lingua,

ſignificat. Felices illos, qui hac ſua futura γονυκαμψια & confeſſione nihil novi ſibique inſoliti acturi ſunt, ſed jam in hac vita fide ducti Caput ſuum adorarunt, debitaque obedientia, debitis laudibus dominium Ejus profeſſi ſunt!

gua, Ieſum eſſe Dominum, confiteatur, ad gloriam Dei Patris. Hoc modo genuflexionis potius confeſſionisque illius adjicitur finis ultimus, ratione Patris.

V.

V.
LITTERARIA.

ALTORFI NORICORUM.

Prodiit V. C. JO. AUG. DITELMAIERI, *Hiſtoria Dogmatis de Deſcenſu Chriſti ad inferos litteraria* 1762. 8.

V. C. *Joh. Bartholomæus* RIEDERER, *Th. D. & Prof.* edidit *Programma de Uſu ingenii in interpretandâ S. S.* quo ad orat. auſpicalem *de abuſu ingenii in interpretanda S. S.* invitavit a. 1753. &

- Diſſert. Inaug. Theolog. *in genuinum ſenſum oraculi Jer. XXXI*, 3. a. 1753. &

- Diſſert. Theol. *de felicibus Pauli prædicantis inter gentes Evangelium ſucceſſibus ad Rom. XV*, 18. 19. 1759.

- Beytrag zu den Reformations-Urkunden, betreſſend die Händel, welche Dr. Eck bey Publication der päbſtlichen Bulle wider den ſel. Dr. Luther im Jahre 1520 erreget hat, aus gröſſentheis ungedruckten Nachrichten herausgegeben und erläutert 1762. 4.

AMSTELODAMI.

Prodierunt *Obſervationes Miſcell in librum Job, quibus Verſionum & Interpretum paſſim criſis inſtituitur & obſcurioribus hujus libri locis lux nonnulla adfunditur* 1753. 8.

La Verité de la religion Chretienne, prouvée par l'Etat preſent du peuple Juif, *en trois Sermons; auxquels on en a joint deux autres, l'un* ſur l'epoque de l'avenement du Meſſie, *l'autre* ſur le lieu de ſa naiſſance *par* J. G. DE CHAUFEPIÉ, *Paſteur de l'Egliſe Walonne d'Amſterdam* 1756. 8.

Le

Le Pyrrhoniſme de l'Egliſe Romaine, ou Lettres du P. H. B. D. R. A. P. à Mr. - - avec les reponſes 1757. 8.

Hiſtoria Critica Catoniana per ſingulorum ſeriem conſuetam Dionyſii Catonis Diſtichorum ex ordine deducta; cui præmittitur Maximi Planudis Metaphraſis Græca cum caſtigationibus Joſ. Scaligeri in eandem perpetuis, itemque Eraſmi concinna expoſitio. Adnexæ ſunt VV. CC. *Barthii, Opitii, Daumii, Wackii, Boxhornii, Cannengieteri, Wiethoſii, & Arntzeniorum fratrum Animadverſiones ſelectæ; addita quoque ad calcem Diſtichorum cuique nova Paraphraſis* 1759. 8.

Arithmetica Univerſalis, ſive de Reſolutione & Compoſitione Arithmetica, Auctore JS. NEWTON, *cum Commentario V. C* JOH. CASTILLIONEI, *in alma Trajectina Philoſ. Matheſ. & Aſtronomiæ Prof. 2 Vol.* 1761. 4.

Hiſtoire des Troubles de Cevennes, ou de la guerre des Camiſards ſous le regne de Louis XIV; tirés de Manuſcrits ſecrets & authentiques, & des obſervations faites ſur les lieux memes, avec une Carte des Cevennes, par l'Auteur du Patriote Francois & Impartial 3 Vol. 1761. 12.

Vir quoque S. Rev. & Doctiſſimus L. CHAIS, V. D. M. Hagienſis, perrexit egregie in edendis Bibliis. Prodiit *la Sainte Bible, ou le Vieux & Nouveau Teſtament avec un Commentaire Litterai compoſe de Notes Choiſies & tirees de divers Auteurs Anglois. Tom. V. ſeconde partie, contenant le ſecond Livre de* SAMUEL *par Mr.* L. CHAIS 1761. 4.

Lucem quoque conſpexit liber in praxi Chriſtiana utiliſſimus, pietatem ſpirans, & ardens vitam Spiritualem in proximo excitandi & promovendi ſtudium, Viri Doctiſſimi & pl. Rev. J. H. SCHACHT, cujus Obſervata ad Matthæum ſecundum hujus Biblioth. Faſciculum exornant, hoc titulo: *De nood-*

noodzakelykheid van eene ſpoedige Bekeeringe ter waarſchouwinge tegen het Uitſtel van dezelve 1762. 8. Stylum & Methodum *Doddridgii* ſatis feliciter ſecutus fuiſſe videtur pl. Rev. Auctor. Meretur verſionem Germanicam.

Memoires de la Reine Chriſtine par Mr. ARCKENHOLZ Tom. IV. 1760. 4.

ARGENTORATI.

Obiit V, C. JOH. LEON. FROEREISENIUS *Th. D. & Prof.* d. 13. Jan. 1761.

M. ISAACUS JUNDT edidit Comment. *de Suſceptorum baptiſmalium origine* 1755.

AURICI.

Edidit pl. Rev. DID. LUD. GÖDEKEN, V. D. M. Grundriß zur näheren Erklärung der Epiſtel Jakobi in einer erläuterten freyen Ueberſetzung 1762. 8. Multa in hoc libello ſunt bonæ frugis.

BERNÆ.

Prodiit v. c. Joh. CONR. FUESLII, *Tigurini, Capituli Vitodur. Camerarii*, diſſ. *de Fanaticis ſeculi XI. in Italia ad Sardin. Domin. Paſſioneum* 1761. 8. ut &

V. c. J. RUD. SINNER, *Bibliothecarii, Catalogus Codicum MSS. Bibliothecæ Bernenſis annotationibus Criticis illuſtratus* 1760. 8.

Collegit v. c. DANIEL FELLENBERG Opuſcula & Diſſertat. quibus leges antiquæ præſ. Moſaicæ Græcæ & Romanæ illuſtrantur, & horum, ſub Titulo *Jurisprudentia Antiqua*, Tomum *primum* edidit 1760. 4.

Recueil d' Antiquités trouveés à Avanche, à Culm & au-

autres lieux en Suiſſe, par Mr. SCHMIDT. 1760. 8.

BEROLINI.

Prodierunt J. CONYBEARE, der H. S. D. und Rektors zu Orford, Vertheidigung der geoffenbarten Religion gegen den Schriftſteller, das Chriſtenthum ſo alt als die Welt, aus dem Engliſchen, 1759. 8.

JO. TAYLORS, Predigers zu Norwich, Paraphraſis und Anmerkungen über den Brief an die Römer, ſamt einem Schlüſſel zu den Apoſtoliſchen Schriften, aus dem Engliſchen. 1759. 8. Multa in hoc libro ſunt optimæ notæ, ſed varia Socinianiſmum ſapiunt.

V. S. V. JO. PETRI SÜSZMILCH, Königl. Preuß. Oberconſiſtorial-Rath, ꝛc. Die göttliche Ordnung in den Veränderungen des menſchlichen Geſchlechts aus der Geburt, dem Tode und der Fortpflanzung deſſelben erwieſen. Zweyte und ganz umgearbeitete Ausgabe, 2 Theile 1762. 8. Liber præ plerisque aliis utiliſſimus, Providentiæ Divinæ ſapientiam mirifice illuſtrans.

BIPONTI.

V. C. GEORG. CHRIST. CROLLIUS edidit programma *de Quantitate moralitatis actionum moralium*, 1753.

BREMÆ.

Excidit in ipſo ætatis flore 1761. d. VI. Oct. ex numero Illuſtris Lycei Profeſſorum, quorum ſeriem dedimus Faſc. I, Vir Clariſſimus & Eruditiſſimus CONR. IKENIUS, *Conr. Filius*, longiore omnino vita dignus, LL. OO. Prof. cui Ampl. Proceres vix Profeſſionem Logices & Metaphyſices, morte V. C. *Lud. Henr. Rungii* vacuam,

cuam, demandaverant, obituque ſuo ſpem eruditorum fruſtravit. Occupatus enim erat in transferendo & illuſtrando libro *Karaitico*, cui S. V. Parens jam manum admoverat, & *Ahmedis Arabſiadæ hiſtoriam Timuri Arabicam.* Jacturam Doctiſſimi hujus Collegæ Ampl. Proceres reſarcire quantocyus curarunt. Demandarunt d. 29. Dec. 1761.

Viro Nob. JOHANNI, V. C. NICOLAI NONNENII, Theologi noſtri Senioris, filio, Provinciam *Logicam & Metaphyſicen* docendi, &

Viro Doctiſſimo JOH. PET. BERG, Provinciam *LL. OO* poſtquam hic, mactatus a Viro Celeb. J. J. SCHULTENSIO perquam honorifico teſtimonio, quo ſuam in LL. OO. inſignem peritiam oſtendit, *Specimen Animadv. Philol. ad ſelecta V. T. loca* L. B. 1761, exhibuiſſet.

Lugduno Batavorum, ubi ſtudiis adhuc operam dant, indies novos hos Profeſſores exſpectamus, utque Lyceo noſtro & reip. Litter. ſint ornamento ſerio vovemus.

Prodierunt hic WILLIAM COOKE, M. A. **Unterſuchung der Religion und Tempel der Patriarchen und Druiden, worinnen die Grundſätze derſelben entdecket, und ihre genaue Uebereinſtimmung untereinander, und beider mit den Lehren der chriſtlichen Religion und derſelben frühen Einſetzung gezeiget, u. ſ. w. aus dem Engliſchen überſezzet von Joh. Phil. Caſſel, Prof mit Kupfer 1756. 8.**

Zeugniſſe der Religion, welche abgeſtattet hat N. Nonnen, ältester Diener J. C. in der Kirche und hohen Schule zu Bremen 1759. 8.

Nath. Lardner, der Gottesgel. D. von den Beſeſſenen, deren im N. T. gedacht wird, in vier Reden über Mark. V, 19. aus dem Englichen überſezt von J. P. C. P. Nebſt eines Ungenannten Prüfung der

Gedan-

Gedanken, welche H. Lardner über die Beſeſſene geäuſſert hat. 1760. 8.

D. Joh. Chapmanns Euſebius, welcher die gute Sache des Chriſtenthums behauptet. Zweyter und letzter Theil, und John Hallets Abhandlung von der Unſittlichkeit des ſittlichen Weltweiſen übergeſetzt von J. Fr. Steffens, V. D. M. 1761. 8.

BRUNSVICI.

V. C. Wilhelm Robertſons, Th. D. Geſchichte von Schottlandt unter der Regierung der Königinn Maria und des Königs Jakobs VI. bis auf deſſen Erhebung auf den Engliſchen Thron, nebſt einem Abriſſe der Schottiſchen Hiſtorie vor dieſem Zeitraum, und einem Anhange von Urkunden, aus dem Engliſchen überſetzt, mit einer Vorrede von M. Th. S. Mittelſtadt, Fürſtl. Braunſchw. Hofprediger, 2 Theile 1762. 8.

D. Thomas Sherloks Heilige Reden über wichtige Glaubens-Lehren und Lebenspflichten, aus dem Engliſchen, IV. Theil. 1762. 8.

V. Pl. R. Joh. Fried. Weitenkampf, Lehrgebäude vom Untergang der Erden. 1762. 8.

BALTHASARIS LUDERWALD, V. D. M. Commentatio *de Criteriis fabularum & reſecandis ab hiſtoria fabulis, in qua & ipſa fabularum criteria & ſubſidia, quibus ab iis liberanda ſit hiſtoria præceptis & exemplis exponuntur.* 1761. 8.

CANTABRIGIÆ.

Δημοσθένους Αἰσχίνου Δεινάρχου καὶ Δημάδου τὰ σωζόμενα *Græce & Latine* edidit JO. TAYLOR, *LL D. Eccleſiæ de Lawford in agro Exſexienſi Rector*, &c. 1757. 4.

CASSELLIS.

M. Johann Jak. Pitts, Abhandlung von den gött-

 lichen

lichen Abſichten bey der 40jährigen Reiſe der Iſraeliten durch die Wüſte nach Kanaan. 1755. 4.

COBURGI.

V. C. JOH. FRID. GRUNERI Opuſcula *ad illuſtrandam hiſtoriam Germaniæ pertinentia* Vol. II. 1760. 1761. 8.

COLMARIÆ.

V. C. JOH. DAN. SCHOEPFLINI *Alſatia illuſtrata*, *Celtica*, *Romana*, *Francica*, *Germanica & Gallica*, Vol. II. cum figuris. 1751-1761. fol.

DAVENTRIÆ.

Edidit V. C. A. F. RUCKERSFELDER *Sylloges Commentat. & Obſervat. Philolog. Exeget. & Criticarum Faſciculum priorem* 1762. 8. ubi *prima* Comment. Cantica *Deboræ* Jud. V. & *Pſalmi* LXVIII. ex genio *Pindaricorum* illuſtrantur; *ſecunda* deſcriptio datur *Codicis Mſ. Hebr. Bibliothecæ Daventrienſis*, Prophetas continentis, cum Indice omnium in eo Variantium Lectionum; *tertia* ſiſtitur Specimen *ſtricturarum Criticarum in V. C. Benj. Kennicotti Diſſ. pr. de ſtatu textus Hebraici.*

DUISBURGI AD RHENUM.

Vocatus hic v. pl. Rev. & Doct. DID. ADR. WALRAVEN V. D. M. Randwicenſis, *Prof. Theol. & LL. O O.* vocationi morem gerere renuit.

ERLANGÆ.

Prodierunt V. J. HUGONIS GROTII *Annotationes in Novum T. Editio nova.* Recenſuit & præfatione

tione *de Socinianiſmo Hugonis Grotii* auxit V. C. C. E. DE WINDHEIM, Vol. II. 1755. 1756. 4.

V. C. DE WINDHEIM LL. OO. Prof. & Philoſ. Diſſ. in *Danzianam Grammat. Hebr. qua Proſthesis ad rationes revocatur* 1751.

- - Diſp. Philol. *qua Litteræ Epentheticæ Hebr. ad rationem ſuam revocantur, illæque voces quibus ineſſe putantur, reſolvuntur, variaque loca V. T. illuſtrantur.* 1752.

- - Diſſ. Philoſ. qua *de nonnullis ad doctrinam de permiſſione mali ſpectantibus & præſertim de legibus felicitatis a Ven. Bœldikio adſertis.* 1753.

Sub ejusdem V. C. præſidio. G. W. A. HARRER Exerc. Phil. *de Dualitatis ratione nominum Hebr. maxime adpellativorum* 1753.

- - L. J. J. LANGE diſſ. Inaug. Philol. *in locum difficiliorem Hoſ. X*, 10. 1755.

V, C. PH. LUD. STATII MULLER diſſ. Inaug, de *juſto Probabilitatis valore & uſu* 1757.

FLORENTIÆ.

Lucem vidit *Conciliorum Sacrorum Nova & ampliſſima Collectio, in qua præter ea, quæ Ph. Labbeus & Gabr. Coſſartus & Nic. Coletus & Jo. Dom. Manſi edidere, optime diſpoſita exhibentur ad eodem J. D. Manſi, Lucenſi. Editio Noviſſima, Novorum Conciliorum & Documentorum additionibus locupletata, ad MJs. Vaticanos, Lucenſes aliosque recenſita & perfecta. Accedunt notæ & Diſſertat. plurimæ, quæ in ceteris editionibus deſiderantur.* 1759. Vol. II. fol.

FRANCOFURTI AD MOENUM.

Viro Excell. FRID. CAR. DE MOSER tribuuntur libri ſequentes utiliſſimi digniſſimi, qui in omnes linguas transferantur.

Der Herr und der Diener, geſchildert mit patriotiſcher Freyheit 1759 8.
Beherzigungen 1761. 8.
Vertraute Briefe über die wichtigſten Grundſätze und auserleſenen Materien des Proteſtantiſchen Geiſtlichen Rechts 1761. 8.

Prodierunt **A. V. L. Carſtens** Verſuch die Gründe der Gewisheit des ewigen Lebens der menſchlichen Seelen vernunftmäßig und pracktiſch vorzutragen 1760 8.

Fr. Hutcheſons, der Rechten D. und Prof. der Weltweisheit zu Glasgow, Unterſuchung unſrer Begriffe von Schönheit und Tugend in 2 Abhandlungen 1. von Schönheit, Ordnung, Uebereinſtimmung und Abſicht 2. von dem moraliſchen Guten und Uebel, aus dem Engliſchen 1762. 8.

FRANCOFURTI AD VIADRUM.

Orbata eſt hæc Academia, quin omnis Philoſophiæ ſanioris & ſolidioris Regio, Viro Excellentiſſimo ALEXANDRO GOTTLIEB BAUMGARTEN, qui lugentibus omnibus Muſis fato functus eſt.

Ediderat *Initia Philoſophiæ Practicæ Acroamatice ſcripta* 1760. 8.
& *Acroaſin Logicam in Chriſt.* L. B. DE WOLFF 1761. 8.

Cl. CAUSSE, diſſ. edidit *de ſupernaturali Revelatione poſſibili, probabili, neceſſaria & rationabili* 1762.

V. pl. Rev. **Joh Gottl. Töllner**, das Abendmahl des Herrn gegen alle Verächter deſſelben erkläret und gerettet 1756. 8. Moderationis laudem meretur.

FRANEQUERÆ.

Edidit Diſſ. Inaug. pro gradu Doctoratus Vir pl. Rev.

Rev. & Doctiſſimus JOH. HENR. VERSCHUIR, V. D. M. Bolſvardienſis, *ad Hag. II*, 6-9. 1760.

Sub præſidio Cel. VENEMÆ edidit JOH. SZENTESI, Hungarus, Auctor, Diſſ. Phil. Theol. *de Verbo* נחש, *cujus præter ſignificationes ſuperſtitioſe bariolandi, vindicatis a prava interpretatione aliquot locis V. T. ſenſus purus Philologico indagine detegitur* 1761.

Ipſe autem Cel. VENEMA eruditiſſimum edidit Commentarium ad *Primos Viginti & unum* Pſalmos, *quo ſingulorum argumentum, tempus & hypotheſis explicandi ſtudioſe inquiritur, eorumque partes paraphraſi & ſelectis Obſervatt. Illuſtrantur* Leov. 1762: 4.

Lucem quoque vidit V. C. ÆGIDII GILLISSEN Oratio *de Deiſtis præſtantiam Relig. Chriſt. declatrantibus, dicta, quum Magiſtratu Academico abiret* 1762.

GIESSÆ.

Diem ſupremum obiit Academiæ Cancellarius J. C. PFAFFIUS, Vir in hiſtoria Litteraria celebratiſſimus.

GOETTINGÆ.

Maxime Academia hæc luget obitum Viri toto orbe Celeberrimi J. M. GESNERI, Conſiliarii regii, Doct. & Prof. Eloq. Gr. L. & Poeſeos, Bibliothecarii & Acad. Scient. R. membri d. 3 Aug. 1761. fato functi.

Programma funebre ſcripſit V. C. J. D. MICHAELIS hoc titulo: *Memoriam J. M. Geſneri civibus poſteriſque commendat Prorector cum Senatu*, 1761. fol.

Obiit quoque V. C. ANDR. GEORG WAEHNER. *Prof. LL. OO.* d. 21 Febr. 1762.

Ut & V. C. TOB. MAYER, *Mathem. Prof. celeberrimus*, d. 20 Febr. 1762.

Ab aliquot jam retro annis lucem conſpexit V. D. DAVID CLEMENT V.D. M. *Bibliotheque curieuſe hiſtorique & Critique, ou Catalogue raiſonné des livres difficiles à trouver* T. IX. 1750 — —

V. C. C. A. HEUMANNUS edidit *librum de Prudentia Chriſtiana*, 1761. 8.

V. C. JO. DAV. MICHAELIS recudi curavit, *Eſſay Phyſique ſur l'heure des Marees dans la Mer rouge comparee avec l'heure de paſſage des Hebreux, avec des remarques de Ms. Michaelis*, 1758. 8.

Ut & V. C. ROB. LOWTH, *de S. Hebræorum Poeſi Prælect. Acad.* Partem *Secundam, ſubjecta Metricæ Harianæ confutatione & Oratione Crewiana; notas & Epimetra adjecit J. D. Michaelis* 1761. 8. &

De l'Influence des opinions ſur le langage & du langage ſur les opinions, Diſſertation qui a remporté le prix de l'Academie Royale des Sciences & belles letters de Pruſſe en 1759. *par Mr.* MICHAELIS, *Conſeiller de Cour de S. M. Brit. &c. traduit de l'Allemand.* Breme 1762. 8.

Mox quoque prodibit ejusdem V. C. **Entwurf der Typiſchen Gottesgelahrtheit, zweyte und vermehrte Auflage Bremen 1762. 8.**

Prodiit V. C. C. G. FR. WALCHII, P.P. *Monumentorum medii ævi Volum. Secundi Faſc. Primus*, in quo leguntur,

1. JO. GOCHII *de Scholaſticorum Scriptis & religioſorum votis* Epiſtola *Apologetica*.
2. NIC. WIGELII. *de valore Indulgentiarum adverſus Joh. Huſſum Diſputatio*.
3. ALB. ENGELSTET, *Speculum aureum*

Ejusdem V. C. **Grundſätze der Kirchengeſchichte des N. T.** 1761. 8.

V. C. D. Jac. Foertſch, P. P. kurzer Entwurf der Catechetiſchen Theologie zum Gebrauch Akademiſcher Vorleſungen 1758. 8.

V.C,

V. C. **Jo. Tob. Köhlers**, volſtändige Nachricht vom Pabſt Johann XXI, welcher unter den Nahmen Petrus Hiſpanus als ein gelehrter Arzt und Weltweiſer berühmt iſt 1760.

Ejusdem V. C. Anweiſung vor Reiſende Gelehrte, Bibliotheken, Münz-Cabinette, Antiquiteten-Zimmer, Bilderſäle, Naturalien und Kunſtkammer u. d. m. mit Nuzzen zu beſehen Frankf. 1762. 8.

GRONINGÆ.

Edita ſunt V. C. FRID. ADOLPH. VAN DER MARCK JC. Oratio Inaug. *de finibus Jurisprudentiæ optimisque ad eos obtinendos mediis, quum ordinariam Juris publici, N. & G. auſpicaretur* 1758.

Et ejusdem V. C. Oratio, quum Magiſtratum Academicum deponeret, *de libertate reipubl. Groningo Omlandicæ interna, unice propriis patriæ legibus innixa* 1761. 8.

Ut & *Inſtitutiones Juris Civilis privati, communis & reipubl. Groningo-Omlandicæ proprii* 1761. 8. pars I.

In locum V. C. JO. GER. CHRIST. RUCKERI JC. qui nunc almam Trajectinam ornat, vocatus eſt Herborna Naſſoviorum V. C. LUD. CONR. SCHROEDERUS, *N. G. frater*, Provinciamque Juris auſpicatus eſt Oratione dicta d. 17. Sept. 1761. *de Jure Conſultis Romanis ſuum in legibus interpretandis officium non transgreſſis.*

Paulo poſt iterum Profeſſio Juris Anteceſſorem amiſit obitu V. C. JOACH. JO. SCHWARZII d. 19. Oct. 1761.

Suffecerunt in hujus locum Nob. Academiæ Curatores V. C. A. VAN DER KEESSEL, qui mox muneri ſuo inaugurabitur.

DID. MESTINGH, ſub præſidio V. C. N. G. SCHROEDER I.L. OO. & Antiq. P. edidit Diſſ. *de Authentia quorundam Cetbibim* 1757.

Et ſub ejusdem V. C. præſidio GUALT. RUD. NANNINGA Diſp. Philol. continentem *Animadverſ. Miſc. ad quædam V. T. loca* 1756.

Idem G. R. NANNINGA ſub præſidio V. C. MICH. BERTLINGII Th. D. & P. edidit Diſſ. explicantem *naturam corruptionis moralis* 1760.

Laudem ſingularem autem merentur editæ a V. C. N. G. SCHROEDERO *Obſervationes Selectæ ad Origines Hebræas* 1760. 1761.

GUELPHERBYTI.

Joh. Andr. Buttſtets Schrift und Vernunftmäßige Abhandlung von der Gnadenwahl 1755. 8.

Fried. Anr. Knittels neue Gedanken von den algemeinen Schriftfehlern in den Handſchriften des N. T. mit Erläuterung Jo. XIX, 14. und Luk. III, 35. 36. 1755. 4.

HAFNIÆ.

Editæ a Viro S. V. JO. ANDR. CRAMER *homiliæ Germanicæ* varii generis laudem demeritam reportarunt: uti ejusdem Poetiſche Ueberſezzung der Pſalmen mit Abhandlungen über dieſelben Leipzig 1758. 1759. Vol. II. Commentationes illæ ſunt 1. von der Glaubenslehre der Pſalmen 2. von der Sittenlehre der Pſalmen 3. wieder diejenige, welche die Verfaſſer der Pſalmen eines rachgierigen Geiſtes beſchuldigen 4. über die Profezeyungen der Pſalmen von JEſus Chriſtus und ſeinem Reich.

Prodierunt gelehrter **Männer Briefe** an die Könige in Dännemarck vom Jahre 1522. bis 1663. zum Drukke befodert von **Andr Schumacher** Secretair 1758. Vol. II.

Ludw. Harboe, Biſchofs in Secland, zuverläßige Nachrichten von dem Schikſahle des Johann a Lasco und

und ſeiner aus Engeland vertriebenen Reform. Gemeine in Dännemark. 1758. 8.

HAGÆ COMITUM.

Tweede Vervolg op den grooten Heildag der Chriſtenheid, vervattende een uitgebreid Vertoog der verſcheide bezigheden, en gebeurteniſſen, voorgevallen volgens het verhaal der Evangeliſten, van na den eerſten Dag der opſtandinge van den Heere J. C. gedurende deszelfs verkeeringe onder zyne Diſcipelen tot op deszelfs glorieryke Hemelvaart toe, benevens nog eenige Toegiſten van verſcheiden aart daar agter, door Mr. H. S. VAN SON, *Rechtsgeleerde.* 1761. 8.

HALÆ SAXONUM.

Eodem modo uti ante aliquot annos *Onomaſticon* Vet. Teſtamenti, ita nunc edidit V. C. JOHANNES SIMON, Prof. Philol. S. *Onomaſticon Novi Teſtamenti & librorum Apocryphorum V. T. uti etiam Bigam Diſſert. de Thammuz Ezech. VIII,* 14. *& de Uſu Itinerariorum Orientalium* 1762. 4.

Quæ, uti Cl. I. p. 557. notavimus, fama tulit, ipſo eventu comprobata ſunt, Prodiit Venerab. JOH. LAUR. MOSHEMII Sittenlehre der H. Schrift. Sechster Theil, Auctore V. C. JOH. PET. MILLERO, *Scholæ Rectore meritiſſimo* Helmſt. 1762. 4.

Lucem quoque viderunt **Paul Sarpii** Hiſtorie des Tridentiniſchen Concilii mit des D. Courayer Anmerkungen mit einer Vorrede begleitet von **Fr. E. Rambach** 2 Theile 1761. 1762. 8.

V. C. **G. Fr. Meiers** Philoſophiſche Betrachtungen über die Chriſtliche Religion 3 Theile 1761. 1762. 8.

V. C. **Joh. Fried. Stiebritz**, Prof. auserleſene Nachrichten der Vernunft und der geoffenbahrten Religion 2 Theile 1761. 1762. 8.

V. C

V. C. **Joh. Sal. Semler**, Prof. Verſuch den Gebrauch der Quellen in der Staats- und Kirchen-Geſchichte zu erleichtern 1761. 8.

Ut & Ejusdem umſtändliche Unterſuchung der dämoniſchen Leute, oder ſo genannten Beſeſſenen und Beantwortung einiger Angriffe 1762. 8.

Nec non ejusd. Auszug aus der Kirchengeſchichte der Chriſten mit Anzeige der Quellen zu Fortſezzung des Baumgartenſchen Auszugs, vierter Theil 1762. 8.

Sub ejus præſidio Diſſ. CAR. GOTTL. NEIDEL, *quod Paulus Epiſtolam ad Hebræos Græce exaraverit* 1761.

V. C. CHRIST. BENED. MICHAELIS *Th. D. & Prof. L. L. OO. Philologemata Medica ſive ad Medicinam & res Medicas pertinentia ex Hebræa & huic adfinibus linguis Orient. decerpta* 1758.

Andr. Gottl Maſch, Pred. zu Beſeriz, Abhandlung von der Grundſprache des Evangeliums Matthäi 1755. 8.

H. D. **John Lelands** Abhandlung von dem göttlichen Anſehen des A. und N. Teſtaments zur Wiederlegung der Einwürfe des moraliſchen Philoſophen, aus dem Engliſchen von **A. G. Maſch**, mit D. Baumgartens Vorrede. Roſtok 1756. 8.

HAMBURGI.

Amiſit Ill. Gymnaſium Virum Celebratiſſimum MICHAELEM RICHEY *Hiſtoriarum & Græcæ Linguæ ultra* 34. *annos Profeſſorem*, cum annos 82. menſes 7. & dies 9. vivendo expleviſſet. In *Programmate funebri*, quod V. C. JO. GEORG. BUSCHIUS, Mathem. P. P. & p. t. Rector, eleganti calamo compoſuit, merita Eruditiſſimi Senis, & ſcripta recenſentur.

In ejus locum fauſtis avibus vocatus fuit GODOF. SCHUTZIUS, Vir, cui multa debent elegantiores

res Literæ, eruditiſſimus. Dimiſſus a Rege ſuo perquam honorifice ex ſtatione Altonavica novo muneri inauguratus fuit Oratione, in qua publice dixit *Encomium florentiſſimæ reipublicæ Hamburgenſis*, quæ typis excuſa eſt 1762. 4.

Prodierunt Auserleſene Briefe über verſchiedene Gegenſtände aus der Sittenlehre und Religion des Herrn **Jacob Hervey**, Pfarrers zu Wuſton Favell, nebſt einer Nachricht von ſeinem Leben und Tode, aus dem Engliſchen 1762. 8.

HANOVERÆ.

Occubuit d. 25 Oct. 1761. Vir multis meritis in rem Litterariam conſpicuus C. L. SCHEIDIUS, *Bibliothecarius & Hiſtoriographus Regius.* Hiſtoria præprimis Ejus obitum luget.

Prodierunt D. **Iſ. Watts** kleine Catechetiſche Schriften, aus dem Engliſchen überſetzt durch **Chriſt. Bernh. Kaiſer** 1757. 8.

V. C. D. **John Lelands** Abriß der vornehmſten Deiſtiſchen Schriften, die in dem vorigen und gegenwärtigen Jahrhunderte in England bekandt worden ſind: nebſt Anmerkungen über dieſelben und Nachrichten von den gegen ſie herausgekommenen Antworten, aus dem Engliſchen überſezt von **H. G. Schmid** und **J. H. Meyenberg** 1755. 1756.

V. C. **Chriſt. A. Heumanns** Erklärung des N. Teſtaments, IX. X. und XI. Theil. 1759. 1760.

HEIDELBERGÆ.

Prodierunt V. C. **Carl Büttinghauſen**, Vertheidigung ſeiner *Horarum Hebraicarum* gegen die Nachricht in der Neuen Theologiſchen Bibliothek. 1760. Vertheidigung einiger Gelehrten gegen **H. Melch. Lud. Widekind** 1760. 8.

Diſ-

Diſſert. *de Jo. Aventini vitiis commiſſis in vita Othonis Wittelsbachii* 1761. 4.

Anmerkungen über den §. III. des neulich herausgekommenen Pfälziſchen Staats-Rechts von dem Ceremoniel, welches Churfürſt Friedrich III. gegen König Henrich zu Heidelberg beobachtet 1762. 8.

HEILBRONNÆ.

M. H. W. Klem, Zwey und funfzig Betrachtungen über die Abſichten der Religion, 3 Theile 1760. 8.

HELMSTADII.

V. C. JOH. CHRIST. WERNSDORFIUS, P. P. O. ſcripſit Comment. doctam *de Antiquitatibus Balearicis* 1761. 4.

Prodiit quoque Diſſ. Inaug. JOACH. ALB. BAY, *Specimen Juris Naturæ, exhibens genuinam Imputationis notionem* 1761.

Ut & V. C. JO. BEN. CARPZOVII Diſſ. *de Quantitate emendationis doctrinæ morum naturalis per Revelationem Divinam* 1761.

Nec non V. C. Joh. Ernſt Schuberts, Gedanken von den Quellen der Gottſeligkeit nach dem Lehrbegrif der Proteſtanten 1762. 4.

JENÆ.

V. C. JO. E. J. WALCHIUS, Phil. D. & Prof. doctiſſimas in *Acta Apoſtolorum* edidit *Diſſertationes, quibus multa Antiquitatis Sacræ & profanæ capita explicantur & illuſtrantur.* Nobis notæ ſunt ſequentes: 1) *de munere Apoſtolico* κλῆρῳ τῆς διακονίας Act. I, 17. 25. 2) *de Apoſtolorum Sacris conventibus* Act. II, 1. 3) *de natura & indole* τοῦ γλεύκους Act. II, 13. 4) *de claudo a Petro ſanato* Act. III. 5) *de* παῤῥησίᾳ *Apoſtolorum idiotarum*

tarum Act. IV, 13. 6) *de ſepultura Ananiæ & Sapphiræ* Act. V, 6. 10. 7) *de religioſa veterum* ἀνοποδησία Act. VII, 33. 8) *Antiquitates Damaſcenæ* ad Act. IX. 9) *de Ethnarcha Judæorum Damaſcenorum Paulo inſidiantium* Act. IX, 23. 24. 2 Cor. XI, 32. 10) *de Simone Coriario* Act. X, 6. 11) *de Agabo vate* Act. XI, 28. XXI, 10. 12) *de vinculis Petri ex antiquit illuſtratis* Act. XII. 13) *de* συντρόφοις *Veterum* Act. XIII. 14) *de Menachemo* συντρόφῳ *Herodis* Act. XIII, 1. 15) *de* Στρατηγοῖς *Philippenſium in Pauli & Silæ cauſa judicibus* Act. XVI, 20. 16) *de ſervis Veterum fatidicis* Act. XVI, 16. 17) *Antiquitates Corinthiacæ* Act. XVIII. 18) *de Veterum Diis patriis* Act. XXIV, 14. 19) *de Deo Melitenſium* Act. XXVIII, 6. 20) *de Publio* πρώτῳ *Melitenſium* Act. XXVIII, 7.

V. C. J. G. WALCHIUS, cujus merita in rem Litterariam abunde cognita ſunt, edidit *Bibliothecam Selectam Theologicam*, *Litterariis adnotationibus inſtructam* Tom. II. 1758. 8.

& V. C. Joh. Chriſtoph Köcher, Catechetiſche Geſchichte der Reformirten Kirchen, in welchen ſonderlich die Schickſahle des Heidelbergiſchen Catechismus aus bewährten Urkunden und Schriftſtellern ausführlich erzehlet werden.

LEOVARDIÆ.

Prodierunt COELII SEDULII *Carminis Paſchalis libri V. & Hymni Duo cum notis Barthii, Cellarii, Vonckii, Grumeri a'iorumque: quibus accedunt Thomæ Wopkenſii adverſaria emendatiora maxima ex parte adhuc inedita*, *curante* HENR. JOH. ARNTZENIO. *J. F. qui adnotationes & Obſervat. Specimen adjecit* 1761. 8.

Viri D. ADRIANI HERINGA, M. D. *Obſervat. Criticarum*

ticarum liber ſingularis, in quo paſſim Veteres Auctores, Græci maxime emendantur 1761. 8.

LINGÆ.

Valedixit Muſis Lingenſibus vocatus Theol. Profeſſor in Joachimico-Berolinenſi V. C. FERDIN. STOSCHIUS Th. D. editis *Breviſſimis doctrinæ Sanæ de Concordia Rationis & fidei lineis*, 1761. 8.

LIPSIÆ.

d. 6. Jul. A. 1761. diem ſuum obiit Vir Doctiſſimus & variis Scriptis eruditis inclytus CHRIST. WOLLE, Theol. Prof.

V. C. GUIL. ABR. TELLER, A. M. idem, qui *Kennicotti* Diſſ. de textu Hebr. V. T. in Latinam linguam transfudit, edidit Beurtheilung des erſten Th.ils der Crameriſchen Ueberſezzung der Pſalmen in 2. Sendſchreiben an den H. Verfaſſer 1760. 8.

Vir hic Cl. vocatus *Helmſtadium* Theol. Profeſſor Differt. Inauguralem edidit ſub titulo *Topice Scripturæ* 1761.

Novis Actis Eruditorum Anni 1761. & quidem menſis Sept. inſeruit Vir Excellentiſſimus GERARDUS MEERMAN, Syndicus Roterodamenſis, *Admonitionem de Chartæ noſtratis ſ lineæ origine*, ubi poſtquam indicaſſet, quam adhuc circa Originem chartæ hujus indicandam mancæ ſint obſervationes exhibitæ pro ſuo in Litteras amore hac admonitione claudit. *Viſum igitur hac ſchedula eſt, quoscunque in Europa Viros Litteratos, quibus ad inſigniores Bibliothecas aut [Archiva] publica aditus eſt, amice exhortari, ut ſinguli inquirant in antiquiſſimum cujusvis regionis ſive librum, ſive diploma, ſive qualecunque tandem documentum [chartæ] lineæ impreſſum, & ſi tale offenderint, ejus titulum, epo-*

epocham, locumque ubi adſervatur, accurate deſignent; probe ſemper attendentes, ne in chartæ genere decipiantur, ut mihi fere accidit inſpecto libro MS. cujus chartam ſtatim juraſſem linteam, tum ob candorem, tum quod per nimium libri uſum omnem prope fulgorem amiſiſſet, niſi pro bombycina pugnaſſent Codicis tam ligatura, quam idioma Græcum, idemque accuratius deinde examen confirmaſſet. Has vero Obſervationes ut Roterodamum ad me mittere velint ante Kalendas Januarias, vel certe Februarias anni proximi 1763 enixe ac humillime rogantur. Eo ſiquidem tempore, modo vitam viresque Deus conceſſerit, illas omnes in ordinem redigere, moxque in Diario quodam, adjecta honorifica Auctorum mentione, ne quem inſumti pœniteat laboris, publicare conſtitui: illi præterea, qui omnium primum in hoc genere inſtrumentum detexerit, poſtquam per alterius examen res confirmata erit, ſimile, atque Gættingenſis conſtituit Academia, adjudicaturus præmium, nempe Viginti & quinque aureorum, Ducatos vocant, qui victori aut nummis, aut libris apud Bibliopolas venalibus, ad ejus arbitrium, ſolventur.

Prodierunt hic V. C. **Joh. Rud. Rießlings** Beweis der Wahrheit der Evangeliſch-Lutheriſchen Religion, aus den Kunſtgriffen der Römiſch-Catholiſchen Kirche, ihre Religion zu verbreiten, dargethan 1762. 8.

D. **Georg Benſons** Parafraſtiſche Erklärung und Anmerkung über einige Bücher des N. T. aus dem Engliſchen überſezt, und mit einer Nachricht von dem Leben und Schriften des Verfaſſers vermehret von **J. P. Bamberger**, Pred. zu Berlin. 4 Bände 1761. 4.

V. C. JOH. FRID. FISCHERUS edidit *Palæphati librum de incredibilibus Hiſtoriis*, *Græce*, *e recenſione Sigiſm. Frid. Dreſigii cum ejusdem notulis, quibus ſuas*

ſuas Animadverſiones, una cum Indice atque præfatione adjecit 1761. 8.

A. 1756. D. **Joſeph Butlers**, Biſchofs zu Durham, Beſtätigung der natürlichen und geoffenbahrten Religion, aus ihrer Gleichförmigkeit mit der Einrichtung und dem ordentlichen Lauſe der Natur, nebſt 2 kurzen Abhandlungen von der perſöhnlichen Identität und der Natur der Tugend, aus dem Engliſchen 8.

A. 1757. D. **Thomas Newtons** Abhandlung über die Weiſſagungen, die merckwürdig erfüllet ſind, und noch bis auf den heutigen Tag in ihre Erfüllung gehen, aus den Engliſchen. 8.

LONDINI ANGLORUM.

Reverendiſſimus hujus urbis Epiſcopus THOMAS SHERLOCK d. 17 July. 1761. diem ſuum obiit.

LONDINI GOTHORUM.

Edidit M. SUEN BRING, hiſt. Prof. diſſ. *de nonnullis circa reſurrectionem carnis hypotheſibus hiſtorice examinatis* 1752. *de origine primatus Epiſcopi Romani* 1752. *de antiquiſſimis Chriſtian. jejuniis* 1753. *de diſtinctione Eccleſiarum in matres & filias* 1753. *de baptiſmo per immerſionem* 1753. *ad Bullam Pontificiam Unigenitus* 1754. *de decimis Chriſtianorum* 1754.

D. JO. CORYLANDER *de Orpheo Græcorum Philoſopho* 1754.

M. NICOL. HESSLEN *diſſert. de uſu Botanices morali* 1755.

M. JO. GUST. GRIPENSCHIÖLD diſſ. *de cultu larium* 1758.

M. NICOL. SCHENMARK diſſ. *de ſitu locorum Geographice ex ſolis Eccliſpi determinando* 1755.

LU-

LUBECÆ.

Miſcellaneorum Lubecenſium Volumen IV. 1761. editum continet

1) D. W. C. J. CHRYSANDRI diſq. *de omiſſione verborum Inſtitutionis in Lutheranorum liturgia baptiſmali.*
2) J. C. HARENBERGII d. *de Tonſura Pauli Ap. Votiva ad Act. XVIII, 18. Sectio altera.*
3) D. J. C. H. DREYERI *Bullarii Lubecenſis Contin. Ultima.*
4) D. O. L. KOENIGSMANNI *Obſ. ad Gen. VI, aliquot Commata.*
5) *Index ſcriptt. a Lubecenſibus proxime emiſſorum*
6) *Indices.*

LUGDUNUM BATAVORUM.

Amiſit d. 14 Febr. 1761. V. C. FRANC. OUDENDORPIUM, *Eloquentiæ & hiſtor. Profeſſorem*, ſcriptis variis celebrem.

In illius locum ab Ampliſſimis Curatoribus ſubſtitutus eſt V. C. DAVID RUHNKENIUS, *Græcæ linguæ hucusque Prælector*, qui, quod gratulamur Viro Doctiſſimo impenſe, hanc Provinciam auſpicatus eſt d. 21 Sept. 1761. Oratione *de Doctore Umbratico*, typis excuſa 1762.

Nec pepercit mors Viro Celebratiſſimo PETRO VAN MUSSCHENBROEK, *A. L. M. Med. & Philoſ. D. Philoſ. & Mathem. Prof. Membro Academiarum ſcientiæ Petroburgenſis, Berolinenſis, Holmienſis, Montpelienſis, Bolognenſis; Londinenſis, Harlemenſis & Pariſienſis.* Septuagenarius obiit 1761. d. 19 Sept.

Theologo quoque quatuor nondum annos docente Academia orbata eſt. In ipſo enim ætatis flore extinctus eſt V. C. JOH. VAN SCHELLE Th. D. & Prof. 1760. d. 27 Juny.

Ediderat autem Vir Doctiſſimus & facundiſſimus

 ſupe-

ſuperiori anno Sermones ſuos Belgicos in Jeſ. XI. & XII. h. tit. *Det Voortreflykheden van Meſſias Koningryke vorgeſteſt in XX Kerkelyke Redeværingen* 4.

Dum hæc ſcribimus triſtiſſimus nobis de novo Academiæ huic, quin toti reip. Litterariæ, inflicto vulnere affertur nuntius. Die 13. hujus menſis Auguſti Vir Eruditiſſimus & S. V. JOH. ALBERTI, Theologus Academiæ Lugdunenſis Senior, cui quantum debeant præſertim Muſæ Grææ nemo ignorat, mortalitatem ærumnoſam exuit. Faſciculum hunc Ipſi ut Obſervantiæ teſſeram dicare erat conſtitutum. Totus adhuc erat in edendo HESYCHII Tomo Secundo, qui ut Orphanus opem VV. Cell. HEMSTERHUSII & RUHNKENII mihi videtur implorare.

Ex inſtituto *Stolpiano*, Veritatem Religionis Chriſt. roborante, prodierunt J. A. MELCHIORIS, *A. L. M. & Philoſ. D. Diſſ. de Argumentis, quibus exiſtentia Dei a poſteriori probatur, quæ legati Stolpiani præmium reportavit; accedunt Anonymorum de eodem argumento Diſſert. duæ* 1756. 4.

Et GER. GUIL. AB OOSTEN DE BRUYN. I. C. *Diſſert. de progreſſibus, quos per ſolum rationis lumen in Ethices doctrina fecerunt mortales, qui revelationem Divinam prorſus ignorarunt, quæ legati Stolpiani præmium reportavit* a. 1757. *Accedunt Anonymorum de eodem argumento Diſſert tres* 1758. 4.

Nec non GODFR. ARN. MAAS, *S. Min. Cand* tract. h. titulo. *Het noodzakelyk beſtaan van een Opperweezen betoogt uit het werkelyk beſtaan van iet, aan wien* a. 1759. *de Prys van het legaat van den Hr. J. Stolp is toegekent: waarby gevoegt is eene Verhandelinge over dezelve ſtoffe door* JOH. MONNIKHOF, *Heelmeeſter te Amſterdam: accedunt* ABR. PERRENOT, *J C. Conſulis Culemburgenſis, nec non* SAM. JORDAN *Diſſert. duæ, quibus efficitur ex eo, quod aliquid eſt, ſequi Deum eſſe* 1760. 4.

Re-

Recuſa hic ſunt CALLIMACHI *Hymni, Epigrammata & Fragmenta cum notis integris Stephani, Vulcanii, Fabri, Grævii, Bentleji, quibus accedunt E. Spanhemii Commentarius & notæ nunc primum editæ VV. CC. T. Hemſterhuſii & Dav. Ruhnkenii: textum ad Mſc. fidem recenſuit, latine vertit atque notas ſuas adiecit V. C,* JOH. AUG. ERNESTI Vol. II. 1761. 8.

Et EUTROPII *Breviarium hiſtoriæ Romanæ cum metaphraſi Græca Pacanii & notis integris E. Vineti, H. Glareani, T. & A. Fabri, C. Cellarii, Th. Hearnii, C. A. Heumanni & S. Haverkampii, itemque ſelectis F. Sylburgii: accedit Rufus Feſtus cum notis integris Sylburgii, Cellarii & Haverkampii, recenſuit, ſuasque adnotationes cum Indicibus addidit V. D* HENR. VERHEYK 1761. 8.

Nec non *les Provinciales, ou lettres de L. de Montalte a un Provincial de ſes Amis, avec les Notes de Guil. Wendrock, nouvelle Edition 4 Vol.* 1761. 12.

Hic quoque prodierunt V. C. J. A. ERNESTI *Opuſcula Oratoria; acceſſit Narratio de J. M. Geſnero ad V. C. D. Ruhnkenium* 1762. 8.

MARPURGI.

Edita eſt a V. D. JOH. SIM. LINDINGER, *Rectore Gymnaſii Serveſtani*, Diſſ. Inaug. *de Uſu Scriptorum Græciæ atque Latii in Theologia* 1760.

MEDIOBURGI.

Venerabilis & doctiſſimus Senex JOH. PLEVIER, V. D. M. ab aliquot annis jam propter ſiniſtram corporis valetudinem rude donatus, d. 18 July animam ſuam Deo & Servatori ſuo reddidit. Memoriam ſui ſervabunt Libri ab ipſo Belgico idiomate editi utiliſſimi, uti

1) Commentarius *over de Handelingen der Apoſtelen, IV Deelen* Utrecht 1734. 4.

2) *Over Paulus Briev aan de Galaten, 2 Deelen* Utrecht 1738. 4.

3) *Over Sephanias Voorzegginge, en Pſ. Cl. en CII. ook over Ezechiels gez:gte aan de Rivier Chebar Ez I.* Middelb. 1744.

4. 5. 6) *Commentarios in Pſalmos* jam annunciavimus Cl. I. p. 576.

ONOLDINI.

Prodiit **Miſchnah**, oder der Text des Talmuds, d. i. Sammlung der Aufſazze der ä!teſten und mundlichen Ueberlieferungen oder Traditionen als der Grund des heutigen Fariſäiſchen Judenthums, aus dem Hebräiſchen überſezt, umſchrieben und mit Anmerkungen erläutert von **Joh. Jakob Raben**, Stadtscaplan zu Onolzbach, 3 Theile 1760. 1761. 4.

OXONII.

Recuſa eſt, quæ raro occurrebat, Viri Cel. TH. HYDE, S. Th. D. & LL. OO. P. *Veterum Perſarum & Parthorum & Medorum Religionis Hiſtoria cum quibusdam adnotationibus e typographeo Clarendoniano* 1760. 4.

LUTETIÆ PARISIORUM.

Edita ſunt *Nouveaux Eclairciſſemens ſur l'origine du Pentateuque des Samaritains, par un Religieux Benedictin de la Congregation de St. Maur* 1760. 8.

Traduction nouvelle du Prophete JSAIE, *avec des diſſertations Preliminaires & des Remarques par feu Mr.* DESCHAMPS, *Docteur de Sorbonne* 1760. 8.

V. C. DE BURIGNY, qui jam vitam Ill. Virorum GROTII & ERASMI deſcripſit, edidit biographiam BOSSUETI, *Vie de M. Boſſuet, Eveque de Meaux, par M. de Burigny de l'Academie Royale des Inſcriptions & Belles Lettres, Bruxelles & Paris* 1761. Vol. I. 12.

Prodiit quoque, *Vie de* PIERRE PITHOU *avec quelques Memoires ſur ſon Pere & ſes Freres* Vol. II. 1756. 8.

Et *Defenſe de la Chronologie fondee ſur les Monumens de l'hiſtoire ancienne, contre le Syſteme Chronologique de*

de Mr. Neuton, par M. FRERET, *Penſionaire & Secretaire perpetuel de l'Academie des belles Lettres* 1758. 4.

RINTELII.

V. C. J. J. PLITT, Th. Prof. vocatus *Francofurtum ad Mœnum* abiit, & Senioris B. J. *Freſenii* locum exornat.

ROSTOCHII.

D. **Ph. Doddridge**, Heilige Reden über auserleſene Wahrheiten des Evangeliums, aus dem Engl. und mit einer Vorrede von **J. E. Rambach** 1760. 8.

D. **Fried. Haſſelquiſts**, der Acad. d. Wiſſenſchafften zu Stokholm und Upſala Mitglieds, Reiſe nach Paläſtina in den Jahren von 1749 bis 1752 auf Befehl J. M. der Königin von Schweden herausgegeben von **Carl Linnäus**, aus dem Schwediſchen 1762. 8. Varia continet lectu digniſſima, hiſtoriam Naturalem Palæſtinæ illuſtrantia.

SERVESTÆ.

V. C. ERN. LUD. DAN. HUCH, Log. & Eloq. Prof. edidit Diſſ. Theol. *de genuino Nominis Divini conceptu* 1761.

Et Diſſ. *Aeſtheticam de Q. Horatii Fl Od. XXII. l. I. ad illuſtrandam præſtantiam Pſalmi primi* 1761.

Nec non Diſſ. Philol. *de Adamo ipſo lapſus die non moriendo* 1762.

STADÆ.

Reverendiſſimus J. H. PRATJE edidit des Theologiſ. Magazins drittes und viertes Stück. Gotha 1761. 8.

Ut & *Obſervationum Sacrarum Decurias, primam & ſecundam*, in quibus varia S. S. loca docte non minus, *ac eleganter illuſtrantur* 1759. 1761. 4.

TIGURI.

V. C. JOH. CASP. HAGENBUCHIUS. Th. P. *Animadverſ. de* τα των του λογου δεξαμενων συγγενια Act. XVII. 11. 1757.

Et *Proluſionem de verbis δυσνοντως*, 1. *Job. V*, 6. 1757.
Nec non Exerc. Th. Philol. *de Servorum erga heros ἐυεργεσια ad* 1. *Tim. VI*, 2. 1758.

TRAJECTI AD RHENUM.

V. C. FRANC. BURMANNI, Nep. S. Th. D. & P. Oratio *funebris in obitum V. C. Guil. Jrrhovii S. Th. & Ph. D illiusque ut & Hiſt. Eccl. P. d.* 18. *Dec.* 1760. *habita.*

V. C. G. BONNET, qui Cl. *Jrhovio* in munere ſucceſſit, Oratio Inaug. *de fidei myſteriis Revelatam religionem adſtruentibus* 1761.

Viri pl. Rev. & Doctiſſimi JAC. ALB. VOS, V. D. M. *Montfortenſis*, Commentarius optimæ frugis in Danielem idiomate Belgico; *Uitlegginge van het Boek van den Profeet Daniel. Eerſte Deel* 1761. 4.

V. C. JOH. CASTILLIONEI oratio *de legitimo ſtudiorum nexu, dicta quum Magiſtratu Academico abiret* 1759.

Sub Præſidio V. C. SEB. RAVII edidit LEON. VAN WOLDE diſſ. *Antiquariam de Teſtamenti factione Hebræis veteribus ignota* 1760.

JONA GUIL. TE WATER, jam V. D M. Hæmſtedienſis in Zelandia, ſub præſidio V. C. P. WESSELINGII, diſp. *Hiſt. Criticam ad hiſtoriam ſepulchri & ſepulturæ Jeſu Chriſti* 1761.

Et ſub V. C. G. BONNET præſidio, GER. DE HAES diſſ. *Phil. Crit. Theol de Paulino velandæ mulieris præcepto ad* 1. *Cor. XI*, 10. 1761.

V. C. CHRISTOPH. SAXIUS Orationem *in Septem Artium Liberalium Magiſtros habitam, quum Rectura Academica ſe abdicaret* 1761.

Recuſæ hic ſunt & emendatæ *Diſſertt. Sacræ Antiquariæ, Una de Nube glorioſa ſuper arcam fœderis oppoſita Cl. M. C. G. Thalemanno, Lipſienſi; altera de libamine facto in ſacra Menſa ad Ex. XXV*, 29. *Auctore V. C*, JOH. EBERH, RAVIO *Theolog Herbornenſi* 1760. 8.

UL-

U. L M. Æ.

Edita ſunt V. C. J. G. SCHELHORNII Diatribe *de Antiquiſſima Bibliorum Latinorum editione, ceu primo artis Typographicæ fœtu* 1760.

EJUSDEM V. C. *Apologia pro Petro Paulo Vergerio adverſus Jo. Caſam; accedunt Monumenta inedita & IV. Epiſtolæ memorabiles* 1760.

Nec non EJUSDEM V. C. Ergötzlichkeiten aus der Kirchengeſchichte und Literatur, in welchen Nachrichten von ſeltenen Büchern, wichtigen Urkunden, merkwürdige Briefe und Anmerkungen enthalten ſind, 4 Stükke 1761. 8.

Franciſci Griſelini Denkwürdigkeiten des berühmten Fra Paoli, ehemaligen Serviten in Venedig, oder merkwürdige Anekdoten zu dem Leben und Schriften dieſes berühmten Mannes; aus dem Italiäniſchen überſezt, und mit wichtigen Zuſätzen vermehret 761. 8.

ANGELI MARIÆ QUIRINI liber ſing. *de Optimorum Scriptorum editionibus, quæ Romæ primum prodierunt a Typographia inventa, adjectis eorum tantum non omnium præfationibus ſeu Epiſtolis cum brevibus Obſervatt. ad easdem, rei Typographicæ origini illuſtrandæ valde opportunis., Recenſuit, annotationes, rerumque Indicem adjecit, & Diatriben præliminarem de variis rebus ad natales artis Typographicæ dilucidandas facientibus præmiſit* V. C. J. G. SCHELHORNIUS, *Lindaviæ* 1761. 4.

UPSALIÆ.

Edidit M. PETRUS EKERMAN, Eloq. Prof. diſſ. *de Lyra Davidis eloquentiæ Palæſtra* 1757.

Et *Diſſ qua origo & uſus Mythologiæ de cornu copiæ exponitur* 1758.

D. ANDR. NELANDER diſſ. *hiſt. Philol. de ſcriptis Paulinis in genere, & in ſpecie de dicto* 1 *Cor. XI*, 10, 757.

M. JOH. JAC. AMNELL diſſ. *Philol. quas ſiſtitur fabella Heſiodea* Εργ. κ. ημ. *v.* 200 *ſq. Aeſopicarum exemplar* 1757.

M.

M. CHRISTOPH. CLEWBERG diſſ. Philol. *de* רתם *arbore, ſub qua Elias profugus recubuiſſe dicitur ad* 1 *Reg. XIX*, 4. 5. 1758.

WITTEBERGÆ.

Edidit A. 1753. & ſeqq. V. C. FRID. IMMAN. SCHWARZIUS *Exerc. hiſt. Crit. in utrumque Samaritanorum Pentateuchum*, ubi *de Samaria & Samaritanis*, *de forma Pentateuchi externa*, *de Authentia textus ejus merito ſuſpecta*, *de antiquiſſima Pentateuchi verſione Samaritana*, *de præſtantia & uſu utriusque Pentateuchi*.

Et A. 1754. de *Maſora Scripturæ S. Polyglotta*.

Et *de Unctione Pontif. M. Hebr. per Crucem* 1755.

Ut & diſſ. *de Martyrio Stephani e pandectis Hebr. illuſtrato* 1756.

V. C. FRID. BOERNER, Med. D. & P. Exerc. *de ſtatu Medicinæ apud vet. Hebræos* 1755.

V. C. JO. DAN. RITTERUS, hiſt. P. diſſ. *de Ethnarcha Aretæ Arabum Regis Paulo Apoſt inſidiante ad* 2 *Cor. XI*, 32. 1755.

M. SAM. BENJ. MARTINI *Specimen exploſi conſenſus, quem Paulino Nolano cum Romanenſium cœtu affingit Cel. Lud. Ant. Muratorius* 1756.

V. C. JOACH. SAM. WEICKHMANNUS progr. *quo Jeſu in vitam reditus adverſus mortis terrores præſidium firmiſſimum aliis adjumentis in Lucretia imitatione noviſſime commendatis multo firmius religioſe contemplatur*, contra *Philoſophum de Sans Souci* 1760.

Google

BIBLIOTHECA
BREMENSIS
NOVA
HISTORICO-PHILOLOGICO-
THEOLOGICA

CLASSIS SECUNDÆ

FASCICVLVS TERTIVS ET VLTIMVS

BREMÆ & AMSTELODAMI

Sumptibus Bibliopolarum

G. W. RUMPII & H. VIEROOT.

MDCCLXIII.

VIRO
SUMME VENERANDO
ERUDITISSIMO
JOANNI AUGUSTO
ERNESTI

THEOLOGO ET PHILOLOGO CELEBERRIMO,
LIPSIENSIS ACADEMIÆ
QUIN TOTIUS
REIPUBLICÆ LITTERARIÆ
INSIGNI ORNAMENTO
SCIENTIARUMQUE OMNIS GENERIS
PROMOTORI INDEFESSO
SEXTUM HUNC
BIBLIOTHECÆ
BREM. NOVÆ.
FASCICULUM
EA, QUA PAR EST, RELIGIONE
INSCRIBIT.

ET UT
INSTITUTO HUIC,
AD
PROMOVENDAM ERUDITIONEM
ET VERITATEM
ADORNATO,
SIBIQUE
QUAM MAXIME FAVEAT,
CUM VOTO
OMNIGENÆ FELICITATIS
IN SERVATORE OPTIMO,
IN PRIMIS
UT
MERITORUM SUORUM
IN REMPUBLICAM CHRISTIANAM
CUMULUS
SCRIPTIS ET MOLIMINIBUS
UTILISSIMIS
INDIES ACCRESCAT,
ET
BENEDICTIONE DIVINA
IN EMOLUMENTUM
REGNI VERITATIS ET PIETATIS,
SUI IPSIUSQUE
GAUDIUM ET PRÆMIUM
CEDAT,
SERIO FLAGITAT
EDITOR.

SERIES
OPUSCULORUM
FACICULI TERTII
CLASSIS SECUNDÆ.

I. JOANNIS CHRISTOPHORI HARENBERGII, Meletematis *de Pericopis Biblicis recte conſtituendis & dijudicandis* Continuatio pag. 421.

II. JACOBI SCHEPPII, Diſſertatiuncula Exegetica *de Palo infixo carni, Paulo Apoſtolo dato, qua ſimul ejus Apoſtolatus adverſus obtrectationes adverſariorum vindicatur, ad* 2 COR. *XII,* 7. pag. 453.

III. JOANNIS HERMANNI SCHACHT, V. *D. M. ad Adam, Spicilegii Obſervationum Philologicarum in N. T. libros* Specimen II, & nunc quidem in MARCUM. pag. 479.

IV. AMBROSII DORHOUT, V. *D. M. Dokkumenſis*, Diſſertatio *de Iride ſigno fœderis Noachici ad Gen. IX, 9. 10. qua oſtenditur non adeo eſſe attendendum ad cole-*

colores Iridis, quam ad id, quod ſit Arcus ſine nervo pag. 514.

V. NICOLAI BARKEY, Ἐπίκρισις *in præcedentem Diſſertationem, qua etiam Nova Conjectura proponitur* pag. 541.

VI. EJUSDEM Obſervatio Philologico Exegetica ad JEREM. *XXXI*, 22. נקבה תסובב גבר pag. 549.

VII. EJUSDEM Addenda ad Diſſertationem ſuam de Aſchima Hamathæorum idolo, quæ legitur Cl. I. Faſc. I. d. VI. p. 125. pag. 572.

VIII. Verſio Capitis primi Geneſeos & Pſalmi Primi Americana, Dialecto, quæ circa Boſtonum Coloniæ Anglicanæ urbem viget. pag. 577.

I.

IOANNIS CHRISTOPHORI HARENBERGII MELETEMATIS DE PERICOPIS BIBLICIS RECTE CONSTITUENDIS ET DIJUDICANDIS CONTINUATIO *).

§. 22.

Transpoſitio pericoparum non ſolum ex variis collectionibus virorum, qui ordinem Chronologicum ob ocu-

*) Faſciculus antecedens hujus Biblioth. Quintus partem priorem hujus Meletematis exhibuit.

Digitized by Google

oculos non habebant a) eumque ignorabant, ſed etiam ex aliis cauſis orta fuit. Si enim in voluminis membranacei dorſo nota numeri erat oblitterata, volumen facilè potuit in locum numerumque minus juſtum poni, ac deinde cum reliquis membranis compingi, ordine prorſus turbato. Exempla hujus tranſpoſitionis in exemplaribus LXX Interpretum intra *Proverbiorum* volumina exſtant. Ibi caput XXX integrum apparet inſertum poſt inciſum 22 usque ad 34 inciſum capitis XXIV. Sunt etiam loca alibi, ubi ex diverſis membranarum capitibus pericopisque, ſi cujus initium haud fuit ſeorſim notatum, unum volumen & quaſi caput unum fuit conſtitutum. Obex ſubinde his tranſpoſitionibus poſitus fuit per litterarum alphabeticarum ſeriem, fronti inciſorum paris numeri præfixam. Exemplo ſunt *Pſalmus* CXIX & *Threni Ieremiæ*. Librarii præpropere ſcribentes, obice ejusmodi non refrenati, nonnumquam pericopam breviorem omiſerunt, ac, eam nonnullis jam deſcriptis inciſis poſtpoſuerunt. Ita in Codice *Cantabrigienſi*, græco-latino poſitus fuit Luc. VI, 5 poſt verſum 10.

§. 23.

a) EUSEBIUS *Comment. in Pſalm. p.* 298 *To. I. Patrum & Script. Græc.* B. DE MONTFAUCON.

§. 23.

De pericopis intruſis ſeu inter verba Auctorum aliunde inſertis nonnihil videtur adjiciendum. Eas ipſo *Cæſaris*, de *Bello Gallico* commentantis, libro primo ſub ejus initio de Helvetiis eſſe obvias, pridem b) indicavi. Dantur in LXX additamenta aliquot librariorum, quæ ab hebræo fonte, quo utimur, paſſim abhorrent. Deprehendi talem acceſſionem extrinſecus adſcitam *Ieſ.* XXIX, 24, in fine. En illam: Καὶ αἱ γλῶσσαι αἱ ψελλίζουσαι μαθήσονται λαλεῖν εἰρήνην, *Et linguæ balbutientes diſcent loqui pacem.* Sub fine *Luc.* VI, 5, in uno Mstorum Codicum *Stephani* & alio *Bezæ* antiquo inſerta legitur hæc additio: Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ θεασάμενός τινα ἐργαζόμενον ἐν σαββάτῳ, εἶπεν αὐτῷ, Ἄνθρωπε, εἰ μὲν οἶδας, τί ποιεῖς, μακάριος εἶ: εἰ δὲ μὴ οἶδας, ἐπικατάρατος καὶ ὑπερβάτης τοῦ νόμου, *Eodem die quum vidiſſet aliquem, in ſabbato opus facientem, ipſi dixit, Homo, ſi omnino noſti, quid facis, beatus es; ſin vero ignoras, diris devotus es & transgreſſor legis.* H. GROTIUS, ad hunc locum, hoc additamentum Marcionitæ cuidam tribuit æque ac ANT. ARNALDUS apud R. SIMONEM c). IS. DE BEAU-

b) *In Miſcellaneis Lipſienſibus Novis Vol. II. p. 305. ſ. Lipſ. 1743. 8*

c) *Diſſ. crit. ſur les MSS. du N. T. p. 30.*

SOBRE hæc ſententia prorſus haud probatur d), ſiquidem ea additio in collectione mutationum haud inveniatur, quas Marcion ad Evangelium Lucæ contexuerit. Videtur pericopa illa ex evangelio *ſecundum Hebræos* deſumta ac in Græcum converſa. Nam illud οἶδας idem eſt ac *recte perpendis atque animum de actione certum tenes:* & ſenſu convenit cum hebræo verbo ידע, quod tanto notitiæ gradu pollet, 2 *Sam.* XII, 22. *Prov.* XXIV, 22. *Cohel.* III, 21. *Ps.* XC. 11. *Eſt.* IV, 14. Si ad uſum ſpectes, qui ex utraque pericopa ad lectorem redundare poteſt, doctrina & pietas inde labem contrahere non poteſt. De reliquo facillimum eſt intellectu, prius illud in LXX additamentum prorſus eſſe ſupervacuum, & poſterius ab optimis pluribusque e) MStis *Lucæ*, cunctisque Verſionibus abeſt, nec reſpondet inſtituto Chriſti, quippe qui hoc tempore nemini Legis Hebrææ gratiam fecit. Supra jam dictum fuit de alia pericopa, *Marc.* XVI, 14. ad finem intruſa, §. 17, de qua ex ſolo HIERONYMO *adv. Pelagianos* c. 6. notitiam quam-

d) *Hiſt. crit. de Manichéen & du Manicbéisme P. II. ſeu L. II, c. I.* §. 5. p. 342, 343.

e) JO. MILLIUS memorat *Stephani ſecundum, Cantabrigienſem græco-latinum,* & *Iunii vetuſtiſſimos duos.*

quamdam exſtare, MILLIUS monuit. Nullus certe codex ſive græcus ſive latinus illam habet pericopam, fortaſſis ex apocrypho f) quodam evangelio, quæ SIMONIS eſt conjectura, deſumtam, quod dicitur *Thomæ*, & Manichæorum placitis abundavit.

§. 24.

Sunt, qui doxologiam, precibus dominicis ſubjectam *Matth.* VI, 13. pro pericopa intruſa habent, ſiquidem eam in *Vulgato* latino haud deprehendunt. At doxologiam illam omnes habent codices manuſcripti græci, & ipſe codex *Brixianus* latinus g), Vulgato antiquior, nec non verſiones *Armenica* & *Arabica* h), exceptis modo codicibus græcis tribus, qui ex pervulgata interpretatione latina fuerant depravati. In *Lucæ* Evangelio i) utique doxologia illa non legitur, ſiquidem Lucas eam repetere noluit, jam olim a Ieſu precibus illis ſubjunctam, necdum oblivione contritam, quippe quam ejus ætatis Iudæi precibus ſuis ſubjicere conſueverant. Eo

 quod

f) Conf. I. MILLIUS *in Proleg. n.* 724. 725.
g) In I. BLANCHINI *Evangeliario quadruplice P. I. Vol. I. p.* 39.
h) Has haud meminit WETSTENIUS ad *Matth.* VI, 13.
i) *Luc.* XI, 4.

quod oratio dominica apud *Matthæum* plene legebatur, librarii apud *Lucam* omiſerunt nonnihil, rati, cætera intelligi poſſe & pateſcere ex *Matthæo.* Inde motus fuit AUGUSTINUS, ut ſignificaret k), oratione dominica apud *Lucam quinque* modo petitiones contineri, *ſeptem* vero apud *Matthæum.* Illud enim: *Et ne nos inducas in tentationem, ſed libera nos a malo*, a Cantoribus ſeu Canonicis Baſilicarum cani ſolebat ſolis, quæ conſuetudo in hanc usque diem fuit propagata. *Tertiam* petitionem apud *Lucam* omiſit *Vulgatus* latinus, ORIGENES ipſe in Libro *de Prece* & plurimi optimæ notæ codices l). In *Evangeliario* latino *Peruſino* illa petitio *Libera nos a malo*, fuit omiſſa m). At *Itala* vetus, Codices varii *Latini* manuſcripti & *Græci* omnes exhibent ſingulas petitiones apud *Lucam* ſine doxologia, ſubjuncta penes *Matthæum* verbis iſtis *Libera nos a malo.* *Lucæ* evangelium videtur Romæ & in Italia primis rei Chriſtianæ temporibus fuiſſe lectitatum & ad ejus formulam orationis dominicæ doxologiam paſſim a librariis apud

k) *In Enchirid. ad Laurentium* c. 116.

l) GARBELLUS in *Proleg.* ad *Blanchini Evangeliarium quadruplex P. I. Vol. I.* p. 55, 2.

m) In *Evangeliario eodem* P. II. Vol. II. p. 570.

apud *Matthæum* omiſſam. Codex *Vercel- lenſis* latinus & *Corbeienſis* vetus hanc doxologiam non habent. At nihilominus eam in numero pericoparum intruſarum referre non licet. Sola enim in quibusdam codicibus ac verſionibus omiſſio haud ſufficit ad pericopam quamdam Autori ſubtrahendam. MILLIUS, WETSTENIUS & JO. JAC. BREITINGERUS n) utique doxologiam a manu *Matthæi* profectam eſſe, negare contenderunt, & certe dubitationibus cauſam obtenebrarunt. Dubitantibus ſeſe præterea adgregavit BENGELIUS. *Millius* & *Bengelius* interpretem *Vulgatum* latinum plus juſto æſtimarunt. Accederem eorum ſententiæ, ſi doxologia illa inſignis ab omnibus vetuſtis codicibus græcis & latinis abeſſet. Copioſius cauſam doxologiæ vindicandæ egit JAC. SIG. BAUMGARTENIUS in *Diſſ.* cui eſt index *Authentia doxologiæ* Matth. VI, 13. *a recentiſſimis oppugnationibus vindicata, Halæ* 1753, 4.

§. 25.

Inciſum illud 1 *Joh.* V, 7. pro pericopa intruſa habere, id vero nunc magni & oppido critici ingenii o) videtur proprium.

n) Diſſ. I. II. III. *in Muſeo Helvetico.*
o) WETSTENIUS *ad h. l.* p. 722-727. To. II.

prium. Si illud nudius tertius adparuiſſet, nec in ullo græco latinoque codice inde a rei Chriſtianæ exordio lectum eſſet, eamdem ingenii laudem a me non alienam fore, ſperandi haberem rationem non unam. Quantum ad Codices adtinet græcos, *Eraſmus*, *Beza*, *Millius*, *Clericus*, *Simonius*, *Küſterus*, *Wetſtenius* aliique critici nondum dimidiam MStorum N. T. partem attigerunt p). Nondum omnes Codices inſpecti & examinati ſunt, licet copiam eruditionis criticæ effuderit WETSTENIUS in *Prolcg. criticis* ad To. I. Novi Teſtamenti græci, quod Amſtel. 1751. in forma maxima publicavit. In inſula *Chio* multi & antiquiſſimi ſunt codices græci, præcipue ſacri, ad quos nemini permittitur aditus, præterquam iis, qui eis adſervandis invigilare ſolent. Inter Græcos & unitos & Schismaticos latent codices Bibliorum græci ſatis multi, quos nemo attentione critica perluſtravit. In Baſilianorum bibliothecis tum *Romæ*, tum in regno utriusque *Siciliæ*, non pauci antiquiſſimi codices N. T. inveniuntur, quorum nonnulli ſunt indicati apud BLANCHINUM P. II. Vol. II. *Evangeliarii quadruplicis*. Oſtendit *Paulo Antonio* Græcus auctoritatis non modicæ codicem græcum *Venetiis*,

p) *Bibliotheque raiſonnee To. XLV. P. II. p. 427.*

tiis, in quo pericopa illa legebatur. Et videtur illa omnino in codicibus græcis fuiſſe lecta. Nam *Carthaginenſis* eccleſia, quæ græca exemplaria ac latina acceperat ex eccleſia Romana q), pericopam illam pro canonica & genuina agnovit. TERTULLIANUS finem pericopæ idemtidem vexatæ laudavit inter cetera ex ſacris litteris oracula L. I. adverſus Praxeam c. 15. En verba ipſa: *Cæterum de meo ſumet, inquit, ſicut ipſe de patris. Ita connexus patris in filio & filii in paracleto, tres efficit cohærentes, alterum ex altero,* QUI TRES UNUM SUNT, *non unus, quomodo dictum eſt, Ego & pater unum ſumus, ad Subſtantiæ unitatem, non ad numeri ſingularitatem.* Obiici

q) TERTULLIANUS L. *de Præſcriptionibus adv. hæreticos* p. 108-109. *Baſil* 1550. *fol.* "Percurre „eccleſias apoſtolicas, apud quas ipſæ adhuc „cathedræ Apoſtolorum ſuis locis præſiden„tur, apud quas ipſæ authenticæ literæ eo„rum recitantur, ſonantes vocem & repræ„ſentantes faciem uniuscujusque. - - Ha„bes Romam, *unde nobis quoque autoritas præ„ſto eſt*" C. 36. Ad propria Apoſtolorum ſcripta ſeu MSta delegavit eos, qui dubitare volebant, an apographa & verſiones inde factæ eſſent incorruptæ, & genuinæ. cf. FRICKII *Comm: de cura veteris eccleſiæ circa SSam.* c. 4. §. 4. Cel. FERDIN. STOSCHIUS *de Epiſtolis Apoſtolorum idiographis* §. 20, 21. *Guelf.* 1751. 8.

jici nobis non poteſt a quoquam, *Tertullianum* primæ Joannis epiſtolæ canonicam auctoritatem denegaſſe, vel enunciata ex hac adhibuiſſe nunquam. Nam qui non tractavit viri ſcripta perfunctorie, in eum objectionis ejusmodi cadere non poteſt conatus. Ex ſuperfluo adſcribam hiſce ultima *Tertulliani adverſus Praxeam*, quæ propemodum omnia ex Joannis epiſtola prima fuerunt deſumta. En illa: „Quid enim erit inter nos „& illos, niſi differentia iſta? quod opus „Evangelii, quæ eſt ſubſtantia Novi Te„ſtamenti, ſtatuens legem & prophetas us„que ad Johannem, ſi non exinde *Pater & „Filius & Spiritus tres* crediti *unum* Deum „ſiſtunt? Sic Deus voluit novare ſacramen„tum, ut nove unus crederetur per Filium „& Spiritum, ut coram jam Deus in pro„priis ſuis nominibus & perſonis cognoſce„retur, qui & retro per Filium & Spiritum „prædicatus non intelligebatur. Viderint „igitur antichriſti, qui negant r) Patrem & „Filium. Negant enim patrem, dum eum„dem filium dicunt, & negant filium, dum „eumdem Patrem credunt, dando illis, „quæ non ſunt; auferendo, quæ ſunt. Qui „vero confeſſus fuerit Chriſtum filium Dei „non

r) 1 *Jo.* II, 12.

„non patrem, Deus in illo manet & ipſe in „Deo s). Nos credimus teſtimonium t) Dei, „quo teſtatus eſt de filio ſuo: Qui filium „u) non habet, nec vitam habet. Non „habet autem filium, qui eum alium quam „filium credit.„

In hac clauſula *Tertulliani*, ex verbis Joannis compoſita, non temere illa exſtant: *Pater & Filius & Spiritus, tres unum.* Eadem ratione ſupra c. 15. ex profeſſo de Deo triuno ex enuntiatis ſacrarum litterarum egerat, ad liquidum & proximum ſenſum facientibus. Non aliunde ea hauſerat, quæ verbis illis, *Tres unum ſunt*, priora & poſteriora ſunt. CYPRIANUS *de Unitate eccleſiæ* ſatis dilucide: „Dicit Dominus: *Ego* „*& Pater unum ſumus.* Et iterum, de *Pa-* „*tre, Filio & Spiritu Sancto* ſcriptum eſt: „*Et hi tres unum ſunt.*„ Conſentiunt libri manuſcripti. FULGENTIUS *Africanus* plane indicat in *Reſponſione contra Arianos* ſub finem, verbis iſtis *Cyprianum* reſpexiſſe ad 1 Jo. V„ 7. Denuo CYPRIANUS in *Epiſt. ad Jubajanum* ad hunc locum per verba *Tres unum ſunt* animum adpellit. VIGILIUS

s) 1 *Jo.* IV, 15.
t) 1 *Jo*, V, 9.
u) Ibi v. 12.

LIUS x) L. I. de *Trinitate* eodem reſpicit per verba: *Tres ſunt, qui teſtimonium dicunt* y) *in cœlo, Pater, Verbum & Spiritus & in Chriſto Jeſu* z) *unum ſunt.* In Italica verſione, quam *Vigilius* ſequebatur, non legebantur verba illa *In Chriſto Jeſu.* Quamobrem illa pro explicatione *Vigilii* reputari debent. *Enarratio Pſeudo-Athanaſiana in ſymbolum* Apoſtolicum, à J. BLANCHINI ex membranis vetuſtis Veronenſibus *Veronæ* 1732. 4. edita, p. 59. teſtimonium illud cœleſte habet, ipſa emendato per *Hieronymum* utique codice Italicæ biblico antiquior, ſiquidem ex *Italica* verſione promit enuntiata biblica. VIGILIUS *Tapſenſis Epiſcopus*, in *Libro contra Varimadum Arianum,* ſub *Idacii Clari* adpellatione in *Bibliotheca Patrum* emiſſo, idem teſtimonium protulit. Poſtquam enim ipſe Evangelium Joannis adlegaverat, ſic pergit "Item ipſe „*ad Parthos* a): Tres ſunt, qui teſtimoni„um

x) *To. VIII. Bibl. Patrum. p.* 775. *ſ. F.* & *p.* 793. *H.*

y) Altero in loco legitur *dant.*

z) FULGENTIUS cum *Cypriano* habet *Et tres unum ſunt.*

a) Parthi tunc Babyloniam tenebant, quum ſcriberet Ioannes. Per Parthos Babylonii, & per hos Iudæi, deſignantur a Joanne. Scripſit enim ante excidium Hieroſolymæ ad Chriſtianos

„um perhibent in terra: Aqua, Sanguis, & „Caro. Et tres in unum b) ſunt. Et tres „ſunt, qui teſtimonium perhibent in cœlo, „Pater, Verbum & Spiritus, & ii tres u- „num ſunt.„ *Vigilii Tapſitani* hæc ſunt ex *Libro* VI. *de Trinitate ad Theophilum* p. 70. in *Mariæ Blanchini* illa Sylloge:

„*Pater* Deus, *Filius* Deus, *Spiritus* „*Sanctus* Deus; & tres unum ſunt.„

Eſt mihi *latinus* codex MStus ad manus, pro *Corbeienſibus* monachis Sæculo IX. aut X. exaratus, in quo teſtimonium trium in terra teſtium præcedit quoque illud trium teſtium teſtimonium in cœlo. CASSIODORUS ſeu, ut SCIPIO MAFFEJUS contendit eſſe legendum, *Caſſiodorius* pericopam illam confirmavit c) & pro genuina habuit, ita ſcribens:

„Cujus rei teſtificantur in terra tria „myſteria, aqua & ſanguis & ſpiritus, quæ „in paſſione Domini leguntur impleta; in „cœlo

nos Hieroſolymitanos tres ſuas epiſtolas, quarum ſecunda ætatem habuit ante primam.

b) Vitio librarii ibi legitur *nobis*. In *Italica* & *Vulgata* ibi legitur *unum*.

c) *Complexion. in I. Ioann* p. 145. in Opere *Scip. Maffeji Opuſc. eccleſiaſt. in calce Voluminis Iſtoria theologica Trenti* 1742. *fol.*

„ cœlo autem Pater & Filius & Spiritus „ Sanctus. Et hi tres unus eſt Deus. „

Non ad verbum hæc ſunt expreſſa, ſed ſummæ ſenſus congruenter, qui iNos Patribus paſſim familiaris fuit. Res tamen ipſa clamat, tres cœleſtes ac terreſtres ex notiſſimo Joannis loco fuiſſe decerptos.

VICTOR *Vitenſis* d) & eccleſia *Africana* omnis in libello fidei per Eugenium Carthaginis antiſtitem. quod GENNADIUS e) docet, compoſito, catholicorum omnium Epiſcoporum, ſubſcriptione firmato, ſic ſententiam ſuam profeſſi ſunt:

„ Joannis Evangeliſtæ teſtimonio com- „ probatur. Ait namque: Tres ſunt, qui „ teſtimonium perhibent in cœlo, Pater, „ Verbum, & Spiritus Sanctus. „

Libet duo AUGUSTINI loca hiſce addere. Unus legitur in opuſculo *contra Maximum* L. II. n. 3. hunc in modum: *Hi ſunt tres teſtes, & tres unum ſunt, quia unius ſubſtantiæ ſunt.* Alter legitur in op. *de Civitate Dei V*, 11. ita: *Deus itaque ſummus & verus cum verbo ſuo & Spiritu Sancto, quæ tria unum ſunt.*

Quæ-

d) *De Perſecutione Vandalica L. III. p.* 42. 66.
e) *De Viris illuſtribus c.* 97.

Quæritur, an pericopa illa notiſſima in antiquis fideique plenis Codicibus græcis legatur. Qui adfimant id ipſum, monere ſolent, auctores bibliorum *Complutì* publicatorum, ALDUM MANUTIUM & ROB. STEPHANUM ipſumque ERASMUM inde ex anno 1522. in editionibus ſuis eam græce evulgaſſe, ideoque in vetuſtis codicibus græcis inveniſſe. XIMENIUS certe, in *Prologo* Complutenſibus bibliis præmiſſo Papam compellans, adfirmavit, ſe vetuſtiſſimis & caſtigatiſſimis archetypis uſum eſſe atque ex ipſis quidem græcos codices ſanctitati ipſius debere, quippe qui ex iſta apóſtolica bibliotheca antiquiſſimos cum veteris tum novi Teſtamenti perquam humaniter ad *Ximenium* miſerit. *Manutium* ſemper codices vetuſtos perquiſiviſſe, tradunt, græce N. T. editurum. *Rob. Stephanus* prædicavit ipſe, ſe codices ob antiquitatem adorandos ad N. T. græcum recte edendum conſuluiſſe. *Alexandrinus* Codex *Londinenſis*, a *Cyrillo Lucari* transmiſſus, dicitur f) pericopam noſtram habere. Inter Codices *Veronenſes Capitulares* Latinos tres codices eam pericopam lectori offerunt, litteris majoribus deflectentibus exarati, quorum

f) Falſum id eſt. WETSTENIUS *p.* 723. *To. II. Novi Teſtamenti Græci.*

rum ætas a millenario non abeſt. Unus ex his catholicas epiſtolas exhibet neque in capita diſtinctas neque in verſiculos, ſed continenti oratione. Cœleſtium in eo teſtimonium videas, terreſtrium haud æque g). M. V. LA CROZE inter primos fuit nuper, qui genuinam hanc eſſe pericopam negavit, epiſtola ſingulari ea fini conſcripta h) Poſt ætatem *Lutheri* idem jam ſenſit BUGENHAGIUS i) Eamdem ſententiam amplexi fuerunt EMLYNUS, JO. DAV. MICHAELIS, JO. JAC. WETSTENIUS, RICH. BENTLEY, *auctores* novellarum litterariarum *Gœttingenſium* k) & vir max. rever. JO. SAL. SEMLERUS l). *Illi* contendunt, in nullo græco codice cum genuina auctoritate pericopam ante annum 1500 legi. SKELTONUM Anglum, ſecus ſentientem ac pericopæ auctoritati faventem, eidem refellere ſtudent. *Skeltonum* præiverant MILLIUS,

g) BLANCHINUS in *Evangeliarii quadruplicis Adpendice P. II. Vol. II. p.* 601. *B, a.*
h) In C. E. J. *Hiſtoire d'un Voiage literaire p.* 152. *ſ. à la Haye* 1735. 8.
i) In L. *Ionas propheta expoſitus* in *ultima plagulæ d pagina. Witteb.* 1550. 8.
k) Anzeigen von gelehrten Sachen 1755. *p.* 1377.
l) Einleitung in die dogmatiſche Gottesgelahrtheit vor dem III. Bande der Evangeliſchen Glaubens-Lehre D. Baumgartens, p. 5. ſq. Halle 1760. 4.

US, & WHEATLY, deliciæ Britannorum. EMLYNO vindicias pericopes oppoſuit. DAV. MARTIN, miniſter eccleſiæ Trajecti ad Rhenum. RICH. SIMONIUM, pericopen qui exauctoravit, refellerunt SMITHUS, GRABE in *Adnotat.* ad *Bulli Defenſionem fidei Nicænæ ſect.* II, *c.* 11. fol. 139. §. 3 ſ. ac J. H. MAJUS in *Exam. hiſt. crit*, *Simon.* c. 18. Exercuerunt induſtriam ſuam in vindicanda pericope JO. GERHARDUS *Diſput. acad.* Part. II. JO. ANDREAS in *Diſſertat.* peculiari, GOTHEFR. WEGNERUS *in Vindicat. teſtimonii trium teſtium in cælo* Jen. 1690. 4. FRID. ERN KETTNERUS in *Hiſtoria dicti Joannei Quedlinburgi* 1696. 4. JO. MILLIUS in *Proleg.* ad editionem ſuam *N. T. Græci* & in *notis ad* 1 *Jo V*, 7. nec non C. M. PFAFFIUS *de var. lectionibus* N. T. p. 219. ſ. Diſſeruit de ea b. m. FR. AD. LAMPIUS m) nonnihil, adjecto hoc judicio: *Quanto molimine in utramque partem diſputatum ſit, nemo neſcit. Neque negari poteſt, ab oppugnantibus produci, quæ ſpeciem inſignem habent; ſed adhuc fortiora nobis requiri videntur.* Auctoritatem pericopes tuentur varia argumenta. Nam 1) fa-

m) *Vol. I. Diſſertationum philologico theologicarum Syntagmatis, Amſt.* 1737. 4. *Diſſ VI.* §. 6. p. 171.

1) facilius aliquid excidit, quam inſeri poteſt. Excidit in aliis etiam Autorum locis aliquid, ubi duo enuntiata proxime ſequentia eisdem vocibus initiálibus n) gaudent. 2) Nihil per hanc pericopen inſeritur contextui, quod ab eo vel Joannis ſtilo eſt alienum. Illud *in terra* plerumque in altero enuntiato legitur in Codicibus latinis vetuſtiſſimis. Videtur id omnino convenire cum illo *in cœlo*, ἐν τῷ ὐρανῷ, *in illo aere* ſupra Jordanem, quum Jeſus baptismum ſuſciperet. Græce, non dici in LXX, apud exteros Scriptores, & in N. T. Græco ἐν τῇ γῇ, ſed potius illud ἐπὶ τῆς γῆς pro *in illa regione*, *ſuper illa terra*, falſum eſt o) omnino. Nam videtur indicari non generatim tellus, ſed *illa regio*, in qua Jeſus cruci fuit adfixus, in quam venit p) non cum ſanguine

n) Id contigit in *Veronenſi* illo pervetuſto latino codice, in quo inciſum 7. legitur, deeſt vero octavum. Conf. WETSTENII *Proleg. p* 44.52.

o) LXX. *Deut. V*, 31. *VI*, 1. *Pſ. VIII*, 2. *XXIII* (24), 1. *Nebem. V*, 14. 1 *Macc. I*, 9. 52. *III*, 29. 40. *Matth. V*. 31. *IX*, 31. *Luc. VIII*, 15. *XII*, 51. *Act. VII*, 36. *Apoc. XIII*, 3. Illud ἐν τῷ ὐρανῷ eſt *in illo aëre*, & illud ἐν τῇ γῇ eſt *in illa regione* Palæſtinæ ad Hieroſolymam.

p) *Venire* de calamitate ingruente, 1 *Macc.* VI, 11. & homine, quem tangit.

guine ſolo, quem effudit; ſed etiam cum aqua, quæ ſeparata jam a ſanguine fluxit ex latere ejus transfixo, poſtquam animam manibus Parris tradiderat, morte in cruce defungens. Venit ibi in cruce ad mortem. 3) Congruit teſtimonium hominum ad nuntiationem de morte Jeſu, qui animam commiſerat manibus Patris & ex cujus latere transfixo profluxerat ſanguis & aqua; quadrat ad teſtimonium, quod Deus de filio ſuo perhibuit. teſtimonium cœleſte Jordanicum, tres perſonas unius Dei arguens. 4) Vetuſtiſſimi Latini codices & ipſa verſio *Italica* pericopen habuerunt ante inventam trium teſtium terreſtrium expoſitionem myſticam. 5) Latini illi codices e græco facti ſunt, quum authenticæ ſeu originales Apoſtolorum litteræ adhuc exſtarent. 6) Necdum certo adfirmari poteſt. in nullo codice græco ante annum 1500. adparere pericopam, quam quippe in concilio *Lateranenſi* a. 1215. manibus ſuis terebant Græci. Et quis omnes manuſcriptos N. T. codices vidit vel examinavit. 7) Licet non innotuerit certiſſimus modus, quo pericope ex codicibus græcis excidit, in quibus non legitur; inde tamen contra ejus authentiam nil certi poterit conſtitui. Sæpius enim rei fit jactura, cujus modum, quo excidit, ignoramus. Hæc ſunt potiſſima argumen-

ta q), quæ pro vindicanda pericope in medium proferri poſſunt. Scrupulum omnino id movet, quod codices græci plures nondum producti ſunt in lucem, quibus continetur illa pericope, & qui vetuſtate ac auctoritate gaudent. An aliud enunriati alicujus exemplum in græco novi fœderis volumine habeatur, quod tam diffuſæ omiſſionis nomine notatum ſit, merito dubitamus: In hoc clivo ſudamus: Remedium a diligentia ſecuturæ ætatis videtur exſpectandum. Dolemus, epiſtolam ISAACI NEWTONI ad hunc locum in lucem nondum prodiiſſe.

§. 26.

PericopæV. Teſtamenti apocryphæ in omnium notitia verſantur. Referendus eſt in earum numero *Pſalmus* 151, in LXX. codicibus legi ſolitus, quem Arabica aliæque verſiones habent, & quem laudant jam ATHANASIUS, VIGILIUS *Tapſenſis*, EUTHYMIUS, aliique r). In libro *Eſteræ* varia

q) Laudarem *præfationem Hieronymi in primam Johannis epiſtolam*, niſi iſthæc *Hieronymo* eſſet ſuppoſita &, VILLARSII judicio, a genuinis illius Codicibus abeſſet, fœtus quippe ſeculi IX.

r) JO. ALB. FABRICIUS *in Cod. pſeudep, N. T.* p. 908. ſ.

ria habentur apud Græcos, quæ in fonte hebræo non leguntur, partim ante initium, partim capite III. inter v. 13 & 14, partim IV. inter v. 17. & cap. V. hujusque ante inciſum ſecundum, præterea ſub finem c. VIII, 12. ac in Libri calce. In librum *Tobiæ*, olim brevem, & notitiæ domeſticæ inſervientem, multa a Græcis, fabulas redolentia, paſſim intruſa ſunt. *Secundus Maccabæorum* liber duobus primis capitibus, ad commenta referendis, olim fædatus fuit, ab Auctore non profecta, niſi eum fabulis delectatum fuiſſe, credamus. Pericopæ autem illæ, quæ ſermone græco & poſt Malachiæ ætatem publicatæ fuerunt a Judæis, divina auctoritate non fulgent, ideoque Canonicorum librorum in numero referendi non ſunt, quemadmodum JOSEPHUS s) & HIERONYMUS t) nomine illius eccleſiæ, cui erant addicti, aperte confeſſi fuerunt. Uterque libros V. T. Canonicos ac Divinos numerat XXII. non plures. *Joſephus* ab eis diſcernit ſcripta, quæ poſt Artaxerxis Perſarum Regis imperium litte-

 ris

s) *Contra Apionem L. I.* §. 8. *p.* 441. *ed. Havercamp.*

t) In *Præfat. ad* Librum *Regum* ſeu *in Prologo galeato f.* 7. *B. C. D. T. IV. Opp. Baſil.* 1516. *Præfat. in Proverb. f.* 10. *D.*

ris conſignata ſint, quippe minoris auctoritatis nec pro libris Divinis habenda. *Hieronymus* vero ea adpellat *Apocrypha*, & a Canonicis disjungit; tantum abeſt, ut, eorum nonnulla a Synodo *Nicæna* in Canonicorum numero cenſa fuiſſe, potuerit teſtari. u)

§. 27.

Foret mihi tandem aliquid dicendum de pericopis, e quibus aliquid vel per Autographi calamitatem vel per librarios, ſimilitudine quadam enunriationum ſuccedentium & ſubjunctarum abductos, vel ex alia quacunque cauſa excidit, niſi hunc campum jam ſupra paſſim attigiſſem. Dabo tamen aliquot exempla, ut nemo non intelligat, librarios x), typographos & horum correctores non ubique officiis ſuis feciſſe ſatis. In manibus eſt Novum Teſtamentum Græcum, quod ſumtibus Græcorum curaque ER. SCHMIDII *Vitebergæ* 1622. 4. publicatum fuit, præfixo titulo græco. Præter plurima inibi menda memorabile illud eſt, quod legitur *Matth.* XIII, 38. ubi ea, quæ inter

u) Intruſa igitur eſt pericopa in *Hieronymum*, qua fertur ipſum ſ. 9. D. Nicænam ſynodum in numero ſacrarum litterarum computaſſe librum Judith, narraſſe.

x) *Hieronymus* in *Comm. ad Matth.* XIII, 35.

inter οἱ ὑιοὶ & τῦ πονηρῦ ponenda, omiſſa ſunt ita: τὸ δὲ καλὸν σπέρμα, ὗτοί εἰσιν οἱ ὑιοὶ τῦ πονηρῦ. *Luc.* XII, 48. ibi legitur: παντὶ δὲ ᾧ ἐδόθη πολὺ, ζητήσεται παρ᾽ αὐτῦ καὶ ᾧ παρέθεντο πολὺ, περισσότερον αἰτήσυσιν αὐτον. Omittitur in plerisque editionibus *Matth.* I, 11. aliquid, quod ex 2 *Reg.* XXIV. XXV. reſtitui poteſt & in Codicibus aliquot antiquis ita legitur: Ιωσίας δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰωακεὶμ, Ἰωακεὶμ δὲ ἐγέννησε τὸν Ιεχονίαν καὶ τὺς ἀδελφὺς αὐτῦ, ubi καὶ τῦς ἀδελφῦς αὐτῦ ad τὸν Ἰωακεὶμ erant ponenda. Codices ejusmodi ex ſæculo ſeptimo vel octavo, ac decimo excitat B. DE MONTFAUCON in *Diario Italico* c. 21. p. 308. Dixi de hoc loco alias. SEB. CASTELLIO *Joakimum & fratres ejus. Joakim vero generavit Jechoniam* reſtituit. Cauſatur tamen WETSTENIUS, Codices, qui Joakimum hoc loco habeant, non eſſe ſat antiquos y) & aliquot ſuſpectos. In loco 1 *Cor.* XV, 51. jam codices quidam græci, teſte *Hieronymo*, habebant *non omnes dormiemus*, *omnes autem immutabimur*, alii ſenſu inverſo, ut in *Vulgata*. Priorem lectionem adprobavit *Hieronymus*, z)

y) *Pag.* 229. *To. I.*

z) *Ep. ad. Minerium Alexandrum fol.* 85. *D. To. IV. Opp. Baſil.* 1516.

§. 28.

Patres enunciata V. T. quæ in N. T. leguntur, *pericopas* adpellant modo ſingulari. Recenſentur illa, in IV. Evangeliis obvia, ſecundum hebraicam veritatem, editionem vulgatam latinam, græcam LXX Seniorum & antiquam Italam, in *Adpendice Evangeliarii quadruplicis* ſeu P. II, Vol. II. p. 605, ſ. *Evangeliarii* illius, per BLANCHINUM *Romæ* 1749. *fol.* editi. Pericopas illas univerſas recenſuit ac illuſtravit SURENHUSIUS in Βίβλῳ καταλλαγῆς. Dantur præterea in V. T. pericopæ ex libris *deperditis* adlegatæ, & in N. T. pauca ex profanis ſcriptoribus ac ex Poëtis primis Chriſtianis, Spiritu Sancto adflatis ac Prophetis eisdem, traducta. Paulus ex Poëtis, *Arato* & *Cleanthe* adlegavit *Act.* XVII, 18. illud: τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν. *Nam ejus etiam genus ſumus. Aratus* hæc habet initio *Phænomenorum* & *Cleanthes* pariter in *Hymno* v. 4. Paulus tradidit igitur recte, aliquot Poëtas græcos hæc dixiſſe a). Paulus *Titum* monet verſiculi, quem de indole Cretum Poëta memoriæ prodiderit *Tit.* I, 12. *Epimenidæ* tribuunt verſiculum Viri

a) JO. ALB. FABRICIUS in *Biblioth. gr.* III. p. 397.

ri docti b), adeo olim pervulgatum, ut initium ejus κρῆτες ἀεὶ ψεῦσαι CALLIMACHUS *Hymn.* I. v. 8. repetiverit. Ex ode *Poetæ Chriſtiani* videtur jambus hic Ναζωραῖος κληθήσεται *Matth.* II, 23. deſumtus fuiſſe, lectus olim in libro, quo hymni ac odæ Prophetarum Chriſtianorum continebantur. Tres *jambi ſcazontes Eph.* V, 14. ex eodem fonte videntur manaſſe. Dolendum, nil primarum cantilenarum, ad Prophetas illos referendarum, ſupereſſe. HIERONYMUS in *Commentario* ad illum Pauli locum docet, pericopam ex ſcripto *Apocrypho* deſumtam eſſe. Ad *Eliæ Apocrypha* nos delegat EPIPHANIUS c), ad *Pſeudo-Jeremiam* GEORG. SYNCELLUS d). Triumviris hisce non illuxit menſura poëtica, quæ ineſt adlegatæ a Paulo pericopæ. Ex *Poëta Chriſtiano* depromſiſſe videtur *Jacobus* IV, 5. hanc verſiculi partem: πρὸς φθόνον ἐπιποθεῖ. Diſſerui alias de hoc loco. Undenam ille jambus, μικρὰ ζύμη ὅλον το φύραμα ζυμοῖ, qui *Gal.* V, 9. & 1 *Cor.* V, 6. legitur, fuerit depromtus, dicere non habeo. Jambum illum, φθείρουσιν ἤθη χρηςθ' ὁμιλίαι κακαὶ, ex

 Menan-

b) EZ. SPANHEMIUS in *Notis ad Callimachum p.* 6. f.

c) *Hæres.* XLII. *p.* 372.

d) *Chronograph. p.* 27.

Menandro traductum eſſe, novimus ad unum omnes e). Leguntur in ſcriptis novi Fœderis paſſim *hexametri* verſiculi, & deprehenduntur in eis ſubinde *pentametri*, qui tamen ſeorſim ſumti ſententiam ſeu propoſitionem logicam non efficiunt, nec per modum adlegationis ſeſe offerunt. Idcirco, eos eſſe illius generis, quod vocant *fortuitorum*, nemo dubitat. Videtur Paulus 1 *Cor*. XV, 3-6. ex libris ſeu voluminibus prioris Fœderis comprobaſſe Jeſu a mortuis reſurrectionem. At, quo minus ſic rationes putemus, momenta nos impediunt haud una. En locum ipſum, antequam ad tribunal eamus. *Tradidi*, inquit Paulus, *vobis inprimis*, *quod etiam traditum ſuſcepi*, *Chriſtum obiiſſe pro peccatis noſtris*, *ſecundum ſacras litteras*: *& ſepultum eſſe*, & *excitatum fuiſſe tertio die*, *ſecundum ſacras ſcripturas*. Huc usque illud κατὰ τὰς γραφὰς legitur, quod omnino videtur cum verbo παρέδωκα eſſe jungendum. Quid vero docebant illæ litteræ excellenter ſic dictæ? Tradebant jamtum, Jeſum pro peccatis hominum obiiſſe mortem, ſepultum fuiſſe, ac revixiſſe tertio die & in lucem prodiiſſe vivum. De tertio die reſurrectionis Meſſianæ &

e) GOTH. OLEARII *Diſſ. de Scriptoribus profanis a Paulo Apoſtolo allegatis*, *Lipſ.* 1701. 4.

& de hac, jam poſt mortem & ſepulturam effectui data, in veteris Teſtamenti libris nil legitur, nec de tribus hiſce gradibus Jeſu glorioſe redivivi, jam præterito tempore reſurrectionis, ex illis quicquam poterat adlegari. Facta enim hæc eſſe & transacta, Paulus docuit congruenter litteris librisque Divinoribus. Scripta enim jamtum erant aliquot evangelia, e quibus notitia illa conſtabat Chriſtianis. Ex his igitur Paulus decerpſit commemorationem ſuam. Ita extricata eſt maxima difficultas, quæ adhuc Interpretes diſtrinxit. Sunt, qui in *Jo.* VII, 38. adlegatam e V. T. pericopam ſibi videre videntur, quam tamen invenire in hoc nequeunt. Mihi non licet eſſe tam perſpicaci, ut id ipſum ibi cernam. Inciſum illud potius ita in latinum verto: *Qui credit in me, quemadmodum dixit Scriptura illa* Divina, ſicut illa Divinitus juſſit, hominum eſſe in me fiduciam collocare (Pſ. II, v. ult.), *ex ejus intimis fluent fluvii aquæ vivæ*, i. e. ipſe f) charismatibus Spiritus Sancti quaſi fluminibus adfluet. Ex loco 1 *Cor.* XV, 45. putant nonnulli Patrum colligi poſſe, adlegata fuiſſe quædam e V. T. quæ interciderint. Ratiocinationis robur

f) HIERONYMUS *ad Hedibiam quaſt. IX. ſ. 65. C. To. IV. Opp.*

bur mihi non pellucet. Diſtinguo adlegationem ab acceſſione ad eam. Acceſſio eſt Pauli declarantis priora, non adlegantis. En verba loci ipſa: *Sic etiam ſcriptum eſt: Fiebat primus ille homo Adam perſona viva.* Adlegatum hoc eſt ex Gen. II, 7. Quæ ſequuntur, ſunt Pauli pergentis ita: *Poſtremus* (poſterior) *Adamus* factus eſt *Spiritus* vivificans: voluit indicare, poſteriorem Adamum priori inſpiraſſe & dediſſe vitam, ſiquidem per Verbum hypoſtaticum facta ſunt omnia & ipſe prior Adamus. Paulus nonnunquam ſententiam exprimit phraſi aut enuntiatione integra, LXX. Interpretibus trita, licet cum his de re eadem haud differat nec ex illis probationem deſumat. *Virgilius* haud aliter ſæpe *Homeri* loca in verſus ſuos, ad alia omnia digreſſus, transfundit. Quis iſthæc in cenſu adlegationum referet? In *Matth.* XXVII, 9. videtur id, quod dictum ſit per *Jeremiam* g) Prophetam, adlegari. At *Syrus* Interpres ibi Jeremiam non habet, HIERONYMUS credit, Jeremiam huc irrepſiſſe ex Apocryphis & ſuppoſitiis ſcriptis Jeremiæ, ad quæ provocatur 2 *Macc.* II, 1. ORIGENES idem jam ſenſerat. Eadem fiducia olim librarii non-

g) *Zacharias* indicatur. Undenam ortum fuerit mendum, non audet definire J. J. WETSTENIUS *p.* 529. *To. I.*

nonnulli addiderant mentioni Prophetæ *Marc.* I, 1. nomen *Jeſaiæ*, quod a quodam in margine antea videtur fuiſſe ſcriptum. Id quod legitur 2 *Petr.* II, 4. ex libro *Enochi* putat h) adlegatum eſſe G. SYNCELLUS, & quidem ex hiſce verbis: *Altiſſimus ſanctiſſimis Archangelis imperavit, & ipſi eorum anteſignanos ligaverunt ac deiecerunt in abyſſum* ἕως κρίσεως, *usque ad judicium.* J. E. GRABIUS i) a *Syncello* non diſſentit. Rem ipſam fuiſſe per manus ſcriptisque propagatam, intelligitur ex *Sap.* XVII, 17. *Apoc.* XX, 1. 2. *Enochi* ſeu *Anaci* clamor exteris non fuit ignotus. Librum *Enochi* ex priſco Scripto Judaico fuſius compoſitum fuiſſe, vix videtur dubitandum. *Judas* Apoſtolus ex fonte illo pervetuſto videtur bibiſſe. Varias aliorum ſententias exhibuit J. A. FABRICIUS in *Codice pſeudepigr. V. T.* & J. C. WOLFIUS ad *Judæ Ep. v.* 14. 15. Adlegavit Paulus locum *Jeſaiæ* LXIV, 4. in 1 *Cor.* II, 9. Hoc teſtimonium legitur æque in *Apocalypſi Eliæ*, licet, teſte EPIPHANIO k) id ex loco Jeſaiæ tanquam fonte primo per paraphraſin hauſtum fuerit. Erravit ORIGENES, qui illam Pauli

li

h) *Chronogr.* p. 13. *Paris* 1652.
i) *Spicileg. Patrum Sæculi I.* p. 135.
k) *Hæreſ.* XL. §. 2. LXVII. §. 3.

li pericopam, ſibi perſuaſit l) cum G. SYNCELLO m) in nullo libro canonico, niſi in *Apocryphis Eliæ*, inveniri. Verba 1 *Theſſ.* II, 16. J. E. GRABE n) credit deſumta eſſe ex *Teſtamento Levi* ſect. 6. p. 162, licet nondum oſtenderit, *Teſtamentum XII. Prophetarum* jam tunc exſtitiſſe, quod fœtus *Ebioniticus* eſſe videtur. Quidni Paulus per experientiam edoctus eſſe poterat iram Dei, quæ jam cœperat, Judæis ad internecionem, certe ruinam, incubare? Miror tandem, quod HIERONYMUS in *Comment. ad Tit.* I, 1. & *ad Epheſ.* V, 14. atque ORIGENES in fine *II. Homiliæ in Cant. Canticorum,** Hieronymo interprete, tradiderunt, ab Evangeliſtis & Apoſtolis multa ex Apocryphis eſſe adſumta & adlegata o). Ex Judæorum Apocryphis, nominatim ex *Adſcenſione Moſis* ORIGENES *de Principiis* III, 2. & EPIPHANIUS ex vetuſta traditione, diſceptationem Archangeli Michaëlis cum diabolo, quam memorat *Judas* v. 9. arceſſunt Interpretes. Quæ enim Iudæis credebantur

l) HIERONYMUS *L. XVII Commentarii in Jeſ. XLIV.* ORIGENES *Tractat. XXX. ad Matthæum.*

m) *Chronogr. p.* 27.

n) *Pag.* 138. *l. c.*

o) J. ERN. GRABE *p.* 137. *l. c.*

tur certa, cur ab eis ſe Apoſtoli abſtinere debebant. *)

Synopſis præcedentis Meletematis.

§. 1. Pericopæ quid ſint, & earum paſſim defectus chronologicus, indicatur. §. 2. Inquiritur in cauſſas ejus defectus. §. 3. Traditur methodus recte definiendi pericopas atque diſtribuendi. §. 4. Cautio de partibus pericoparum non divellendis adfertur. §. 5. Tentatur diviſio pericoparum Eccleſiaſtæ Salomonis. §. 6. Pericopæ Geneſeos quædam loco ſuo ac ordini chronologico reſtituuntur. §. 7. Tractatio de pericopis recte ordinandis utilis eſt, non noxia. §. 8. Exempla pericoparum N. T. in loca ſua reponendarum adferuntur. §. 9. Abuſui tractationis talis criticæ occurritur per exemplum. §. 10. Pericopa, quæ legitur Exod. XVIII. non eſt loco movenda. §. 11. Diſſeritur de pericopis, tam carentibus titulo, quam eo inſtructis. §. 12. Labores, in Prophetarum pericopas ordinandas impenſi, delibantur. §. 13. Traduntur regulæ, pericopis eruendis aptæ. §. 14. Cautio de parallelismo pericoparum vel conſtituendo vel prætermittendo.

§. 15.

*) Quoad transpoſitiones Pericoparum a librariis factas monendum duxit Cel. Doctiſſimi hujus Meletematis Auctor, ut memorabili exemplo rei fidem confirmet, a Cel. Jo. MATTHIA GESNERO, ſub finem *Chreſtomatiæ Græcæ*, *Encomium Demoſthenis Lucianeum*, a librario quondam transpoſitum, ſuo loco feliciter fuiſſe reſtitutum *Lipſ.* 1731. 8. 1742. 1755. remque ipſam repeti in *Actis Erudit*, 1731. *p.* 452, N. B.

§. 15. Fons turbidus parallelismi pericoparum quæſiti. §. 16. De pericopis ex una verſione in alteram traductis. §. 17. Exponitur copioſius de pericopa Marci XVI, 17. 18. §. 18. De additione, in loco Jo. III, 6. olim adſuta contextui. §. 19. De pericopa Jo. V, 3. 4. 5. quæ vindicatur. §. 20. Hiſtoria de adultera, Jo. VIII, 1-11. comprehenſa, vindicatur. §. 21. Pericopa Lucæ XXII, 43. 44. expenditur. §. 22. De transpoſitionibus pericoparum diſſeritur. §. 23. De enuntiatis ac pericopis aliunde inſertis. §. 24. De doxologia, quæ Matthæi VI, 13. legitur. §. 25. De pericopa 1. Jo. V, 7. diſſeritur. §. 26. De pericopis V. & N. T. quæ ex apocryphis dicuntur decerptæ, carptim exponitur. §. 27. Exempla proferuntur, ex quibus conſtat librarios & Typographos & horum correctores officiis ſuis non feciſſe ſatis. §. 28. De allegatis V. T. in Novo Teſt. allegatis etiam ex Poetis in N. T.

II.

JACOBI SCHEPPII,

ECCLESIÆ HORNBACENSIS PASTORIS

DISSERTATIUNCULA EXEGETICA

DE

PALO INFIXO CARNI, PAULO APOSTOLO DATO, QUA SIMUL EJUS APOSTOLATUS ADVERSUS OBTRECTATIONES ADVERSARIORUM VINDICATUR.

II. Corinth. XII, 7.

Εδόθη μοι σκόλοψ τῆ σαρκί, ἄγγελος Σατᾶν, ἵνα με κολαφίζῃ, ἵνα μὴ ὑπεραίρωμαι.

§. 1.

Locum, cujus elucidationi me nunc accingo, haud immerito, cum Cl. ZELTNERO, Criticorum ac Interpretum S. literarum crucem dixeris. Ipſam locutionem metaphoricam eſſe omnes quidem uno ore confitentur, ſed a quo ſimili deſumta ſit metapho-

phora, varii varie ſtatuunt. Alii de ſudibus, quibus tum temporis Chriſtianorum corpora a perſecutoribus perforata ſint, alii de flagellatione ſive Judaica ſive Romana, alii de ſtimulis, quibus boum arantium pedes pungere ſolebant veteres, alii aliter, cogitant. Quis per Angelum Satanæ intelligendus, ſimiliter inter Interpretes non convenit. Phraſin in concreto conſideratam, quidam de morbo, melancholiæ hypochondriacæ ſimili, cum animi anxietatibus conjuncto, vel de capitis dolore, interpretati ſunt. Alii de calamitatibus variis, quibus Apoſtolus agitatus eſt, acceperunt. Alii, quæ omnium tritiſſima eſt ſententia de ſpiritualibus & ſublimioribus tentationibus expoſuere, quibus a Satana vexatus ſit. Nonnulli denique de vero ejus ſenſu eruendo plane deſperantes nihil definierunt, citante Celeb. WOLFFIO in *Curis philologicis ad* h. l.

§. 2.

Tanta ſententiarum divortia, tantorumque virorum in hac cauſſa profeſſa ignorantia, me fere ab ulteriori indagine deterruiſſent. Verum enim vero apud animum meum reputans, cujusque Theologi imo Chriſtiani eſſe officium, ſcrutari ſcripturas, verumque earum inveſtigare ſenſum, atque a difficultatibus, quibus premuntur,

vin,

vindicare; haud ignarus, unicum duntaxat horum verborum verum ſenſum eſſe poſſe: diligentius indagare cœpi, regulam hermeneuticam vulgo notam ſecutus: *hunc demum loci ſenſum verum eſſe, qui in nexu cum antecedentibus* & *conſequentibus rationem inveniat, adeoque cum ſcopo dicentis congruat.* Quod ubi inſtituiſſem, neque mihi ulla ſententiarum ſupra dictarum cum orationis συναφείᾳ ſatis convenire viſa eſſet, quod tantorum virorum pace dictum eſto, alia ſe mihi obtulit, quam nunc Theologorum judicio permitto.

§. 3.

Inter veteres æque ac recentiores oraculorum Divinorum explanatores extiterunt quidem, qui τῷ σκόλοπι calamitates, ac per ἄγγελον Σατᾶν adverſarium quemvis; vel unum aliquem eminentiorem innui contenderunt, aſt non definierunt, quæ præcipue calamitas Apoſtolo illata fuerit. Σκόλοψ, quod a σκάλλειν, *fodere*, deſcendere mihi videtur, in genere notat id, quod acuminatum eſt ad terram fodiendam ſeu ad pungendum quamcunque rem. Inde ſignificat ſudem præacutam, vel ſtimulum vel aculeum. Perinde ergo erit, ſi metaphoram a palis præacutis, quibus priſcis temporibus ſceleratorum hominum vel etiam

Chriſtianorum corpora perfoſſa eſſe memoriæ proditum eſt, ſive a ſtimulis, quibus boves concitare ſolebant veteres, ſive ab animalculis aculeo pungentibus, derivaveris. Hoc certiſſimum eſt, Apoſtolum hac phraſi: ἐδόθη μοι σκόλοψ τῇ σαρκὶ significare velle, maximo ſeſe dolore eſſe adfectum. Per ἄγγελον Σατᾶν indicari exiſtimo emiſſarios diaboli, ψευδαποςόλυς, doctores judaizantes. Doctores Angelorum id eſt, legatorum nomine ſæpius in ſacris literis venire, tam notum eſt quam quod notiſſimum. Veritatis Doctores a Deo auctore veritatis vel immediate vel mediate mittuntur ad docendum conſilium Ejus de peccatoris ſalute. Doctores, qui depravant veritatem, pari modo a Deo ſe miſſos eſſe prætendunt, re autem vera diaboli ſunt emiſſarii, qui eorum opera maximum damnum eccleſiæ ſe inferre poſſe, probe novit. Aſtutiſſimus ille veritatis hoſtis, ipſe in Angelum lucis transformatus, Evam a veritate ad mendacium, a virtutis amore ad mali cupidinem ſeduxit. Eodem artificio uſus omni tempore, Deo permittente, emiſit homines, qui veritatis doctores mentiti bono ſemini zizania interſeruerunt. Ejusmodi veritatis depravatores eccleſiam quoque Corinthiacam turbaſſe, ex utraque Apoſtoli ad eam miſſa epiſtola conſtat. Eo quidam proceſſerant

ſerant impietatis atque impudentiæ, ut futuram corporum reſurrectionem, veritatem illam fundamentalem, vafre negaverint. 1 Cor. XV, 12. Quo tempore S. Paulus alteram ad Corinthios exaravit epiſtolam, falſi Doctores eis inſidiari nondum ceſſaverant, uti ex 2 Cor. X, 10. XI, 3. 12. 13. patet. Hos ψευδαποςόλυς natione Judæos numeroque plures fuiſſe ex 2 Corinth. X, 22. colligi poteſt. Quod Apoſtolus in *numero ſingulari* de Angelo Satanæ loquitur, id ſine dubio per *enallagen numeri*, ubivis obviam, factum eſſe videtur. *Alexandrum, Hymenæum* atque *Philetum fuiſſe*, CHRYSOSTOMUS recte exiſtimat, qui ſi non ſoli, primarii tamen extiterunt, ſi loca 1 Tim. I, 20. & 2 Tim. II, 17. 18. conferantur. Hi Evangelii doctrinam pervertebant, non Chriſti gloriam, ſed ſuam, non eccleſiæ ædificationem, ſed proprium lucrum quærebant. In Paulum Apoſtolum, quem ſuis maxime conſiliis obſtare videbant, infenſiſſimo erant animo, ejusque virtutem atque auctoritatem detrectare omnibus viribus annitebantur. Quare ab his ſe κολαφιζεσθαι conqueritur Apoſtolus. Dictio hæc itidem impropria eſt. Illuſtrat ea non ſolum metaphoram antecedentem, ſed indicat ſimul *contumeliam cum dolore conjunctam, atque ejus auctores*. Qui pugnis cædit ali-

um, dolore, maxime vero contumelia, afficit- Teſtatur id res ipſa; teſtantur etiam literæ, cum ſacræ Hiob. XVI, 10. 1 Reg. XXII, 24. Pſalm. III, 18. Mich. V, 1. Joh. XVIII, 22. tum profanæ. Siç TACITUS *Hiſtor. L. III. C.* 31. *Circumſtiterant victores & primo ingerebant probra, intentabant ictus: mox ut præberi ora contumeliis, & poſita omni ferocia cuncta victi patiebantur, ſubit recordatio* cet. Item SENECA ad *Serenum.* C. 4. *Quidam contumelia nihil putant acerbius. Sic invenies ſervum, qui flagellis quam colaphis cædi malit.* Ibid. C. 14. *Sapiens colaphis percuſſus, quid faciet? Quod Cato, cum illi os percuſſum eſſet: non excanduit, non vindicavit injuriam.* Ex contumelia animo perſentiſcit homo honeſtatis ſtudioſus tædium maximum atque dolorem. Itaque S. Paulus hac voce indicat, inſignem ſe ab adverſariis contumeliam accepiſſe, eamque vehementer ſibi dolere. Quemadmodum autem in toto univerſo nihil caſu fortuito accidit, ſed omnia provida Dei cura gubernantur, ita etiam Apoſtolus, Deo ſapienter permittente ac moderante, contumeliam hanc ſibi fieri agnoſcit. Ne criſtas tollerem, inquit, ne efferrem me ſupra συνδύλυς, ob revelationum, quibus me præillis dignatus eſt Deus, præſtantiam, *datus eſt mihi palus, ſeu aculeus carni, id eſt corpori,*

pori, *infixus*. Caſtigat me hoc malo Deus, ut malum gravius, arrogantiam, a me avertat.

§. 4.

Inquirendum nunc reſtat, qua in re contumelia, quam Paulus a Pſeudapoſtolis ſe paſſum eſſe queritur, conſtiterit. Non verberarunt corpus, non diripuerunt bona, non expulerunt patria, ſed conviciis proſciderunt, dignitate, quæ in eccleſia Dei maxima vitaque ipſi carior fuit, depellere allaborarunt, *inficiati ſunt, eum ex Apoſtolorum eſſe numero, atque adeo ſe, ſi non ſuperiores, pares tamen eſſe ipſi, jactitarunt. Hi fuerunt calumniarum aculei, quibus beatus Paulus punctus, hic palus fuit præacutus, quo perfoſſus eſt.*

§. 5.

Verum hunc loci noſtri eſſe ſenſum, ex ſequentibus patebit. Namque ψευδαποςόλες, miniſtros & Angelos Satanæ Apoſtolo adpellatos, in eccleſia Corinthiaca extitiſſe, ſupra demonſtratum eſt. Hos conviciatos eſſe, conſtat ex 1 Tim. I, 20. Conviciati autem ſunt vel Deum vel homines. Non Deum, quoniam tunc non mentiti eſſent Angelos lucis, ſed aperte ſe Diaboli miniſtros prodidiſſent. Ergo homines. Quos

vero? Profecto S. Paulum, conqueſtum, Alexandrum multa ſibi mala exhibuiſſe 2 Tim. IV, 14. confer. 2 Cor. X, 10. Conviciari eſt perfectiones, quibus aliquis gaudet, negare, & contrarium de eo prædicare. Ergo negarunt perfectionem, qua gaviſus eſt S. Paulus. Quam? Apoſtolicam dignitatem, qua eum ornaverat Chriſtus. II. Magis id elucеſcit ex eo, quod S. Paulus utraque ad Corinthios epiſtola Apoſtolatum ſuum vindicat, vide ſis priori Cap. IX, 1.2. poſterori Cap. X. XI. & XII. Jam vero cum in ſapientem virum non cadat, rem probare, cui nemo contradicat; ſequitur, eandem theſin Pſeudapoſtolos negaſſe, quam S. Paulus adfirmavit. Atqui locis citatis adducit argumenta, quibus Apoſtolatum ſuum adſtruit. *Exiſtimo*, ait, *me nihilo inferiorem eſſe ſummis Apoſtolis* 2 Corinth. XI, 3. Item *Plus ſum miniſtro Chriſti* ibid. v. 23. *Signa Apoſtoli facta ſunt inter vos per omnem tolerantiam & ſigna, & prodigia & virtutes. Namque quid eſt, in quo fueritis inferiores ceteris eccleſiis?* ibid. C. XII, 12. 13. Ergo is eſt, quem ipſi impugnarunt. III, Tribuit contumeliam atque dolorem ſuum S. Paulus Angelo Satanæ. Ex capite autem præcedente verſ. 13. 14. 15. atque adeo eodem tractationis filo, patet, Pſeudapoſtolos eſſe Angelos Satanæ. Ita

ver-

verba habent: *Iſtiusmodi Pſeudapoſtoli operarii doloſi ſunt, transformantes ſe in Apoſtolos Chriſti. Neque id mirum. Ipſe enim Satanas transformat ſe in Angelum lucis. Non ergo magnum eſt, ſi transformantur etiam ejus miniſtri, ut miniſtri juſtitiæ.* Quum vero S. Paulus contumeliam acceptam ab Angelo, id eſt, miniſtris, Satanæ profectam eſſe dicat, atque adverſus eorum convicia Apoſtolatum ſuum tueatur: manifeſtum eſt, eundem ab ipſis fuiſſe oppugnatum. *IV.* Notandum eſt, metaphoram, qua convicia cum ſude præacuta, ſeu ſtimulo ſeu aculeo, nam res eodem redit, ab S. Paulo comparantur, apud Hebræos non modo ſed apud omnes fere gentes obtinuiſſe atque hodienum apud nos in uſu eſſe. Ex multis ſufficiant nobis pauca exempla. Pſalmo LVIII, 5. David: *Filiorum hominum*, inquit, *dentes ſunt lancea & ſagittæ, & lingua eorum gladius acutus.* APOLLINARIS *Sidonius Lib. VIII. Ep. I. calumniatoribus linguas cote livoris acuminatas* adſcribit. *Habet*, ſunt verba CICERONIS *Orat. VIII. in Verrem, quendam aculeum contumelia, quem pati prudentes ac viri boni difficillime poſſunt.*

Aculeata ſunt,
Animum fodicant, bona diſtimulant facta, & famam ſauciant

PLAUT. *Bacch. I. l.* 29. 30.

Stimulus ego nunc ſum tibi,
Eo dico, corculum aſſudaſſit jam ex metu.

Id. Caſ. II, 6. 8. 9.

Neque metaphora hæc Germanis inuſitata eſt. Sic carmine illo ſacro, quod incipit: O Welt ſieh hier dein Leben ꝛc. vers. 14.

Wann böſe Zungen ſtechen,
Mir Glimpf und Namen brechen,
So will ich zähmen mich:
Das Unrecht will ich dulden,
Dem Nächſten ſeine Schulden
Verzeihen gern und williglich.

V. Quemadmodum qui ſude præacuto vel aculeo punguntur & colaphis cæduntur, cum magnum perſentiſcunt dolorem, tum magna etiam adficiuntur contumelia: ita idem S. Paulo accidiſſe dicendum eſt. Apoſtolatum Chriſtus ſupremum dignitatis gradum in eccleſia ſua eſſe voluit. In hoc S. Paulus collo-

collocatus, eum vita propria duxit cariorem, ſummisque viribus contendit, ne indignus eo videretur. *Quatenus*, ipſius verba ſunt, *gentium ſum Apoſtolus*, *miniſterium meum* δοξάζω, *glorioſum duco*. Rom. XI, 13. Quare cum adverſarii ipſum dejicere eo ſtudebant, quid mirum, eum conqueri, nefario hoc auſu magnam ſibi contumeliam acerbumque dolorem adferri? Convicia hæc quocunque ſupplicio acerbiora ei fuiſſe exiſtimandum eſt. Majorem hinc perſenſit dolorem S. Paulus, quod prævidit, quantum detrimenti, Apoſtolica ſua auctoritate collabefactata, Respublica Chriſtiana eſſet captura. Pone enim, eum Apoſtolorum numero eſſe excluſum, unde ſcriptis ejus, quæ magnam N. T. canonis partem conſtituunt, ſua conſtabit θεοπνευςία? Qua ratione eccleſiæ fidei & morum eſſe poſſent regula? Satanas, callidiſſimus eccleſiæ Dei hoſtis, hujus rei haud ignarus, omnes intendit vires, quo Apoſtolicam S. Pauli auctoritatem per emiſſarios ſuos infringeret.

§. 6.

Neque negari poteſt, ſpecioſos quosdam fuiſſe Pſeudapoſtolis prætextus, apud imprudentiores, S. Pauli oppugnandi dignitatem Apoſtolicam. Etenim hunc di-

ctitabant

ſtitabant ex duodecim numero haud eſſe, non cum Chriſto in terris verſatum, non doctrinæ Ejus auditorem, non miraculorum ſpectatorem, non reſurrectionis ex mortuis atque in cœlos adſcenſionis teſtem, non donorum Spiritus Sancti miraculoſorum die pentecoſtes in reliquos effuſorum participem, ſed contra ea Chriſti eccleſiæque hoſtem infenſiſſimum fuiſſe ac perſecutorem. *) Quare operæ pretium exiſtimo, oſtendere, prætextus

*) Recte pl. Rev. & Doctiſſimus Auctor, cujus *Diſſertatio* omnino apud Lectores gratiam inibit, ſpecioſum Pſeudapoſtolorum prætextum ad oppugnandum dignitatem Pauli Apoſtolicam in eo quoque conſtituit, quod Chriſti Eccleſiæque fuerit infenſiſſimus hoſtis & perſecutor. Ipſe enim Apoſtolus internecinum ſuum erga Chriſtianos odium, quo ante converſionem & vocationem ſuam flagraverat, ut cauſam profert, non quidem, quare Pſeudapoſtoli eum omnibus viribus exagitaturi & oppugnaturi, ſed quo minus *Judæi* Evangelii præconium ab ipſo placide excepturi eſſent. Locum innuo ex ACT. XXII, 17-21. minus recte ab Interpretibus, quos inſpexi, tantum non omnibus, nec Cel. HEUMANNO excepto, expoſitum. Licitum ſit hunc locum explicare diligentius, „Dominus D. Paulo ait: Feſtina „ & exi cito Hieroſolymis, quoniam non ex„cipient teſtimonium tuum de me. Et ego „dixi, Domine, ipſi ſciunt me pertraxiſſe „in

textus hos vanos atque a veritate alienos, eumque revera Apoſtólica ornatum fuiſſe aucto-

„in carcerem, & eos verberibus affeciſſe per „ſingulas ſynagogas, qui credebant in Te. „Et cum effunderetur ſanguis Stephani „martyris Tui, ego quoque adſtabam & „una aſſentiebar cædi ipſius, & cuſtodie„bam pallia eorum, qui interimebant eum. „Tum dixit mihi *Dominus*, Proficiſcere: „Nam Ego te longe ad gentes mittam. „ Sunt qui exiſtimant, Paulum hoc reſponſo *aſſenſum ſuum* Domino præbuiſſe & teſtatum fuiſſe, ſe eſſe convictum, Judæos Hieroſolymitanos teſtimonium ſuum de Chriſto non eſſe excepturos, quia nemini eorum ignotum eſſe poterat, quam vehementer antea Chriſtum Ejusque diſcipulos perſecutus fuerat. Verendum erat, ut crabrones irritaret, eumque hoc violentius perderent. Sententia hæc primo intuitu nihil videtur habere incommodi, ſed penitius inſpecta multum. Nam 1. ſuperflua videtur repetita miſſio v. 21. ea enim ſupponit Paulum Domino aliquod dubium protuliſſe 2) haud convenit tale Reſponſum Paulo, quo rationem ab ipſo Domino his verbis prolatam, *quoniam non excipient teſtimonium tuum de me*, comprobare contenderet. An Domino rationes hæ ignotæ eſſe poterant? Nec talem unquam comprobationem legandi miniſtri in Sacris offendimus. Hinc 3. ſi Paulus reſponſione aliqua aſſenſum ſuum Domino probare voluiſſet, talem convenientius dediſſet, qua ſe promtum & alacrem ad obedientiam fidei præſtitiſſet. Sunt

auctoritate. Eundem ordinem, quem in Diſſert. de *Prærogativis Apoſtolorum*, quæ *Faſci-*

Sunt autem alii, qui in eo rectius rationes ducunt, quod reſponſum Pauli accipiant ut moram obtemperationis; ſed pergunt, ut & *tergiverſationem*, qua petat, ut mutet conſilium ſuum & mandatum Dominus, ipſique permittat, ut maneret Hieroſolymis & præconio Evangelii Judæos hortaretur ad fidem & reſipiſcentiam, Ita Cel. HEUMANNUS: Paulus unterſtehet ſich, ſein Vorhaben gegen den HErrn zu rechtfertigen, und Ihm vorzuſtellen, daß Er ihm billig zulaſſen müſſe eine Predigt an die Juden zu halten. Ich habe gute Hofnung, will er ſagen, daß die Juden ſich durch meine Predigt werden bekehren laſſen. Denn da ſie wiſſen, wie eifrig ich deine Jünger verfolget habe, ſo werden ſie, wenn ich ihnen erzehle, wie ich zur Erkentniß gekommen bin, daß du der wahre Meſſias biſt, ohnzweifel auch an dich glauben. In eadem ſententia eſt Cl. DODDRIDGIUS & ſunt plerique Commentatores. Sed pace virorum doctiſſimorum varia obſtant, quo minus in hanc ſententiam eamus. Nam 1. gratis ſupponitur ardentiſſimum Pauli deſiderium, non conſulto Domino, coram Judæis Hieroſolymitanis de Chriſto teſtari. Supponendum potius eſt Paulum Feſti alicujus celebrandi gratia Urbem Palæſtinæ & Templum introiviſſe, & hac occaſione Jacobum ceteroſque Apoſtolos clam voluiſſe convenire, ut ab eis cognoſceret, quid ipſi Evangelii gratia agendum foret. 2. Deprecationem Apoſtoli licet *humillimam* concipiamus

Faſciculo III. Claſſ. I. Biblioth. Bremenſ. nov. pag. 416. *ſeqq.* inſerta eſt, ſecutus ſum, ſervabo,

mus, tergiverſationemque *modeſtiſſimam* & ardens deſiderium fratres ſuos Judæos convertendi, ea tamen non caruit vitio, fidei ſc. & obedientiæ inſigni defectu. Et quare? Dominus ipſi jam ſignificaverat. *Non excipient teſtimonium tuum de me.* Quis, amabo, ſibi perſuadere poterit, Paulum, qui nullus de apparitione Domini dubitabat, ita vecordem fuiſſe ut opinatus fuerit, fore, ut Chriſtus conſilium ſuum ſui gratia mutaturus eſſet, aut ſe Chriſto melius rationes ſubducere. 3. Quis, quæſo, tale Pauli ratiocinium ferre poteſt, quale ſibi Cel. HEUMANNUS fingit, qui ſibi in mentem revocat, quam inutilis fuerit opera Pauli, quam vanus ejus labor *Damaſci*, cum in Synagogis prædicaret Chriſtum, Eum eſſe Filium Dei. Act. IX. Paulum enim minime oblitum fuiſſe cenſeo odii Judæorum & perſecutionum, quas *Damaſci* paſſus fuerat, nec tam retuſi acuminis, ut ipſi non eſſet integrum, divinare, hoſtibus Judæis eodem maligno Spiritu Hieroſolymis quo Damaſci agitatis, eadem illi impendere *Hieroſolymæ* fata, qualia jam *Damaſci* expertus fuerat. Ne dicas Apoſtolum hoc ipſo ſuum in Chriſtum amorem oſtendiſſe, quo paratus erat Evangelii gratia mori, ſi perrexiſſent Judæi contumaciter agere. Notum enim illi jam fecerat Dominus, nondum eum ad hanc fidei & amoris ſummam explorationem vocatum eſſe, ſed tantum vocatum, ut fungeretur præconio Evangelii. Inter

vabo, atque quam breviſſime potero, omnes prærogativas Apoſtolicas ei competere, demonſtrabo.

§. 7.

Inter duas has ſententias, ſi, cui potius accedendum ſit, optio inſtituenda eſſet, primæ procul dubio utpote minoribus difficultatibus preſſæ, primas eſſe dandas exiſtimo.

Alia autem ad hunc locum illuſtrandum via incedo; quæ nullis, ſi quid ego video, premitur difficultatibus, & nexui totius ſermonis Paulini ſatisfacit. Mandatum exeundi cito Hieroſolymis, nulla interpoſita mora; *quia non excipient Teſtimonium tuum de me*, id revera n receſſu habet, quod vulgo creditur, ſc. Judæos ibi Paulo inſidias ſtructuros nec quieturos donec eum interemerint. Jam Paulus metu perculſus, vel ſi mavis, admirabundus reſpondet, nec ignotum eſſe ulli Júdæo *extra* Hieroſolymas, quam infenſiſſimus fuerit Chriſtianorum hoſtis & perſecutor, hinc *nullibi* Judæos Teſtimonium ſuum placida mente excepturos eſſe, hinc *ubique* ſe fore expoſitum Judæorum odio & inſidiis. Expertum ſe id jam fuiſſe Damaſci, & procul dubio ubique idem ipſum manere triſte fatum. Reſponſio igitur Pauli tantundem eſt, ac ſi ex Domino quæſiverit, *Quorſum jam, relicta Hieroſolyma, tendam? Quorſum me, Domine, miſſurus es? Loquere, Domine, ſubmiſſas Tibi præbet aures Servus Tuus, ad omne obſequium paratus.* Ni vehementer fallor, hæc expoſitio inſigne fidei Paulinæ exhibet

§. 7.

S. Paulus ab ipſo Chriſto, nullo interveniente homine ad Evangelii præconium vocatus

bet documentum, nullaque in hac reſponſione eſt moræ aut tergiverſationis nota, Imo quod rem conficit, quadrat repetitum Domini mandatum. *Proficiſcere: nam Ego te longe ad gentes mittam.* Hoc eſt. *Non eſt quod hæreas in eo: nullibi te fore tutum a Judæis, laboremque tuum apud fratres tuos ubique fore inutilem. Non enim ad hos te mittam, ſed ad gentes longiſſime diſſitas.* Sed jam ſatis eſt. Judicio Virorum Doctorum hanc expoſitionem permitto. Non poſſum autem non hic indicare beatum olim Collegam meum JO. PLEVIERIUM, qui in *Commentario* ſuo in *Acta Apoſtolorum*, belgice edito, primæ ſe addixerat ſententiæ, poſtquam ipſi meam indicaſſem expoſitionem, generoſo animo depoſuiſſe ſuam, & in meam, quo calculo certior reddebar, iviſſe ſententiam.

Quod autem ipſe Dominus & ab eo edoctus Paulus de *Judæis* teſtati fuerunt, rectiſſime de *Pſeudapoſtolis* dici poteſt. *Judæi* Pauli teſtimonium de Chriſto repudiabant ex ſpecioſo prætextu, quod infenſiſſimus Chriſti & Eccleſiæ Ejus fuiſſet hoſtis & perſecutor, & eapropter ut Apoſtata graviſſimis pœnis adficiendus eſſet. *Pſeudapoſtoli* ex eodem prætextu Paulum oppugnabant, utpote quem minime dignum putabant, cui reverentia Apoſtolis debita conferretur, cuique nemo fidere poterat. N. B.

catus ac eruditus, teſtis oculatus Ejus reſurrectionis fuit. Nonne, ipſe ait, 1 Cor. IX, 1. ſum Apoſtolus? Nonne ſum liber? Nonne Jeſum Chriſtum, Dominum noſtrum *vidi?* Item: ultimo vero omnium Apoſtolorum Chriſtus viſus eſt etiam mihi, ibid. cap. XV, 8. confer. Act. IX. Item: evenit mihi reverſo Hieroſolymas & oranti, ut raperer extra me & viderem Dominum Actor. XX, 17. Denique: nocte adſtitit Paulo Dominus. Ibid. C. XXIII, 11. Paulus, Apoſtolus non ab hominibus neque per hominem, ſed per Jeſum Chriſtum conſtitutus, Evangelium, quod prædico, non ab homine accepi neque edoctus ſum, ſed per revelationem Jeſu Chriſti. Galat. I, 1. 11. 12. En ergo Paulum ad Evangelium prædicandum non ab hominibus neque per hominem, ſed per Jeſum Chriſtum immediate evocatum. Non ſemel ſed ter ipſe Chriſtum ex mortuis reſuſcitatum conſpexit, loquentisque vocem audivit. Evangelii doctrinam non ex inſtitutione hominum ſed per revelationem Jeſu Chriſti addidicit. Quæ a Domino accepi, tradidi vobis. 1 Cor. XI, 23. Itaque oculatus reſurrectionis Domini teſtis fuit, in qua re prima Apoſtolatus prærogativa conſiſtit. Quin imo prope ad Damaſcum & deinceps in tertium cœlum raptus, Chri-

ſti

ſti gloriam tam præclara ratione vidit, qua nemo omnium Apoſtolorum.

§. 8.

Neque *ſecunda* Apoſtolatus prærogativa S. Paulus caruit. *Fuit enim Præco Evangelii θεόπνευστος adeoque infallibilis, antiqui fœderis eccleſiæ œconomia ejus maxime opera abolita Novique inſtaurata eſt, atque unicam ac perpetuam ei cum fidei tum morum normam præſcripſit, ejusque fata ad finem usque ſeculorum prædixit.* Chriſtus in me loquitur. 2 Cor. XIII, 4. In gentibus præcipue prædicavit Evangelium Gal. II, 7. 8. quas ad ovile Chriſti adduxit, uti cum Judæis in unum gregem, ſub uno paſtore, coaluerunt. Omnium maxime Doctores judaizantes, inſtaurationi Novæ Oeconomiæ obicem ponentes, debellavit, quod Epiſtolæ ejus ad Romanos & Galatas ſatis teſtantur. Inter omnes Apoſtolos plurima exaravit ſcripta auro contra pretioſa, quæ Eccleſiæ Chriſti tum credendorum tum faciendorum regula ſunt perpetua. Quid? quod ejus epiſtolæ dimidiam ferme partem codicis Novi fœderis conſtituunt, qua in re cuicunque Apoſtolorum multis paraſangis præcurrit. Continent ejus ſcripta non modo limpidiſſimam Evangelii doctrinam, ſed prædictiones quoque fatorum eccleſiæ. Nemo Apoſtolorum, ſi a Johanne diſceſſeris, de

rebus Eccleſiæ futuris, de regno Antichriſtiano, ejusque qualitatibus & deſtructione, de futura Judæorum ad Chriſtum converſione, de modo adventus Chriſti ad noviſſimum judicium, de reſurrectione mortuorum, de corporum tunc temporis vivorum immutatione cet. tam diſtincte, atque ipſe, vaticinatus eſt.

§. 9.

Convenit S. Paulo quoque prærogativa Apoſtolorum *tertia: Fuit doctor Eccleſiæ univerſalis.* Is enim fixam nullibi ſedem habuit, ſed ubique terrarum ac gentium prædicavit Evangelium. Sollicitus fuit de omnibus eccleſiis 2 Cor. XI, 28. Cœtus Chriſtianos quamplurimos plantavit, plantatisque ordinarios præfecit presbyteros. Hieroſolymis, *ſunt ipſius verba*, & circumiacentibus regionibus implevi Evangelii Chriſti munus, & quidem iis locis, quibus Chriſtus nondum nominatus eſſet, ne ſuper fundamentum alienum ædificarem Rom. XV, 19. 20. Apoſtolorum fuit ponere fundamentum, id eſt, cœtus Chriſtianos novos condere: miniſtrorum vero Evangelii ordinariorum, fundamentis ab Apoſtolis jactis inædificare. Quod ad eccleſiam Corinthiacam pertinet, *ipſe ſcribit*, inſtar periti Architecti fundamentum ſe poſuiſſe,

item

item, Corinthios ſe per Evangelium in Chriſto Jeſu genuiſſe, atque adeo eorum patrem, reliquos vero non niſi pædagogos eſſe: *item*, ſeſe non de alienis laboribus aut aliena regula paratis gloriari 1 Cor. III, 10. IV, 15. 2 Cor. X, 15. Quod S. Paulus, dum inter vivos eſſet, fecit, idem etiam agit, poſtquam e vita exceſſit. Mortuus enim Chriſti eccleſiam univerſam in orbe terrarum diſperſam ſcriptis ſuis adhuc docuit, docet nunc & ad conſummationem usque ſeculorum docebit. Quare ſi ullus Apoſtolorum Eccleſiæ Chriſtianæ Doctor univerſalis, certe S. Paulus eſt, primumque inter omnes locum occupat.

10.

Quarta Apoſtolatus prærogativa in beato Paulo conſpicua eſt, nimirum, *dona miraculorum a Chriſto immediate accepit.* Obiici huic theſi video poſſe ea, quæ in hiſtoria ejus converſionis Actor. IX, 18. leguntur: Saul, frater, *ait Ananias*, Dominus, qui apparuit tibi in via, qua veniebas, miſit me ad te, quo viſum recipias & Spiritu Sancto implearis. Ad objectionem hanc tollendam, ſequentia ſufficient. 1) Firmiſſimum eſt, S. Paulum eandem Spiritus Sancti plenitudinem nactum fuiſſe atque ceteros Apoſtolos. Ἐπλήσθη πνεύματος

αγίου, impletus fuit Spiritu Sancto Actor. IX, 17. XIII, 7. Eodem vocabulo Spiritus Sancti in Apoſtolos effuſio die pentecoſtes deſcribitur. Actor. II, 4. Idem quoque ex effectibus conſtat. 2) Ananiam diſcipulum Jeſu fuiſſe, narrat Lucas; an vero doctoris munere functus fuerit, nuſpiam legitur. Sed ponamus, fuiſſe eum Evangeliſtam, quod nonnulli volunt, patet tamen ex Actor. VIII. hos miraculorum dona in alios transfundere nequiviſſe. 3) Actor. IX, 12. ait Dominus Ananiæ: vidit Saulus in viſione virum nomine Ananiam, qui ingreſſus impoſuit ſibi manus, ut viſum amiſſum recipiat. Nulla his verbis mentio fit de Spiritu Sancto, Saulo impertiendo, ſed de ſola cæcitate manuum impoſitione tollenda, neque verſiculo 18. Spiritu Sancto impletus, ſed ſolummodo oculorum uſum recuperaſſe dicitur. Cum vero de omnibus, cum quibns miraculorum dona communicata fuere, notetur, quod non tantum acceperint, ſed e veſtigio etiam ſe in eis in hunc modum exſeruerint: ut aliis linguis ſint locuti, vide ſis Actor. II. VIII. X. & XIX. concludo, Ananiam his verbis dicere voluiſſe: Chriſtum jam Saulo, impoſitis ei manibus ſuis, viſum redditurum; & deinceps quoque miraculorum dona largiſſime in eum effuſurum eſſe. Præterea, quum

mira-

miraculorum dona ad eſſentiam Apoſtolatus pertineant; atqui ipſe Galat. I. diſertis verbis affirmet, ſe neque ab homine. neque per hominem, ſed per Jeſum Chriſtum, Apoſtolum conſtitutum eſſe, ſua ſponte ſequitur, S. Paulum, mediante Anania, non ea accepiſſe, ſed a Chriſto, a quo etiam evangelicam doctrinam eſt edoctus.

§. 11.

Quinta Apoſtolici muneris prærogativa ornatus fuit beatus Paulus: *Poteſtas ei a Chriſto conceſſa fuit, miraculorum dona cum aliis communicandi.* Evidentiſſimum hujus rei argumentum ſuppeditat nobis Lucas, Actor, XIX. Quum Paulus duodecim diſcipulis Epheſinis impoſuiſſet manus, in eos venit Spiritus Sanctus, atque linguis loquebantur ac prophetabant. Immo nullum Chriſtianorum cœtum plantaſſe Paulus videtur, cujus presbyteris mira miraculorum dona manuum impoſitione haud impertierit. Corinthiacam eccleſiam miniſterio ſuo Spiritum S. accepiſſe, ipſe prædicat 2 Cor. XI. 4. & ſigna Apoſtoli inter eos edita, adeoque eam ceteris ecclesiis, vel ab ipſo vel ab aliis Apoſtolis formatis, haud eſſe inferiorem, ibid. c. XII, 12. 13. Signa Apoſtoli procul dubio ea ſunt opera, quæ

non niſi a Apoſtolo perpetrari poſſunt; quorum numero poteſtatem miraculorum dona in alios transfundendi contineri, omnes confitentur. Porro, in eccleſia Corinthiaca miraculorum editores extitiſſe teſtantur ea, quæ 2 Corinth. XII. XIII. & XIV. legimus. Quum autem Paulus eam plantavit, ejus miniſterio hanc virtutem adepti fuiſſe profecto dicendi ſunt.

§. 12.

Tribuenda eſt beato Paulo *ſexta* Apoſtolatus prærogativa: *omnibus miraculorum donis ſimul ſumtis gaviſus eſt.* Ipſe fuit propheta cum ſenſu latiori tum ſtrictiori, quippe qui non duntaxat veterum prophetarum ſenſum pleniſſime aſſecutus, aliis explanavit, ſed fata quoque eccleſiæ futura prædixit. Ipſe veritates evangelicas & ore & ſcriptis ſolidiſſime docuit. Ipſe dæmones ejecit Actor. XVI, 18. Quid? quod, ſudariis a corpore ejus ad δαιμονιζομένους delatis, ſpiritus mali egreſſi leguntur; quod de nullo alio Apoſtolo, Petro excepto, Act. V. hiſtoria ſacra refert. Ipſe morbos ſanavit Act. XXVIII, 8. 9. & alibi Paulum denique linguarum etiam dono inſtructum fuiſſe, non eſt, quod dubitemus, ſiquidem cum aliis id communicavit Actor. XIX, 6. quamvis memoriæ non ſit proditum. eum

dono

dono hoc fuiſſe uſum. Namque quod, ceu literatus, præter hebraicam linguam, græcam etiam atque latinam callebat, nunquam fortaſſis ei oblata eſt occaſio, alia, præter has, lingua doctrinam Evangelii docendi.

§. 13.

Septima Apoſtolatus prærogativa gaviſus eſt S. Paulus: *ejus ſudariis & ſemicinctiis ægroti ſanitati reſtituti, dæmones ejecti, per eumque mortui excitati ſunt.* Quibus hæc theſis probetur, argumenta lege ſis Actor. XIX. & XX.. de quibus quoniam Differt. ſupra dicta §. 13. neceſſaria anticipata ſunt, plura hic addere ſuperſedeo.

§. 14.

Octava denique Apoſtolatus prærogativa S. Paulus non fuit deſtitutus: *ei ſcilicet poteſtas fuit conceſſa iis, qui majori Evangelio offendiculo fuerunt, morbum infligendi.* Vid. Actor. XIII. 1 Corinth. V. 1 Timoth. I. & quæ jam jam citata Differt. §. XIV. dicta ſunt.

§. 15.

Quæ cum ita ſint, admodum ſane injurii fuerunt in beatum Paulum Pſeudapoſtoli, Apoſtolicam ejus dignitatem oppugnare non veriti, qui ſi ad labores, qui-

 bus

bus eccleſia Chriſti amplificata eſt reſpexeris, primo loco numerandus eſſet. Sed ea ſors eſt miniſtrorum Evangelii, uti quo majoribus excellentioribusque quisque dotibus inſtructus eſt, hoc plures laudis ſuæ invidos inveniat obtrectatores. Quare, qui alios doctrina, fama atque dignitate antecellunt, eamque ob cauſſam invidis petuntur dentibus, fideles Chriſti ſervi, cogitent hæc, atque apud animum ſuum reputent, idem Moſi atque Paulo, ſtellis iſtis in cœlo eccleſiaſtico primi ordinis, accidiſſe. Superbia mortalibus congenita pares vix, ne dum ſuperiores ferre poteſt, unde gloriæ ſuæ tantum decedere putant, quantum ſe aliis detraxiſſe ſibi videntur. Sed ut in aliis multis. ita etiam hac in re, ſingularem Dei providentiam venerabundi miremur. Pone enim eos, qui ceteris antecedunt, aliorum invidia atque cavillationibus non laceſſiri, ſed omnium ore celebrari: nonne, quæ eſt etiam in regenitis animi fragilitas, cordis humilitatem, primariam Chriſtianorum virtutem, obliti magnos ſibi indices ſumerent ſpiritus, aliosque præ ſe flocci facerent? Quare ne ſe ſuper ceteros efferant, datur eis carni infixus aculeus, ſcilicet, Satanæ angelus eos colaphis cædens.

III.

III.

IOH. HERM. SCHACHT SPICILEGII OBSERVATIONUM PHILOLOGICARUM IN N. T. LIBROS

SPECIMEN II.

Marc. I, 4.

Ἐγένετο Ἰωάννης βαπτίζων ἐν τῇ ἐρήμῳ κ. τ. λ.

In hujus commatis exordio ſubaudiendum mihi videtur ἦτω, per quod illud cum præcedentibus 2. & 3. arctius copuletur. Alias oratio non ſatis procedet, ambigetque inſignis lectorum numerus, num comm. 2. & 3. ad præcedens, an vero ad ſequens hoc, quod equidem rationi eſt conſentaum, reſpiciant. In *Joannem* nempe, non in *Evangelium J. C.* iſta Prophetarum vaticinia cadunt. Legas itaque: Ὡς γέγραπται ἐν τοῖς προφήταις, — (ΟΥΤΩΣ) ἐγένετο Ἰωάννης κ. τ. ε. Neque intercedo, quo minus poſt ἐγένετο Ἰωάννης diſtinctionis ponatur ſignum, ſic ut ἐγένετο βαπτίζων non ſit, per Hebraismum, idem ac ἐβάπτισε, ſed potius,

us, ſubintellecto τὶς, vertendum veniat: *fuit Joannes (quidam), baptizans*, reliqua. Æque ac Joh. I, 6. de eodem Baptiſta: ἐγένετο ἄνθρωπος, ἀπεσαλμένος παρὰ Θεȣ̃, quod itidem non reddendum: *miſsus a Deo fuit homo*; ſcd: *fuit homo (quidam), miſſus a Deo*; uti recte monuerunt *Elsnerus* & *Palairetus*, qui ultimus & in noſtrum *Marci* locum conſulatur. Mirum adeoque, *Wolfium* priori in loco, ubi *Hackſpanium* laudat, Hebraismum admittere, in poſteriori autem *Elsnero* pollicem premere. Namque τὸ ȣ̃τως antecedente ὡς ſaepius reticetur, Exempla collegit *L. Bos*, in Ellips. Græc. L. voce ȣ̃τω, quibus adde Coloſſ. II, 6. ΩΣ ȣ̃ν παρελάβετε τὸν Χριςὸν Ἰησȣ̃ν τὸν Κύριον, (ΟΥΤΩΣ) ἐν αὐτῷ περιπατεῖτε. Hinc *comma* I. pro titulo libri accipio, pariter ac *Hoſ. I*, 2. Ἀρχὴ λογȣ Κυρίȣ ἐν Ὠσηέ. Καὶ εἶπε Κύριος κ. τ. ε. Conferri huc etiam meretur *Heinſius*, in Exerc. Sacr. Lib. II. c. I, p. m. 101.

Marc. I. 27.

Τίς ἡ διδαχὴ ἡ καινὴ αὕτη, ὅτι κατ' ἐξȣσίαν καὶ τοῖς πνεύμασι τοῖς ἀκαθάρτοις ἐπιτάσσει, καὶ ὑπακȣ́ȣσιν αὐτῷ;

Vulgo hæc vertuntur: *Quænam nova hæc doctrina*, QUOD, vel QUIA, *per poteſtatem etiam ſpiritibus immundis imperat, & auscultant Ipſi?* Obſcurum vero ſic eſt, quomodo

modo iſta inter ſe cohæreant. Interrogationis ego notam poſt illa: τίς ἡ διδαχὴ ἡ καινὴ αὕτη, figerem, in commatis fine eandem tollerem, & verba; ὅτι κατ' ἐξουσίαν κ. τ. λ. ſimpliciter, omiſſo ὅτι, redderem: *per poteſtatem etiam ſpiritibus immundis imperat, & auſcultant Ipſi!* Duplex enim re vera effatum eſt. Alterum: *quænam nova hæc doctrina?* reſpiciens nempe ad comm. 21, 22. Alterum: *ſpiritibus etiam immundis per poteſtatem imperat &c.* ad comm. 23-26. referendum. Τὸ ὅτι ſæpiſſime παρέλκειν, inprimis poſt voces λέγειν, εἰπεῖν, & ſimiles, ſatis notum. Vide quos in *Harmonia Hiſt. Reſurrect. J. C. nota* 30. laudavimus, nec non, quos excitat *Schlichterus*, in Dec. Sacr. p. 79. & adde *Matth.* VII, 23. XXI. 3. XXVI, 65. XXVII. 47. XXVIII. 13. *Luc.* XXIV. 34. 46. *Act.* v. 23., quin & ex ipſo *Marco* noſtro. cap. I, 40. II, 12. III, 22, &c.

Marc. II, 15.

Ἦσαν γὰρ πολλοὶ, καὶ ἠκολούθησαν αὐτῷ.

Vertunt: *erant enim multi, ET ſequuti fuerant Eum.* Malim: *QUI Eum fuerant ſequuti.* Hoc ſcilicet cum ſuperioribus apte magis cohæret. Τὸ καὶ vero, tali in conſtructione, *pronominis relativi* vicem ſuſtinere, vel tirones norunt. Eodem ſenſu. *Matth.* XI. 17. καὶ λέγουσι pro ἃ λέγουσι, nimirum

mirum παιδάρια, poſterioribus curis, & jure quidem, accipit vir κριτικώτατος, (in cujus olim favore gloriari mihi licebat, cujusque mortem univerſus jam Eruditorum orbis mecum luget;) *J. Albertius*, in Addend. ad Obs. Philol. in N. T. p. 503. Plura autem, tum ſacrorum, tum & profanorum auctorum, ſimilia exempla indicarunt, *Elsnerus*, in *Luc.* XV. 15. p. 248. atque *Knatchbullus* in *Matth.* XXVII. 9. 10. p. 17. & in *Joh.* XV, 6. p. 29. ſq. Neque opus eſt ut plura, in re vulgari, cumulentur. Igitur e ſolis Sacris libris nonnulla ego adhuc delibabo, ita tamen, ut eadem hac opera lucis aliquid ſimul accipiant. *Matth.* XIII, 41. Ἀποστελεῖ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ, ΚΑΙ (QUI) συλλέξουσιν ἐκ τῆς βασιλείας αὐτοῦ πάντα τὰ σκάνδαλα. Cap. XX. 18. Ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδοθήσεται τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ γραμματεῦσι, ΚΑΙ (QUI) κατακρινοῦσιν αὐτὸν θανάτῳ. *Joh.* XX, 18. Ἔρχεται Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ ἀπαγγέλλουσα τοῖς μαθηταῖς, ὅτι ἑώρακε τὸν Κύριον, ΚΑΙ (QUI) ταῦτα εἶπεν αὐτῇ. Sic carere tuto poſſumus ellipſi τοῦ ὅτι poſt τὸ ΚΑΙ, quæ quidem, tametſi defendatur facile, hic tamen ad evitandum ſolœcismum minime ſufficit, niſi & alteram praeterea ellipſin τοῦ ΑΥΤΟΣ in ſubſidium voces. *Act. Ap.* VI, 6. Οὓς ἔστησαν ἐνώπιον τῶν ἀποστόλων. ΚΑΙ (QUI) προσευξάμενοι ἐπέθηκαν αὐτοῖς τὰς χεῖρας. *Apoſtolo-*

ſtolorum enim, non univerſi *cœtus*, erat χειροθεσία. Cap. VII, 10. de Joſepho, καὶ ἐξείλετο αὐτὸν (ὁ Θεὸς) ἐκ πασῶν τῶν θλίψεων ἀυτῆ, καὶ ἔδωκεν ἀυτῷ χάριν καὶ σοφίαν ἐναντίον Φαραω βασιλέως Αἰγύπτε, ΚΑΙ (QUI) κατέστησεν ἡγέμενον ἐπ᾽ Αἴγυπτον καὶ ὅλον τὸν οἶκον ἀυτῆ. Poſſent quidem ultima etiam de *Deo*, ſi providentiam ejus gubernatricem ſpectes, intelligi. Sed poſtrema verba, quod conſtituerit Joſephum ἐφ᾽ ὅλον τὸν οἶκον ΑΥΤΟΥ, *ſuper totam domum* SUAM, ſatis arguunt, de *Pharaone* hæc dici.

Marc. III, 30.

Ὅτι ἔλεγον. Πνεῦμα ἀκάθαρτον ἔχει.

Notiſſima ſunt ſententiarum de *peccato in Spiritum Sanctum* penes Theologos, etiam inſigniores, divortia, notiſſimi conatus plurimi, in re profecto graviſſima, ſed non æque felices. Anſam iſtis dediſſe videtur obſcuritas quædam dictorum Domini de illo, uti quidem apud *Lucam* cap. XII, 10. leguntur. Optime vero peccati iſtius vera indoles pernoſcitur ex noſtro *Marci* loco, dum modo ad præcedentia animum rite advertas. Dixerant Scribæ, homines nefarii ac impudentes, de Sanctiſſimo Servatore: Ὅτι Βεελζεβὰλ ἔχει, καὶ ὅτι ἐν τῷ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια, comm. 22. Reſponderat Ille, tum τὸ ἀνύσατον

τον talis commenti demonſtrando, comm. 23-27. tum gravitatem criminis, quod per ejusmodi calumniam admittebatur, exaggerando, comm. 28. 29. Pergitque *Marcus*: Ὅτι ἔλεγον. Πνεῦμα ἀκάθαρτον ἔχει. Quæ omnino ad ſuperiora referri debent, rationemque indicant, quare Dominus, & cui ſcopo, iſthæc dixerit. Subaudiendum igitur ante ὅτι ἔλεγον erit: ταῦτά μεν ἔλεγεν αὐτοῖς, ex comm. 23. Ultima autem: πνεῦμα ἀκάθαρτον ἔχει, aperte ſatis ad illa commatis 22. ὅτι Βεελζεβοὺλ ἔχει, reſpiciunt. Occurrit haud abſimilis ellipſis *Matth*. XVI, 7. Οἱ δὲ διελογίζοντο ἐν ἑαυτοῖς, λέγοντες. Ὅτι ἄρτους οὐκ ἐλάβομεν. Hoc eſt: τοῦτο λέγει, ὅτι ἄρτους οὐκ ἐλάβομεν. Hæc itaque ſi probe adtendas, ἡ βλασφημιά εἰς τὸ Πνεῦμα τό ἅγιον, cujus comm. 29. fit mentio, nihil aliud erit, quam illa Judæorum protervia, qua maxime ſtupenda Domini Jeſu miracula, Sanctiſſimi Spiritus ope perpetrata, impuro potius ſpiritui adſcribere haud erubeſcebant. Pluribus hæc ornare, inſtituti noſtri ratio, aut limites hujusce Operis, non permittunt.

Marc. IV, 38.

Τὸ προσκεφάλαιον.

Vox hæc in N. T. ἅπαξ λεγομένη, neque cuiquam hactenus obſervata. Adhibita vero non tantum Interpretibus ALEXAN-

DRI-

DRINIS, in *Esdræ* lib. Apocrypho, cap. III, 8 ſed & elegantiſſimis exterorum. *Ariſtophanes* προσκεφάλαια memorat, in Veſp. vs. 674. necnon *Lucianus*, in Aſino, Tom. II. p. 570. (edit. Cl. Hemſterhuſii) iterumque *Ariſtophanes*, in Plut. vs. 542. ſeq.

> Καὶ φορμὸν ἔχειν ἀντὶ τάπητος σαπρόν. ἀντὶ
> δὲ προσκεφαλαίου
> Λίθον εὐμεγέθη πρὸς τῇ κεφαλῇ. ——
> *Et ſtoream habere loco ſtragulæ: loco autem cervicalis*
> *Lapidem ingentem capiti ſuppoſitum.* —

Hic igitur, quod & vocis etymologia ſuadet, de *cervicali* uſurpatur: ſed alibi etiam de quovis *pulvino*. *Theophraſtus*, Charact. Ethic. cap. II. p. XIV. (edit. Cantabrig.) de adulatore: καὶ τοῦ παιδὸς ἐν τῷ θεάτρῳ ἀφελόμενος τὰ προσκεφάλαια, αὐτὸς ὑποστρῶσαι, PULVINOS *in* THEATRO *puero ademtos ipſe ſubſternit*; ad quem l. vide *Duportum* in Not. p. 233, qui &, plura ſemet de hac voce ad *Theocritum* obſervaſſe, monet. Generaliori illo ſignificatu venire præterea videtur apud *Lucianum* l. l. p. 618. & *Ariſtophanem*, in Acharn. vs. 1089. quum ϛρώμασι, *ſtragulis*, jungantur προσκεφάλαια, uti & in Lyſiſtr. vs. 925. dum a ψιάθῳ, *ſto-*

rea ſ. *tegete*, diſtinguantur. Maxime vero hic obſervandus venit *Pollucis* locus, in Onom. lib. X, ſect. 40., ubi (contra naſutulos, ut videtur.) Cratini auctoritate oſtendit, προσκεφάλαιον recte etiam dici de pulvino, quem remiges ſibi ſubſternebant. Locum ipſum, ſed ex emendatione Politiſſimi *Hemſterhuſii*, adpingam. Ου μὴν φαῦλον τετηρηκέναι, ὅτι τὸ ναυτικὸν ὑπηρέσιον ἰδίως εἶπεν εν ταῖς Ὥραις Κρατῖνος προσκεφάλαιον, τινῶν ὕτως μὴ καλεῖσθαι νομιζόντων, ἀλλ᾽ ὑπηρέσιον μόνον. *Non de nihilo erit* obſervaſſe, quod nauticum ὑπηρέσιον proprie dixerit *Cratinus in Horis* προσκεφάλαιον, *quamvis nonnulli putent, non ita vocari, ſed ſolummodo* ὑπηρέσιον. Eſt vero ὑπηρέσιον (explanante *Scholiaſte Thucydidis*, de B. Peloponn. lib. II, cap. 93. p. m. 140.) τὸ κῶας, ὧ ἐπικάθηνται οἱ ἐρέσσοντες, διὰ τὸ μὴ συντρίβεσθαι αὐτῶν τὰς πυγάς, h. e. *pellis ovina, cui inſident remigantes, ne nates eorum conterantur.* Pariter *Heſychius* ὑπηρέσια adpellata fuiſſe docet τῶν κωπηλατούντων δέρματα τινὰ ὡς προσκεφάλαια, ἐφ᾽ ὧν καθέζονται, *remigantium pelles quasdam, ad inſtar pulvinorum,* (ubi iterum προσκεφάλαια habet) *quibus inſident.* Certum ſi foret, navem hanc, qua Dominus vehebatur, remis potius quam vento & velis fuiſſe actam, ſuſpicari fortaſſis liceret, ΤΟ ΠΡΟΣΚΕΦΑΛΑΙΟΝ, cui Ille incumbens ſomnum capiebat

ἐπὶ

ἐπὶ τῇ πρύμνῃ, uti *Marcus* præterea obſervat, pro ejusmodi ὑπηρεσίῳ habendum. Sed de ſtructura hujus navis nihil liquet. Neque ex voce πλοῖον, quam Noſter non modo, comm. 36. 37. ſed & *Matthæus*, c. VIII. 23. 24. & *Lucas* c. VIII, 22. eandem hiſtoriam narrantes, adhibent, aliquid ſubſidii peti poteſt, niſi *Theophraſti* auctoritate velimus ſtare, qui πλοῖα a *triremibus* diſtinguit, *Stephano* teſte, in Thes. L. Græc. T. III, p. 375. Addit vero idem *Stephanus: At Grammatici quidam magnitudine tantum differre putarunt, alii forma.* Peritioribus igitur hoc quidquid eſt diiudicandum relinquimus.

Marc. VI, 21.

Ἡρώδης τοῖς γενεσίοις αὐτῦ δεῖπνον ἐποίει.

Diſſentire Viros DD., num per τὰ γενέσια *nativitatis*, an vero *inaugurationis*, publica celebratio, memoriæ ejus recolendæ ſacra, indicetur, ex *Wolfio*, in Cur. ad h. l. tum etiam ad *Matth.* XIV, 6. abunde liquet, cui junge *Deylingium*, Obſ. Sacr. P. III. Obſ. 26. §. 13. & inprimis Cel. *Albertium* in *Matth.* l. c. p. 101. Nos illis, qui a priori ſtant parte, nomen damus, quum exempla hactenus deſint, e quibus pateat, γενέσια, vel γενέθλια Græcis de *inauguratione*, ſive *natali imperii die*, adhiberi, Romani licet tali ſermonis genere nonnunquam utantur. Quod

enim in contrarium *Relandus*, Diſſ. Miſc. T. II, p. 257. e *Miſchna* protulit unicum exemplum, rem non conficit, quum Rabbinorum in talibus perexigua ſit auctoritas; quumque ipſi Gemariſtæ de diſtinctione, ibi facta, inter יום גנוסיא של מלכים & יום הלידה adhuc diſputent, *Lightfoto* teſte, in Hor. Hebr. ad *Matth.* l. c. Præterea mos erat ſatis antiquus, ſatisque pervulgatus apud plurimas gentes, ut *natalis* dies proprie dictus hilare tranſigeretur. Sic *Herodotus*, laudatus *Athenæo*, Deipnoſoph. l. IV, c. 10. p. 143. ἡμέρην δὲ, inquit, Πέρσαι ἁπασέων μάλιςα ἐκέινην τιμᾶν νομίζουσι, τῇ ἕκαςος ἐγένετο, κ. τ. λ. *Eum Perſæ diem maxime colunt, quo quisque natus eſt, ac eo ipſo fas eſſe putant ciborum plus adhibere. Itaque fortunati homines bovem, aſinum equum, camelum adponunt, ſolidos in furnis toſtos, &c.* Idem *Athenæus*, l. XV, c. 7. p. 680. ex *Hellanico*, Partamidis meminit, Aegyptiorum regis, γενέθλια ἐπιτελοῦντος, *natalem diem celebrantis*. De vetuſtioribus quoque eorundem regibus id conſtat Pharaonis exemplo, *Gen.* XL, 20. ubi οἱ ό hunc in modum: ἡμέρα γενέσεως (Heb. יום הלדת) ἦν Φαραώ, καὶ ἐποίει πότον (uti Herodes, noſtro in loco, δεῖπνον) πᾶσι τοῖς παισὶν αὐτοῦ. Quoad Græcos teſtis eſto *Lucianus*, in Hermot. T. I. p. 750. de philoſopho quodam narrans: ἐλέγετο παρ' Εὐκρα-

Ἐυκράτει —— δειπνήσας χθὲς, γενέθλια θυγατρὸς ἑςιῶντι, *dicebatur, apud Eucratem, filiæ natalitia convivio celebrantem, heri cœnaſſe.* Sic apud eundem, in Somnio, T. II, p. 715. aliquis: θυγατρὸς τήμερον ἑςιῶ γενέθλια, *filiæ natalitia epulis hodie tranſigo.* (*) Neque Romanis hæc conſuetudo diſplicebat. Toxilus, apud *Plautum*, in Perſa, Act. V. Scen. I, v. 16. ſq.

—— hunc diem ſuavem,
Meum natalem, agitemus amœnum.
Date aquam manibus. Adponite menſam. &c.

Leno etiam, apud eund., in Pſeudol. Act. I, Scen. II, v. 30. ſqq.

Hæc, quum ego a foro revortor, facite ut offendam parata,
Vorſa, præſterga, ſtrata; lautaque, coctaque omnia uti ſint.
Nam mihi hodie natalis dies eſt. Decet eum omnes vos concelebrare.

Ii 3 Per-

(*) Dubium vero hic, numne potius de die, quo filia nata primum erat, quam de anmuo, memoriæ hujus nativitatis dicato, die, agatur.

Pernam, callum, glandium, ſumen, fa-
cito in aqua jaceant. Satin' audis?
Magnifice volo enim ſummos viros acci-
pere. &c.

Plura iſtiusmodi dabunt, quos *Wolfius*, in noſtrum l. & Cel *Albertius*, l. l. excitant. Quin & principum Virorum natales dies Romani etiam publice ſolebant celebrare, uti apud *Suetonium*, in Aug. cap. 57. in Tiber. cap. 26. & 65. aliisque videre eſt. Sed hæc hactenus. Alia adhuc Eruditos, inde a *Salmaſio*, exercuit diſputatio, an ſcilicet vocabulum γενέσια, hocce ſenſu, ſatis Græce uſurpetur, quod quidem plerique Grammaticorum negant, adfirmat autem *Phavorinus*. Præter ea, quæ *Wolfius*, ad *Matthæi* locum, huc ſpectantia adnotavit, conferri hac de re inprimis merentur laudatus jam *Albertius*, p. 100, *Scottus* etiam, in Select Notes on Matthew, *Krebſius* denique, in Obſ. e Fl. Joſepho, ad eund. *Matth.* l. qui ultimus puritatem vocis, iſto ſenſu acceptæ, e *Philone* ac *Joſepho* vindicat, quorum auctoritates *Relando* maxime obponi queunt, adſerenti, l. ſup. l. *eo tempore* (quo ſcil. Evangeliorum conditores florebant,) vocem γενεσίων ſv. γενεθλίων pro *inaugurationis regiæ* ſolemnitate in uſu fuiſſe.

iſſe. Interim negari tamen non poterit, crebriorem apud Græcos τῶν γενεθλίων, ac quidem τῶν γενεσίων, mentionem fieri, uti ex *Athenæi* & *Luciani* ll. adduct. nec non ex hujus Demoſth. Encom. T. III, p. 491. cet. conſtat: unde etiam factum videtur, quod Codices nonnulli, *Millio* teſte, noſtro in l. ultimæ voci priorem ſubſtituerint. Coronidis loco Doctiſſ. *Schwartzii* (quem & *Wolfio* jam, ad *Matth.* l. ſed perperam, citatum cerno,) nonnulla adpingere juvat, liti huic dirimendæ forſan apta nata, digna ſaltem, quæ hic repetantur. Leguntur vero in eruditiſſimis ejus ad *Olearium*, de Stilo N. T. Adnotatt. p. 282. ſq. Γενέσια *ignotum Græcis non erat vocabulum: de ſignificatione vocabuli fortaſſe dubitari queat, ſed nec hoc quidem conſtanter ſatis. Nam Pollux* lib. III, c. 19. γενέσια *numerat ille quidem in vocabulis* ſepulturæ *familiaribus: ſed quia ea & νεκύσια jungit, ſane apertum eſt, ea, proprie de* natali die *dicta, boni ominis cauſa ad diem* mortis *transferri cœpiſſe.* —— *Quod ſi uſus Athenis, fortaſſis & alibi, ad diem mortis nomen hoc ipſum aſtrinxerit, qui leporis & ſubtilitatis ingenii nonnunquam ad ſuperſtitionem avidi erant: at ea res juri aliarum gentium & ſcriptorum obrogare & officere nequaquam poteſt nec debet.*

Marc. VII, 3.

Οἱ γὰρ Φαρισαῖοι καὶ πάντες οἱ Ἰȣδαῖοι, ἐὰν μὴ πυγμῇ νίψωνται τὰς χεῖρας, ȣ̓κ ἐσθίȣσι.

Quod ad Judæos, hunc morem, Marcique phraſin, πυγμῇ νίψασθαι, ſatis jam explicuere viri Docti, quos magno agmine *Wolfius* in Cur. excitat, quibusque addo *J. G. Michaelis*, in Symb. Litterar. Brem. T. I. p. 450. maxime vero *Goodwinum*, in Moſe & Aar l. I. c. X, §. 13. ſq. ejusque Commentatores, *Reitzium*, p. 83. ſqq. *Hottingerum*, p. 182. ſqq. ſed inprimis Doctiſſ. *Carpzovium*, in præſtantiſſimo Antiquitatum Hebr. ad ductum Goodwini, Adparatu, p. 185. ſqq. Nos de aliis populis, eundem hunc ritum ſumma cum cura obſervantibus, nonnulla propinabimus. Aegyptiorum ſacerdotes ter de die ſeſe abluere ſueviſſe, a lecto, *ante prandium*, & quum ad dormiendum se conferrent, auctor eſt *Porphyrius*, de Abſtin. lib. IV, ſect. 7. Medi etiam *cænaturi* antea ſe lavabant, uti e *Xenophonte* jam docuit *Raphelius*, in noſtr. locum. Idem de Perſis liquet ex *Herodoto*, lib. I, c. 126., ubi Cyrus Perſas in poſterum diem convivio intereſſe jubet

λελȣ-

λελυμένυς, *lavatos*. Romanorum conſuetudinem e Catone Uticenſi æſtimare liceat, de quo *Plutarchus*, in ejus Vita, T. I. p. m. 792. C. narrat, quod λυσάμενος ἐδείπνει, *lotus cœnaret*. Sic quoque apud *Plautum*, in Perſa, Act. I, Scen. III. v. 10. ſq. ubi de menſa adparanda eſt oratio, Toxilus, aliquem præſtolans;

—— *Lautum credo a balneis*
Jam hic adfuturum. ——

Iterumque Act. V, Scen. I, v. 17.

—— *Date aquam manibus, adponite menſam.*

Conf. ib. *Taubm.*

Neque minus Græci ejusdem moris erant ſtudioſi. Luculentus teſtis eſt *Ariſtophanes*, in Veſp. v. 1211. ſq. ubi Bdelycleon, alium de conviviorum ratione inſtruens, ut ſciat (v. 1203. ſq.) ξυμποτικὸς εἶναι καὶ ξυνυσιαςικὸς, inter cetera:

Ὕδωρ κατὰ χειρός. τὰς τραπέζας εἰσφέρειν.
Δειπνῦμεν, ἀπονενίμμεθ' ἤδη, σπένδομεν.
Aquam ad manus (poſcito:) *menſas adferre* (jubeto.)
Cœnamus (tum,) *abluimur iterum, libamus.*

Ad quem locum *Scholiaſtes*: οὕτως ἔθος λέγειν· ὕδωρ κατὰ χειρὸς, πρὸ τοῦ εἰσαχθῆναι τὴν τράπεζαν. μετὰ δὲ τὸ δειπνῆσαι, ἀπονίψασθαι δὸς, ὦ παῖ. *Sic moris erat loqui, antequam inferretur menſa: aqua manibus* porrigatur; *poſt cœnam vero: da puer* aquam, *abluendi gratia.* (*) Idem auctor, in Avib. v. 130. ſqq.

—— πρὸς τοῦ Διὸς τοὐλυμπίου,
Ὅπως παρέσει μοι καὶ σὺ καὶ τὰ παιδία,
Λουσάμενα πρῲ. ——

—— *per Jovem Olympium* rogo,
Ut apud me ſis (†) *& tu & filioli,*
Loti mane. ——

Unde, eadem in Fabula v. 463. ſq. quum quis dixiſſet:

—— Φέρε παῖ ςέφανον. καταχεῖσθαι
Κατὰ χειρὸς ὕδωρ φερέτω ταχύ τις. ——

Adfer

(*) Similia, quoad phraſium harum diſcrimen, habet *Athenæus*, Deipnoſoph. lib. IX, c. 18. p. 408. F. qui vero illa falſi arguit p. 410. C.

(†) *Apud aliquem eſſe* dicebantur convivio excepti. Notiſſimum illud *Terentii*, in Heautontim. Act. I, Scen. I, v. 109.
Dionyſia hic ſunt: hodie apud me ſis volo.

—— *Adfer puer coronam: effundendam*

Super manus aquam ilico quis adferat.— facete interrogat alter:

—— Δειπνήσειν μέλλομεν, ἢ τί;

—— *Cœnaturine ſumus, aut quid?*

Eodem reſpicit Comicus noſter, in Equit. v. 355. ſq.

Ἐγὼ δέ γ' ἤνυστρον βοὸς καὶ κοιλίαν ὑείαν
Καταβροχθίσας, κᾆτ' ἐκπιὼν τὸν ζωμὸν, ἀναπόνιπτος, κ. τ. λ.

Ego autem ventriculum bovis, & ſtomachum ſuillum
Quum devoraverim, poſteaque epotaverim jus, illotis manibus, &c.

Teſtem quoque adpello *Lucianum*, qui plurimis in locis ejusdem inſtituti meminit, ſed quæ, chartæ redimendæ gratia, digito tantum indicabo. Vide ſis igitur eum, in Dial. Mort. T. I, p. 356. de Merced. Cond. p. 670. in Somn, T. II, p. 715. in Saturn. T. III, p. 405. uti etiam ibid. p. 399. inter leges

leges convivales primo ſtatim loco *lotionem* memorat; denique in Timon. T. I, p. 170: ad quem ultimum l. *Barlæus* in Not. (T. I, p. 159. edit. Amſt. 1687.) hunc morem veteres ſervaſſe, tum *nitoris*, tum etiam *valetudinis* cauſa, monet; ſubiungitque, ex *Athenæi* lib. V. Ariſtotelem dixiſſe, *non decere quenquam, illotum & pulveris plenum ad convivium accedere.* Tandem *Homerus* in ſcenam prodeat, Odyſſ. Δ. v. 52. ſqq.

> Χέρνιβα δ' ἀμφίπολος προχόῳ ἐπέχευε φέρουσα
> Καλῇ, χρυσείῃ, ὑπὲρ ἀργυρέοιο λέβητος.
> Νίψασθαι. παρὰ δὲ ξεστὴν ἐτάνυσσε τράπεζαν.
> Σῖτον δ' αἰδοίη ταμίη παρέθηκε φέρουσα, κ. τ. λ.

> *Aquam vero ad lavandum ancilla ferens gutturnio fudit*
> *Pulcro, aureo, ſuper argenteo lebete,*
> *Ut ſeſe lavarent: juxta autem politam extendit menſam.*
> *Panem vero caſta diſpenſatrix ferens adpoſuit, &c.*

Iterumque v. 213. ſq.

> Δόρπου δ' ἐξαῦτις μνησώμεθα, χερσὶ δ' ἐφ' ὕδωρ
> Χευάντων. ———

Cœnæ

Cœnæ iterum memores ſimus, manibus vero aquam Adfundant.

Hinc patet, ſervos aquam convivis adminiſtraſſe. Et clarius adhuc e v. 216. ſqq.

— Ἀσφαλίων δ' ἄρ' ὕδωρ ἐπὶ χεῖρας ἔχευεν,
Ὀτρηρὸς θεράπων Μενελάου κυδαλίμοιο.
Οἱ δ' ἐπ' ὀνείαθ' ἑτοῖμα προκείμενα χεῖρας ἴαλλον.

— *Aſphalion igitur aquam manibus infundebat,*
Impiger famulus Menelai inclyti.
Hi vero (convivæ) *ad cibos paratos adpoſitosque manus extendebant.*

Plura iſtiusmodi deſiderans conſulat Ill. *Spanhemium*, in *Ariſtoph.* Plut. v. 84. & in ejusd. Nub. v. 987. *Bulengerum*, de Conviis, l. I, c. ult. in Theſaur. Græv. T. XII, p. 102. & *Scacchum*, Myrothec. I, c. 31. p. 151. Quin & nonnunquam per ſingula fercula & miſſus, ſicque aliquoties *in* eodem convivio, lavabant veteres, uti *Lipſius* docet, Saturnal. Sermon. l. II, c. I, Opp. T. III, p. 924. ſq. ſv. in Theſauro laud. T. IX, p. 1214 ſq.

Marc.

Marc. IX, 15.

Καὶ εὐθέως πᾶς ὁ ὄχλος ἰδὼν αὐτὸν ἐξεθαμβήθη, καὶ προστρέχοντες ἠσπάζοντο αὐτόν.

Ultima omnes fere vertunt, nimis exiliter: *ſalutaverunt Eum;* & Syrus, ad morem populorum Orientis, ܫܐܠܘ ܒܫܠܡܗ Malim, magis emphatice: *complexi ſunt Eum*, h. e. *ſummo cum gaudio*, *ſtudio*, *amore*, *&* *reverentia Eum exceperunt.* Hæc enim τοῦ ἀσπάζεσθαι vis eſt ac ἐνέργεια. Latiſſimam hancce ejus ſignificationem, age, paucis perſequamur. 1. Proprie eſt *complecti* aliquem, idque ex *adfectu* tenerrimo, *Scholiaſtes Ariſtophanis*, laudatus *T. Eckhardo*, in Obſ. ad N. T. ex Ariſtophanis Pluto. p. 29. Κυρίως ἀσπάζεσθαι ἐςὶ τὸ περιπλέκεσθαί τινα, διὰ τὸ ἄγαν σπᾶσθαι] εἰς ἑαυτὸν τὸν ἕτερον. Quod & *Euſtathius* confirmat, ad Il. κ. v. 542. ubi *Homerus.*

Δεξιῇ ἠσπάζοντο, ἐπέεσσί τε μειλιχίοισι,

Dextra complectebantur, *verbisque ſuavibus;*

qualia etiam habet, Odyſſ. γ. v. 35.

Χερσίν τ' ἠσπάζοντο, καὶ ἑδριάασθαι ἄνωγον,
Manibusque complectebantur, *&* *ſedere jubebant;*

ad quem l, idem *Euſtathius:* (*Stephano* auctore,

ctore, in Theſaur. L. Graec. ad h. voc.) ἐπεσπῶντο καὶ εἷλκον διὰ δεξιώσεως εἰς ἑαυτὲς, addens, *talem quendam ἀσπασμῦ morem ſuo etiam tempore apud nonnullas gentes receptum.* Præterea & *oſculo* nonnunquam τὸν ἀσπασμὸν factum fuiſſe, videmus in *Ep. ad Rom.* c. XVI, 16. (ubi confer. *Palairetus*, in Obſ. Phil. Crit.) 1 *Cor.* XVI, 20. 2 *Ep.* XIII, 12. 1 *Theſſ.* V, 26. 1 *Pet.* V, 14. Quin imo de *complexu laſcivo* hoc verbum uſurpatur *Ariſtophani*, in Concionatr. v. 966. 969. ubi juvenis, amore furens, bis ad amicam: Ἄνοιξόν, ἀσπάζε τε. —— Ἄνοιξον, ἀσπάζε με. διά τοι σὲ πόνες ἔχω. *Aperi* (januam) *& amplexare! --- Aperi, amplexare me! tui enim cauſſa diſcrucior.* 2. Talis autem complexus quum in acceſſu vel diſceſſu maxime locum habeat, hinc ἀσπάζεσθαι perſæpe idem eſt ac *ſalutare* aliquem, vel alicui *valedicere.* Sic Socrates Strepſiadem, in quem incidit, hicque Socratem rurſus, ἀσπάζεται, *ſalvere jubet*, apud Comicum, in Nub. v. 1144. ſq. Conferantur etiam *Homeri* ll. cc. & add. Odyſſ. τ. v. 415. Paulus vero Apoſtolus Epheſo proficiſcebatur ἀσπασάμενος τὲς μαθητάς, *valedicens dicipulis*, forte & *complexu*, adfectus pleniſſimo, *Act.* XX, 1. ad quem l. plura hujusmodi e *Xenophonte* dabit *Raphelius.* Vide quoque cap. XXI, 6. cet. Hocque ſenſu, ſed in ſequiorem par-

tem

tem, ſumitur in *Ariſtophanis* Plut. v. 1043. ubi juvenis quidam vetulam amaſiam ἀσπάζεται, h. e. *valere jubet*, nuncium ei remittit, ut ſequentia ſatis docent. Qualemcunque porro, etiam quæ abſentibus fit, *ſalutis precationem*, *officiorumve oblationem*, ſæpiſſime in Epp. Apoſtolicis, maxime *Rom.* XVI, denotat, quo ſenſu & ἀσπασμὸς venit 1 *Cor.* XVI, 21. & alibi. Huc quoque pertinet *Ariſtophanis* Plut. v. 322-324. ubi τὸ ἀσπάζεσθαι in locum τοῦ χαίρειν, ceu præclara magis *ſalutationis* formula in locum vulgatæ iſtius, ſubſtituitur. Sic enim Chremylus.

> ΧΑΙΡΕΙΝ μὲν ὑμᾶς ἐςὶν ὦ ἄνδρες δημόται
> Ἀρχαῖον ἤδη προσαγορεύειν, καὶ σαπρόν.
> Ἀσπάζομαι δέ. ——

Quæ hunc in modum *Friſchlinus* reddidit:

> *Ut vos jubeam ſalvere, o populares mei,*
> *Inſipida & obſoleta ſalutatio mihi*
> *Videtur. Itaque ſaluto more vos novo:*
> *Ut obviis ulnis amplector!*

3. Exinde vero alius, isque amplior adhuc, vocis ſignificatus eſt arceſſendus, dum paſſim infert *amorem*, *benevolentiam*, *ſtudium*, nec non *venerationem*, quibus aliquem proſequimur, quorumque iſtiusmodi *ſalutatio* &

& *complexus* ſolent eſſe indicia. Ita *Aeliano*, Var. Hiſt. lib. X, cap. 16. & l. XIV, c. 14. ὑπεραςπάζεσθαι, eſt *ſummo opere amare*, quam etiam ſignificationem ſimplicis ἀσπάζεσθαι exemplis quibusdam roborat *Perizonius*, in Not. ad prior. l., p. 669, nec non laudatus *Palairetus*, ad *Matth.* V, 47. quibus jungi poteſt Auctor anonymus *C. D.* Vol. III, *Obſ. Miſc. in Auct. vet. & recent.* p. 237. *Dionyſius Halic.* Excerpt. Leg. p. 738., Nolanorum meminit, σφόδρα τοὺς Ἕλληνας ἀσπαζομένων, *Græcæ gentis impenſè* STUDIOSORUM. *Plutarchus*, in Cicer., Opp. T. I, p. 861., *Is qui hujus gentis primus Cicero eſt cognominatus, vir egregius videtur fuiſſe: quare & poſteri ejus hoc cognomentum non rejecerunt*, ἀλλ' ἠσπάσαντο, καίπερ ὑπὸ πολλῶν χλευαζομένην, *ſed* MAGNI FECERUNT, ſive VENERATI SUNT, *quamvis apud multos ludibrio habitum.* Idem, in Lucullo. p. 501., ἠσπάζετο τήν τε ἀγχίνοιαν αὐτοῦ καὶ τὸ λιπαρές, *ſagacitatem ejus & diligentiam* MAGNI ÆSTIMAVIT, *ita ut eum aliquando menſæ & concilii participem faceret*. 4. Denique, eodem ex fonte, eſt etiam *cupide & cum gaudio* aliquem *excipere*, id quod itidem *amplexu* vehementiori ſolet fieri. Sic Plutum, cæcum antea, ſed qui modo oculorum uſum receperat, ἠσπάζοντο, *amplexabantur*, illi quaſi congratulantes, & lætitia elati, apud

Ariſtophanem, in Plut, v. 743. Addas omnino v. 751. ſqq., quæ nos infra, ad *Marc.* XII, 42. exhibebimus. "Inprimis vero huc "pertinet Ejusdem locus, in Veſp. v. 602. "ubi ſenex e concione, accepto triobolo "judiciali, domum reverſus excipitur: ἅμα "πάντες ἀσπάζονται διὰ τ' ἀργύριον, *omnes ſimul* "me *complectuntur ob argentum*!" Verba legis *Spanhemii*, in Not. ad *Ariſtoph.* Plut. v. 324. qui & ad Ejusdem Nub. v. 1144. conſulatur. Unicum *Herodiani* locum ſuperaddere liceat, qui, Hiſt. lib. V. cap. 8. ſect. 14., de militibus narrat: τὸν μὲν Ἀλέξανδρον ὑπερφυῶς ἠσπάζοντό τε καὶ εὐφήμουν, τῷ δὲ Ἀντωνίνῳ ἀμελέστερον προσεφέροντο. *Alexandrum quidem ſupra modum ſalutabant & fauſtis adclamationibus proſequebantur, Antonini vero minorem multo rationem habebant.* Nimirum, uti ex præcedentibus liquet Alexandro inſigniter favebant, eumque, quem Antoninus Imp. latere juſſerat, quin & diem obiiſſe populo per rumorem perſuadere fuerat conatus, nunc iterum, quod vi ac votis expetierant, oculis ſuis uſurpare ipſis concedebatur. Unde hic locus illi, quem præ manibus habemus, *Marci* maxime eſt παράλληλος. His vero omnibus adjunge tandem, præter Lexicographos atque *Eckhardum*, lib. laud. p. 29. ſqq., Doctiſſ. *Wolfium*, in Cur. ad *Matth.* V,

V, 47. & laudatum ibi *Jenſium*, ſed qui mihi ad manus non eſt. Vides B. L., quam late vocabuli hujus notio pateat; tum vero, quam apte latiſſima hæc notio in noſtrum loc. quadret, dum homines *conſpecto* Domino *obſtupeſcebant*, & *adcurrentes Eum* ἠσπάζοντο, *complectebantur*, amoris ſane, ſtudii ac reverentiæ ergo, avide ſaltem & cum gaudio plauſuque Eum excipientes, æque facile perſpicis.

Marc. XII, 13.

Ἵνα αὐτὸν ἀγρεύσωσι λόγῳ.

Vox ἀγρεύειν, ratior licet apud exteros & ſemel tantum in N. T. occurrat, Philologis tamen ſacris hactenus fuit neglecta. Hic loci ſenſu *improprio* adhibetur. *Proprie* denotat *captare*, ſive *feras*, ſive *piſces*. De *piſcium* captura eam uſurpat *Lucianus*, Ver. Hiſt. l. I. ſ. T. II, p. 76. init. Ἡμεῖς γοῦν ἀγρεύσαντες αὐτῶν (ἰχθύων, de quibus ſtatim ſermo fuerat,) τινάς, κ. τ. λ. Nos igitur *quum eorum* (piſcium) *cepiſſemus quosdam* &c. & p. 98. ubi ita: Καὶ ὄρνεα δὲ θηρεύομεν —— καὶ ζῶντας ἰχθῦς ἀγρεύομεν, *aves etenim inſequimur*, & *vivos capimus piſces*. Notandum hic, quod θηρεύειν, *feris* proprium, ad *aves* transferatur, uti in illo *Plutarchi*, in Alexandr. Opp. T. I, p. 677. παίζων ἀλώπεκας ἐθήρευε καὶ ὄρνιθας, *animi*

cauſſa venabatur vulpes & aves, ſive *gallos gallinaceos*;) quod vero ἀγρεύειν iterum de *piſcibus* veniat. Interim non ſoli *piſcaturæ* ita privum eſt vocabulum, ut non aliquando & de *venatione* proprie dicta uſurpetur. Sane *J. Pollux*, Onomaſt. lib. V, init. ἀγρευτὴν adpellat *ferarum venatorem*, & lib. IX, ſect. 12. memoratur ipſi ἀγρευτὴς κύων, *canis venaticus*. Sic quoque in *Callimachi* Hymno in Dian. v. 85. legitur θηρίον ἀγρεύειν, *feram capere*; & in Ejusd. Epigr. 33. init. ἀγρευτὴς eſt, *qui lepores & cervas inſectatur*. Mitto plura. Τὸ ἀγρεύειν igitur, maxime ſi ad *piſcaturam* reſpicias, *dolos* eleganter pingit, quorum ope vaferrimi illi Phariſæi & Herodiani, ad Optimum Servatorem, ſi pote, irretiendum, abutebantur.

Marc. XII, 30.

Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου.

Similes aliorum quorundam dictiones collegeram, quas autem poſtea vidi, a Cel. *Albertio*, in Obſ. ad *Matth.* XXII, 37. occupatas pridem eſſe. Supereſt mihi tamen *Theocriti*, ex quo nonnulla jam dedit V. C, alius præterea locus. In Ejus nempe Idyll. XXIX, v. 4. legimus:

Ὀυχ ὅλας φιλέειν μ' ἐθέλησθ' ἀπὸ καρδίας.

Plu-

Plura obferunt, quos *Wolfius*, tum in noſtr. tum vero in *Matth.* l. c. indicavit, quibusque laudatus *Albertius*, inprimis jungi meretur.

Marc. XII, 44.

Αὐτη —— ἔβαλεν ὅλον τὸν βίον αὐτῆς.

Βίον, præter *victum*, etiam *opes* atque *facultates* denotare, *Raphelius* & *Elsnerus* optime hic monuerunt. Exemplorum vero haud contemnendum nobis reliquere ſpicilegium. *Palæphatus*, Incredib. cap. III, Τῷ δὲ Ἀκταίωνι, ἀμελοῦντι τῶν οἰκείων, μᾶλλον δὲ κυνηγετοῦντι, διεφθάρη ὁ βίος, *Actæonis vero, res domeſticas nihil curantis, ſed magis intenti venationibus, facultates conſumtæ ſunt.* Cap. XXIII, *De Phineo narrant*, ὡς διέφθειρον αἱ Ἅρπυιαι τὸν βιον αὐτοῦ, (Sic enim ex Codd. legendum omnino, ut ſequentia ſuadent, pro vulgato, διεφθορουν τὸν νοῦν.) *quod Harpyiæ facultates ejus perderent.* Et paulo poſt: αἵτινες (θυγατέρες nempe) τὸν τοῦ πατρὸς βίον διέφθειρον. Et iterum: ὅτι αἱ Ἅρπυιαι τὸν βίον αὐτοῦ διαφθείρουσι. Cap. XXIV. *Dicebant igitur Theſſali*, ὁρῶντες ἀθροιζόμενον τῷ Ἐρισίχθονι τὸν βίον, *videntes facultates Eriſichthonis cumulatas, ex Metra* (filia ſcilicet, quæ patri has facultates comparaverat,) *ipſi fieri equum, bovem, aliaque.* Cap. XXVI. de Glauco refert, *quod, equos alens, nec*

ves domeſticas curans, ſumtusque impendens magnos, opes dilapidaverit, καὶ ἀπέλιπεν αὐτὸν ὁ βίος, *quodque facultates ipſum deſtituerint. Ariſtophanes*, in Plut. vs. 751. ſqq.

> Ὁι γὰρ δίκαιοι πρότερον ὄντες, καὶ βίον
> Ἔχοντες ὀλίγον, αὐτὸν ἠσπάζοντο, καὶ
> Ἐδεξιοῦνθ' ἅπαντες ὑπὸ τῆς ἡδονῆς.
> Ὅσοι δ' ἐπλούτουν, οὐσίαν τ' εἶχον συχνὴν,
> Ὀυκ ἐκ δικαίου τὸν βίον κεκτημένοι,
> Ὀφρῦς συνῆγον, ——

h. e.

> *Nam, qui olim juſti fuerant, & opibus*
> *Inſtructi paucis, illum* (ſcil. Plutum) *amplexabantur &*
> *Dextram* (ipſi) *jungebant*, ſv. *porrigebant, omnes, præ gaudio.*
> *Quotquot vero divitiis abundaverant, multisque facultatibus,*
> *Injuſte opes quique ſibi acquiſiverant,*
> *Frontem corrugabant*, &c. ——

Vides, BION hic cum ΟΥΣΙΑ, permutari. Idem, in Ran. vs. 1248 ſeqq.

> Ὀυκ ἔστιν, ὅστις πάντ', ανηρ, ἐυδαιμονεῖ.
> Ἢ γὰρ πεφυκὼς ἐσθλὸς, οὐκ ἔχει βίον,
> Ἢ δυσγενὴς ὤν. ——

Nemo ab omni parte beatus.

Aut

Aut enim, nobili ſanguine cretus, opibus deſtituitur,
Aut ignobilis eſt. ——

Visne adhuc e ſacris Auctoribus ſimilia exempla? Div. *Lucas* eorundem haud pauca nobis ſuppeditabit: non modo cap. XXI, 4, ubi eadem, quæ hic *Marcus*, iisdem fere verbis narrat, ſed & cap. VIII, 43, de muliere αἱμοῤῥοούσῃ aiens, quod *in medicos* ὅλον τὸν βίον (τὰ παρ' ἑαυτῆς πάντα, uti *Marcus*, c. V, 26.) *impenderit;* nec non cap. XV, 12, ubi, æque ac in ſuperiori *Ariſtophanis* loco, οὐσία & βίος permutantur; & iterum ejusdem cap. comm. 30, quando prodigi filii frater ad patrem indignabundus: ὁ υἱός σου οὗτος, ὁ καταφαγών σου τὸν βίον, κ. τ. λ. quocum apte confertur Strepſiadis, filium objurgantis, dictum, apud *Ariſtophanem* in Nub. vs. 835 ſqq.

—— Συ δὲ
Ὥσπερ τεθνεῶτος καταλόεις μου τὸν βίον.

—— *Tu vero*
Ac ſi mortuus jam eſſem, meas opes diſperdis.

Quorſum etiam adplicari queunt, quæ mox e *Palæphati* cap. XXIII. dedimus. Denique & Div. *Johannes* prodeat, qui 1 Ep. III, 17, ait: Ὃς δ' ἂν ἔχῃ τὸν βίον τοῦ κόσμου,

θεωρῆ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ χρείαν ἔχοντα κ. τ. λ. *Quicunque habuerit facultates hujus mundi, & viderit fratrem ſuum egentem & clauſerit viſcera ſua &c.* Interim pro ſolo etiam *victu* eandem vocem ſæpenumero adhibent Auctores. *Ariſtophanes*, in Plut. vs. 524.

> Διὰ τὴν χρείαν, καὶ τὴν πενίαν, ζητεῖν ὁπόθεν βίον ἕξει,
>
> *Propter neceſſitatem, & paupertatem, quærere unde victum comparet.*

Lucianus, in Pſeudolog. T. III. p. 181. Ἐγώ σε, ὦ ἀχάριστε; πένητα καὶ ἄπορον παραλαβοῦσα, καὶ βίου δεόμενον. *Ego te, o ingrate, pauperem & inopem quum accepiſſem, & victus indigum.* Et hoc ſenſu fortaſſis quoque ultimus *Palæphati* locus, ſupra adductus, poterit intelligi.

Marc. XIV, 8.

Ὃ εἶχεν αὕτη, ἐποίησε.

Dudum mihi ſuboluerat, hæc ita eſſe accipienda: ὃ εἶχεν αὕτη ποιεῖν, ἐποίησε. Poſtea e Doctiſſ. *Kypkio* didici, Cel. *Heumanno* idem fuiſſe obſervatum. *Kypkius* vero, ut paſſim ſolet, hic etiam *Heumanno* obloquitur, adſerens, τὸ ἔχειν hoc ſenſu non ſemper adjunctum ſibi infinitivum habere. Sed, uti

uti ſingulæ Viri D. auctoritates omni exceptione majores non ſunt, ita agnoſcendum omnino, 1. ellipſin τȣ͂ ποιεῖν, quum immediate ſequatur ἐπίεσε, hic loci ſatis elegantem eſſe, 2. longe plurima Auctorum, tum ſacrorum, tum & profanorum, exempla *Heumanno* mihique favere. Sic *Luc.* XII, 4. Μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν —— μὴ ἐχόντων περισσότερόν τι ποιῆσαι. *Ioh.* VIII, 6. ἵνα ἔχωσι κατηγορεῖν αὐτȣ͂. *Act.* IV, 14. ȣ̓δὲν εἶχον ἀντειπεῖν *Ephes.* IV, 28. ἵνα ἔχῃ μεταδιδόναι τῷ χρείαν ἔχοντι. *Heb.* VI, 13. ὁ Θεὸς —— κατ' ȣ̓δενὸς εἶχε μείζονος ὀμόσαι. Ad quem poſtremum l. ſimilia e *Xenophonte* promit *Raphelius*. Age vero & ipſe exterorum paucula oculis Tuis, B. L. ſubjiciam. *Herodianus*, Hiſt. lib. VI. cap. I. ſect. 17. ἵνα ἔχοι τοῖς στρατιώταις —— ὁ Ἀλέξανδρος χαρίζεσθαι, *ut poſſet militibus Alexander largiri.* Lib. VII. cap. 2. ſect. 16. ἵνα μὴ μόνον ἀκȣ́ειν τὰ γενόμενα, ἀλλὰ ϗ βλέπειν ἔχωσι οἱ Ῥωμαῖοι, *ut non modo audire quæ gererentur, ſed & videre, Romani poſſent.* Lib. VIII. cap. 3. extr. εἰπεῖν ȣ̓κ ἔχω, prorſus ut Latini, *dicere non habeo.* Similiter omnino *Ariſtophanes*, in Ran. vs. 60, ȣ̓κ ἔχω φράσαι, *nequeo dicere ;* iterumque vs. 434. Ἔχοιτ' ἂν ȣ̓͂ν φράσαι νῷν; *Poteſtisne nobis dicere ?* *Lucianus*, in Deor. Dial. T. I. p. 222. Τῷ τȣ͂το τεκμαίρεσθαι ἔχεις; *quo id indicio colligere potes ?* & p. 255. Τὸ μὲν ἀλη-

θὲς ὐκ ἔχω λέγειν, *verum quidem quid ſit, dicere non poſſum:* in Hermot. p. 746. πόθεν ἔχεις εἰδέναι; *unde potes ſcire;* p. 766. Ὀυ μέντοι ἔχω εἰδέναι, εἰ ἀληθῆ φησίν, *neque ſcire poſſum, an vera dicat:* nec non in Halcyon. p. 180. Τί δαὶ οἱ ἀγνοῦντες τὰς θεῶν καὶ δαιμονίων δυνάμεις, ἔχοιεν ἂν εἰπεῖν, πότερον δυνατὸν ἢ ἀδύνατόν τε τῶν τοιέτων; *quid autem, qui deorum geniorumque vires ignorant, dicere posſint, utrum talium rerum fieri aliqua posſint nec ne?* in Tyrannic. T. II. p. 150. ὐδὲ γὰρ ἐκεῖνο ἂν ἔχοις λέγειν, neque enim *illud posſis dicere* *Aelianus*, Var. Hiſt. lib. XIII. cap. 30. νῦν ὐδὲ τῶν κοινῶν —— μεταςχεῖν ἔχεις, *nunc ne communium quidem rerum particeps eſſe potes.* Illis denique, quæ ex *Xenophonte* indicavit Raphelius, unicum Ejusdem ſubjungam. Scilicet Memorab. lib. IV. p. 811. A. ἔχεις ὖν εἰπεῖν, ὁποῖός τις ὁ ἐυσεβής ἐςιν; *poteſne igitur dicere, qualis ſit homo pius?* Sufficiant hæc. Idem vero Cl. *Kypkius*, dum *ſecundo* loco hæc verba etiam interpretari amat: *fecit quod* SCIVIT; pauciſſimos, me judice, habebit ὁμοψήφυς, nemo licet negaverit, admittere τὸ ἔχειν aliquando (ex. gr. apud *Aelianum*, Var. Hiſt. lib. I. cap. 32. p. 59. ubi pluribus hoc etiam docet *Perizonius*, in Not.) huncce ſignificatum, quem præterea *Raphelius*, ad *Act.* XXV, 26. *Xenophontis* iterum auctoritate cor-

corroborat, qui vero in iſto *Actorum* loco minus videtur neceſſarius. Neque multis, credo, *Keuchenius* perſuaſerit, τὸ ποιεῖν hic loci idem eſſe ac *impendere*. Exempla enim, quibus iſtam vocis notionem adſerere ſuſtinet, dativum ejus, *cui* aliquid *facias*, ſive *impendas*, adjunctum habent, cujus vero apud *Marcum* noſtrum ne vola quidem exſtat. Neque ſane audiendus eſt, dum *Iob.* XII, 16. eundem in ſenſum trahit.

Marc. XIV, 31.

Ἐὰν με δέῃ συναποθανεῖν σοι, οὐ μή σε ἀπαρνήσομαι.

Intenſiſſimum, quo Magiſtrum Optimum complectebatur, amorem his verbis Petrus ſignificat, dira quævis cum illo perferre paratus: ſicut *vitæ* diſcrimen pro *ſummo* plerumque, nec ſine ratione, reputatur. Ita Chremylus apud *Ariſtophanem*, in Plut. vs. 216. ſq.

Ἐγὼ γὰρ, εὖ τοῦτ᾽ ἴσθι, κἂν δέῃ μ᾽ ἀποθανεῖν,
Αὐτὸς διαπράξω ταῦτα. ——

Ego enim, probe hoc ſcito, etiamſi me oportet mori,
Ipſemet hæc perficiam. ——

Cui

Cui Cario ſtatim reſpondet: Κἂν βύλῃ, γ᾽ ἐγώ, *ſi volueris*, *ego quoque*, ſcil. vel capitis periculum ſubire haud detrecto. Ita, quem B. *Albertius* (in *Matth.* XXVI, 35.) jam obſervavit, *Ariſtænetus*, ὔδε δειλὸς, κἂν δέοι τεθνᾶναι, *neque timidus*, *etiamſi vel moriendum eſſet*. Similia ex *Ioſepho* dedit *Krebſius*, in eundem *Matth.* l. Mihi vero etiam in mentem hic veniunt ΣΥΝΑΠΟΘΝΗΣΚΟΝΤΕΣ dicti homines, varias inter gentes, qui arcto ſanctoque adeo amicitiæ vinculo utrimque copulati erant, ut ſi alteri fatale quid accidiſſet, alter ſuperſtes eſſe recuſaret. Narrat de hujusmodi confœderatis *Iul. Cæſar*, de B. Gallico, lib. III. cap. 22. & lib. VII. cap. 40, itemque *Valer. Maximus*, Memorabil. lib. II. cap. 6. ſect. 11; plures autem enumerat *Alexander ab Alexandro*, Genial. Dier. libr. I. cap. 26, ubi etiam *Tiraquellus* in Not. p. 198, conſulatur. Huc forſan reſpicit *Horatius*, in elegantiſſimis illis, quæ Carm. lib. II. Od. 17. vs. 5 ſq. leguntur, quæque Petri ſententiam ad amuſſim referunt:

Ah, te (Mæcenas) *meæ ſi partem animæ*
rapit
Maturior vis, *quid moror*, *altera* (pars)
Nec carus æque, *nec ſuperſtes*
Integer? Ille dies utramque

Du-

Ducet ruinam. Non ego perfidum
Dixi ſacramentum: ibimus, ibimus,
Utcunque præcedes, ſupremum
Carpere iter comites parati.

Talem omnino conſtantiſſimi amoris adfectum Corinthiis ſuis Paullus teſtatur, Ep. poſt. cap. VII, 3. ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν ἐστε εἰς τὸ συναποθανεῖν καὶ συζῆν.

TANTUM.

IV.

IV.

AMBROSII DORHOUT
V. D. M.
DISSERTATIO
DE
IRIDE SIGNO FOEDERIS NOACHICI
AD GEN. IX, 9. 10.

QUA OSTENDITUR NON ADEO ESSE ATTENDENDUM AD COLORES IRIDIS, QUAM AD ID QUOD SIT ARCUS SINE NERVO.

§. I.

Lubet diſputare de loco S. Hiſtoriæ, ubi eſt de Originibus Humani generis poſt diluvium. Noah cum Suis ex arca, ut primum prodiit, Deo obtulit χαριστήρια, ſacrificia, quibus animum gratum conteſtabatur pro conceſſa incolumitate, Sibi ac Suis. Grata & accepta hæc δῶρα fuere Domino Cœli ac Telluris. Ita eſt, in S. Hiſtoria, quin

quin voluit nominatim Noam monere hac de re, & in Revelatioue ſolemni promiſſum largiri; fore, ut non amplius Hominum Genus univerſum & animalium aquis excinderetur. Placuit Spiritui S. ſacro volumini hanc narrationem inſerere, cujus intereſt omne genus hominum. Audiamus ipſa verba quibus Promiſſum hoc graviſſimum continetur Gen. VIII, 20. ויבן נח מזבח ליהוה *Struxit Noah aram Domino, & ſumſit de omnibus animalibus puris, & de omnibns avibus puris, & obtulit Sacrificia ſuper Ara. Et odoratus eſt* &c. *Et dixit* Dominus אל לבו *non amplius maledicam Terræ propter hominem* &c. *& non amplius percutiam omne quod vivit* &c. *Et benedixit Dominus Noæ* &c. Sequuntur jam verba Gen. IX, 9. 10. *Et dixit Deus Noæ & ejus Filiis cum eo in hæc verba* ואני הנני מקים את בריתי אתכם *Ego autem Fœdus meum Ecce erigo vobiſcum & cum poſteris veſtrum* &c. *Erigo*, inquam, *Fœdus meum* vobiſcum, *fore ut non amplius omnis Caro excindatur per aquas diluvii. Nam non erit iterum diluvium ad diſperdendam terram. Dixit etiam Deus*: *hoc eſt ſignum Fœderis, quod ego concedo inter me & vos, & inter omnem animam viventem quæ apud vos eſt, uſque ad generationes æternas.* את קשתי נתתי בענן והיתה לאות ברית בני

בני ובין הארץ *Arcum meum ſtatuo in nubibus, & erit ſignum Fœderis inter me & terram* &c.

§. 2.

Ea Majeſtas & Auctoritas competit Hiſtoriæ Sacræ, ut quemvis attentum abripiat in admirationem. Recte id advertit Theophilus Antiochenus: eſt in dictis S. virorum non ὕψος ſublimitas, & μεγαλορρημοσύνη tantum, ſed etiam Majeſtas Eximia & ſtupenda, quæ aciem attenti Lectoris præſtringat & compleat veneratione. Hiſtoria hæc, quæ antiquitate longe ſuperat omnes cujuscunque gentis hiſtorias, non eo nomine tantum meretur legi, verum etiam quia tradit quæ mera veritate conſtant. Fuci nulli aut doli calamiſtrati adtexti ſunt, ſed præterea res, quæ traduntur, omnes refert & intereſt. Habemus hic primam mentionem Fœderis a Deo cum homine erecti, quod quidem ſciam. Et primum etiam hic loci habemus mentionem ſignorum fœderalium. Neminem poteſt fugere aut latere, ubi in S. S. dein legitur de fœderibus cum Abrahamo & cum Iſraelis poſteris erectis &c. tum etiam Fœderi Deum voluiſſe addere Signa אותות ſeu σημεῖα. Inſerviebant hæc, ut cautio eſſet iis, quibus Deus Fœdus

dus largiri voluerat, omnia promiſſa fore rata, & implenda certo. Voluit, inquam, Deus κληρονομοις της επαγγελιας το αμεταθετον της βουλης notum facere interceſſione Jurisjurandi aliquando, & conſtitutione *Signi* ſeu אות, inſtar τυπου promiſſi gratioſe hominibus conceſſi.

§. 3.

Non lubet aut vacat jam de Fœderibus divinis amplius agere aut de Sacramentis, ſeu Signis Fœderum divinorum. Verum ſtatueram paucis diſputare de אות Fœderis cum Noacho erecti; de quo Moſes pluribus memorat Gen. IX.

Fuere Viri Eruditiſſimi olim, qui hac de re Eccleſiæ voluere cogitata ſua impertire. Longum eſſet recitare, quæ ab aliis dicta ſunt hac de re. Vir doctiſſimus *H. Grotius*, paucis defungitur in h. l. *Tres in Iride Colores ſignificant Dei ſeveritatem, Clementiam* & *Beneficentiam*; promit ο·παυ cogitata ſua libere & ſine ambagibus, tanquam de re, de qua non neceſſe eſt anxie diſquirere, quia liquida eſt & omnibus manifeſta, adeo ut dubitandi locus non ſit relictus. *Anonymus Anglus* loquitur etiam de Iride ad eundem modum audacter: ſunt tanquam ex Tripode dicta, quæ asſenſum flagitant omnium. *Glaucus color*

Diluvii index, ultimique rubor incendii. Argumentis ſc. vel documentis non opus in re manifeſta. Sed cuinam aſſentiamur? *Grotione* an *Anglo* doctiſſimo non plane ſimile & idem opinatis? Hic *binos* advertit in Iride colores, glaucum & ruffum, ſ. rubicundum, *ille* tres colores in ea videt. GROTIUS adumbrari & depingi coloribus Iridis dicit Virtutes Dei *ſeveritatem*, *clementiam* ac *beneficentiam*, *Anglus* autem partim *diluvium* ſignari putat, partim ultimum *incendium*, quo omnia abſumentur. Non noſtrum eſt, noſtro arbitrio hunc diſſenſum abolere aut componere.

Amicus Plato & Ariſtoteles, ſed magis veritas; liceat nobis ab utroque diſſentire, & expromere, quæ de hac re nobis obviam fuerunt. Eſt res digna conſideratu; Fœdus Noachicum eſt omnium quæ in S. S. memorantur, quod quidem ſciam, primum, & iſtiusmodi, quod omnes Noachidas, id eſt, univerſum genus hominum tangit. Merito igitur quis ſerio contempletur hujus Fœderis σημειον, imprimis autem illi, qui amant veritatem, & Evangelium cenſent πασης αποδοχης αξιον, habent, quare Iridem ſignum Fæderis Noachici attenta & ſeria animadverſione conſiderant

rent, quia in S. S. Fœdus Gratiæ cum eo comparatur, & Dominus Jeſus, poſtquam cum Patre conſedit in throno, Iride Caput cinctum ſe conſpiciendum præbet S. Johanni Apoſtolo. Ap. XI.

§. 3.

Solent res quandoque ita comparatæ eſſe, ut poſſet quis eas contemplari ſimplici modo amplius: παντα χρηματα δυο εχει λαβας, ut inquit ille. Quid ſi nos etiam ſignum Fœderis Noachici conſiderantes alia via inſtituamus? At jam non animum advertamus ad Colores, qui in Iride conſpici poſſunt, quomodo Viri Eruditiſſimi, de quibus mox diximus, fecerunt, ſed ad formam ſigni, קֶשֶׁת. Eſt vocabulum ſignificatus notiſſimi; *Arcus* eſt inſtrumentum bellicum tritiſſimum, juxta atque antiquiſſimum. In S. S. Sæpius ejus mentio eſt. קשת, חרב, מגן. *Clypeus*, *Gladius*, *Arcus* in S. Hiſtoria antiquiſſima memorantur. Solent ſacramenta, quæ obſignant bona fœdere promiſſa, ut hæredes gratiæ & Benignitatis Divinæ certiores ſint, fore promiſſa iis rata; ſolent, inquam, ſacramenta eſſe & ſumi de rebus notis & tritis, ut in memoriam conſpectu ſuo revocent ea, quæ Fœderis tabulis continentur.

Aſt quærat quis non immerito, *poſt* diluvium mentio eſt bellorum & armorum, ſed an *antea* etiam ea de re in S. S. habetur? Doctiſſimus MILTON cenſuit procul tum temporis bella & prælia fuiſſe, homines quippe tum ævum exegiſſe quietum & pacificum. Verum non recte virum doctiſſimum rationes ſubducere liquidum eſt ac manifeſtum omnibus, & patet etiam hinc, quia קֶשֶׁת pro ſigno Fœderis a Deo hominibus eſt datum: ſi autem *arcus* ignotus fuiſſet Noacho & filiis, nequaquam videtur huic uſui inſerviturus fuiſſe. Solent enim, uti diximus, σημεια Fœderalia eſſe de rebus, quæ manifeſtæ ſunt ac notæ; hæ autem duntaxat hominibus, qua tales, ſignificando promiſſa fœderis, natura ſua ſunt aptæ, et comparatæ. In σημειοις N. T. Baptiſmo, & Sacro pane & vino Euchariſtiæ id eſt manifeſtum & etiam in ſignis V. T. circumciſione, Paſchate &c. Aſt hic etiam id videtur opus. Videamus ergo, quæ in S. S. hac de re habeantur, an ſc. קֶשֶׁת & bellum hominibus tempore, quod diluvium præceſſit, fuere nota.

§. 4.

Nemo hic hæſerit facile. *Arma*, כלי מות *inſtrumenta bellica* primis hominibus, antiquiſſimis temporibus, fuiſſe nota neceſ-

neceſſe eſt, ſi S. hiſtoriæ ſuus conſtabit ſenſus. Primus omnium, quod quidem ex S. S. ſcimus, qui ferro uſus eſt ad hominem diſperdendum, eſt primogenitus primi hominis, Kainus. S. hiſtoria fert, δικαιον Abelem fratri exoſum fuiſſe propter pietatem, quia Kainus intellexerat manifeſto, Sacrificium & Cultum Abelis Deo fuiſſe accepta & grata. Jam dein ferale odium animo concepit & volvit contra fratrem. Soleo hunc locum S. S. legens præ admiratione obſtupeſcere. Adeone potuit Kain eadem in domo educatus & iisdem parentibus ſatus cum Abele & eadem cura ad Dei metum paratus & edoctus, odiſſe fratrem, & quod omnino notandum, cum eum ipſus Deus alloquio ſuo bearet, & moneret etiam, vellet redire ad ſemitam juſtitiæ, ubi ceſpitabat & errabat: הלוא אם - תיטיב שׂאת
ואם לא תיטיב לפתח חטאת רבץ ואליך
תשוקתו ואתה תמשׁל-בו *Dixit Dominus*
Kaino, quare ira tua accenſa eſt & quare concidit facies tua, nonne ſi recte inſtituas veniam conſequeris, Sin *vero minus recte inſtituas*, deeſt, quod cuivis liquet, *non adipiſceris veniam* ſeu *remiſſam peccati, ſed contra, dignum peccato ſupplicium lues*: quæ ſequuntur, etiam mihi videntur admodum liquida. *Abelis, quia ætate eum antecellis, inclinatio erga Te, & tibi in eum quadantetenus*

tenus competit dominatus. תשוקה hoc ſenſu eſt de Eva Gen. 3., ut nemo hic hærere poſſit, & non eſt, ut his immoremur *jam*, aut aliorum in diverſa & aliena abeuntium interpretationes horum verborum repetamus. In ו תשוקתו non ad חטאת ſed ad Abelem eſt referendum. Sed reſumamus orationis filum. Qui potuit, inquam, Kain in peſſimo & abominabili inſtituto bruto impetu ruere ad moliendam fratris inſontis necem. Exerte S. hiſtoria dicit: Kain *locutus fuit fratri ſuo Abeli & accidit, ubi erant in agro, contra innocuum fratrem conſurrexit & eum interemit* ויהרגהו. Non eſt in hiſtoria ſacra, quo pacto Kainus Abelem vita privarit: potuit id facere modo plus quam ſimplici, etiam ſine feralibus armis, absque ære & ferro &c. Verum ferri uſum tum notum fuiſſe, & gladio ſeu cultro hominem efferum uſum fuiſſe, ubi fratrem optimum neci dedit, id jam probatum dabimus.

§. 6.

Indicium nobis facit Johannes Apoſtolus, quo loco memorat primum fratrum par. Locus eſt, 1 Joh. 3, 10-12. *hac in re ſunt manifeſti Filii Dei & filii diaboli* πας ὁ μη ποιων δικαιοσυνην, ουκ εστιν εκ του Θεου, καὶ ὁ μη αγαπῶν τὸν αδελφον αὐτοῦ: ὀυ καθῶς Καιν εκ του πονηρου

πονηρου ἠν, και εσφαξε τον αδελφον αυτου, και χαριν τινος εσφαξεν αυτον, *quia ejus opera mala erant & fratris ejus juſta.* Videsne, habes hic bis apud Johannem και εσφαξε τον αδελφον. Σφαττειν non eſt *interficere* tantum, (Belgicam igitur corrigam, ea habet *doodsloeg*, ego refingam & præoptem *Slagtede*), ſed virum *mactare*, quemadmodum animalia ferro conficiuntur & quomodo ſacrificia ſolent necari. Vox occurrit Apoc. VI. 4. αλληλους σφαξωσι & XVIII, 21. παντων των εσφαγμενων. De Domino, qui ſe æterno Spiritu obtulit, & animam אשם נפשו Jeſ. LIII. 10. ſæpius eſt, tanquam εσφαγμενον, & quod εσφαγη & εις σφαγην ηχθη ως αρνιον Jeſ. LIII, Apoc. V, 6, 9. 12. VI, 4.9. Sacrificia dicuntur inde σφαγια. Act. VII, 42. Addere licet locum ex DIONYSIO *Hal.* περι συνθ ονομ. p. 6. *id etiam cenſeo monendum eſſe, ut quis id non ſegniter obſervet, ut quæ tempore priora ſunt, etiam ordine narrationis priora memorentur* οια εστι ταυτα, αυ ερυσαν μεν πρωτα, και εσφαξαν και εδειραν, locus eſt ex HOMERO *Il.* I, v. 458. Sed quid eſt opus in manifeſtis diu morari: σφαττειν *mactare* notat, & quam manifeſtiſſime S. Johannes indicat, quo pacto Kain Abelem interemerit. Ferro homo nefarius uſus eſt, (non enim dicimus cultris Saxeis Kainum uum eſſe) in fratrem. Id

auctoritate Johannis tuto poſſumus affirmare. Apoſtolus autem id non dicit ex autoritate hiſtoriæ Sacræ; in ea nil tale dicitur: in genere enim eſt tantum apud Moſen, Kainum Abelem interfeciſſe. Sed quomodo. S. Juda *prophetiam* Enochi recitat, & quomodo Paulus nomina Præſtigiatorum Ægyptiorum, *Iannis* & *Iambris*, ita etiam Johannes monitu Spiritus Sancti hunc modum, quo Abel periit, nobis in apertum promit. An non datur locus coniciendi? Kainum, qui affuerat Abelo agnos mactanti & offerenti Deo, quique viderat, cujus eum adeo pigebat & tædebat, Abelem Sacrificaſſe, & litaſſe, & Deo fuiſſe acceptiſſimum; cum ipſe contra cum muneribus ſuis placere non poſſet: forte, inquam, non immerito conjecturam facere licet, hominem nequiſſimum jam tum ſtatim animo conſtituiſſe, fratrem exoſisſimum ſibi, tanquam Sacrificium mactare & dare leto, neque ſe ab hoc propoſito flagitioſiſſimo revocari ab ipſo Deo paſſum. Væſanus & furibundus, & odio occæcatus in abrupta ruens & præcipitem ſe dans in manifeſtam perniciem, fratrem obtruncat.

§. 7.

Igitur quod cœperamus aſſeverare nocens ferrum notum fuit primis hominibus,

bus, Videtur id etiam liquidum eſſe ex pellibus, quibus Adam & Eva primi parentes dicuntur conveſtiti. Quin non obſcure etiam in hiſtoria Kaini Moſes id nobis ſignificat, fuiſſe Abelem a Kaino ferro exciſum, Gen. IV, 9: & *dixit Dominus Kaino: ubi eſt Abel frater tuus? & dixit* (is) *Neſcio, numnam ego Cuſtos fratris mei?* Et *dixit* (*Deus*) *quid feciſti* קול דמי אחיך צעקים אלי מן־הארמה, id tu recte dederis, ſi me audies, non quemadmodum fere redditur, *Vox Sanguinis* &c. *ſed ſanguis fratris tui alta voce ad me clamat de terra.* Hebraismus eſt קול pro בקול. Solet ita ב inſtrumenti deficere, tum moleſtiam non faceſſet illud צועקים, ſc. ad דמי refertur. Et tum etiam belle convenit, quod eſt Hebr. XII, 24. Καὶ αἵματι ῥαντισμοῦ, κρείττονα λαλοῦντι παρὰ τὸν ΑΒΕΛ.

§. 8.

Aſt pergamus in inſtituto, & videamus, an in S. hiſtoria invenire eſt, arma & bella hominibus primi ævi uſurpata fuiſſe. De Kaino jam viſum, ferro Abelem contrucidavit. In Kaini hujus poſteris offendere eſt, qui documentum præſtat quam manifeſtiſſimum, bella ab hominibus primis fuiſſe geſta, & arma etiam fabricata. Sed antequam de hoc peſſimi Patris peſſi-

mo filio ex ſacr. hiſt. audiamus, pauca adhuc addamus de ipſo Kaino. Poëta ὀυδέποι πω πεπόλιστο πόλις &c. de temporibus antiquiſſimis, quando inter homines altiſſima pax, & vis & injuſtitia longe exulabant, ut ſc. non opus eſſet mœnibus contra hoſtium incurſus. Ita Græci ἀεὶ παῖδες, quibus de rebus prima ætate mundi geſtis nil plane compertum. In Script. S. clare eſt, Kainum *urbem ædificaſſe*, & huic nomen dediſſe filii ſui חנוך Gen. IV, 17. Habemus חניכי אברהם, *qui conſtituunt turmam militarem*, Gen. XIV, 14. An dicendum eſt, Kainum bellum & militiæ artem ſuis tradidiſſe, atque inde hunc חנוך vocatum? credam ſaltem hunc Enochum plane ob aliam rationem dictum eſſe חנוך, quam Enochum Sethitam. Sed hoc quodcunque fuerit, notum eſt, quid Hebræis חנך ſignificet. Sed notari meretur חכה & חך, quæ hinc derivantur, manifeſtum facere, חנך ſignificare *frænare*, *domare* &c. KIMCHI in *libro Radicum* in חך, poſtquam attulit loca, ubi חך pro *palato* venit חכה pro *hamo*, addit ואא ז״ל: Dominus pater meus ὁ μακαρίτης *ſcribit* כי שרש חך חנך Radicem τȣ חך eſſe חנך, & *dages* in חכה ſc. *eſſe a* נ neglecto וכן בערבי חנך, *& ita eſt Arabibus* חנך; id veriſſimum eſt حَنَكَ *habena equum coercuit* &c. حَنَك *palatum*: ſimili modo אף ab אנף.

Inci

Incidit igitur, an inde Kainus nomen urbi dare voluit, reſpondens nomini Filii Sui Enoch; & an vocis ſignificatus ſit *domitor*, *frenum*. Conferam urbem nomine proprio dictam חנוך cum ακη, de qua eſt apud STEPHANUM *de urbibus in v.* Πτολιμαις, πολις Φοινικης εκαλειτο δε προτερον Ακη, απο της ιασεως του γενομενου δηγματος Ηρακλει υπο Οφεως. habes hæc eadem in Ακη apud *Stephanum*, & de Herculis ſanatione. Sed falluntur Græculi; & quam belle Phœnicia urbs nomen habebit a græca voce? non ita eſt, a חכה eſſe videtur, & componendum cum noſtra חנוך & מתג אמה 2 Sam. VIII, 1. SUIDAS in Ακη notat eadem fere, quæ *Steph.* Ptolemaida dici Ακην, ſed addit, *Demetrium ferre, non urbem* ſed ακροπολιν *dici* Ακην. Sunt autem quæ *Suidas* habet, gemina & germana cum iis, quæ habet HARPOCRATION in Ακη. Πολις αυτη εν Φοινικη Δημοσθενης εν τω προς καλλιππον, ἣν Νικανορ ὁ (περι deeſt) μετονομασιων γεγραφως, και καλλιμαχος εν τοις υπομνημασι, την νῦν πτολιμαιδα καλουμενην φασιν ειναι. Δημητριος δε, ιδιως την ακροπολιν της πτολεμαιδος, προτερον Ακην ωνομασθαι φησιν. STRABONI etiam ακη dicitur & DIODORO *Siculo*, & ante hos SCYLACI *Caryandenſi*.

Sc. Urbes conditæ ſunt, & arces non tantum ζωης τελειας χαριν και αυταρκους, ut Philoſophus ait, ubi homines voluere mutuo

tuo auxilio & ope uti; verum etiam mœnibus & vallo circumdare, quem incolebant locum, voluerunt, ut in confinio & vicinia habitantes ſub jugum mitterent, & eorum ſpoliis poſſent rem facere. Fuere ita urbes & arces tanquam ferarum Speluncæ & latibula, quibus tanquam ορμητηριοις homines efferi utebantur, ut hinc infeſti invaderent homines alios. De Kaino urbem ſtruente חנוך JOSEPHUS ita manifeſto.

§. 9.

In hiſtoria Sacra, qui ibi dicuntur urbes condidiſſe primi, tales notantur. Gen. XI, 4: homines ad invicem locuti ſunt נבנה לנו עיר, *ſtruamus nobis urbem & turrim, qui ad cœlum capite pertingat, & faciamus nobis nomen;* ita eſt de condita Babele, & qua occaſione hominum genus factum fuit πολυγλωττον. Sed de hac eadem Babele eſt Gen. X, 10. fuiſſe eam ראשית Regni Nimrodi, quia גבור in terra eſſe cœperat, δυναστης, dominator, ut ſcilicet Babelem Urbem modo conditam vi & armis in poteſtatem ſuam redigeret, & mox etiam urbes alias ארך, אכד, כלנה hic memoratas. Conditor novi dominatus & Imperii, & Babele uſus eſt, ut infeſtus eſſet hominibus aliis. Non immerito ſuſpicio eſſe cui poſſit, ita Kainum etiam urbem חנוך condidiſſe, a nomi-

nomine Primogeniti filii ſic dictam, qua de re Gen. IV, S. Hiſtoricus verba facit: partim ut ipſum ſe tutum præſtaret & ſecurum, partim ut alios homines metu ac terrore compeſceret. Quicquid ſit, illud manifeſtum eſt, Urbe ſeu arce & mœnibus non habuiſſe opus Kainum, ni bellum & inſtrumenta bellica inter homines nota eſſent & uſurpata. JOSEPHUS autem clariſſime id etiam habet.

§. 10.

Habes dein in hiſtoria Sacra, unde amplius liquet peſſimam bellandi artem cœpiſſe magis innoteſcere. In Gente Kainitarum occurrit *Lamechus*. Sermo hujus hominis, quem S. Hiſtoricus conſignavit, verba, quibus Uxores Adam & Zillam alloquitur, clare monſtrant, fuiſſe eum belli potentem, qualem *Achillem* pingit *Horatius*. Impiger, iracundus, inexorabilis, acer. Gloriabundus de cæde & ſanguine, omnibus interminabatur exitum & perniciem, qui conarentur eum hoſtili animo invadere aut aggredi, איש הרגתי לפצעי וגו Modo Spiritus S. narrarat de filiis hujus Lamechi ex binis uxoribus; ex Ada procrearat Jubalem &c. tum etiam Jubalem. Zilla autem etiam procrearat תובל קין &c. ואחות תובל-קין נעמה; Belgica habet: *En de*

de Zuſter van Tubalkain was Naëma; ita etiam fere locus ab ceteris vertitur: Tu nota commode verti: *& ſororem Tubalkaini Naëmam*, ut אחות ſit accuſandi caſu, relate ad ילדה, quod eſt in initio periodi, Gen. IV, 22.

§. II.

Subit mirari Doctiſſimum CLERICUM, inſurgentem contra Arabizantes Hebræos in l. de arte critica & aſſerentem, quam inania & evanida ſint, quæ ex L. Arabica afferuntur ad illuſtrandas voces hebræas. Ad. h. l. *Geneſeos* Vir êruditus tanquam ſui oblitus affert ad תובלקין has duas voces תובל, וקונה Arabibus ſonare *Laminam æris* & *ferri*, & quamvis jam hebræis ignotæ ſint, haut dubie tamen hoc ſignificatu pollere: ex Arabiſmo ſc. BOCHARTUS etiam ſed de unico תובל, ſimile quid affert in l. de Canaane, & liquet vel ex GOLIO تُوبَال ſonare *Squamam* ſeu *ſcoriam ferri, æris, aurive* a Rad تَبَلَ confecit perdidit. At quis animum inducat incertis conjecturis hiſce veritatem ſuperſtruere & credere, ita capiendum eſſe Tubalkaini nomen, quia ſcil. dicitur לטש אבי כל חרש נחשת וברזל: Ἐν παρόδῳ nota voces נחשת וברזל pertinere non tantum ad חרש, ſed etiam ad לטש, quod præceſſit, ut plene ſit לטש נחשת וברזל אבי כל חרש נחשת וברזל, ut ſenſus ſit, fu-

iſſe

iſſe hunc non tantum, qui ferrum & aes conflabat, ſed etiam qui princeps & Dux eſſet omnium Fabrorum æris & ferri. In filiis Japheti etiam Gen. X, 1. memoratur, qui תבל vocatus fuit. Sed filius Lamechi duplici nomine forte a patre appellatus fuit, quia inſiſtens veſtigiis Avi, Kaini, eumque admiratus, voluit ejus memoriam ſervare in hoc filio, cum eſſet Avi bellatoris abnepos, bellum & arma cui in deliciis erant, atque ita תובל־קין fuit appellatus.

§. 12.

Manifeſtiſſimum adeo eſt, & luce meridiana clarius ſtatim inde a primordiis generis humani, Bellum & inſtrumenta bellica nota fuiſſe. Id autem volumus in aprico ponere, ut expiſcaremur ſignificatum ſigni fœderalis, quod Deus conceſſit Noacho & omnibus ejus poſteris. קשת vocabulum ſeu nomen eſt inſtrumenti bellici notiſſimi, juxta atque antiquiſſimi. Conficiebatur *Arcus* ære & ferro, qua materia antiquitus etiam arma conflabantur; id non eget demonſtratione operoſiore, res manifeſta eſt ex Gen. XLVIII, ult. XLIX, &c.

Verum non ferro & ære tantum Arcus conſtabat, ſed etiam *nervo*; tum demum

mum bellatori idoneus & aptus erat, ubi tenſus erat Nervus in arcu. POLLUX l. I. §. 137. τοξον, καὶ τα τόξου μέρη κέρας, καὶ νευρα, καὶ οιστός. Notum eſt nervi adductione, ſive id manu fiat, ſive etiam pede, quod hebr. משך & דרך proprie dicitur, in arcu majori & minori telum adverſus hoſtes excuti. Habes 2. Reg. XIII, 14, 15. probe quod notandum; Sagitta ex arcus excuſſione ab propheta, Eliſæo ſignificatur bellum, quod ab Iſraelitarum Rege Joaſo ad internecionem Syrorum gereretur. Arcu imprimis pollebant Parthi; ita hæc gens in hiſtoria celebratur; ſed notetur apud DIONEM L. 49. pag. 466. Phraathes Rex Parthorum aurea conſidens ſella, arcu inſtructus, καὶ την νευραν του τοξου ψαλλων, *tangens*, hoc ſigno Dominatum & imperium, quo pollebat, adumbrans, & qui ſuis Venerandus, & hoſtibus tremendus eſſet belli artibus. SUIDAS locum *Dionis* bis citat in ψαλλων & ψαλλομενος ſed tacito ejus nomine. Confer. HESYCHIUS in ψαλλειν, τιλλειν, κινειν & in ψαλλασσειν, ψηλαφα & ψαλαγματα ψηλαφαματα.

§. 13.

Sequitur jam & proximum eſt, ut afferamus, in S. S. Deum celebrari tanquam, qui lucem & tenebras producat; pacem & malum, i. e. *bellum* Jeſ. XLV, 7.

Verum

Verum eſt etiam, ubi invenimus Deum, commemoratum tanquam איש גבור & איש מלחמה & inſtructum armis חרב, חץ &c. Deut. 32. ita manifeſto, tum Pſ. 18. 15. Notiſſimus hymnus eſt Ex. 15, 1. quo Iſraelitæ ex mari Rubro progreſſi, & a vi & oppreſſione Ægyptiorum ſe tutos videntes & hoſtes ſuos aquis Oceani abſumtos, Deo grates agunt pro victoria ab Ipſo illis procurata. ימינך יהוה נאדרי בכח ימינך יהוה תרעץ אויב ita de Deo tanquam bello hoſtes domante Ex. 15, 6. &c. Habes. Pſ. 7, 13. חרבו ילטוש קשתו דרך ויכוננה Thren. II, 4. דרך קשתו כאויב & III, 12. דרך קשתו ויציבני כמטרא לחץ, de Deo ita eſt, ubi ὀργὴν contra injuſtitiam hominum manifeſtam facit.

§. 14.

Fuerat autem jam omnibus nuper palam, eſſe Dominum cœli ac terræ unum Judicem & legiſlatorem, qui unus poſſet ſervare & perdere. Diluvium aquarum immiſerat impiis, Nubes, quæ diſpoſitæ ſunt a Sapientisſimo Creatore, quo loco terram irrigare poſſunt & reddere frugiferam, eædem nubes inſervierant jam effundendo aquarum copiam, ad diſperdendum omnes homines, & animantia. Jam

vero aquæ fuerant reductæ de terra in locum ſuum, & Deo placebat homini ſignificare, fore, ut non amplius aquarum illuvies conſpiceretur, non amplius per nubes effunderentur aquæ ad homines excindendos. Gratioſum hoc promiſſum! Sp. S. illud Fœdus dicit: hoc voluit Deus firmare jurejurando, & dato arrabone, ſeu ſigillo.

§. 15.

Huic fini jam arcus cœleſtis deſtinabatur. Audiamus jam textum ſacrum. Gen. IX, 10. *Ecce ego erigo fœdus meum vobiscum, non amplius excindetur omnis caro per aquas Diluvii.* Et *dixit Deus,* זאת אות הברית *hoc eſt ſignum fœderis* &c. את קשתי נתתי בענן *arcum meum pono in nubibus, & erit ſignum fœderis inter me & inter terram* והיה בענני ענן על הארץ ונראתה הקשת בענן, *erit cum ſupra terram nubes induco, apparebit Arcus in nubibus, & memor ero fœderis quod eſt* &c. Sunt verba notatu digniſſima: aperiunt nobis quam clariſſime, quomodo Iris, Arcus cœleſtis, conſiderandus, & cui bono, cuique uſui datus ſit. Nubes pluviam, imbres, שפעת מים magnam illuviem effundere ſolent. Ubi atra nube cœlum inductum & opertum dein homines viderent, poterant timere, fore, ut, quomodo olim, ita

etiam

etiam jam temporis diſperderentur. Verum id ne in poſterum timeant homines, promiſſum & Fœdus largitur hominum generi univerſo,& animalibus etiam, & vult ut inſtar ſigni ſ. ſacramenti fœd. ſit Arcus in Nubibus.

§. 16.

Sed quod probe notandum: veniæ ſeu gratiæ ſ. longanimitis a Deo conceſſæ ſignum ſit, NB in nubibus Arcus. Locus notabilis eſt & ſingularis, cui inſculperetur ſeu inprimeretur ſignum bonitatis Dei. Sunt nubes, eædem nubes, quæ modo fuerunt כלי מות *inſtrumenta iræ*, effundentia excandeſcentiam Dei & vindictam; & ipſum ſignum eſt, quo ſignificatur, arcum puta, omnipotentia & omniſufficientia Dei, ſed quæ non amplius eſſet perdendo homines. Arcus in genere eſt belli ſignum, ita vidimus in loco *Dionis*. Olim etiam *Clypeus* belli ſignum, belli ſc. ſumti ad defendendum ſe ſuosque, non adeo ad hoſtes perdendos, ut juſtum bellum ſolet ſumi, verum ſignum pacis & belli poſiti, ſignum adeo ànimi pacati. Quidni & arcus non tenſus ſed contra nervo ſuo orbatus.

§. 17.

Jam eſt ulterius conſideranda qualitas Iridis ſ. Arcus cœleſtis. Ego jam non adverto animum ad colorem viri-

dem, roſeum, ſ. ſanguineum inter ſe mixtos &c. ſed, quod omnibus in propatulo eſt, mihi videtur quam maxime notandum. Eſt cœleſtis arcus, arcus ſine nervo, qualis arcus eſſe ſolet, ubi alta pax, & ubi odium ira & excandeſcentia exutæ & abjectæ ſunt. Tale ſignumplacuit ſummo Numini in nubibus ponere. Conſpiciendum eſſet tum, ubi nubibus cœlum tectum, alias minime, Non amplius Diluvium fore humano generi infundendum, id ipſo a Deo datum & conceſſum, Deus ipſe, viſo hoc ſigno, quaſi ſibi in memoriam revocaret. Et homines tantum abeſſet, ut cœlum nubibus opertum inhorreſcerent, contra, conſolationi eſſent Nubes, ubi in illis conſpicerent Signum Arcus cœli, Arcus divini, carentis nervo; quomodo inſtrumentum bellicum hoc ſolet eſſe, ubi pax compoſita, ut igitur Arcus conſiderari poteſt merito jure tanquam ſignum pacis.

§. 18.

Liquet jam inde ex ſigno, quod Deus tribuit Fœderi, cum Noa erecto, eſſe illud dicendum ברית שלום *fœdus pacis.* Occurrit phraſis. Jeſ. LIV, 10. Ez. XXXVII, 26. Commode autem ſe nobis offert locus Jeſaianus; facit enim is ad argumentum, quod

quod jam tractamus, quia mentio ibi de fœdere Noachico, & cum hoc Fœdus gratiæ, cujus μεσιτης Dominus Jeſus eſt, componitur. Inde etiam diſcimus fœdus Noachicum, cujus ſignum arcus cœleſtis eſt, fuiſſe jurejurando etiam firmatum. Apud Moſen non eſt ejus rei mentio nominatim, tantum eſt: *Deus dixit* &c. *me quod attinet, ecce Ego erigo fœdus meum vobiscum* &c. Gen. IX, 9. 10. non addit vir Dei de jurejurando, quo Deus promiſſum hominibus conceſſum confirmavit. Aſt id exerte eſt apud Prophetam, ſc. Deum juratum, elata manu promiſiſſe de non adducendo iterum Diluvio, ut hominum genus ita eſſet perſuaſiſſimum de immutabilitate עצת שלום *Conſilii pacis* & Longanimitatis ſeu του χρηστου του Θεου.

§. 19.

Videamus verba Prophetæ, ſed in anteceſſum afferamus verbo, in gratiam φιλεβραιων, ad marginem textus Prophetæ notari, ſolere locum prophetæ quotannis in Synagoga legi, quo tempore Paraſcha legalis legitur, quæ incipit אלה תולדות נוח; idem notatur in לוח הפטרות. Ritus Synagogae hebrææ fuiſſe ut plurimum antiquiſſimi ævi, eſt manifeſtum. *Moſes legebatur omni Sabbatho in Synagoga inde ab antiquiſſimis*

temporibus Act. XV, Aſt cum Paraſcha legis conjungebatur locus propheticus. Ita Dominus Jeſus legit locum Jeſ. LXI, qui jungitur paraſchæ כי תבא Deut. XXVI, 1. Nemo dubitare poteſt comparata fuiſſe loca legis & Prophetæ, quæ æquiparanda erant: Ita igitur jam olim Synagoga cenſuit, Hiſtoriam Noachicam, Paraſcha legis altera occurentem, quæ invenitur Gen. VI, 9. usque ad Gen. XII, 12. facere ad locum Jeſaianum, uti revera facit. Apud Prophetam manifeſto eo alluditur; in verbis Prophetæ eſt de lætis temporibus, quæ populo electo evenirent רני עקרה לא ילדה *Jubila ſterilis, quæ non pepereras* &c. Locus ab Apoſt. Gal. IV, 27. exponitur; nemo igitur in eo hærere poteſt; læta tempeſtas Eccleſiæ ſcribitur, quæ eſſet, poſtquam σωτης κοσμυ natus eſſet. Hoc promiſſum gratiæ voluit Deus ſtabilire, comparando id cum Fœdere Noachico כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבר מי נח עוד על הארץ כן נשבעתי מקצף עליך ומגער בך *Hoc enim mihi erit tanquam diluvium Noachicum, uti tum juravi non amplius fore aquas terram ſuper effundendas, ita juravi jamdum, me non amplius tibi ſuccenſurum neque increpaturum.*

§. 20

§. 20.

Non tantum locus 1 Petr. III, 18. huc alludit quoque, ſed inprimis, quod eſt Apoc. IV, 3. & X, 1. καὶ ιδου θρονος εκειτο εν τω ουρανω, & *in throno conſidebat, qui facie ſimilis erat gemmæ Jaſpidi & Sardio.* καὶ ιρις κυκλοθεν του θρονου *ſimilis gemmæ ſmaragdi.* Hoc ego notandum cenſeo, partim, ut utrumque fœdus, Pacis & gratiæ, Noachicum & Novum, cujus μεσιτης Dominus Jeſus eſt, in obtutu collocetur tanquam comparabile. Noachicum Fœdus Iridem pro ſigno habet, ſed Fœdus Novum etiam Iridem ſeu Arcum cœleſtem oſtendit ſuper capite Mediatoris, in gloriam poſtquam ingreſſus eſt. Sed partim etiam noto hic, Iridem pingi colore σμαραγδινω notabilem duntaxat; igitur quod ο πανυ in colore roſeo ſeu ſanguineo & viride, eorumque mixtione, invenit, non videtur eſſe ejus valoris, ut præcipue in arcu cœleſti tanquam Fœderis Noachici ſigno debeat conſiderari.

§. 21.

Bellum & inſtrumenta belli, arma, trita & nota erant hominum generi, etiam ante diluvium: non erant tempora illa hoc malo carentia. Erant tum נפילים אנשי שם terribiles, violenti Heroës (אמים & זומזום proprio nomine dicendi) adeo terribiles

ribiles & infeſti affinibus & vicinis erant. Quin S. Hiſtoria dicit: orbem totum חמס occupabat; violentia & injuria & ὑβρισταῖς plenus erat mundus. Ideo altiſſimus Dominus cœli ac terræ armis quaſi ſe accinxerat hos bellatores aggreſſurus, & iam diſperdiderat omnes. Verum jam ſummum Numen pacati animi ſignum dat hominibus, & arrhabonem Fœderis pacis, Irin, & tanquam vir bellicus, qui ſe diſcingit, Arcum ſuſpendit in Nubibus; non ut ibi terrorem incuteret generi hominum, quod arcus Dei palam propoſitus omnino cauſare debere videbatur, ſi integer ſuſpenderetur, & qualis ſolet aptus eſſe bellantibus; Sed contra, Arcus ipſus diſcinctus conſpiceretur nervo ſuo orbatus, absque νευρᾶ, uti revera Irin, Arcum Cœleſtem conſideramus. Id autem mihi hic videtur in קשת Dei maxime animadverſione dignum, non autem colores, qui in Iride conſpicui ſunt. Et niſi vehementer fallor, ea abſentia Nervi in arcu cœleſti unice & inprimis facit conſolando hominum generi, & ſigno iis eſt Deum iram poſuiſſe, & pacem iis gratioſe concedere.

V.

V.

NICOLAI BARKEY

ΕΠΙΚΡΙΣΙΣ

IN

PRÆCEDENTEM

DISSERTATIONEM,

QUA ETIAM NOVA CONJECTURA PROPONITUR.

§. I.

Applaudo non quidem omnibus Diſſertationis præcedentis numeris, ſed quibusdam, & hos inter ingenioſæ Conjecturæ, quam de convenientia ſigni Iridis cum ſignato ſuo pl. Rev. *Dorbout* protulit. Applaudo Arcui, quo nomine in ſcriptis veterum & in ſacris omnia belli inſtrumenta complectuntur, ſine Nervo, ſive Arcui inermi. Simile quid jam AMBROSIO in mentem veniſſe docet Cl. JOH. ROD. RODOLPHI in *Iridis Theoria ſacra ad Gen. IX*, 8-17. inſerta *Tempe Helveticis T. III. Sect. III. d. VII*, Citat p. 23. *Ambroſium* de *Noë & Arca c.* 28. hunc in modum diſſerentem. *Quemadmodum non ipſe arcus non vulnerat ſed ſagitta. Et ideo Dominus in nubibus Arcum magis quam ſagittam ponit, i. e. non illud quod vulneret, ſed quod habeat terroris indicium, vulneris effectum habere non ſoleat.* Hactenus *Ambroſius*. Plus autem eſt Arcus ſine

 Ner-

Nervo, nam ſi Nervo careat, magis adhuc ſagitta. Verum, quemadmodum nullum eſt dictum, quod non dictum ſit prius, ita idem jam obſervavit Cl. JAC. GOUSSETUS in *Comment. Linguæ Ebr.* ad *vocem* קשת. *Arcus ille Dei*, ait, *notat Pacem, quia caret Nervo, qui ademtus indicat, Dominum nolle jaculari, pugnare.*

§. 2.

Objici autem Doctiſſimo Auctori poſſet, quod cum *Nubes*, juxta ipſius ideam, Arcus Iridis ſint *Nervus*, Iris *nunquam* conſpiciatur ſine *Nervo*, quia Nubes, vel pluvia illiusve guttæ aut ſtillicidia, ab adverſi Solis radiis illuſtrata, Iridem proprie conſtituant, Hinc illud *Poetæ*.

Mille trahens varios adverſo Sole colores.

Semper itaque *ubi* Iris, *ibi* Arcus cum Nervo ſit neceſſe eſt.

Objici quoque poſſet, ubi excandeſcentem iram Suam imbribus Diluvii in terram effudit ſummum Numen, priſci orbis tremendus Iudex, nullum, abſente Sole, adparuiſſe cum Nervo & ſagitta arcum, vel ſaltem talem nos non poſſe nobis repræſentare, qualem Iris vel absque coloribus exhibet, ſed ut ait VIRGILIUS *Aen. L. I. v.* 88.

Eripiunt ſubito Nubes cœlumque diemque
— ex oculis, Ponto nox incubat atra,
Intonuere poli, & crebris micat ignibus æther,
Præſentemque viris intentant omnia mortem.

§. 3.

Verum ſalva res erit, ſi modo meminerimus non omnes & quasvis minutias in ſymbolis excutiendas eſſe. Hac enim ratione forte nullum ſymbolum rei ſignificandæ uſquequaque analogum erit. Dici quoque poſſet quoad *dubium poſterius*: hemiſphæri-

ſphærium noſtrum, homini cœlum intuenti referre Arcum ingentem, vel plures, eosque tempore diluvii non modo tenſos fuiſſe, verum etiam ſummum Judicem & Vindicem malorum per eosdem in homines nefarios tantam emiſiſſe ſagittarum ſylvam, ut ne quidem Solem vel cœlum videre potuerint. Iris autem, ſignum fœderale, alius & plane diverſæ indolis eſt Arcus, utpote, qui nunquam ſine beneficio Solis formatur, & formatus mille coloribus ſplendet, ab iisque, quibus ſe conſpiciendum præbet, ut inermis conſiderari poteſt.

Alterius vero *dubii* non tam facilis eſt ſolutio, cum revera, juxta ſymboli hujus ab Auctore expoſitam indolem, nubes, vel pluvia ipſius Arcus nervus ſit, niſi Tibi fingas remiſſum & quaſi ſuſpenſum Arcum, vel *remiſſum* & *laxatum* in Arcu *Nervum*, vel potius prodeuntia ex eo tela leviora & hebetiora, tela imbellia, quæ tantum abeſt, ut noxia ſint aut vulnerent, ut potius telluri ſint fecunda. Verum hæc mitto, ne ipſe in minutiis hærere videar, qui eas non uſquequaque in ſymbolis captandas eſſe modo monui. Admitti igitur poteſt ingenioſa hæc pictura, quia rei ſignificatæ congruit, *Arcus ſine Nervo.*

§. 4.

Quomodocunque vero Luſus hic ingenii, minime improbandus, dum ſignum cum ſignato certam convenientiam habet, excipiatur; liceat his addere, quid mihi hæc legenti & trutinanti in mentem venerit; quo, ſimili ingenii luſu, rationem ſigni hujus ſymbolici commode ex eadem Arcus bellici imagine poſſe explicari auguratus fui. Concedo itaque Deum Vindicem ſceleris in tremendo Diluvii judicio, arcu veluti cum Nervo & ſagittis inſtructum, priſco orbi adparuiſſe, atque

que in ſceleratum hominum genus ad eorum perniciem denſiſſima tela libraſſe. Hac poſita rerum imagine neceſſe eſt, ut Arcus cornua *ſurſum ad cœlum* erecta nobis repræſentemus. Deum enim in cælis manu Sua Arcum tenuiſſe, adduxiſſe, & ſagittas pernicioſas ex eo effudiſſe dicendum eſt. Hinc in judicio Divino Arcus *cornua cœlum* attingebant, vel currum bellicum Imperatorium, Illius vero *medium* reſpiciebat *terram*. Jam in Iride plane diverſa eſt facies. Oſtendit Arcum, cujus cornua *Terram* tangunt, cujusque medium *Cœlum* lambit, adeoque *Arcum plane Inverſum*, qualem Imperator hoſtibus plane cæſis & extirpatis quieſcere jubet. Depoſuit eum Deus, & projecit ad pedes ſuos. Convenit hoc cum phraſi, *Statui Arcum meum in Nubibus*, nam Nubes pinguntur ſubeſſe plantæ pedum Ejus, ita ענן אבק רגליו, *Nubes ſunt pulvis pedum Ejus*, dicitur apud *Nabumum c. I. 2.* Non ergo amplius Arcum tenet in manibus Suis Deus Imperator, ſed terræ ipſum oppoſuit, & ſtatuit ad pedes ſuos. Sit igitur Arcus Iridis inverſus ſymbolum non ſolum peractæ & abſolutæ ultionis Divinæ, ſed etiam, cum Deus eundem *ſemper inverſum* & in terram projectum voluerit, ſymbolum fœderis Se inter & terram, homines & animantia, juramento firmati. Declaravit ſc. hoc Arcu, oſtendente, dum ex aquæ ſtillicidiis conſtat, cujus indolis ſagittæ fuerunt, quibus ad perdendum Orbem antiquum uſus fuerit, Se nunquam abhinc talibus armis orbem præſentem internecioni daturum eſſe: quod quo pacto dilucidius & diſtinctius fieri potuerit, quam *Arcu inverſo*, equidem non video. Aſt, ſi quis mihi dicat in aurem, luſum hunc ingenii ſubtiliorem eſſe, quam ut Noachus hunc ſignificatum ſtatim absque revelatione divina cognoverit, non mul-

multum reluctor. Hinc, ſi porro ex ſilentio Moſis divinam ſigni Interpretationem neget,

§. 5.

Nollem Iridis *colores* penitus ex ſymbolo exulari, non quidem hoc modo, ut omnes Iridis colores enumeremus, eorumque omnium notionem ſymbolicam aucupemur, ſed ut Arcus cœleſtis, Solisque aurei, ac diei lætiſſimæ quam maxime obſervetur ſplendor eximius, gratiſſimusque adſpectus. Ex coloribus enim Iridis, de qua VIRGILIUS *Aen. l. V.* canit.

Illa viam celerans per mille coloribus arcum

gratiſſimus eſt adſpectu cuivis mortalium, eoque nomine juxta SERVIUM. in *Virgilii Aen. l. IX, init.* & Ill. SPANHEMIUM ad CALLIMACHI *H. in Delum v.* 76. *Thaumantias*, & a Turno *ibid. v.* 18. *Decus cœli* audit, ubi conf. DONATUM. Hinc fingebatur Iris, dum adparebat, miſſa ad conſolandum adflictos. Ita VIRGILIUS *Aen. l. IV.*

Tum Juno omnipotens longum miſerata dolorem
Difficilesque obitus, Irim demiſit Olympo,
Quæ luctantem animam nexosque reſolveret artus.
Ergo Iris croceis per cœlum roſcida pennis,
Mille trahens varios adverſo Sole colores,
Devolat & ſupra caput adſtitit.

Iterumque *Aen. l. IX, init.*

Irim de cœlo miſit Saturnia Juno
Audacem ad Turnum — —
Ad quem ſic roſeo Thaumantias ore locuta eſt &c.

Mitto plura. Hoc autem magis in conſtitutione ſigni Arcus cœleſtis ad omnem imaginis complexum adtendendum eſt, quum comparate ad caliginoſos diluvii dies, in quibus Sol aureus ab axe

ſu-

fugit, quales modo §. 2. ex *Virgilio* ſiſtebamus. Dies hic, in quo fœdus pactum fuit. Noacho, ejusque filiis, piisque poſteris feliciſſimus evaſit, totiesque rediiſſe candidiſſimus dicendum eſt, quoties Arcus hic cœleſtis adparuit. Vidit Noach tum *Solem*, quem per quadraginta dies non conſpexerat, cujus Aureum Lumen HORATIUS *Carm. ſecul. X. ita* canit.

> ALME SOL, *curru nitido qui diem*
> *Promis & celas. Aliusque & idem*
> *Naſceris.*

Vidit *Iridem*, Thaumantiam, ad quam Turnus VIRGILII l. c.

> IRI, DECUS COELI, *quis te mihi nubibus actam*
> *Detulit in terra? unde hæc tam* CLARA *repente*
> *Tempeſtas? video medium diſcindere cœlum,*
> *Palantes polo ſtellas: ſequar omina tanta.*

Sequebatur omina Iridis, Divino jurejurando firmata, fœderis cum Deo pacato pacti ſymbolum, Noachus; Sequitur eadem, nec metuit ex ejus adſpectu cum HOMERO Il. P. v. 547. ne quidem bella hominum mutua, pia ejus propago, & exultat.

§. 6.

Liceat autem hac occaſione tribus tantum verbis monere, eos, qui Iridem vel Arcum cœleſtem, in ſignum fœderis Noacho omnibusque ejus poſteris datum, ſignificatu myſtico, ſive ut typus, ſive ut emblema conſideretur, per Meſſiam Chriſtum interpretantur, inter quos quoq. Cl. SCHLICHTERUS in *Excert. Philol. de Iride ejusque emblemate ad Gen. IX.* 12-17. *Halæ*, 1739. nomen ſuum profitetur, mihi videri rationes ſuas haud commode ſubducere. Si enim in Cœlo myſtico Chriſtus

ſtus ſit SOL Juſtitiæ, quod negare nemo auſit, quomodo *Iris* eſſe poteſt? cum in Iride naturali Sol in guttis pluviæ Iridem conſtituat. Adtendendum ſemper eſt ad relationes rerum mutuas, plane ut in rerum natura. Hoc pacto cauſatum non poterit eſſe cauſa ſui. Sequitur ergo, Iridem non typum nec emblema, ſed Signum eſſe Chriſti, vel præſentiæ Solis juſtitiæ, qui rei vel boni ejus, cujus Iris ſymbolum eſt, ſc. ut ego putem, pacati & propitii Numinis, atque adeo pacis, ſecuræ tranquillitatis, & lætitiæ quin & Gloriæ ſpiritualis cauſa eſt, tum meritoria, tum efficiens; quemadmodum alia ratione Iride coronatus ſiſtitur Chriſtus Apoc. X, 1. in quem l. conf. B. EWALDUS, Amicus, dum viveret, Doctiſſimus & Suaviſſimus, *Embl. S. L. l.* p. 188. Utinam! qui animum adplicant ad Theologiam, ſive Emblematicam ſive Typicam, relationes rerum ſemper obſervarent, eoque ipſo ſibi caverent, ne ſolis aliquot convenientiis ducti in hanc aliamve ſententiam ruerent improvidi.

§. 7.

Ceterum, quæ pl. Rev. DORHOUT pro *ferro* ejusq. *uſu Caino jam cognito* protulit argumenta, vereor ut illis ſatis ſint, quibus cognitum eſt, Novi orbis aliquot incolas, vel univerſas in eo gentes nullam ante Europæorum adventum per multa ſecula ferri habuiſſe notitiam, & nihilominus beneficio vel lapidum vel concharum aliarumque rerum varia conſtruxiſſe utenſilia, affabre facta, & animantia jugulaſſe. Locus *Johannis* & quæ de ſignificatu verbi σφαζειν vel σφαττειν diſputavit, rem minime conficiunt. Cum enim generatim notet & primitive *interficere*, mirum non eſt vocem hanc quoque transferri ad *ſacrificia*: hinc improprie de Servatore dicitur, quod ως σφαγην ηχθη ως αμνος, quodque voce-

vocetur *αρνιον εσφαγμενον*; minime enim cultro ferreo mactatus, ſed in crucem actus eſt, Victima Deo gratiſſima. Pergulam inde pictorum adprobo, qui Cainum fuſte pingunt inſtructum, ubi in innocentiſſimum fratrem ſæviit. Qui denique ex *pellibus* animalium, quibus Protoplaſti ab ipſo Deo conveſtiti fuerunt, ferri uſus demonſtrari poſſit, equidem ego divinare nequeo, cum animal id, quod in ſignum fœderis Deum inter & primos Parentes ſacrificio deſtinatum erat, procul dubio igne cœleſti ita conſumtum fuerit, ut ex pellium reliquiis primis parentibus veſtes ſine ferro adàtari potuerint: quod animal Taurum vel vitulum fuiſſe fecit maxime probabile Illuſtris *Matrona*, cui *Cogitationes de origine cultus Taurorum* debemus, præfixæ Parti III. *Panthei Aegypt*, quod Cel. JABLONSKIUS, Viadrinæ inſigne olim Decus Academiæ, evulgavit.

Reliquis non immoror, quæ inter ſunt, quibus pl. Rev. *Auctor* eruditionem ſuam optime probavit.

VI.

VI
NICOLAI BARKEY
OBSERVATIO
PHILOLOGICO EXEGETICA
AD
JEREM. XXXI, 22.
נקבה תסובב גבר

§. I.

Dici non poteſt, quam mire ſe torſerint Interpretes in explicandis his aliisve locis, quæ in Oraculis Prophetarum occurrunt, feliciſſimam Novi Fœderis Oeconomiam pingentibus, ejusque cum reſtitutione Judæorum ex Captivitate Babylonica nexum monſtrantibus. Satis ex eorum conatibus apparet, quam lubrica quandoque ſit mens hominum, quam acute cernant, vel potius, quam ſint proni ſubtilia quævis, ubi nodus non eſt difficilis, exſculpendi, haud malo quidem animo, ſed minus prudenter, minusque felici ſucceſſu. Exemplo nobis ſit locus citatus ex Jerem. XXXI, 22 a plurimis Interpretibus de miraculoſa incarnatione Meſſiæ, ſeu de Virgine Maria, in utero ſuo Meſſiam, Filium Dei, conceptura, expoſitus. Ita habet plerorumque opinio. Teſtis ſit CALVINUS in *Comment. pag.* 377. *Chriſtiani*, inquit, *fere uno conſenſu hoc interpretati ſunt de Maria Virgine, & movit eos nomen miraculi: deinde forte*

nimis cupide arripuerunt, quæ viſa ſunt facere ad myſterium ſalutis noſtræ. Dicunt igitur hanc eſſe rem novam, de qua loquitur Propheta, quod Virgo geſtaverit utero ſuo Chriſtum Infantem, ſed ſimul Virum, quia ſc. plenus fuit Divina fortitudine, quamvis ſecundum carnem creverit & ſtatura & ſapientia & virtute. Sententia hæc tam late ſe diffudit, ut pauci occurrant Inſtitutionum Chriſtianarum libri libellive vel a celebratiſſimis Theologis exarati, in quibus hic locus non occurrat ut argumentum, omni exceptione majus, quo probare geſtiunt a Prophetis fuiſſe prædictam Meſſiæ incarnationem ex utero Virginis.

§. 2.

Non tamen huic interpretationi unusquisque Interpretum pollicem premit. Laudatus CALVINUS, expoſita communi Chriſtianorum ſententia, ita pergit: *Merito hoc videtur a Judæis, tamen illi etiam meo judicio non tenent genuinam Prophetæ mentem. Interpretantur hoc de populo Iſraelitico, quia erat tanquam mulier, quæ divortium fecerat a marito: Dicunt igitur, Foemina Virum amplexabitur, quæ ſcilicet alienata fuerat & ſeſe proſtituerat multis adulteris.* Vel, ut ait CLARIUS: *Iſraelitica gens, poſt longam deſertionem Sponſi, ſui Dei, & pietatis veræ neglectum, convertetur ad Dominum Deum ſuum, tanquam mulier ad Virum, ut hoc ſit Novum in terra, ut mulier, quæ paſſim aliis Viris ſe proſtituit, veteris mariti cupida, illum iterum ſui amantem obtineat.* Conferre poteſt, qui ſententiarum majorem adhuc diverſitatem cognoſcere cupit, Auctores in *Bibliis Criticis* & a M. POLO, & JOH. ERLMANNO *in Diſſ. ad h. l.* quæ inſerta eſt *Theſauri Theol. Phil. T. I. p.* 850. citatos, inter quos quoque videas, qui *fœminam* interpretantur *Iſraelitas* debiles & infirmos, qui circumdaturi eſſent *Virum* h. e. in

in anguſtias redacturi hoſtes ſuos robuſtiſſimos ſ. *Babylonios.* Ita CALVINUS habet. Hos non moror, quia ſententia hæc nulla ſe commendat veriſimilitudine, eique hiſtoria Judæorum e Babylonia redeuntium e diametro adverſatur. Nec moror eorum ſententiam, quibus *fœmina* eſt *Eccleſia Chriſtiana,* quæ, licet coram mundo erit inſtar fœminæ debilis & infirmæ, tamen audebit *potentibus* ſuis perſecutoribus reſiſtere per confeſſionem fidei. Dilucide enim ſatis evinci poteſt, uti a Celeb. VENEMA oſtenſum eſt, hoc vaticinio prædictam eſſe vindicationem populi Iſraelitici ab exilio Babylonico & inſtaurationem civitatis & Eccleſiæ in terra Cananæa, cum felicitate ſtatus eorum & prærogativis, quibus in ea fruerentur terra, tum corporeis, tum ſpiritualibus in Meſſia *Diſſ. S. l, I, c. XI, §.* 13.

§. 3.

Alterutram igitur ex duabus prioribus ſententiam amplectendam eſſe exiſtimo. *Prima,* ut quamplurimos habet ſectatores, ita imprimis a CALOVIO, HACKSPANIO & ERLMANNO variis argumentis adſtruitur. Imo POCOCKIUM *in notis ad Maimonidis portam Moſis p.* 345. ſ. male habet, quod *Calvinus* dixerat, merito a Judæis rideri eorum ſententiam, qui hæc de Maria Virgine, quæ in utero ſuo Chriſtum geſtaverit, interpretantur, quod tamen Chriſtianos fere uno conſenſu feciſſe dicat; *ſiquidem mirum haud eſſe a Judæis explodi quamlibet, quæ ad Chriſtianorum fidem ſtabiliendam faciat, interpretationem.* Mitto reliqua ipſius verba, nonnihil indignationis ſecum ferentia. Solummodo notamus, Chriſtianorum fidem de incarnatione Meſſiæ ſolidiſſimis niti rationibus & teſtimoniis, hoc licet Oraculum alio referamus, operamque omnino nobis eſſe dandam, ne demus Judæis aut in-

credulis, in regionibus Chriſtianis indies accreſcentibus, ridendi cauſam: e contrario, ut argumentis ad fidem noſtram ſtabiliendam utamur ſolidiſſimis, eaque ratiociniis fulciamus, deductis ex nexu vaticiniorum atque indole & ſignificatione verborum & phraſium, ut &, ſi quæ ſunt, ex uſu ſymbolorum vel emblematum, & parallelia aliorum oraculorum, Dicam ingenue quid ſentio. Communem Chriſtianorum ſententiam deferendam eſſe arbitror, & Judæorum doctiſſimo Magiſtro KIMCHIO ſubſcribendum. Judæi non ſemper delirant, nec ſemper, quia Judæi & in Sanctiſſimum noſtrum Servatorem injurii, derelinquendi. Audiendus eſt, dum oracula rite interpretatur, quisquis ſit, Tros Rutulusve aut Judæus Apella. Veritati unice & non perſonis aut genti litandum eſt. Ita autem KIMCHIUS, quem POCOCKIUS ſibi refutandum ſumſit, cujusque verba hoc modo tranſtulit: *Et quid eſt novum iſtud? quod fœmina teſobeb gaber. Mos enim mundi eſt, ut vir revertatur poſt mulierem, atque ita dixerunt Doctores noſtri f. m. Qui aliquid amiſit. redit ad illud,* (ſeu quærit illud) *quod amiſit; at tunc fœmina redibit ad* (*ſeu* convertetur poſt) *Virum ſuum, q. d. reverſuros Iſraelitas ad Dominum Deum ſuum, Ipſumque eos liberaturum.*

§. 4.

Videamus jam, quibus rationibus inducamur eundi in *Kimchii* partes, eorumque, qui eundem ſequuntur. Ante omnia autem exponenda ſunt tum Summa & nexus Vaticinii hujus, tum indoles vaticiniorum hujus generis, tum dictionis & verborum proprius ſignificatus & emphaſis, verborumque præcedentium grata Analogia. Ex his omnibus patebit, ni fallor, dilucide ſatis, non primam ſed ſecundam ſententiam præferendam eſ-

ſe

ſe, & hanc ipſam denique ex parallelo loco HOSEÆ confirmabimus.

§. 5.

Quod ſummam Oraculi attinet, niſi animum jam habeas præjudiciis occæcatum, eam facillimo negotio elicere licet. Quisq, illud legerit, non poteſt non in eam ire ſententiam, promitti hic liberationem Iſraelitarum ex exilio ſuo vel captivitate Babylonica, reditum in Canaanem, inſtaurationem Hieroſolymæ, Templi & fœderis Novi erectionem. Hæc omnia, certe pleraque, jam Cap. præcedente expoſita & prædicta erant. Moris enim erat Prophetis, ut vaticinia ſua, præſertim ea, quæ conſolationis plena erant & auguſtiſſimam ex anguſtiis liberationem complectebantur, liberationem, inquam, humanis viribus ſuperiorem vixque ſperandam, Divino inſtinctu ſæpius repeterent, vel dilucidius ſive ſponte, ſive a quibusdam procerum vel ſacerdotum ex ordine conſulti, explicarent. Exinde varia occurrunt Vaticinia ejusdem fere ſententiæ. Connectitur hanc ob rem Oraculum hujus Cap. cum præcedente verbis בעת ההיא, quæque ibidem generalioribus verbis propoſita erant, fuſius hoc cap, exponuntur.

§. 6.

Notandum autem eſt, hujus generis oracula, quæ reſtitutionem Iſraelis concernunt, ejus eſſe indolis, ut non quævis populi fata explicent, ſed præcipua, quæ tum ejus reductionem & ſequentem florentiſſimum ejus ſtatum reſpiciunt, tum adventum Meſſiæ, quæque eundem comitaretur, Novi Fœderis pactionem. Præcipuam autem cauſam, quare hæc ſolum beneficia, fatis Judæorum intermediis neglectis, memorentur & unum alteri jungatur, repetendam eſſe cenſeo ex ſum-

mo liberationis eorum fine, nimirum, ut ſegregatus a gentibus maneret populus, ex quo oriundus erat Meſſias, Davidis ipſa proles, cui imperium in Judæos & gentes per Ipſum ſalvandas promiſſum erat. Liberatione enim Judæorum via paranda erat ad adventum Meſſiæ humilem, & per Ipſum erigendum Novum Fœdus. Liberabatur quidem populus Iſraeliticus ex exilio & cum eo Princeps ex familia Davidis, aſt regni Davidis aut ejusdem proſapiæ præter Serubabelem nulla aut exigua ſane erat ſpecies. Et quicquid de Serubabele in libris Eſræ & Nehemiæ, aut in oraculis Haggæi & Zachariæ dicitur, non niſi felicem reſtaurationis Templi exitum reſpicit. Hoc ipſi, Divina ope fulto, tribuitur ut prærogativa, ex qua laudem inſignem & præclarum nomen adepturus erat. Ceterum non niſi ut Præfectus Perſici Regis in Judæa conſiderari poteſt, cui tamen Deus Hagg. II, 24. teſtatus fuit, electum ſe eſſe ut Annulum ſignatorium fœderis cum Davide pacti, ſc. ex cujus proſapia certo certius proditurus eſſet Meſſias, Davidis ſemen. Cum vero Meſſias ſecundum Prophetas naſci debuerit humili loco, rebus domus Davidis collapſis, in liberatione Judæorum mutata fuit eorum, Politiæ ſaltim, & Status civilis forma, & poſtea ita mutanda erat, ut Regem vel Præfectum ex domo Davidica haberent neminem, donec tandem ex trunco ejus proſapiæ Rex ille & Princeps David oriturus erat, excitandus quaſi per miraculum, de quo Jer. XXX, 9. 21. qui imperio potiturus erat æterno, quique foret Fœderis Novi Auctor & Mediator. Quorſum hæc tendant, quemque uſum hæc obſervatio præſtet, ex ſequentibus patebit.

§. 7.

Adtendi quoque velim, prædictam ſemper eſſe oratione graviſſima liberationem Judæorum ex

ex Captivitate Babylonica. quippe quæ proximum tempus reſpicit, & mutationis rerum gratiſſimæ foret initium, uti c. XXX. XXXI: eandem autem inſecuturas felicitates proponi ſtylo quidem eleganti & maſculo, paucioribus tamen verbis & diverſis phraſibus. Ita de contritione cordis Judæorum nihil cap. XXX. occurrit, quæ cap. XXXI, prolixe & graphice depingitur. De internecione Babyloniorum c. XXX, 11. 23. 24. prolixe diſſeritur, & diſtincta eodem capite v. 21. adventus Meſſiæ ut Principis & Pontificis mentio fit; hæc autem omittuntur c. XXXI, & horum loco Propheta docet, tum Regiminis Divini formam mutatum iri non ſolum in eo, quod non amplius excindenda eſſet judicio Divino Reſpublica Judaica, nec inſontes cum ſontibus pœnis temporalibus puniendi; ſed non niſi impium moriturum in iniquitate ſua, illiusque tantum hebetandi dentes, qui comederit labruscam: verum etiam ita, ut antiquandum foret Fœdus Moſaicum, Novumque ei ſubſtituendum v. 29-34. Parcius c. XXX, 18. Propheta loquitur de reſtauratione Hieroſolymarum, fuſius autem c. XXXI, 38-40.

§. 8.

Ad nexum autem Vaticinii hujus quod attinet, fruſtra quærimus in eo ordinem Syſtematicum, quo unum ex altero deducitur, in Oratione tam gravi, ubi frequens repetitio fit, Sermonem hunc eſſe Dei, ubi jam alloquuntur gentes, jam vero oratio deflectitur ad Iſraelem, ubi variæ reperiuntur Rhetorum & Poëtarum figuræ, & crebro repetitur admonitio ad gaudia & jubila. Diſtinctionis tamen varii ſunt indices. Generales tantum delibabo, accuratius Analyſin texturus, ſi forte aliquando totum Vaticinium illuſtravero. Promittitur *primo* populo Iſraelitico Vindicatio ex

Captivitate & reſtitutio in poſſeſſionem terræ Cananææ, felicitatisque in ea inſignis; imo & gentibus hoc annunciatur v. 1-14. *Secundo* conſolatur Propheta eos, qui rem deſperatam eſſe lamentabantur, nullumque ſupereſſe auxilium cenſebant, qui contriti corde & pœnitentia ſeria ducti Idololatriam deteſtabantur, ſeque ad Dominum Deum Suum convertebant. His enim Deus promittit præſens auxilium & certam liberationem v. 15-20. & ut certiores redderentur de futura ſua felicitate, Propheta cum apoſtrophe Judæos reſipiſcentes adloquitur, & monet, quaſi jam tempus adeſſet, & dies ſalutis, ut ſibi ponant monſtrandarum viarum ex Babelis regno in Canaanem ſigna & lapides, quorum ductu omnis populus redire poſſit, nec negligant fatui ſplendidam hanc & commodam, quam Deus ipſis paraverat, occaſionem v. 21. 22. *Tertio,* accedit nova obteſtatio certitudinis promiſſorum implendorum per declarationem formularum & verborum, quibus ſibi invicem gratulaturi & benedicturi eſſent redeuntes jam, & urbes, agros ſuos & paſcua poſſidentes Iſraelitæ, gaudio pleni, v. 23-25. Viderat Propheta Divino indultu mutationem hanc gratiſſimam in ſomnio, Jam autem præ animi gaudio ſomnum ceſſaſſe declarat v. 26. *Poſt hæc evigilavi & vidi, & ſomnus meus mihi fuit dulcis.* Quæ ſequuntur, vel eodem in ſomnio videntur viſa eſſe Prophetæ, quorum facta adtenta ſomnii dulciſſimi recapitulatione reminiſcitur, vel in ſequente mox ſomnio. Ad eundem ſaltim ſcopum, eandemque liberationem, feliciſſimumque Judæorum ſtatum pertinent, ſc. Deum benedicturum eſſe Judæis, regiminisque Sui formam ita mutaturum, ut non niſi ſontes luerent pœnas temporales, quod, ut ὡς ἐν παρόδῳ notem, in altero Judæorum excidio maxime conſpicuum fuit, credentibus in Meſſiam, Regem Suum Davidem, ut ab interitu ſalvi eſſent, in oppidum

dum Pellam aliasque regiones deductis v. 27-30. Deum creaturum eſſe *Novum Fœdus*, in quo nemo dubius eſſe aut ignorare poſſit, quisnam eſſet Meſſias promiſſus v. 31-34. & tandem Deum conſervaturum eſſe Gentem Judaicam in æternum, Urbemque Hieroſolymam non ſolum reſtaurandam ſed etiam amplificandam, ejusque pomœria extendenda eſſe.

§. 9.

De Nexu itaque ſatis conſtat. Agedum voces ſingulas phraſesque expendamus, ut pateat, quam recte & concinne dicto Prophetæ illum, quem diximus, ſenſum tribuamus. Ad vocem גבר, quæ proprie *Virum fortem* ſignificat, non opus eſt, ut hic multa notemus. Illi enim qui contrariam ſententiam tuentur, & Meſſiam hic indigitari putant, eundem voci huic ſignificatum tribuant neceſſe eſt, quem ipſemet hic innuo. Imo ipſe Meſſiam hic intelligo potiore jure, non ut Infantem in utero Virginis debilem, ſed ſecundum Divinitatem Suam ut Filium Dei & Angelum Fœderis, qui אל גבור *Deus omnipotens*, Jeſ. IX, 5. & præcipue Deut. X, 17, האל הגדל הגבר הנורא vocatur. Ille Iſraelem nomine Patris ex Ægyptiaca ſervitute liberaverat, in deſertum duxerat, ut ſponſam ſibi ſpoſponderat, æterno amore eam amaverat, & favore complexus erat ineffabili; nihil ad eam ornandum pepercerat, & ut ea tandem aliquando potiretur, eamque ſibi in æternum jungeret, nihil parciturus erat, daturus vitam Suam humanam, quæ Ipſi in ejus viſitatione aſſumenda eſſet.

§. 10.

Minime autem prætereundum eſſe cenſeo גבר quandoque fœminino ſexui opponi. Id quidem reſpectu *fortitudinis* & *infirmitatis* jam a *Calvino* notatum eſt, verum etiam reſpectu *maritalis officii* circa fœminam ſibi invicem opponuntur, vel

 poti-

potius conjunguntur זכר נבר *mas* & *fœmina*, uti patet ex Prov. XXX, 19. ubi unum ex quatuor mirabilibus eſt הדרך גבר בעלמה, coll. quoad *partum*, qui mulieri ſoli proprius eſt, neque cadit in Virum גבר, Jer. XXX, 6. & c. XLIII, 6. XLIV, 20. Cel. SCHULTENSIUS P. in *Comment. ad Job. III*, 3. ait, *Contendo Virum* גבר *pro maſcula prole* זכר *rite poſſe poni ſtylo cothurnato, ut* ἀνὴρ *pro* ἄρσην, *quo ipſo cum majore pondere orationis captatur fauſtum omen* ſc. fore, ut Infans maſculus evaderet Vir, qui magnam haberet poſteritatem. Sed quando conferri jubet hunc noſtrum locum, acceſſiſſe videtur ſententiæ oppoſitæ, quam eo ipſo ornat, quod Meſſias promittatur ut Infans, qui Se præſtiturus erat Virum, & ſemen viſurus Jeſ. LIII, 10.

§. II.

Ceteræ quoque voces cum phraſeos omni ambitu jam examinandæ ſunt. Et primo quidem concedendum eſt vocem נקבה, quæ fœminam ſive ſexum fœmineum deſignat, abſtracte conſideratam, æque parum præſidii & lucis noſtræ, quam alteri ſententiæ conferre. Uſurpatur enim de fœmina unaquaque, ſive ſit ex hominum ſive ex animalium genere, ſive nondum, ſive jam cognoverit virum. Vocatur autem נקבה ex notione *forandi* vel *figendi*, quam Cel. SCHULTENSIUS in *Comment. ad Job. III*, 8. explicitam dedit, quum fœmina, ut ait SCHINDLERUS, foramine, quo a maſculo diſcernitur, prædita eſt, & M. MARTINIUS, Nomen Illuſtris Lycei noſtri præclarum, in *Lexico Etymolog.* voce *ſæmina*, inquit: *vox* נקבה *eſt a* נקב *quod eſt* τρυπᾶν *perforare, quia ad officium maternum pariendi opifex Deus eam parte corporis apertam eſſe voluit, ut & utero ſobolem concipere & in lucem mundi edere poſſet, qua de ordinatione Dei ſancte cogitandum*

dum loquendumque eſt, & cavendum, ne ullatenus per impuritatem violetur. Etymologia hæc, quantum illa præſtet, quam COCCEJUS protulit, nemo non videt. Hæc quidem in genere recte ſe habent, ſi ſexus Fœmineus ſeorſim ſpectetur. Dicunt quidem ſententiæ adverſæ Patroni vocem נקבה nuſpiam in S. S. *collective de multitudine* aliqua aut de toto ſexu fœmineo uſurpari, ſed ſemper deſignare *individuum* aliquod ſingulare, vel *vagum* vel *determinatum*, ut ex locorum inductione patet; hinc nullum aliud individuum præter B. Virginem hic intelligi poſſe. Liberalis ero & hoc concedam, licet ex eo, quod vox נקבה de fœmina, ſive ex animalium ſive ex hominum genere uſurpetur, inferri poſſit, ſexum totum fœmineum hac voce deſignari: non tamen illico concludendum eſt, nullum aliud individuum præter Mariam Virginem hic intelligi poſſe. Fœminam etiam hic intelligo ab aliis diſtinctam & *determinatam.* Fœmina modo in oratione Prophetæ determinata erat, prorſus ut *unum individuum* diſcernitur ab alio, ſc. *Gens Iſraelitica*, ut paſſim, repræſentatur ſymbolo *fœminæ*; hoc ipſo commate vocatur בת השובבה *filia rebellis* & commate 21. præcedente בתולת ישראל *Virgo Iſraelis.* Hæc ipſa filia rebellis, Virgo Iſraelis jam *Fœmina* nuncupatur, & eadem eſt heic loci ſpectanda ut *Individuum*, ſingulari nomine notatum, diſtinctumque ab aliis gentibus, quæ ſingulæ quoque ut individuum aliquod ſpectantur. Ita, ne multis explicem, quod, ut in vulgus notum eſt, gentes ut fœminæ & filiæ conſiderentur, Gens Ammonitica vocatur eadem phraſi בת השובבה *filia rebellis* Jer. XLIX, 4. Cum itaque in eodem dictionis flumine de ſingulari filia & Virgine ſermo ſit, nihilque ſit, quod nos ab eodem individuo diſcedere cogat, hanc ipſam innui jure meritoque cenſendum eſt.

§. II.

§. 12.

Verum ulterius progrediamur. Ex notione radicis נקב autumare licet per נקבה præſertim indigitari fœminam vel jam nubilem, vel talem, quæ *Virum jam cognovit*. Notio hæc convenire videtur primario τῳ נקב ſignificatui, ita ut fœminam innuat perforatam, *virumque paſſam*. Saltim uterus Saræ gravidus dicitur מקבת בור *cavum vel foramen ciſternæ* Jeſ. LI, 1. in quem locum conf. Commentatorem, Metaphoram hanc verecunde tractantem. Imo, ut opinor, Vox hæc ad *filiam* & *Virginem Iſraelis rebellem* translata, aliud quid in receſſu habet. Mea opinione in oratione Prophetæ climax reperiri poteſt, quo ſumma populi Iſraelitici depravatio eleganter deſcribitur. Vocatur populus *primo* בתולת ישראל *Virgo Iſraelis*, & hac communi phraſi compellatur ad revertendum, ſatis diu quæ pœnam luit v. 21. *poſt filia rebellis*, quæ ſatis diu rebellis fuerat, בת השובבה v. 22. *denique* hæc ipſa ſiſtitur ut נקבה perforata virgo & filia, ſc. ut *proſtibulum*, vel filia, quæ non ſolum florem virginitatis amiſit, ſed etiam ſæpius ſæpiusque ſtuprum cuivis obtulerit & fœdiſſimo modo ſtuprata fuerit. Non opus eſt, ut doceam crimen Idololatricum talibus phraſibus in Oraculis Prophetarum depingi, iisdemque gentem Iſraeliticam ſæpius exagitari, cum hoc nemo ignoret. Unicum tantum locum ex ipſo Jeremiæ vaticinio excito, non ut fidem hujus rei faciam, ſed quia admodum ad rem præſentem facit. Ita ait Propheta c. III, 1. *Scortata tu es cum amatoribus multis, revertere tamen ad me, dicit Jehova. Tolle oculos tuos ad colles, & vide ubi non ſtuprata es: ſediſti ſuper viis ſicut Arabs in deſerto, hinc profanaſti terram ſcortationibus tuis & malitia Tua.* Merito dicimus

mus gentem Iſraeliticam proſtibulum, cum juxta FESTUM meretrices *proſtibulæ* dicerentur, quæ *quæſtus gratia in campis ante ſtabula ſedebant.* Hinc exprobatur Jehudæ cap. II, 28. *juxta numerum urbium tuarum ſunt idola tua.* Fateor quidem nullum mihi adeſſe locum ex ſacris aut aliis orientis ſcriptis, ex quo demonſtrare poſſem נקבה ſumi pro fœmina, cujus pudicitia adeo proſtituta & proſtrata ſit, ſed nondum deſpero, fore, ut viri in Orientali Litteratura verſatiſſimi talem mihi oſtenſuri ſint, cum ex notione τȣ נקב ſignificatus hic voci optime conveniat, & non minus ac חללה ex τȣ חלל ſignificatu, forte primario, dicat *fœminam perforatam* Lev. XXI, 7.. Saltem ex CASTELLI & GOLII Lexicis conſtat apud Arabes نَاقِبَة *morbum denotare, qui homini accidit ex multo decubitu.* Forte etiam AQUILÆ & SYMMACHO ſub hac voce *laſcivum quid* ſuboluit, dum נקבה per θηλειαν reddiderunt. Sic enim in ORIGENIS *Hexaplis,* quæ MONTEFALCONIUS edidit *T. II, p.* 332. lego: οτι εκτισε Κυριος καινον εν θηλεια. Nam ſecundum ETYMOLOGICUM M. laſcivum quid in hac voce obtinetur. Non piget locum adponere integrum: Θηλεια, εκ τȣ θηλȣ γινεται θηλυς, και εκ τȣ θηλυς, θηλεια, η παρα τȣ θαλλειν και γενναν, οθεν και η υπομβρος νυξ παρα Σοφοκλει, θηλεια καλειται, θηλη δε εστιν ο μαστος. Θηλυτεραι δε γυναικες, Ιλιαδος Θ. v. 520. juxta HOMERI *Scholiaſten* αι προς τα αφροδισια καταφορωτεραι, ως προς συγκρισιν των αλογων ζωων, τα μεν γαρ αλλα, ωρισμενον εχει καιρον εν ω μιγνυνται, αυται δε διηνεκως πλησιαζȣσι. Accedit, quod fere in omnibus linguis iſtiusmodi voces in utramque tam malam quam bonam partem ſumantur. Sic *fœmina* Latio, quin

etiam

etiam linguis Vernaculis, licet in genere ſexum fœmineum indicet, quandoque tamen nota eſt *vilipendii* & *ignominiæ*, ſi in nexu orationis facta memorantur, quæ ignominiam & vilipendium merentur, quemadmodum negari nequit hoc in Vaticinio Jeremiæ fieri. Et hoc quidem reſpectu commode ſatis adhibetur hæc vox, juxta alteram ejus notionem, quam Cl. SCHULTENSIUS *l, c. p.* 58. 59. adſtruxit, qua ſiſtitur Gens Iſraelitica ut *fœmina*, quæ notis *vilipendii* & *abominationis compungi* merebatur, & execranda erat.

§. 13.

Videamus jam, quænam ſit futura, Sanctum Iſraelis, Virum hunc גבר inter & Iſraelem, proſtibuli nota compunctum, relatio. Dicitur נקבה תסובב גבר. Nihil aliud hac phraſi declarari, quam converſionem fœminæ vel virginis Iſraelis, Idololatria ſtupratæ, ad Deum Dominum & virum vel ſponſum ſuum Veterem, purumque & defæcatum ejus ac redintegratum amorem, ipſa verbi סבב evolutio docebit. Originariam verbi notionem nobis conſervarunt Arabes, qua denotat *Exarſit, accendit aut ſuſcitavit ignem.* Ita GOLIUS ſub شَبَّ & CASTELLUS ſub שבב. Exinde ceteras notiones derivare licet, præſertim illas, quæ intenſiſſimum obtinendi aliquid deſiderium, ſtudiumque maximum re deſiderata potiundi inferunt, ſive id fiat bello, vi & armis, ſive illecebris & adfectu amoris ardente. Hinc Joſ. VI, 3. 4. 6. uſurpatur de circuitione urbis inimica, ut eam cingens occupet militum turma, quaſi eam ambabus ulnis amplexari cupiat. Eleganter itaque ὁ πάνυ SCHULTENSIUS verba Job. c. XVI, 13. יסבה עלי רביו de obſidione ſumit vel amplexu inimico, & vertit: *Corona facta invadunt me jaculatores*

ejus.

ejus. Sed ab altera parte ſæpius adhibetur ad ſignificandum juvenilem, eumque eapropter *ardentem amorem*; ita شَبَّ eſt laudavit *formam mulieris, amorem erga eam commonſtravit*, hinc شَبَبٌ & شُبُوبٌ id eſt, *quo ſuſcitatur magis ignis & res quævis vegetior & validior*, ſuſcitatur autem ignis amoris amplexu; imo omnia derivata huc collineant. Significatum hunc τϩ شَبَّ ex duobis locis comprobatum tibi ſiſto, quæ, pro quibus ipſi gratias ago maximas, ex ſcriniis Arabum mecum communicavit Collega conjunctiſſimus, nuper inauguratus Lycei noſtri Græcæ & L. L. o. o. Profeſſor, Cl. J. P. BERGIUS, qui ad juvandam eruditionem Orientalem generoſo igne ardet, Ita TOGRAJUS V. 20-23.

20. فالحب حيث العدي والاسد رابضة
حول الكناس لها غاب من الاسل *
21. نؤمّ ناشبة بالجزع قد سقيت
نصالها بمياه الغنج والكحل *
22. قد زان طيب احاديث الكرام بها
ما بالكرايم من جبن ومن بخل *
23. تبيت نار الهوي منهنّ في كبد
حرّي ونار القري منهم علي القلل *

Ver.

Vertit POCOCKIUS:

Atqui amica mea eſt, ubi ſunt inimici & leones cubantes
Circum latibula capreolarum, quibusque eſt ſylva ex haſtis.
Petimus educatam in receſſu vallis, cujus irrigatæ
Cuſpides aquis joci & nigredinis ciliorum.
Utique auxit ſuavitatem ſermonum (virorum) *generoſorum in ea*
Quod eſt in generoſis (fœminis) *metus & parſimoniæ.*
Pernoctat ignis amoris ab his (accenſus) *in jecore*
Sitibundo, at ignis hoſpitalitatis ab illis in collibus.

تبيت نار الهوي v.23 *Codex Leidenſ.* (no. 1614) legit تشبّ نار الهوي ARDET *ignis amoris ſ.*

Et BORDA: *v:* 18.

والنفس كالطفل ان تهمله شبّ علي
حبّ الرضاع وان تفطمه ينفطـم *

Anima eſt, ut infans, quem ſi ſibi relinquas, FLAGRABIT AMORE *lactendi, at ſi retrabas illum, ablactabitur.*

Imo

Imo vero verbum hoc סבב, dum in bonam partem uſurpatur, fere ſemper adhibetur ad deſignandum benevolum amplexum, vel benevolentiam aut Regis, aut Patris, aut Sponſi protegentem & obumbrantem uti Pſ. XXXII, 7. 10. XXXIV, 5. LXXI, 21, CXXV, 2. Deut. XXXII, 10. 1. Reg. VIII, 14. Nec minus ſumitur de amore, honore & reverentia, quæ *Judici* aut *Regi* debetur, quem cingit, honorat & diligit populus, uti Gen. XXXVII, 7. Pſ. VII, 8. XXVI, 6. 2 Sam. III, 12. Apprime autem ad rem facit, quod de *cultu* quoque uſurpetur, qui Deo debetur, uti Hoſ. XII, 1. ubi exprobratur Iſraelitis, quod Deum *colerent fraudulenter* סבבני בכחש עפרים *Coluerunt me fraudulenter Ephraimitæ*, nam ſimul turpiſſimæ Idololatriæ ſe addixerant; vel uti totum hoc comma vertit & explicat Cel. SCHROEDERUS in *Obſervatt, Selectis ad Origines Hebr*. p. 11. *Ephraim perfidia tanquam indagine me cinxit & fraude domus Iſraelis. Etiam Juda adhuc ultro citroque vagatur cum Deo, & cum Sancto Fido.* Hæc ſi firmo nituntur talo, nihil eſt, ut opinor, quod obſtat, quo minus verbum hoc in loco noſtro ad amorem cultumque Divinum transferamus. Dicit itaque Propheta: Virgo Iſraelis, ſeducta ad rebellionem, quæ proſtibulum egerat, Idolaque gentium finitimarum turpiter ſecuta fuerat, jam prioris & quidem legitimi mariti vel Sponſi memor, ſc. Domini Dei ſui, ad Eum reverſura, Eumque ſincero & tenerrimo amore amplexura eſt. Ipſo ſoli, repudiatis gentium Idolis, conſtanter adhærebit & avelli non poterit. Eſt quoque notanda convenientia verbi סבב cum שובב in pihel a radice שוב, quia exinde elegans oritur paronomaſia inter בת השובבה, quemadmodum Iſrael in verbis proxime præcedentibus ut filia rebellis ſiſtitur, eodem modo uti ſæpius vocantur Iſraelitæ in hoc vaticinio בנים שובבים *filii rebelles* Jer. III, 14. 22.

& hoc תסובב גבר, filia hæc, proſtibulum quæ egerat, *amplexabitur Virum legitimum & flagrabit amore Domini*, *Dei ſui.*

§. 13.

Quæ hic conciſe, mea ſententia, a Jeremia dicuntur, plenius & curatius ab HOSEA dicta eſſe autumo, & quia Hoſeas eodem utitur emblemate, hunc Hoſeæ locum aliquid conferre opinor ad comprobandam, quam dedi, verborum Jeremiæ explicationem, hoc magis, quia Jeremias, mihi ſaltem, in plerisque dictionibus & metaphoris viſus fuit imitator Hoſeæ. Exſtat locus *c. II*, 6. vel 9. Propheta exprobrat in capitis hujus principio fœdiſſimam eorum Idololatriam cum Gentium præſertim Aſſyriorum & Aegyptiorum idolis, & imaginibus Solis, Lunæ & ſiderum, quorum ope & influxu, gentium erroribus ſuperſtitioſis infecti, credebant ſe accepiſſe, *panem & aquam*, *lanam & linum*, *oleum & potum*, *ceteraque ad ducendam molliorem vitam neceſſaria.* Craſſiſſimum hunc errorem & fœdiſſimam Idololatriam vel nondum depoſuerant, ſed pertinaciter fovebant etiam, Judæi in Aegypto exulantes Jer. XLIV. Minatur & annunciat Hoſeas Judæis eapropter graviſſimam Numinis vindictam v. 8. *Idcirco Ecce Ego obſtruam viam tuam ſpinis, & obſepiam ejus ſepem & ſemitas ſuas non inveniet.* Indicat hiſce fore, ut variis calamitatibus & metropolis obſidione premerentur. Ita Judæi, præſertim KIMCHIUS, nec non aliquatenus ABARBANEL, & ex Chriſtianis RIVETUS & O. CELSIUS in *Hierobotanico p.* 212. 213, quem hoc imprimis nomine cito, quod adlegaverit locum ex *Alcorano*, ubi de uxore Muhamedis legitur, poſuiſſe illam in via, qua tranſiturus erat maritus, ſpinas & tribulos, ut pedibus in illa incidens caderet & pungeretur. Tales ſpinas & tribulos poſiturus erat Deus in ſemita Iſraelis Idololatrici, quin quoque eos obſepturus erat ſepe ſpinoſa, qua phraſi

ſatis

ſatis commode intelliguntur non tantum obſidio Hieroſolymarum, ſed etiam Captivitas Babylonica, qua ſepe ſpinoſa circumdati, libera exeundi poteſtata privati, & ſub poteſtatem hoſtium variis malis adflicti erant. Hæc expoſitio viam pandit ad eruendum ſenſum commatis ſequentis. *Et ſectabitur amatores, procos ſuos, ſed non apprehendet eos, & quæret eos & non inveniet.* Laudo Paraphraſin KIMCHII poſtremam, eique adſentior. *Si de Aſſyriis & Aegyptiis, conſectabitur eorum pacem & auxilium & non dabunt ei: Sin de ſideribus,* Regina vel Exercitu cœli, *conſectabitur Pſeudoprophetas & eos, qui ſideribus intenti ſunt, ut conſulat ſibi ſidera, atque illis adolebit, ſed ei non proderunt.* Nimirum, quammaxime eos conſectaturi erant, ut vel ſolverentur obſidione, aut removeretur ſepes, quæ ipſos captivos tenebat, aut calamitas quæcunque, qua premebantur. Conferri hic velim quæ leguntur Jer. XLIII, XLIV. Jam eodem Propheta utitur emblemate, quo Jeremias ad deſignandum converſionem Iſraelitarum, vel potius propoſitum eorum revertendi ab Idololatria ad Dominum, Deum ſuum. *Tum dicet: Vadam & revertar ad Virum vel maritum meum priorem, quia bene mihi fuit tunc magis quam nunc.* Recte iterum KIMCHIUS. *Sed hoc non dicet, donec exilium longo tempore pertulerit, ut in lege Deut. IV, 30. ſcriptum eſt. Nam ſi hoc antea dixiſſet, dum in terra eſſet, haudquaquam exulaſſet.* Hunc ergo locum Hoſeæ dum conferimus cum noſtro, quem explicitum dedimus, nonne idem fere dicit? ſi mater ſcortationum propoſitum ſuum exſequitur & vota ſua ſolvit, quod Jeremias de filia rebelli proſtituta teſtatur, נקבה תסובב גבר, vadet, & reverſura eſt ad Virum ſuum priorem, Dominum Deum ſuum, quia bene ipſi fuit, tunc quando Ipſi adhæſit, magis quam nunc.

§. 14.

Poſſem jam qualicunque huic Diſſertationi fi-

finem imponere, niſi occurrendum eſſet illis, qui in hac, quam eruimus, ſententia Prophetæ de converſione Judæorum ab Idololatria ad Deum, Dominum ſuum, non adeo magnificum quid exprimi cenſent, quale Propheta ipſe exponit, quando dicit כי ברא יהוה חדשה בארץ Nam, vel Profecto *creavit Deus Novum in terra.* Dicunt enim Converſionem ab Idololatria non eſſe *Novum* quid, quod Deus creavit. Sæpius Judæi in hiſtoria Regum Joſaph. Hiskiæ & præſertim Joſiæ introd. ut pœnitentes & renovantes cum Domino Deo ſuo fœdus. Concedo lubenter, converſiones hujusmodi nihil fuiſſe Novi vel inde ab eductione Iſraelitarum ex Aegypto; Verum obſervandum eſt חדש non ſemper innuere aliquid, quod abſolute Novum eſt, ſed quod *fulget*, cum juxta Cl. VRIEMOETIUM in *Adnotat. ad Dicta Claſſica*, V. T. T. II, *p.* 272. primigenium aliquod hujus vocis inveniatur in Arabico حَدَثَ ſenſu *poliendi ferrum*, & *micantem ita reddendi gladium cultrumve.* Opus autem Divinum, quo Judæi in Captivitate Babylonica convertendi erant, præ aliis converſionum eorundem exemplis revera quam maxime fulgidum fuiſſe nemo ignorat. Antea ſæpius puniti revertebantur ad Deum, ſed iterum iterumque redibant ad procos & amatores ſuos. Antea non æque omnes Idololatriam odio habebant, ſed plerique hypocritarum perſonam induerunt & fraudulenter egerunt Hoſ. XII, 1, Hæc autem converſio tantum non omnes ſpectabat Judæos, & Idololatriam ſaltem, propter quam diriſſima quæque perpeſſi fuerunt mala, ad hunc uſque diem flagrantiſſimo odio deteſtati ſunt. Revera itaque impletum eſt dictum Jehovæ Hoſ. II, 17. *Et removebo nomina Baalim ab ore eorum, nec memorabuntur ultra in nomine eorum.* Quibus autem obſtat verbum ברא, illi velim conſulant Cel. VITRINGAM in *Comment. ad Jeſaiam*

T.

T. II, p. 545. ubi docetur, verbum hoc uſurpari de rebus, quæ *revelantur*, & VRIEMOETIUM *l. c. p*, 285. 286. verbum hoc occurrere de operibus potentiſſimis & mirandæ maxime providentiæ Divinæ, ut & de productione populi alicujus, & quandoque tantundem eſſe ac *producere* & *parare*. Imo conferant velim Jeſ. XLIII, 19. ubi Deus, reducturus captivos Iſraelis, hoc opus ut Novum quid proponit, quod Ipſe facturus ſit. Sunt fere eadem verba הנני עשה חרשה. Addo Jeſ. LXV, 17. הנני בורא שמים חדשים וארץ חדשה & v. 18. הנני בורא את ירושלם גילה ועמה משוש. Et hic quoque locus reſpicit reductionem Iſraelitarum ab Idololatria ad verum Numinis cultum & ex captivitate Babylonica in Cananem, qua via ad Novi Fœderis Oeconomiam parabatur & tandem ipſa aliquando producebatur,

§. 16.

Reſtat, ut Paraphraſin demus verborum Jeremiæ. Dabimus eam, poſtquam priora hujus commatis verba explicuerimus: עד מתי תתחמקין הבת השובבה. Verbum חמק apud Arabes *debilitatem rationis* innuit, eſt *mente laboravit, more fatui egit*, & hinc MAJUS vertit, *Quamdiu fatua eris?* Ex hac ſignificatione prono alveo fluunt aliæ, quas inter eſt, *circumvagari*, quæ vulgaris Interpretatio eſt, *Quousq. circumvagaberis?* Qui enim fatuus eſt, circumvagatur huc & illuc, dubius hæret, diviſusque eſt animo & ambigit quid ipſi agendum. Hanc notionem procul dubio reſpexit *Syrus*, dum vertit ܠܡܐ ܡܦܠܓܐ *Quousque dubia eris?* Eſt autem aliquando apud Arabes nonnihil *impudicitiæ* permixtum, dum تَحَمَّقَسَ dicitur, *quum quis ſe impudice gerit & cynædus eſt*, v. CASTELLUS, & خُنُوعٌ ex permutatione dialectorum eſt *mœcha & adultera*

 jux-

juxta GOLIUM, Hoc modo duplex ſenſus in his verbis latet, ubi alter alteri ſubordinatus eſt. Primus, cum in præcedentibus Iſraelitæ moniti eſſent, ut populo ſigna conſtituerent, quibus adjutus viam in Canaanem invenire & redire poſſet, huc redit: Propheta, translatus quaſi per Spiritum Propheticum in tempora ultima captivitatis, ubi liberationis jam videri poterant præludia & anteambulones, videbat eos, non obſtante hac aſſertione & commonefactione, moras nectere, incredulitatem eorum nondum priori monito ſuperaverat, ſed quod ſibi proſpicerent, & appropinquante exercitu Perſarum hoſtili, tum hæc tum illa conſilia animo volvebant. Hinc ut fluctuantem eorum animum corrigat, fidemque in eorum cordibus excitet, inquit: Quousq. fluctuabis, morasq. tam longas nectes, Filia? quæ ob rebelli. ergaDeum huc usq, in ſqualore captivitatis luxiſti? Deus Ipſe te reducturus eſt; hoc Novum profecto creaturus, quod Tibi, rebellis filia, non ſolum in poſſeſſionem tuam redibunt civitates tuæ, ſed etiam quod, relicta fœdiſſima Idololatria, Dominum Deum tuum porro amabis, teque Ipſi conſecrabis, qui Hieroſolymæ in monte ſancto habitabit, ubi tu Ipſi cultum debitum & reverentiam præſtabis. Si autem reddas verba, *Quousque Te ipſam ut adulteram proſtitues?* Propheta Judæos non diu captivos adloquitur, ex quibus adhuc multi Diis gentium & fœdiſſimo eorum cultui pertinaciter addicti erant, Fidem faciunt quæ leguntur Jer. XLIV, Hos præcedente ſermone monuerat, captivitatem eorumque ſummas anguſtias finem haud habiturum iri, niſi contrito corde Deum eſſent quæſituri: Hoc autem certum eſſe, fore, ut Ephraim tandem aliquando agnoſceret, Deum Iſraelis Unicum & Verum eſſe Deum, & repudiata omni Idololatria ſe ad Eum converteret, imo Deum reperiret gratioſum & miſericordem, qui reduceret eos in Canaanem

anem & in civitates illis hæreditario jure privas. Nunc objurgat eos & quærit, quamdiu ipſi in Apoſtaſia permanere cupiant? Revertantur ocyus, ut promiſſa complementum ſuum ſortiantur, quæ ſola ipſi ſc. Proph. ſolamen. Deus enim Nov. hoc pollicitus fuit, quod proſtituta filia Iſraelis ad Dominum Deum ſuum ſit reverſura, Eique ſincero amoris adfectu, profligatis omnibus procis, ſervitura. §. 16.

Quæ huc uſque diſputata ſunt, forte adſenſum Lectorum impetrabunt, niſi apud aliquos obſtet citatio verborum commatis 15. a *Mathæo*, c. II. 17, 18. quæ ſatis diu crux fuit Interpretum, & quidem non ſine cauſa ſontica. Verum omnium optime, meo quidem judicio, hanc difficultatem ſolvit Cel. J. D. MICHAELIS in libro utiliſſimo Entwurf der typiſchen Gottesgelartheit §. 38. cujus cogitata apud ipſum legi velim & legi merentur. Et recte Vir idem Eruditiſſimus in *notis ad R.* LOWTHIUM *de Sacra Poëſi Hebræorum p.* 181. monuit in capite *Jer.* XXXI, perpetuam fere ad hiſtoriam Jacobi alluſionem dominari. Quum idem in variis vaticinii *Hoſeæ* locis obſervaverim, præſertim c. XII. ſicuti etiam frequentem liberationis Iſraelitarum ex Aegypto mentionem, quod non minus *Jeremiæ* familiare eſt, Jeremiam imitari Hoſeam jam ſupra §. 13, dixi. conf. quoque Jer. XXXI, 20. cum Hoſ. XI. 8. 9. Ex hoc autem vaticinio cum idem Evangeliſta c. II, 15, citet verba Dei Hoſ. XI, 1, ex eodem fonte typico illam verborum translationem explic. eſſe cenſeo. hoc magis, quia hæc explic. ſcopum Evangel. ferit aut nulla, nullamque adcommodationem inſinuat, ſed reale potius typi complementum oſtendit. * Sed hæc uberius explanare non eſt hujus loci, hinc manum de tabula.

VII.

* Conf. quæ ad Hoſ. XI, 1. notavit S. V. HARENBERG Erklärung d. Offenb. Johanis p. 76. 99. 236.

VII.
EJUSDEM
ADDENDA
AD DISSERTATIONEM SUAM
DE
ASCHIMA
HAMATHÆORUM IDOLO
QUÆ
CL. I. F. I. p. 125. LEGITUR.

ad p. 129. l. 13.

Conf. *l'Hiſtoire Critique de la republique des lettres T. II. p.* 44.

ibid. l. 28.

Aperte id docet JAMBLICHUS *de Vita Pythagoræ c.* 2. *p.* 3. 4. cujus verba ex verſione *Ulr. Obrecht* ita ſe habent. *Quod autem colonia ex dictis locis adunata fuerit, non tantum Deorum cultus & ſacra ex iis regionibus una cum demigrantibus translata; verum etiam cognatæ familiæ, ſolennesque Samiorum feſtivitates indicio ſunt.*

ad p. 137. l. 25.

Adde JAMBLICHUM *l. c. c.* 3.

p. 137. l. 6.

Conf. PLUTARCHUS *de Iſide & Oſiride T. II, p* 356.

p. 139. l. 3.

De Byblo Syriæ v. *l'biſtoire Critique cit, T. XV, A. XI.*

p. 141. l. 9.

In eadem ſententia videtur fuiſſe Nobil. Eques Anglicus TEMPLE in *les Oeuvres melees T, II, p.* 27.

p. 148.

p. 148. l. 27.

Conf. PLUTARCHUS *l. c. p.* 356.

p. 149. l. 23.

Conf. JABLONSKI *Pantheon Aegypt.* P. *II, p.* 88. 89.

p. 150. l. 29.

V. *hiſtoire Critique cit. T. III, p.* 77. *ſq.* Herodotum hoc in loco incredulitatis optimo jure arguit, & rationes ejus dubitandi explodit Nobil. Marchio d'ARGENS in *Memoires ſecrets de la rep. des lettres T. V. p.* 24.

p. 152. l. 7.

De fluvio *Iſmenio* v. PLUTARCHUS *T. II, p.* 1148.

p. 154. l. 2.

Fertur etiam Cadmum litteras in Phœniciam & dein in Græciam intuliſſe. Inde eſt AUSONII *Burdigalenſis, Ep. IV.*

Aenigmatum qui cognitor
Fuït meorum, quum tibi
Cadmi nigellas filias.
Melonis albam paginam,
Nunc adſit.

ubi v. E. VINETUM, docentem *Ang.* POLITIANUM *Miſc. c.* 51. Cadmi *nigellas filias* de *litteris* interpretatum fuiſſe, & *Melonis albam paginam* de *papyro Aegyptiaca*, ita dicta, quia circa Nilum, qui Melo audit, creſcit, & *ex Aegypto in Syriam indeque in Boeotiam translata fuit.* Excerpta ex *Ang. Politiano* habet *hiſt. Crit. de la rep. d. l. T. IV. p.* 470. Imo ſuſpicari locus eſt, a Chemmitide, ſive regione, ſive Inſula, circa quam forte abundabat, papyrum dictam fuiſſe גמא. Vocem autem hanc *papyrum* ſignificare docet O. CELSIUS in *Hierobotanico T. II, p.* 137.

ibid. l. 12.

Niſi huc quoque transferre velimus Numen CHEMIIN, apud *Caraibas* in *America* cultum, quod idem eſſe cum Pane a Chemmitis Aegyptiis ſub nomine *Chemmis* culto putat JO. FRANC. LAFITAU,

Mœurs des Sauvages Americains comparees aux mœurs des premiers tems, qui liber primus eſt in der allgemeinen Geſchichte der Länder und Völker von America, Halle, 1752. 4. T. I. p. 61. Sed his ego abſtinendum cenſeo, & quam maxime probo cenſuram B. J. L. MOSHEMII in *præfat.* ad librum perutilem Doctiſſimi HERM. CHRISTIANI PAULSEN zuverläßige Nachrichten vom Ackerbau der Morgenländer, Helmſt. 1748. 4. dum *Laſitavium* in comparatione morum, rituum & religionis Americanorum cum moribus & religione Patriarcharum, (eadem autem fere eſt ratio morum & religionis Aegytiorum, Syrorum & Phœnicum vetuſtiſſimorum,) aſſimilat *Poëta*, qui in Tragœdiis Veterum *Romanorum* introduceret Heroes, *more Gallico* cogitantes, loquentes, amantes, belligerantes & triumphantes.

p. 156. l. 11.

Exemplum præbet nomen fratris Davidis, quod tum שמעה, tum שמה legitur, obſervante Cl. KENNIKOTTO, diſſ. *de ratione textus Hebr.* v. *T. p.* 185.

ibid. l. 13.

Et *Syri* ſæpius τ. *Nun* נ omittunt. v. allgemeine Welthiſtorie T. I. p. 422.

p. 157. l. 18.

Ita ab Ancæo coloniam ex *Samo* Cephalleniæ ducente, urbs ab ipſo pro Samo Cephalleniæ condita, *Samum* dicta fuit. v. JAMBLICHUS de *Vita Pythagoræ c.* 2, Et *Salamine Attica* nomen ſuum debuit *Salaminæ Cypriæ*, conf. SPANHEMIUS *de præſtantia & uſu Numiſm diſſ. IX*.

p. 159. l. 12.

OLDERMAN diſſ. *de fluvio Phrath. p.* 13.

p. 160. l. 28.

BENJAMIN *Tudelenſis* in *Itinerario*, ait, juxta verſionem Cl. C. l'EMPEREUR: *Ab urbe Kirjathaim unius diei itinere Hamam veni. Hac, Hamath olim*

olim dicta, ripæ Jaboki imminet, ſub ipſo monte Libano. Tunc temporis magno terræ motu in iſta civitate uno die periere quindecim hominum millia, uno inquam die, adeo ut Septuaginta tantum remanerent.

p. 161. l. 12.

Habetur hæc quoque narratio in HAYTHONIS *Itinerario.* In Ephemeridibus Gallicis, *Journal des Scavans* anni 1761. *M. Sept.* recenſetur *l'Hiſtoire de S. Louis par Johan, Sire de Joinville, les Annales de ſon regne par Guil. de Nangis, ſa vie & ſes miracles par le Confeſſeur de la Reine Marguerite, &c. Paris* 1761. *fol.* Dicitur ibi p. 10. 11. *Nous obſerverons, que M.* CAPPERONIER, qui editionem cum *Meloto* curavit, *nous a prie de faire remarquer trois fautes, qui ſe ſont gliſſees dans ces notes. La premiere eſt a la page* 31. *Joinville parle de Soudant de Hamant, on a mis en note: c'eſt l'ancienne ville d'Apamee en Syrie. Au lieu d'Apamée il faut reſtituer Epiphania, qui fut appellée enſuite Hama, ville celebre, dans laquelle il y avoit un Sultan.* Errorem hic noto *Capperonierii,* confundit enim Epiphaniam Hamath cum Emeſa vel Hems.

p. 170. l. 20.

PLUTARCHUS de *Iſide & oſiride op. T. II, p.* 374. ait. Ωρον ειωθασιν Καιμιν, προσαγορευειν, οπερ εστιν ορωμενον αισθητον γαρ και ορατον ο κοσμος. *Orum ſolent* KAIMIN *appellare, quod eſt,* VISUI EXPOSITUM *Eſt enim mundus res ſenſilis & viſilis.* Si itaque *Kaimin* idem eſt ac *Akmin* vel *Chemmis,* tum habemus ſignificatum *adparitionis.*

p. 171. l. 11.

Ita ex gr. Hungari ſe *Madſchar* vocant, ſc. oriundi ex urbe *Madſchar* Circaſſiorum, & *Cirkaſſi* Ducem vel Principem ſuum *Schamchal,* quia ex Damaſco Principes vel Præfecti mittebantur, ubi *Schamchal* idem eſt ac *Princeps Damaſci.* v. Cel. MULLERI Sammlung Rußiſcher Geſchichte, recenſ. in Göttinger gelehrten Anzeigen 1760. p. 364.

ibid. ad finem.

Præſertim huc ſpectat, quod ſæpius nomen

Græcum, urbibus *Syriæ* impoſitum, eundem prodat ſignificatum, quem nomen antiquum *Orientale*, vel *Aegyptiacum*, vel *Hebraicum*, vel alius linguæ tenet. Ita ſignificatio τȣ *Baalbec*, ipſo *Græco* nomine, quod poſt urbi huic datum fuit, exprimitur, ubi ſc. *Heliopolis* dicta fuit, conf. allgemeine Welthiſtorie T. I. p. 378. & RENAUDOT, *Remarques ſur une Inſcription, qui ſe trouve a Heliopolis de Syrie, appellée communement Baalbec*, in *Memoires de Literature T. IV, p.* 252.

p. 176. l. 19.

Conf. de Arca, qui pleraque de hac urbe congeſſit Jac. MASSON in *hiſt. Crit. de la rep. d. l. T. IV, A.* I. refutatus autem in eo, quod *Callimachi* locum ab hac urbe explicare voluerit, ſi quid video, recte ab Ampl. CUPERO *ibid. Art. XIV.*

Finem his addend. impono *duarum quæſtion.* ad Eruditos, Litter. hujus generis fautores, propoſitione.

Prima eſt: quodnam eſt idolum SUMENAT vel *Sowmenat*, ab aliis *Lat* vel *Allat* dictum, in India, de quo legitur in der allgemeinen Welthiſtorie der neuern Zeiten T. II, p. 504. cultum illud fuiſſe in regno Sumenat, ab hoc idolo, quod deſcribitur, denominato, & porro p. 505. cultum quoque illud fuiſſe ab Arabibus antiquis ex tribu Thakif cujus ſedes ſit Tayefa?

Secunda eſt, an malus Genius ESCHMEN vel *Khaſchom*, quem venerantur Perſæ ex *Zoroaſtris* ſchola, cujus nuper mentionem fecit, ubi de Zoroaſtris libris & religione multa propinavit notatu digna M. ANQUETIL du PERRON, *Relation Abregée du Voyage, qu'il a fait dans l'Inde pour la recherche & la traduction des ouvrages attribues a Zoroaſtre a.* 1755-1759. inſerta Ephemeridibus Gallicis, JOURNAL DES SCAVANS, *Juillet & Aout* 1762. & quidem Menſis Auguſti p. 64. cum Aſchima vel Eſmuno aliquam cognationem habere poſſit?

TANTUM,

VIII.

VIII.

VERSIO
CAPITIS PRIMI GENESEOS
AMERICANA *
DIALECTO, QUÆ CIRCA BOSTONUM ANGLICANÆ COLONIÆ VRBEM VIGET.

NEQUTTA TASHIK - QUINNA
NEGONNE
OOSUKKUHWHONK MOSES
NE ASOWEETAMUK
GENESIS.

1. v. Weske Kutchiſſik ayum God Keſuk kah ohke.

2. Kah ohke mô matta kuhkenauunneunkquttinnoo kah monteagunninno, kah pohkenum woskeche moonoi, kah nashananit poponshau wolkeche nippekontu.

3. Onk noowau God, wequaiaj, kah mo wequaj.

4. Kah wunnaumun God wequai ne en wunnegen: kan wutchadchaube-ponumun God noeu wequai kah noeu pohkenum.

5. Kah wutuſſowetamun God weqai keſukod, kah pohkenum wutuſſoweetamun nukon: kah mó

* Conf. Claſſis hujus Secundæ Faſc. I. p. 199. 202.

mô wunnonkooook kah memohtompog negonne Keſuk.

6. Koh noowau God Sepakehtamooud; nôeu nippekontu, Kah chadchapemooud, naſhauweit nippe wutch nippekóntu.

7. Kah ayimup God Sepakehtamóonk kah wutchadchabeponumunnap nashaueu nippe agwu uttiyen agwu, Sepakehtamoonk kah naſhauen nippekontu uttiyeu ongkouwe ſepakehtamóonk, kah monko n nih.

8. Kah wuttidoweé tamun God Sépakehtamóonk kabukquash, kah mó wunnonkooook, kah mó moh tompog nahohtôeu kesukok.

9. Kah noowau God moémooidi nippe ut agwu keſukquashkah paſukqunnu, kah pahkemoidi nanabpeu, kah monko n nih.

10. Kah wattiſſoweê tamon God nanabpi ohke, kah môeémoo nippe wuttiſowetamun ketoh, wumaumun God ne en wunnegen.

11. Kah noowau tannekei okemoskeht, moskeht ſkannemunuook ſkannemunath meechummue mahtugquash meechummuook meechummuonk niſh noh paſuk neane wuttunnu Suonk ubbukumminuook &woskeche ohke kah monko n nih.

12. Kah ohke drannegenup moſket, kah moſket ſkannemennàook ikannemunaſh, nith noh paſuk neane wuttinnu Suonk, kah mahtug meechummuook, ubbuhkumminnooook wuhhogkut niſh noh paſuk neane wattinnuſſuonk, kah wumaumun God ne en wunnegen.

13. Kah mo wunnonkooook; kah momohtompog ſhwekeſukod.

14. Kah noowau God, wequanantéganuohettich ut wuſſepakehtamooonganit keſukquaſh, & pohſhettich ut naſhauwe keſukod, kah ut naſhauwe nukkonut, kah kukkinea ſuonganuhhettich, kah uttoocheyeuhettich, kah keſukod tuoowahhettich, kah kodtummooowuhhettich.

15. Kah n nag wequanantéganuóhettich ut ſepakehtamoowonganit wequaſumóhettig ohke; onk mó n nih.

16. Kah ayum God neeſunaſh miſſiyeuaſh wequanantéganaſh, wequananteg mohſag nananumoomoo nukon, kah anogqlog.

18. Kah uppónuh God wuſſepakentamooongaṅit keſukquaſh, woh wequohſumwog ohke.

18. Onk woh wunnananumunneau keſukod kah nukon, kah pohſhémoo naſhauen wequai, kah noſhaueu pohkenum, kah wuronawmun God ne en wunnegen.

19. Kah mo wunnonkooook kah mo mohtompog yaou quinukok.

20. Kah noowau God moonahettich nippekóntu pomómutcheg pomantamwae kah puppinſhauuſſog pumunahettig ongkouwe ohket woſkeche wuſſé pahkeht amooonganit kaſukquaſh.

21. Kah kezheau God matikkenunutchéh pootabpoh, kah niſh noh pomantamóe óâaſ noh pompâmayit uttiyeug moonacheg nippekontu niſnoh paſuk neane wuttinnaſſuonk kah nis noh oonuppohwhunin puppinſhaoſh, niſnoh paſak neane wuttinnuſſuonk, kah wu maumun God ne en wunnegen.

22. Kah oonnumoh mahhog God noowau, miſhéneetuonittegk, kah muttaanook, Ka numwapegk nippe ut kehtohannit, kah pupinſhaſog muttâanhettig ohket.

23. Kah mô wanonkooook, kah mo mohtompog napannáaudthaſhikquinukok.

24. Koh noowau God, paſoowaheonch ohke óâas po nantomwaeu niſh nog paſuk neane wuttinnaſin neetaſhog pamayechig kah puppinaſhimwog ohkekontu, niſh noh paſak neane wuttinnuſſin, kah monke n nih.

25. Kah âauau God pupinnaſhimwoh ohkekontu neane wuttinniſſuonganoo, Kah nectaſu neane

ane wuttinuſſuonganoo, ka niſh noh paumayit woſkeche ohkekontu neane wuttinnuſſuonganoo kah wumaumun God ne en wunnegen.

26. Kah noowau God, ayeuontah woſketomp neanſeog & kutogqunneunkquſſuonkanunnonut, kah nanawunonah namohſog kehtohhannet, kah puppinſhatiſog keſukqut kah puppinathimwuſſog, kah wame ohke, kah niſh noh ôâas pomompagit woſkeche ohket.

27. Kah kezheau God woſkeetompuh ut nehenwonche wuttinnuſſuonganit, wuttinnuſſuonganit God wuttinne kezheuh nahoh, woſketomp, kah mittamwoſſis ukkezheuh nahog.

28. Onk oonanumuh nahog God, kah wuttanuh nahog God, mſhéneetuonitteg monagk kah muttaanoogk ohke, kah mooſteooogk, kah nanaunnook namohſog kehtohhannit, kah pupinſhauſſog mamahchekeſukqut, kah wame puppinaſhimwuſſog paumayitcheg ot woskeche ohket.

29. Kah noowau God kuſſeh kittinnummaunuwoo niſh noh moſket ſkannemunnuook ſkannemunaſh uttiyeu woſkeche wome ohket, kah niſh noh matug Hannegkuk meechum ubbuhkuminooook ubbuhkumi naſh woh kummeechumwoo.

30. Onk wame puppinnaſhimwog ohkekontu, kah wame puppinſhaar mamahchekeſukqut, kah niſh noh uppumompagen pomantog ohket, woh meechwog niſh noh oshquashqui moskeht, kah mônkô n nih.

31. Wannaumun God niſh noh teaug mahche kezteunk, kah Kuſſch mo ahche wannegen, kah mo wanonkooook & momohtompog nequtta audtashikquinukok.

PL

P S A L. I.

Up Bookum Pſalmes.

1. Wunanumau miſſinnin noh matta aonk Wuſſuwonganit matchetou aſuh matta neepauook, ummâyeuout matcheſéaenuog, aſuh matta apegk wutappuonganit mamanowontam waenin.
2. Qut wuttinnoowaonganit Jehovah wuttapeneaumooonk, kah wuttinnoowaonk miſſantam keſukodtaeu kah nukkonaeu.
3. Kah ogqueneunkquſſu mehtugqut ahketeamuk ut kiſhke ſepupogqut, noh ummeechummuonk uppaudtunk nehenwonche uttoowutchu: kah ooneepog matta piſh nookſhaunooh, kah wo me uttoh aſit miſſégen.
4. Matta neane matchetukeg: qut ogqueneunkquſſuog woſſadteaumunit, uttiyeu toounontog waban.
5. Newutche matta neepauoóg matcheetupanatogig wuſſittumooonganit; aſuh matcheuſſecheg ut um mukkinneonganit wunnom waeuſſecheg.
6. Ne wutche oowahtheoun Jehovah ummayaſh ſampweſecheg: qut ummayou matcheetupanatogig piſh awakompanómóo.

Errata
in Claſſe Secunda.

Pag. 70. l. 19. *lege* opibus l. 27. ſtetiſſent i concuſtæ p. 71. l. 13. haſce, p. 78. l. 11. eos ut p. 8 l. 3. inſtar. p. 82. l. 11. acceptam. p. 83. l. 5. impios 98. l. 8. Rehabeamum p. 108. l. 20. Hieroſolumæ 109. l. 7. prælium p. 110. l. 24. plures: p. 146. l. 27 æmulationem *ibid.* Iſraelis l. 28. exſtructam p. 198 l. 5. Profeſſoris p. 207. l. 207. l. 18. adtenderunt p 209. l. ult. Chronologia p. 213. l. 28. ut p. 214. l. 7 παρα l. 21. ineſſe l. 22. hæc ſolidam p. 217. l. *penult* Obverſantur p. 220. l. 14. nondum l. 24. Hagaram p. 221. l. 9. vicus Chebron p. 223. l. 22. & hæc eſt ratio, p. 225. l. 3. ſpecialorem p. 228. l. 13. Aphetos, p. 229. l. 4. Obverſantur p. 231. l. 21. Ipſa vero p. 245. l. 12. Origenes l. 16. Aſteriſcos p. 246. l. 2. curaverat p. 255. l. 18. σαββατων p. 256. l. 1. Sero p. 258. l. 3. ſuperventurum, p. 262. l. 17 Quod *ib.* caro l. 19. Spiritu p. 265. l. 15, quæ p. 266. l. 4. enatum non fuit p. 269. l. 1. Ammonii p. 272. l. 1. hiſtoriæ. l. 12. guttarum luſtrabimus l. 13. quibusdam l. 17. factus in, p. 276. l. 7. Interpretes l. 15. δικαιοτερως p. 289. l. 20. ωδε p. 290. l. 28. negligunt p. 302. l. 6. Samuele, p. 304. l. 14. Giambularius p. 307. l. 3. ſcripſerit, p. 314. l. 16. detonſi l. 22. attulerunt p. 318. l. 7. ædificiorum, p. 326. l. 22. Thomæ. p. 327. l. 17. ante. p. 328. l. 9. aliique p. 332. l. 21. damnandam p. 333. l. 22. profecta l. 24. convicti ex p. 338. l. 12. Almeloveen p. 349. l. 8. ſi p. 365. l. 22. non crediſſe, p. 370. l. 4. arbitrantur l. 18. μικρον p. 371. l. 22. notum p. 377. l. 22. ſuperflui p. 396. l. 4. Pareus l. 12. Græcæ & L. L. p. 401. l. 16. declarantibus p. 409. l. 5. Paulo p. 419. l. 35. qua, p. 425. l. 1. exſtare, p. 428. l. 9. partem, p. 436. l. 12. wetſtenius, p. 441. l. 9. redolentia, p. 468. l. 16. in receſſu, p. 481. l. 12. περιλαειν, p. 484. l. 15. ελαβομεν, p. 530. l. 25. כל, p. 533. l. 13. חרבו.

VA11536617

Google

etiſſent in
os ut p. 80
. impios p.
ſolumæ p.
146. l. 27.
n p. 198.
ierunt p.
214. l. 7.
. l. penult.
garam p.
c eſt ra-
. Aphe-
pſa vero
46. l. 2.
1. Sero
7 Quod
66. l. 4.
2. l. 1.
uibus-
s l. 15.
ligunt
rius p.
. attu-
Tho-
332. l.
cti ex
22.
l. 4.
cla-
425.
12.
16.

159
a
2